

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra demografie a geodemografie

PŘÍJMOVÁ CHUDOBA PRACUJÍCÍCH OSOB V ČESKÉ REPUBLICE

Working poor in the Czech Republic

Disertační práce

Mgr. Šárka Šustová

Vedoucí disertační práce: Prof. RNDr. Jitka Rychtaříková, CSc.

Praha 2015

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala samostatně, pod vedením školitelky Prof. RNDr. Jitky Rychtařikové, CSc., a že jsem všechny použité prameny řádně citovala. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 10. 12. 2014

.....

Šárka Šustová

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Prof. RNDr. Jitce Rychtaříkové, vedoucí mé dizertační práce, za odborné vedení, cenné rady a konstruktivní připomínky.

Dále bych ráda poděkovala Mgr. Ing. Martinovi Zelenému, PhD. za to, že mi věřil a dal mi příležitost se rozvíjet i za odborné rady, které mi vždy ochotně poskytl.

V neposlední řadě chci poděkovat své rodině, která mě ve studiu podporovala. Za podporu děkuji také svému nadřízenému RNDr. Jaromíru Kalmusovi a svým kolegům.

ABSTRAKT

Přestože chudoba ve vyspělém světě není otázkou života a smrti jako tomu často bývá v zemích méně rozvinutých, je to téma, kterým je potřeba se zabývat i ve vyspělých zemích. Tematika sociální soudržnosti a sociálního vyloučení hraje v poslední době stále významnější roli i v agendě Evropské unie. V 90. letech se Evropská unie začala zabývat také problematikou tzv. pracujících chudých, tedy osob, které přesto, že jsou zaměstnané, spadají do kategorie chudých. Přitom právě zaměstnání by mělo lidem zajišťovat takový životní standard, kterého lidé bez práce nedosahují. Je nezbytné se tématu pracujících chudých věnovat, tyto osoby identifikovat, zjistit příčiny jejich chudoby a vyvinout taková opatření, aby zaměstnané osoby měly vždy lepší životní podmínky než osoby závislé na sociálních dávkách. Cílem této disertační práce je poskytnout komplexní pohled na problematiku chudoby pracujících osob v České republice.

Metody monitorování tohoto fenoménu nejsou zatím dostatečně rozvinuté a zejména nejsou jednotné. Proto je v první části práce věnována pozornost dosavadnímu výzkumu v této oblasti se zaměřením na kritické zhodnocení jednotlivých metod. Jejich kombinací a modifikací je pak definována metodika používaná v rámci této práce.

Stěžejní část práce je věnována podrobnému zhodnocení úrovně chudoby pracujících v České republice, včetně zachycení charakteristik chudých pracovníků, a to s využitím deskriptivní a regresní analýzy. Analýza je založena na datech z výběrového šetření Životní podmínky z roku 2011.

Zaměstnanci, kterým je v rámci této práce věnována pozornost, tvoří více než třetinu populace osob bydlících v bytech, a proto je nevyhnutelné zasadit vývoj míry chudoby zaměstnanců do vývoje příjmové chudoby celé české populace. Analýza vývoje je provedena rovněž s využitím dat z výběrového šetření Životní podmínky z let 2005 až 2013. Úroveň chudoby ovlivňují přijatá opatření sociální politiky, a proto je vývoj chudoby dán do souvislosti s opatřeními sociální politiky v oblasti chudoby ve sledovaném období.

Hlavní přínos práce spočívá v přispění k diskusi o vhodné metodice k monitorování chudoby pracujících osob. Závěr přináší několik poznatků, jež mohou být v praxi využity při vytváření sociální politiky státu, zejména v oblasti zaměstnanosti a minimální mzdy. Práce může zároveň sloužit jako teoretický základ pro další rozvoj metodologie v oblasti mapování a hodnocení úrovně chudoby pracujících chudých.

Klíčová slova: příjmová chudoba, EU-SILC, materiální deprivace, zaměstnanci, Česká republika, sociální politika, minimální mzda

ABSTRACT

Eventhough poverty is not the death or life question in developed countries it is necessary to pay attention to it. The topic of poverty, social cohesion and social exclusion plays now an increasing role in the EU agenda; working poor started to be explored in 1990s there. Working poor are people poor despite working. Work should serve as a protection of poverty, it should guarantee better living standard to employed people in comparison to those dependent on social protection. Therefore, it is necessary to pay attention to the issue of working poor, to identify them, to find out the reasons why they are poor and to develop measures to help them not to be poor. This thesis brings a comprehensive view on the working poor in the Czech Republic. The focus is on the poverty rate as well as characteristics of working poor.

Methods for measuring this phenomenon have not been fully developed yet, there is still not a consensus on the most suitable methods. Different methods are introduced, compared and critically evaluated in the first – theoretically oriented – part of the thesis. Combination and modification of existing methods creates a base for methodology used in this thesis.

The core part of the thesis is dedicated to the detailed analysis of working poor in the Czech Republic including determination of working poor's characteristics using both descriptive and regression analysis. This part of the thesis is based on the EU-SILC 2011 data.

Employees defined as population of interest in this thesis consist of more than one third of the whole Czech population living in households, and therefore it is crucial to put the poverty of working population into the framework of poverty of the whole Czech population. This analysis is based on the EU-SILC 2005 to 2013 data. Because poverty level highly depends on the social system measures, the development of the social system during these years is introduced too.

The main added value rests in a contribution to a discussion about the improvement of the methodology for working poor monitoring. The conclusion brings several beneficial findings, which can be used for practical usage of this methodology when preparing social policy measures, especially in the area of employment/unemployment policy or minimum wage. This work can also serve as a scientific ground for further research and development of the methodology of working poor.

Key words: income poverty, EU-SILC, material deprivation, employees, Czech Republic, social policy, minimum wage

OBSAH

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK	9
SEZNAM TABULEK	10
SEZNAM OBRÁZKŮ	13
Úvod	16
1.1 Uvedení do problematiky	16
1.2 Cíle práce	19
1.3 Struktura práce	20
Teoretický rámec	22
2.1 Měření chudoby	22
2.1.1 Základní typy konceptů chudoby	22
2.1.1.1 Absolutní vs. relativní koncepty chudoby	22
2.1.1.2 Přímé vs. nepřímé koncepty chudoby	23
2.1.1.3 Objektivní vs. subjektivní koncepty chudoby	23
2.1.1.4 Preskriptivní vs. konsensuální koncepty chudoby	24
2.1.2 Konkrétní koncepty chudoby	24
2.1.2.1 Měření chudoby v kontextu příjmů	25
2.1.2.2 Měření chudoby v kontextu spotřeby a výdajů: absolutní míry	25
2.1.2.3 Měření chudoby v kontextu spotřeby a výdajů: relativní míry	26
2.1.3 Metodické problémy měření chudoby	26
2.2 Vnímání chudoby v průběhu času	27
Sociální politika ČR v oblasti chudoby	31
3.1 Charakter českého sociálního systému	31
3.2 Sociální politika a její opatření	33
3.2.1 Vývoj státní sociální politiky na území České republiky do roku 2004	34
3.2.2 Opatření sociální politiky od roku 2004	35
3.2.2.1 Minimální mzda	36
3.2.2.2 Životní minimum, existenční minimum	38
3.2.2.3 Podpora v nezaměstnanosti	40
3.2.2.4 Přídavek na dítě	41

3.2.2.5 Sociální příplatek	42
3.2.2.6 Příspěvek na bydlení	42
3.2.2.7 Rodičovský příspěvek	42
3.2.2.8 Dávky nemocenského pojištění – Peněžitá pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v mateřství, ošetrovné, nemocenské	43
Zdroje dat a metodika	45
4.1 Hlavní použitý zdroj dat – výběrové šetření Životní podmínky	45
4.1.1 Jednotky zjišťování	45
4.1.2 Obsah zjišťování	46
4.1.3 Přepočet na celkovou populaci	46
4.1.4 Cíle šetření	47
4.1.5 Zjišťované příjmy	47
4.1.6 Příklady chudých osob a osob, které příjmovou chudobou netrpí	49
4.2 Použité klasifikace	56
4.2.1 Klasifikace zaměstnání CZ-ISCO	56
4.2.2 Klasifikace socioekonomických skupin ESeG	57
4.3 Metodika	59
4.3.1 Definice	59
4.1.1.1 Pracující osoba	59
4.1.1.2 Chudoba	61
4.3.2 Determinanty chudoby	65
4.3.2.1 Logistická regrese	65
4.3.2.2 Aplikace statistických metod s využitím statistických softwarů	66
Pracující chudí – deskriptivní analýza	68
5.1 Zaměstnanci pracující na plný úvazek po 12 měsíců	68
5.1.1 Chudoba na úrovni jednotlivce	68
5.1.2 Chudoba: z individuální na domácnostní úroveň	77
5.1.3 Chudoba – vliv ekvivalenčních stupnic	84
5.1.4 Materiální deprivace	85
5.1.5 Shrnutí	88
5.2 Zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců	89
5.2.1 Chudoba na úrovni jednotlivce	89
5.2.2 Chudoba: z individuální na domácnostní úroveň	95
5.2.3 Chudoba – vliv ekvivalenčních stupnic	100
5.2.4 Materiální deprivace	101
5.2.5 Shrnutí	104
Determinanty chudoby pracujících chudých	106
6.1 Determinanty chudoby na základě příjmů domácnosti	108
6.2 Determinanty chudoby na základě příjmů jednotlivce	112
6.3 Shrnutí	117

Vliv potenciálního zvýšení nízkých příjmů na úroveň chudoby pracujících osob	119
7.1 Představení modelu	119
7.2 Výsledky modelu	120
7.3 Shrnutí	127
Úroveň příjmové chudoby v České republice	128
8.1 Vývoj příjmové chudoby před rokem 2005	128
8.2 Vývoj příjmové chudoby v České republice v letech 2005–2013	130
8.2.1 Vývoj příjmové chudoby zaměstnanců v České republice v letech 2005–2013	134
8.3 Shrnutí	140
Srovnání úrovně chudoby pracujících v České republice a ve Slovenské republice	142
9.1 Zaměstnanci pracující na plný úvazek po 12 měsících	142
9.1.1 Chudoba na úrovni jednotlivce	142
9.1.2 Chudoba: z individuální na domácnostní úroveň	145
9.1.3. Chudoba – vliv ekvivalenčních stupnic	148
9.1.4 Shrnutí	149
9.2 Zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsících	150
9.2.1 Chudoba na úrovni jednotlivce	151
9.2.2 Chudoba: z individuální na domácnostní úroveň	152
9.2.3 Chudoba – vliv ekvivalenčních stupnic	153
9.2.4 Shrnutí	155
ZÁVĚR	156
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	161
PŘÍLOHA	168

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK

CZ-ISCO	Klasifikace zaměstnání
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EJ	ekvivalentní jednotka
ESeG	Klasifikace socioekonomických skupin
EU	Evropská unie
EU-SILC	Výběrové šetření Životní podmínky (European Union – Statistics on Income and Living Conditions)
ILO	Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization)
NUTS	Nomenklatura územních statistických jednotek (z francouzského Nomenclature des Unites Territoriales Statistiques)
PEI	Poverty in Earned Income
SR	Slovenská republika
VŠPS	Výběrové šetření pracovních sil

SEZNAM TABULEK

Tab. 1	Výše hrubé minimální mzdy (základní sazba pro stanovenou týdenní pracovní dobu 40 hodin), ČR, 1991–2015.....	37
Tab. 2	Vývoj částek životního minima, ČR, 2007–2012.....	39
Tab. 3	Seznam témat modulů zjišťovaných v rámci šetření Životní podmínky, 2005–2015	46
Tab. 4	Seznam osob v ilustrativních domácnostech a jejich ekvivalizovaný příjem.....	56
Tab. 5	Hlavní třídy zaměstnání podle klasifikace CZ-ISCO	57
Tab. 6	Hlavní socioekonomické třídy podle klasifikace ESeG	57
Tab. 6	Hlavní socioekonomické třídy podle klasifikace ESeG, pokračování.....	58
Tab. 6	Hlavní socioekonomické třídy podle klasifikace ESeG, dokončení.....	59
Tab. 7	Vliv postupně zahrnovaných dodatečných příjmů na snižování chudoby zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok, ČR, 2011.....	69
Tab. 8	Čistý měsíční průměrný a mediánový příjem (v Kč) zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) podle toho, zda jsou chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání a/nebo celkového osobního příjmu, ČR, 2010.....	74
Tab. 9	Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, a zaměstnanců v podskupinách A a C, ČR, 2011	75
Tab. 9	Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, a zaměstnanců v podskupinách A a C, ČR, 2011, pokračování	76
Tab. 10	Porovnání rozdělení čistého měsíčního příjmu z hlavního zaměstnání všech zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, a zaměstnanců v podskupinách 1, 2, 3 a 4, ČR, 2010.....	81
Tab. 11	Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek po celý rok, a zaměstnanců v podskupinách 1, 2 a 3, ČR, 2011.....	82
Tab. 11	Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek po celý rok a zaměstnanců v podskupinách 1, 2 a 3, ČR, 2011, pokračování	83
Tab. 12	Čistý měsíční průměrný a mediánový příjem (v Kč) zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) podle toho, zda jsou chudí podle celkového osobního příjmu a/nebo podle příjmu ekvivalizovaného domácnosti, ČR, 2010	84
Tab. 13	Míra materiální deprivace v ČR a u zaměstnanců, kteří na plný úvazek pracovali po celý předchozí kalendářní rok, ČR, 2011.....	86
Tab. 14	Míra materiální deprivace zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok, a podskupin zaměstnanců A, B, C, D a 1, 2, 3, 4, ČR, 2011	87

Tab. 15	Podíl zaměstnanců, (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle další vykonávané činnosti v průběhu kalendářního roku k zaměstnání na plný úvazek, ČR, 2010.....	89
Tab. 16	Čistý měsíční průměrný a mediánový příjem (v Kč) zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle toho, zda jsou chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání a/nebo celkového osobního příjmu, ČR, 2010	93
Tab. 17	Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek 6–11 měsíců, a zaměstnanců v podskupinách A, B a C, ČR, 2011	94
Tab. 18	Čistý měsíční průměrný a mediánový příjem (v Kč) zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle toho, zda jsou chudí podle celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2010.....	98
Tab. 19	Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek 6 a 11 měsíců, a zaměstnanců v podskupinách 1, 2 a 3, ČR, 2011.....	99
Tab. 20	Míra materiální deprivace v ČR a u zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku, ČR, 2011	101
Tab. 21	Míra materiální deprivace zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku a podskupin zaměstnanců A, B, C, D a 1, 2, 3, 4, ČR, 2011	103
Tab. 22	Vysvětlující proměnné vstupující do jednotlivých regresních modelů, ČR, 2011	106
Tab. 23	Počty a podíly zaměstnanců podle pohlaví, rodinného stavu, nejvyššího ukončeného vzdělání, věku, typu domácnosti, počtu dětí v rodině, velikosti obce a regionu soudržnosti (NUTS2), ČR, 2011*	107
Tab. 24	Počty a podíly zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) podle zaměstnání, socioekonomické skupiny, typ pracovní smlouvy a manažerské pozice, ČR, 2011*	108
Tab. 25	Šance být chudý (na základě ekvivalizovaného příjmu domácnosti) z hlediska pohlaví, rodinného stavu, nejvyššího dosaženého vzdělání, věku a typu domácnosti, ČR, 2011	110
Tab. 26	Šance být chudý (na základě ekvivalizovaného příjmu domácnosti) z hlediska počtu nezaopatřených dětí v rodině, velikosti obce a regionu soudržnosti (NUTS2), ČR, 2011	111
Tab. 27	Šance být chudý (na základě příjmu z hlavního zaměstnání) v ČR v roce 2011 z hlediska pohlaví, nejvyššího dosaženého vzdělání, věku, velikosti obce a regionu soudržnosti (NUTS2), ČR, 2011	113
Tab. 29	Šance být chudý (na základě celkových osobních příjmů) z hlediska pohlaví, nejvyššího dosaženého vzdělání, věku, velikosti obce a regionu soudržnosti (NUTS2), ČR, 2011.....	115
Tab. 31	Počty a podíly chudých zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) z hlediska <u>příjmu z hlavního zaměstnání</u>	

	a průměrné, resp. mediánové částky chybějící chudým zaměstnancům k dosažení hranice chudoby, ČR, 2011	120
Tab. 32	Počty a podíly chudých zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) z hlediska <u>celkového osobního příjmu</u> a průměrné, resp. mediánové částky chybějící chudým zaměstnancům k dosažení hranice chudoby, ČR, 2011	122
Tab. 33	Počty a podíly chudých zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) z hlediska <u>ekvivalizovaného příjmu domácnosti</u> a průměrné, resp. mediánové částky chybějící chudým zaměstnancům k dosažení hranice chudoby, ČR, 2011	124
Tab. 34	Podíl zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle další vykonávané činnosti v průběhu kalendářního roku k zaměstnání na plný úvazek, ČR, 2005–2013.....	136
Tab. 35	Počet nově přiznaných starobních a invalidních důchodů, ČR, 2005–2012.....	137
Tab. 36	Míra ohrožení příjmovou chudobou zaměstnanců pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok, založená na příjmu jednotlivce po postupném zahrnutí dalších příjmů, ČR, SR, 2010.....	144
Tab. 37	Porovnání vybraných charakteristik u jednotlivých podskupin zaměstnanců, ČR, SR, 2010	148
Tab. 38	Podíl zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle další vykonávané činnosti v průběhu předchozího kalendářního roku k zaměstnání na plný úvazek, ČR, SR, 2010	151

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) do 4 podskupin podle chudoby na základě příjmu z hlavního zaměstnání a/nebo podle celkového osobního příjmu, ČR, 2011	70
Obr. 2	Porovnání rozdělení čistého měsíčního příjmu z hlavního zaměstnání ve skupině všech zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) a zaměstnanců v podskupinách A a C, ČR, 2010.....	73
Obr. 3	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle jejich celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti, ČR, 2011	77
Obr. 4	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle jejich celkového osobního příjmu a/nebo příjmu jejich domácnosti přepočteného na osobu, ČR, 2011.....	85
Obr. 5	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle příjmu jejich domácnosti na osobu a/nebo ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2011	85
Obr. 6	Charakteristiky 4 podskupin zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) podle toho, zda byli chudí na základě celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2011	88
Obr. 7	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání a/nebo jejich celkového osobního příjmu, ČR, 2011	90
Obr. 8	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle jejich celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti, ČR, 2011	95
Obr. 9	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle jejich celkového osobního příjmu a/nebo příjmu jejich domácnosti přepočteného na osobu, ČR, 2011	100
Obr. 10	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti a/nebo příjmu domácnosti přepočteného na osobu, ČR, 2011	101

Obr. 11	Charakteristiky 4 podskupin zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle toho, zda byli chudí na základě celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2011	104
Obr. 12	Podíl zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) ohrožených příjmovou chudobou (podle příjmu z hlavního zaměstnání, celkového osobního příjmu, ekvivalizovaného příjmu domácnosti) před zvýšením a po zvýšení čistého příjmu z hlavního zaměstnání o částky 500 Kč, 1000 Kč, 1500 Kč, 2000 Kč, 5 % příjmu, 10 % příjmu, ČR, 2011.....	124
Obr. 13	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý kalendářní rok) do podskupin podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání a celkového osobního příjmu před navýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho navýšení o 500 Kč/měsíc, ČR, 2011.....	125
Obr. 14	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) do podskupin podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti před navýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho navýšení o 500 Kč/měsíc, ČR, 2011	126
Obr. 15	Vývoj hranice příjmové chudoby a míry ohrožení příjmovou chudobou, ČR, 2005–2013	130
Obr. 16	Vývoj čistého ročního příjmu na osobu a jeho meziročního růstu, ČR, 2005–2012	131
Obr. 17	Míra ohrožení příjmovou chudobou v ČR a u dvou vymezených skupin zaměstnanců (zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek po 12 měsíců a zaměstnanců, kteří byli na plný úvazek zaměstnání mezi 6 a 11 měsíci), ČR, 2005–2013.....	134
Obr. 18	Podíl dvou vymezených skupin zaměstnanců (zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek po 12 měsíců a zaměstnanců, kteří byli na plný úvazek zaměstnání mezi 6 a 11 měsíci) na populaci ČR žijící v bytech, ČR, 2005–2013	135
Obr. 19	Podíl chudých zaměstnanců (zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek po 12 měsíců a zaměstnanců, kteří byli na plný úvazek zaměstnání mezi 6 a 11 měsíci) na celkovém počtu chudých, ČR, 2005–2013.....	137
Obr. 20	Podíl chudých zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek po 12 měsíců podle příjmu z hlavního zaměstnání, celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2005–2013.....	138
Obr. 21	Podíl chudých zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci podle příjmu z hlavního zaměstnání, celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2005–2013	140
Obr. 22	Rozdělení skupiny celoročně pracujících zaměstnanců do podskupin podle jejich příjmu ze zaměstnání a celkového osobního příjmu, ČR, SR, 2010.....	143

Obr. 23	Porovnání vybraných charakteristik zaměstnanců podskupin 1 a 3, ČR, SR, 2010	145
Obr. 24	Rozdělení skupiny celoročně pracujících zaměstnanců do podskupin podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, SR, 2010	146
Obr. 25	Rozdělení skupiny celoročně pracujících zaměstnanců do podskupin podle jejich celkového osobního příjmu a celkového příjmu domácnosti (per-capita), ČR, SR, 2010	149
Obr. 28	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle jejich chudoby podle jejich celkového osobního příjmu a podle příjmu jejich domácnosti přepočteného na osobu, ČR, SR, 2010	154
Obr. 29	Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti a/nebo příjmu domácnosti přepočteného na osobu, ČR, 2011	155

Kapitola 1

Úvod

1.1 Uvedení do problematiky

Pojem chudoba je v dnešní době spojován především s rozvojovými zeměmi, nicméně její problematikou se zabývají i země vyspělé. Chudoba v současné vyspělé Evropě je méně na očích než chudoba v Africe, Latinské Americe nebo Asii, nemění to však nic na tom, že existuje a i v jednadvacátém století patří mezi problémy, kterými je potřeba se zabývat. V červnu roku 2010 přijala Evropská rada mezi svoje základní cíle v rámci strategie udržitelného růstu – Evropa 2020 – i oblast chudoby a sociálního vyloučení. Jedním z pěti stanovených cílů je snížení počtu osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením alespoň o 20 milionů do roku 2020¹. Ve vyspělých státech Evropy se však nejedná o chudobu spojenou s takovým strádáním, které by ohrožovalo samotnou existenci chudých osob, ale o tzv. relativní chudobu (viz kapitola 2.1.1), charakterizovanou nedostatkem ve srovnání se standardem společnosti (Mareš, 1999).

Townsend (1986), jeden z hlavních představitelů výzkumu týkajícího se chudoby, tvrdí, že ve vyspělých zemích se hovoří spíše o nerovnosti, zejména té příjmové, zatímco v zemích třetího světa se pozornost obrací k tzv. absolutní chudobě (bližší viz kapitola 2.1.1), tedy nedostatku v uspokojování základních lidských potřeb.

V dřívějších dobách se ne vždy mluvilo přímo o chudobě, často se hovořilo právě o nerovnosti, již existuje mnoho typů, například příjmová nerovnost, nerovnost v bohatství, ve schopnostech a na trhu práce, ve vzdělání, nerovnost v privilegiích, v rozdělení vlivu a moci apod. Nerovnost v bohatství a příjmu patří mezi ty nejviditelnější a zároveň statisticky nejsnáze zachytitelné, a z tohoto důvodu se jí věnuje i tato práce. S nerovností v příjmech jde ruku v ruce nerovnost ve spotřebě (vydaných absolutních částkách, struktuře spotřeby, povaze a kvalitě nakoupených a spotřebovaných položek) a životním stylu. Chudoba je chápána jako výraz extrémní nerovnosti, je to nerovnost, která není společností přijatelná (Mareš, 1999).

Podle Ringena (2005) chudoba znamená absenci svobody, svobody každého jednotlivce uspořádat si život tak, jak si přeje. Z tohoto důvodu je nutné rozlišovat mezi nedobrovolným nedostatkem a svobodnou volbou skromného života (např. mniši). Ringen rovněž rozlišuje chudobu na několik stupňů a tvrdí, že není možné osoby rozdělovat pouze do dvou kategorií, tedy na chudé a nechudé. Za nejtěžší stupeň považuje *nouzi* (*destitution*), která se projevuje postrádáním toho, co je životně důležité, tedy stravy, oblečení a přístřeší, ale také zdraví a vzdělanostní základ. Kritériem nouze je nutnost. Druhým stupněm je *nedostatek* (*want*), který

¹ Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/europe2020/index_cs.htm>, citováno 7. 1. 2014.

představuje postrádání toho, co společnost považuje za potřebné. Kritériem nedostatku je stud, hanba. Dalším stupněm je *ohrožení (vulnerability)* neboli nejisté životní podmínky. I když jedinec momentálně není chudý, za jistých okolností se snadno chudým stát může (Ringen, 2005).

Stejně jako na samotnou definici chudoby a na to, kteří lidé jsou chudí, existuje mnoho pohledů i na její příčiny. Před nástupem industrializace, kdy neexistoval trh práce v dnešním slova smyslu, byly příčiny chudoby odlišné. Dnes se tento typ chudoby nazývá **tzv. stará chudoba**, jejíž příčiny jsou nezávislé na trhu práce, souvisejí spíše s životním cyklem jednotlivce, resp. rodiny, a proto se jí také někdy říká demografická (Mareš, 1999). Riziko a rozsah chudoby se měnily s věkem, přičemž člověk byl nejvíce ohrožen chudobou ve třech obdobích životního cyklu, a to v dětství, během rodičovství a ve stáří, což souviselo s poklesem příjmů v těchto obdobích (Rowntree, 1901 In: Mareš, 1999). Naopak **tzv. nová chudoba** je spojována s pozicí jedince na trhu práce. Po druhé světové válce v Evropě dominovala stará chudoba, což souviselo se třemi hlavními faktory poválečného vývoje, a to s vysokým, trvalým ekonomickým růstem, s nízkou mírou nezaměstnanosti a s rozšiřováním životního standardu středních tříd na širší skupiny společnosti. I v dnešní době tvoří stará chudoba velkou část chudých, kterou tvoří zejména osoby nemocné, handicapované, dále matky s dětmi, důchodci a příslušníci etnických minorit (Mareš, 1999). Od konce 70. let však v souvislosti s návratem masové nezaměstnanosti dochází k přesunu k tzv. nové chudobě. Ta postihuje skupiny osob s horšími možnostmi uplatnit se na trhu práce. Do jisté míry se jedná o stejné skupiny jako v případě staré chudoby (nemocní, handicapovaní), ale přidávají se k nim i osoby s nižším lidským kapitálem (méně kvalifikované) či osoby na trhu práce diskriminované (ženy, starší ekonomicky aktivní atd.) (Oppenheim, 1990). Podobně Room (1990) považuje růst nezaměstnanosti za jeden z hlavních rysů přechodu k nové chudobě v Evropě.

V České republice byla chudoba před rokem 1989 spojována zejména s demografickými faktory, když primárně zasahovala starší osoby a rodiny s více dětmi. Oproti tomu v období po sametové revoluci se nejsilnějším faktorem stala nezaměstnanost, zejména po roce 1997, kdy její úroveň rapidně vzrostla. Vedle nárůstu nezaměstnanosti se začal objevovat další problém, a to chudoba pracujících osob (Večerník, 2004). Samotná existence zaměstnání totiž ještě člověku nezaručuje, že nebude chudý, resp. že jeho životní situace bude lepší ve srovnání s osobami nepracujícími, žijícími ze sociálních dávek. Lidé bez práce by měli mít motivaci si nějakou najít, pokud však uvidí, že životní situace osob pobírajících sociální dávky je lepší, motivaci k hledání práce ztratí. Tento postoj byl patrný již při vytváření prvotních sociálních politik, například ve Velké Británii, kdy v roce 1834 vešel v platnost zákon o podpoře chudých (New Poor Law), který stanovil, že podpora vyplácená lidem bez prostředků musí být nižší než nejnižší mzda (Potůček, 1995). Otázka chudoby tak není spojena pouze s ekonomicky neaktivními obdobími života (s dětstvím, rodičovstvím, stářím) či s nezaměstnaností. Podle slov Holého (2013) problém chudoby pracujících ukazuje, že mít zaměstnání v současné době již není zárukou jistoty kvalitního života, natož blahobytu (Holý, 2013). A právě na problematiku pracujících chudých je dizertační práce zaměřena.

Chudoba pracujících osob je v současnosti skloňována zejména v souvislosti s minimální mzdou, která je hlavním nástrojem k zajištění důstojného příjmu a ke snižování rizika příjmové

chudoby a sociálního vyloučení. Existující studie i materiály Evropské komise akcentují skutečnost, že ačkoli je zajištění práce nejefektivnějším nástrojem prevence a eliminace chudoby, samo o sobě nepostačuje, pokud není doprovázeno efektivními nástroji garance adekvátního příjmu (MPSV, 2014a). V České republice byla minimální mzda zavedena v roce 1991. Byla implementována společně s dalšími opatřeními v boji proti chudobě a poklesu příjmů jako například s podporou v nezaměstnanosti a životním minimem, jež byly do praxe uvedeny o rok dříve (Večerník, 2004). Zvýšení minimální mzdy na 8 500 Kč za měsíc, resp. 50,60 Kč na hodinu od 1. 8. 2013 bylo v červenci 2013 schváleno vládou České republiky. Dne 15. 9. 2014 navíc vláda ČR přijala na svém jednání nařízení vlády č. 204/2014 Sb., kterým došlo ke změně nařízení č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě. S účinností od 1. 1. 2015 se zvyšuje základní sazba minimální mzdy, a to na 9 200 Kč za měsíc nebo 55 Kč na hodinu².

² Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/870>>, citováno 12. 11. 2014.

1.2 Cíle práce

Ústředním cílem práce je zachytit chudobu pracujících osob. Tomuto tématu se na národní úrovni věnuje jen velmi málo států. Jako první se touto problematikou začaly zabývat Spojené státy americké v U. S. Bureau of Labor Statistics. V Evropě se do 90. let tématu chudoby pracujících věnovala pouze Francie. O podchycení úrovně chudoby pracujících se poté s využitím různé metodiky pokoušely také Belgie, Irsko, Portugalsko a Španělsko. Evropská unie jako celek se problematikou pracujících chudých začala zabývat až v 90. letech a v roce 2003 vyvinula nový indikátor, s jehož pomocí chudobu pracujících osob zachycuje dodnes, a to tzv. in-work poverty rate (Ponthieux, 2007).

Problematika pracujících chudých je metodicky velmi nejednotná. Relativní shoda panuje na definici chudoby, menší už na tom, jak definovat pracující osobu. Různé přístupy jsou proto různými autory různě hodnoceny. Pro podchycení chudoby pracujících osob bylo proto v předkládané práci využito více metodických postupů, včetně těch v praxi zatím málo využívaných.

Za největší metodický problém je považována kombinace individuálního (na pracující osobu je nahlíženo jako na jednotlivce) a domácnostního (při hodnocení úrovně chudoby se nahlíží na příjmy celé domácnosti) přístupu. Z tohoto důvodu zde byl mimo jiné využit také alternativní přístup, jehož cílem je zhodnocení chudoby na základě příjmů jednotlivce.

Zmapování úrovně chudoby pracujících osob je důležité, nicméně neméně podstatnou otázkou je, kdo jsou lidé, kteří pracují a zároveň jsou ohroženi příjmovou chudobou. Zjištění charakteristik, které pracující osoby předurčují k chudobě, je dalším dílčím cílem této práce, k jehož splnění bude využita jednak deskriptivní analýza a jednak regresní analýza.

Dalším dílčím cílem předkládané práce je zasazení úrovně pracujících chudých do obrázku o celkové úrovni příjmové chudoby v České republice, jejíž úroveň ovlivňují mimo jiné legislativní opatření, a to zejména ve formě vyplácených dávek státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi a dále opatření týkající se daňového systému. Spolehlivá data o chudobě (stanovení hranice chudoby, identifikace počtu a charakteru chudých) jsou tedy důležitá i hlediska vytváření a hodnocení sociálních politik států, které mají za úkol eliminovat rizika chudoby (Ringen, 2005; Gordon a Townsend, 1990).

Z výše uvedeného vyplývá, že je potřeba věnovat pozornost vývoji a trendům v úrovni příjmové chudoby, a to zejména se zaměřením na osoby zaměstnané, které by měly být před chudobou ochráněny právě vykonáváním placeného zaměstnání. Je nutné přijmout vhodnou strategii pro prevenci chudoby pracujících osob a její snižování. Základem této strategie by mělo být zhodnocení úrovně chudoby pracujících a jejich charakteristik, aby bylo možné nastavit takové podmínky, které by zabránily propadu pracujících pod hranici chudoby a které by zároveň nezaměstnané motivovaly k aktivnímu přístupu při hledání vhodného zaměstnání. Předkládaná práce přispívá k diskusi na toto téma.

1.3 Struktura práce

Práce je strukturována do devíti hlavních kapitol včetně úvodu a závěru. Úvod slouží jako první náhled do problematiky chudoby, jejího měření a historie snah o její kvantifikaci. Zároveň je otevřeno téma chudoby pracujících osob a zdůrazněna důležitost zmapování její úrovně.

Druhá kapitola, obsahující různá teoretická vymezení chudoby a různé přístupy k měření její úrovně, poskytuje nezbytný rámec pro následné hlubší úvahy a výpočty. V rámci této kapitoly jsou zároveň naznačena i některá úskalí, která kvantifikaci úrovně chudoby provázejí.

Vzhledem k tomu, že opatření sociální politiky mají významný dopad na úroveň chudoby, věnuje se třetí kapitola sociální politice v oblasti chudoby v České republice, se zaměřením na období od roku 2004, od kterého jsou dostupná data z výběrového šetření Životní podmínky. Minimální mzda by měla jednak zajišťovat zaměstnancům, aby neklesli pod hranici chudoby a jednak by měla být v takové výši, aby motivovala nezaměstnané k aktivnímu zapojení na trhu práce, a proto je v první řadě věnována pozornost tomuto opatření. Životní minimum sloužící jako tzv. národní hranice chudoby, od které se odvíjí nárok na většinu sociálních dávek, bylo zařazeno jako druhé. Vzhledem k přílišné komplexnosti daňového systému, který přesahuje rámec této práce, ačkoli zcela nepochybně změny v tomto systému ovlivňují úroveň příjmů potažmo příjmové chudoby, a to především v rodinách zaměstnanců, vývoj těchto změn není v práci zachycen.

Čtvrtá kapitola se věnuje hlavnímu použitému zdroji dat, tedy výběrovému šetření Životní podmínky, a dále použitým klasifikacím a metodice, která je k analýze příjmové chudoby a zejména chudoby pracujících použita. Součástí kapitoly je kritické zhodnocení stávajícího evropského přístupu k měření příjmové chudoby pracujících a vyložení alternativních přístupů k této problematice. Kapitola obsahuje také teoretický základ pro identifikace determinantů chudoby doplněný o jeho praktickou aplikaci, ke které byl využit statistický software SAS.

Stěžejní kapitolou této práce je kapitola pět, která zachycuje úroveň chudoby dvou skupin zaměstnanců – zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok a osob zaměstnaných na plný úvazek v předchozím kalendářním roce mezi 6 a 11 měsíci. Základem pro tuto kapitolu se stala data z šetření Životní podmínky z roku 2011, která poskytují údaje o příjmech a ekonomické aktivitě z roku 2010 a o úrovni chudoby z roku 2011. K tomuto účelu byla využita jednak standardní evropská metodika, která sice měří podíl osob pod hranicí chudoby, nicméně vychází z příjmu domácnosti. Z tohoto důvodu byl rovněž využit i další, méně tradiční a zatím nepříliš používaný způsob kvantifikace úrovně příjmové chudoby pro pracující osoby, který vychází z osobních příjmů jednotlivce. Tato metoda byla pro použití v českých podmínkách mírně upravena. S využitím metod deskriptivní analýzy byly zachyceny zaměstnanci pod hranicí chudoby z různých hledisek a jejich vzájemných kombinací, ale také jejich základní charakteristiky. Hlubší analýza charakteristik je náplní šesté kapitoly, která vychází z principů regresní analýzy a je založena na datech ze zjišťování z roku 2011.

Sedmá kapitola představuje mikrosimulační model, jehož cílem je simulace zvýšení čistého příjmu jednotlivce z jeho hlavního zaměstnání v důsledku potenciálního zvýšení minimální mzdy. Toto zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání se následně promítá i do výše celkového osobního příjmu i příjmu celé domácnosti. Zjištění a kvantifikace vlivu tohoto zvýšení na

úroveň příjmové chudoby je klíčovým úkolem tohoto modelu. Protože u skupiny zaměstnanců, kteří na plný úvazek pracovali v předchozím kalendářním roce mezi 6 a 11 měsíci jsou nedostatečné příjmy a chudoba způsobeny spíše neschopností udržet si zaměstnání po celý kalendářní rok než nízkými příjmy, i když těmi samozřejmě také, byl tento model aplikován pouze na skupinu osob zaměstnaných na plný úvazek po celý kalendářní rok.

Osmá kapitola zachycuje vývoj chudoby pracujících v letech 2005 až 2013 a zasazuje ho do celkového vývoje příjmové chudoby v České republice. Data pocházejí z výběrového šetření Životní podmínky uskutečněného v letech 2005 až 2013, která podávají informace o příjmech domácností a jejich členů v letech 2004 až 2012 a úrovni chudoby v letech 2005 až 2013. Vývoj příjmové chudoby české populace jako celku i dvou skupin zaměstnanců je dán do souvislosti s celkovým socio-ekonomickým vývojem české společnosti. Příjmy a životní situace českých domácností jsou ovlivňovány makroekonomickým vývojem, situací na trhu práce a v neposlední řadě také legislativními zásady státu.

Devátá kapitola srovnává úroveň příjmové chudoby zaměstnanců v České republice a ve Slovenské republice, a to na základě dat z výběrového šetření EU-SILC z roku 2010. Ukazuje jednak na odlišnou úroveň chudoby v obou zemích a jednak na charakteristiky typické pro jednotlivé podskupiny zaměstnanců, které se v České republice a ve Slovenské republice liší.

Závěr poskytuje shrnutí zjištěných poznatků. Tyto poznatky mohou být využity pro rozvoj metodiky hodnocení úrovně příjmové chudoby zaměstnaných osob a jejich charakteristik, což je možné využít pro správné zacílení opatření sociální politiky. V neposlední řadě je možné metody použité v této práci využít k hodnocení dopadů zvyšování příjmů jednotlivců i celých domácností na úroveň příjmové chudoby, což může mít potenciální přínos při hodnocení dopadů zvyšování minimální mzdy. Vzhledem k dlouhému období, po které nebyly částky minimální mzdy měněny, nebylo bohužel možné metody aplikovat na reálných datech, a zvyšování příjmů jednotlivců a domácností bylo pouze teoretické.

Kapitola 2

Teoretický rámec

2.1 Měření chudoby

Pojem chudoba je v dnešní době spojován především s rozvojovými zeměmi, nicméně jejím měřením se zabývají i země vyspělé. Míra ohrožení osob chudobou, jejíž zjišťování má význam zejména pro rozdělování sociální pomoci, je jedním z hojně využívaných hledisek k posouzení kvality života. Má-li sociální politika eliminovat rizika chudoby, je nutno chudobu nějak definovat a měřit. Na chudobu a na to, zda a kteří lidé jsou chudí, existuje mnoho pohledů, neexistuje ale správná či vědecká definice chudoby. Vždy, když měříme úroveň chudoby, neměříme chudobu jako takovou, ale měříme jen určitý koncept chudoby a způsob, jakým je definována určuje, kdo je chudý a rozsah chudoby ve společnosti. Pro třídění konceptů chudoby existují různá kritéria, přičemž tato třídění se často překrývají (Mareš a Rabušic, 1996). Existují čtyři základní protichůdné dvojice pohledů na vymezení chudoby a její měření.

2.1.1 Základní typy konceptů chudoby

2.1.1.1 Absolutní vs. relativní koncepty chudoby

Relativní koncepty chudoby jsou založeny na poměrování standardů kvality života vůči existujícím podmínkám charakteristickým v dané zemi v daném čase. Proto, jak již uvedl ve své studii Simmel (1965), chudobu lze nalézt v každé sociální vrstvě, jestliže totiž část příslušníků určité sociální vrstvy má méně než její ostatní příslušníci, je pravděpodobné, že se budou cítit ve srovnání s ostatními chudí.

Koncept obecného standardu společnosti bývá obvykle operacionalizován prostřednictvím násobků průměru (mediánu) příjmů společnosti (např. 50 % průměrného příjmu (O'Higgins, 1990), 56 % průměrného příjmu (Rowntree, 1901 In: Mareš, 1999)), ale i jinými způsoby, např. prostřednictvím příjmových percentilů.

Hlavním představitelem relativních konceptů chudoby byl britský sociolog Peter Townsend (např. Townsend, 1979, 1986, 1987).

Absolutní chudoba je spojována s nedostatkem prostředků pro uspokojení základních lidských potřeb včetně jídla, kvalitní vody, hygienických zařízení, zdravotnictví, přístřeší, vzdělání a informací a jejími průvodními jevy jsou hlad, podvýživa, nemoci, vyšší úmrtnost, neadekvátní bydlení a nebezpečné životní prostředí (Mareš, 1999). Hranice absolutní chudoby se s měnícími se životními podmínkami nemění a takto definovaná chudoba tedy může být

s ekonomickým rozvojem vymýcena (Hagenaars a Van Praag, 1985). Právě to, že se mění s tím, jak společnost bohatne, vytýkal konceptu relativní chudoby Sen, který je asi nejznámějším zastáncem konceptů absolutní chudoby. Podle Sena být chudý neznámá pouze to, že je někdo méně bohatý (1983).

V dnešní době se však koncepty absolutní chudoby nezaměřují pouze na uspokojení fyziologických potřeb, ale rovněž na potřeby sociální (Mareš, 1999; Mareš, Rabušic, 1996). Podle Sena (1983) nemusí absolutní chudoby být zaměřena pouze na zdroje nutné k životu, k naplnění základních životních potřeb (výživa, odívání, bydlení, zdraví), v bohatších společnostech je prostor i pro další zboží, což vnáší relativní prvek do absolutního konceptu chudoby (Sen, 1983). K podobné tezi se přiklání i Alcock (1993), který tvrdí, že k tomu, aby mohla být absolutní definice chudoby aplikována na nějakou společnost, nezbytně zahrnuje i relativní soudy a naopak relativní definice požaduje určité absolutní jádro.

V současné době se k měření chudoby v rozvojových zemích přistupuje spíše z hlediska absolutní chudoby, zatímco v rozvinutých zemích se aplikují relativní koncepty chudoby. Relativní koncepty chudoby se opírají spíše o subjektivní vymezení chudoby, zatímco absolutní o objektivní. Z politického úhlu pohledu je model absolutní chudoby typický pro politickou pravici, která chápe chudobu jako omezený problém, a proto i odezva státu na tento problém by měla být omezená. Pro politickou levici je naopak typický relativní model chudoby, který považuje chudobu za široce rozšířený jev vyžadující extenzivní intervenci státu. Pravice argumentuje principem osobní odpovědnosti, zatímco levice principem solidarity.

2.1.1.2 Přímé vs. nepřímé koncepty chudoby

Přímé koncepty chudoby jsou založeny na měření chudoby až po transformaci příjmů do spotřeby, tedy na reálných příjmech a jsou spojeny s kupní silou peněz (Halleröd, 1995). Obvykle mají podobu absolutních konceptů, nejčastěji jsou to míry založené na deprivaci. U těchto konceptů (založených na deprivaci) je nezbytné odlišit deprivací problémy od různého vkusu, životního stylu a hodnot (Mareš, 1999; Mareš, Rabušic, 1996). Například Townsend (1979 a 1987) vymyslel mnohonásobný index deprivace složený z 60 položek charakterizujících deprivaci v některé z 22 oblastí života založený na studii životního stylu dvou tisíc domácností mezi lety 1968–1969. Rowntree (1901 In: Mareš, 1999) rozlišil dva typy chudoby, a to primární a sekundární způsobenou nikoli nedostatečnými příjmy, ale špatným hospodařením s nimi.

Nepřímé koncepty měří chudobu před spotřebou (Halleröd, 1995) a jsou tedy založeny na nominálních příjmech. Do příjmů se nepromítá jejich kupní síla ani struktura výdajů. Nepřímé koncepty mají obvykle podobu relativních konceptů opírajících se o hodnocení disponibilního příjmu jedince či domácnosti (Ringén, 1988).

2.1.1.3 Objektivní vs. subjektivní koncepty chudoby

Chudoba je na základě *objektivních konceptů chudoby* vymezena nezávisle na mínění těch, kteří jsou podle této definice jako chudí označeni, zatímco subjektivní chudoba je charakterizována pocitem osob, bez ohledu na to, co si myslí společnost. Subjektivní chudoba bývá obvykle vyšší, což bylo ukázáno i na českých datech (Mareš a Rabušic, 1996).

Subjektivní chudobu lze měřit různými způsoby od prostého dotazu, zda se osoba cítí být chudá až po složitější metody výpočtu založené na příjmech (Mareš, Rabušic, 1996). Například Tuček (1995) použil ve svém výzkumu následující otázku: Srovnám-li naši současnou životní situaci s ostatními, myslím, že jsme chudá rodina. Dále je možné použít například:

- sebezařazení na škále bohatý – chudý, a to na stupnici od 1 do 10 (Muffels a Vries, 1991)
- sebezařazení do jedné z následujících společenských tříd: nižší třída – nižší střední třída – vyšší střední třída – vyšší třída (Mareš a Rabušic, 1996);
- subjektivní hranice chudoby SPL (Subjective Poverty Line), která byla vyvinuta Goedhartem, Halberstadtem, Kapteyem a Van Praagem (1977) z Leydenské univerzity a je založena na výpovědi o minimálním potřebném příjmu (Minimum Income Question (MIQ), která zní „Jaký je minimální příjem, který ještě dovolí vaší rodině za daných okolností uspokojit její základní potřeby?“);
- subjektivní hranice chudoby CPS (Centre for Social Policy) vyvinutá Centrem pro sociální politiku v Antverpách a která rovněž vychází z MIQ, ale kladé ještě doplňující otázku na to, jak domácnost vychází se svým příjmem (s velkými obtížemi, s obtížemi, s jistými obtížemi, poměrně snadno, snadno, velmi snadno) a hranici chudoby konstruuje z MIQ na základě odpovědí těch, kteří odpověděli s určitými obtížemi (Mareš a Rabušic, 1996).

2.1.1.4 Preskriptivní vs. konsensuální koncepty chudoby

Preskriptivní koncepty chudoby vymezují chudé prostřednictvím expertních odhadů, například spotřebního koše³ či životního minima. Při výzkumu chudoby byly použity jako první, například již v práci, jejímž autorem je Rowntree (Mareš, 1999; Mareš, Rabušic, 1996). Rowntree se ve Velké Británii podílel, jakožto expert v boji s chudobou, na reformě sociální politiky, jež započala v roce 1941 ustavením komise pro výkon tohoto nelehkého úkolu. V čele komise stanul William Henry Beveridge (Potůček, 1995).

Konsensuální koncepty chudoby jsou založeny na konsensu společnosti na tom, kdo je a kdo není chudý, přičemž se na rozdíl od preskriptivních konceptů nepracuje s experty, ale s respondenty (Mareš, 1999; Mareš a Rabušic, 1996).

2.1.2 Konkrétní koncepty chudoby

Jak již bylo uvedeno, existuje mnoho možností, jak se na chudobu dívat, jak ji hodnotit, podle jakých kritérií. V této části práce bude pozornost věnována vybraným konkrétním konceptům používaným k hodnocení úrovně chudoby. Tyto koncepty přistupují k měření chudoby různými způsoby a kombinují různé pohledy, např. subsistence idea (koncepty životního minima), jež kombinuje absolutní, přímý, preskriptivní a objektivní přístup.

³ Spotřební koš cca 700 reprezentativních výrobků a služeb se využívá k výpočtu cenových indexů, které porovnávají úroveň cen ve dvou srovnávaných obdobích. Jednotlivým položkám je přiřazena váha, která odpovídá podílu daného druhu spotřeby na celkové spotřebě domácností. Do spotřebního koše je zařazeno potravinářské zboží (potraviny, nápoje, tabák), nepotravinářské zboží (odívání, nábytek, potřeby pro domácnost, drogistické a drobné zboží, zboží pro dopravu a volný čas, zboží pro osobní péči apod.) a služby (opravárenské, z oblasti bydlení, provozu domácnosti, zdravotnictví, sociální péče, dopravy, volného času, vzdělávání, stravování a ubytování, osobní péče a služby finanční (http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/kdyz_se_rekne_inflate_resp_mira_inflace)).

2.1.2.1 Měření chudoby v kontextu příjmů

Nejnámější hranice chudoby jsou definované na základě dosahovaných příjmů. Příjem jako měřítko chudoby použil ve své práci již Booth (1889–1903), jehož práce představuje počátek moderního studia chudoby.

Hranice chudoby se nejčastěji stanovují ve vztahu k průměrnému příjmu (např. 60 % průměrného příjmu, např. v Luxembourg Income Study) či mediánovému příjmu (běžně se používá v EU, např. 50 % v National Average Income) (Mareš, 1999). Tato metoda se nazývá Fraction of Median Income Approach a je klasickou ukázkou relativního přístupu k měření chudoby (Hagenaars a Van Praag, 1985). Dále lze hranici chudoby definovat ve vztahu k nejnižšímu decilu či kvantilu příjmového rozdělení (Bottom Decile Definition, např. v práci Miller a Roby, 1970).

Hranici chudoby lze rovněž vymezit ve vztahu k uznanému minimálnímu standardu, např. formou sociální podpory. Jednou z variant tohoto způsobu měření je vyjádření chudoby jako nároku na podporu dle násobku stanoveného životního minima (Subsistence Idea). Určení hranice chudoby tímto způsobem je do značné míry politickou záležitostí (Mareš, 1999). Tyto přístupy k měření chudoby se využívají v současné době zejména v USA. Osoba, resp. domácnost je považována za chudou, jestliže po odečtení nákladů na bydlení spadá pod danou hranici chudoby. Hranicí chudoby může být např. 10 % (25 %) nejnižších příjmů. Tento přístup byl však v posledních 20 letech mnohokrát kritizován, a to zejména z toho důvodu, že je zaměřen na fyzické potřeby jednotlivce/rodiny, nikoli na potřeby sociální (Townsend, 1986).

2.1.2.2 Měření chudoby v kontextu spotřeby a výdajů: absolutní míry

Do kategorie těchto konceptů spadají zejména dva následující: Koncept základních životních potřeb, který je někdy uváděn také jako Základní spotřební koš a Potravinový poměr, jež jsou definovány níže.

Koncept základních životních potřeb (Basic needs approach), někdy také uváděn jako koncept základního spotřebního koše (Budget Standards)

Tento koncept byl formálně přijat v roce 1976 na konferenci v Ženevě (International Labour Office's World Employment Conference). V rámci tohoto přístupu se stanoví nezbytné nejnížší náklady potřebné pro uspokojení základních potřeb, mezi něž patří jídlo, bydlení, oblečení a vybavení domácnosti, dále pitná voda, hygienické podmínky, zdravotnictví, doprava, vzdělání apod. (Townsend, 1986; Mareš a Rabušic, 1996; Hagenaars a Van Praag, 1985). Mezi základní potřeby však mohou patřit i potřeby sociální jako například potřeba udržovat sociální kontakty. Seznam základních potřeb je obvykle určován experty, jedná se tedy o koncepty preskriptivní (Mareš, 1999). Tyto nezbytné náklady jsou chápány jako hranice chudoby. Mezi autory, kteří použili ve svých pracích tento přístup, patří mimo jiné Booth (1889–1903), Rowntree (1901 In: Mareš, 1999) či Orshansky (1965, 1968, 1969).

Potravinový poměr (Food ratio method)

V rámci tohoto konceptu se hledí na poměr mezi výdaji na potraviny a celkovými výdaji (Mareš a Rabušic, 1996). Hranice chudoby je maximální podíl výdajů na potraviny na

celkových příjmech (Hagenaars a Van Praag, 1985). Například podle Orshanské (1965) jsou za chudé považovány ty rodiny, jejichž příjem je menší než trojnásobek nákladů na koš základních potravin, tj. náklady na jídlo představují více než třetinu příjmů. Engel ve svých dílech tvrdí, že s růstem příjmů výdaje na potraviny nerostou proporcionálně, jejich podíl s růstem příjmů klesá (Mareš a Rabušic, 1996). Engel tvrdí, že čím nižší příjem domácnosti, tím větší podíl z těchto příjmů domácnost utratí za nezbytné potřeby, zejména potraviny; podíl příjmů utracených za nezbytnosti s růstem příjmů klesá, což vykresluje křivka po něm pojmenovaná. Tato křivka má dva inflexní body. První, kdy vyšší příjem umožňuje širší rozsah výdajů a druhý, kdy neroste množství nakupovaného zboží, ale jeho kvalita (Mareš, 1999). Tento přístup ve svých pracích použili také například Love a Oja (1975) nebo také Orshansky (1969), která navrhla nastavit hranici jako 30% podíl nákladů na potraviny na celkových výdajích domácnosti (Mareš, 1999).

2.1.2.3 Měření chudoby v kontextu spotřeby a výdajů: relativní míry

V rámci těchto konceptů se chudoba měří pomocí měření deprivace. Chudý je takový člověk, který je vyloučen z minimálního přijatelného způsobu života ve státě, ve kterém žije, a to kvůli nízkým příjmům. Lidé jsou relativně deprivováni, když si nemohou dovolit takové životní podmínky, které jim umožňují účastnit se společenských vztahů, zvyků, plnit role, které od nich společnost očekává. Deprivace může nastat v různých oblastech života – v práci, doma, v sousedství atd. (Mareš a Rabušic, 1996). Mezi autory, kteří pracovali s těmito koncepty, patří například Townsend (1979), Mack a Lansley (1985) v UK, Halleröd (1995) ve Švédsku či Nolan a Whelan (1985) v Irsku.

Nejvýznamnějším představitelem těchto konceptů byl Townsend, který mimo jiné vymyslel index mnohonásobné deprivace, jež měří nejen materiální, ale i psychickou a sociální deprivaci, protože i to, kde žijeme a pracujeme, jak pracujeme a jak trávíme volný čas, jaké služby používáme apod., ovlivňuje náš život. Townsend rozlišil 3 různé formy relativní deprivace, a to 1. nedostatek výživy, oblékání a dalších příležitostí, které jsou obvyklé v dané společnosti, 2. pokles pod obvyklý či sociálně akceptovaný životní standard a 3. pokles pod to, co by bylo standardem většiny při lepší redistribuci nebo restrukturalizaci společnosti. Jeho práci kritizoval například Piachaud (1981), jež se domníval, že Townsend nepřihlíží k odlišnému životnímu stylu. Konstrukcí indikátorů deprivace se rovněž zabývali ve svých pracích Mack a Lansley (1985). Callan a spol. (1993) rozlišili 3 skupiny položek, jimiž lze popsat deprivovaný životní styl, a to 1. dimenze základního životního stylu (potraviny, oblečení), 2. dimenze bydlení a vybavenosti domácnosti (vytápění, koupelna, WC, TV, pračka, lednička apod.) a 3. ostatní položky životního způsobu (dovolená, denní tisk, telefon, volnočasové aktivity apod.).

2.1.3 Metodické problémy měření chudoby

Měření chudoby má však rovněž různá metodologická úskalí jako např. skrytou chudobu těch, kteří nejsou zahrnuti ve statistikách, různá pojetí příjmů a jejich sledování, délku sledovaného období, jednotky, škály měření atd. (Mareš, 1999)

Asi nejproblematictější oblastí je zjišťování příjmů. Otázkou zůstává, jakým způsobem by se měly příjmy co nejlépe zjišťovat, aby jejich odhad byl co nejpřesnější. V některých zemích je možné údaje o příjmech zjistit z registrů či jiných administrativních zdrojů. Pokud toto však

možné není, sbírají se příjmy přímým dotazem u respondentů, což může pro některé respondenty představovat nepřijatelný zásah do soukromí.

Měl se příjem sledovat jako odhad celkového příjmu nebo zjišťování jednotlivých příjmů, které se v závěru sečtou? Zeptáme-li se respondenta na celkový příjem, jeho částka bude pravděpodobně podhodnocena, protože dotazovaný zapomene připočítat některé položky (např. sociální dávky) (Mareš, 1999). Naopak zjišťování jednotlivých příjmů může být časově náročné a vyžaduje spolupráci respondenta.

Otázkou je rovněž délka sledovaného období. Je lepší zjišťovat aktuální příjem, měsíční či roční příjem? Měsíční příjem pomíjí kolísání v příjmu a také příjmy, které jedinec/rodina/domácnost obdrží v jiném než měsíčním intervalu (např. čtvrtletně, pololetně, ročně). Na druhou stranu u ročního příjmu může dojít rovněž k jeho podhodnocení, kdy si respondent není schopen vzpomenout na přesnou výši příjmu, jež obdržel před rokem a jeho výši odvozuje od příjmu aktuálního.

Dalším dilematem je nejvhodnější jednotka sběru dat o příjmech. Nabízí se několik možností, a to jednotlivec, rodina či domácnost. Vzhledem k tomu, že chudobu i bohatství sdílejí členové rodiny, domácnosti a i sociální pomoc se odvíjí od příjmů domácnosti, jeví se jako nejvhodnější možnost právě rodina, popřípadě domácnost. Na druhou stranu se tímto opomíjí fakt, že příjmy v rodině nemusí být rozdělovány rovnoměrně (Mareš, 1999).

S jednotkami zjišťování úzce souvisí také přepočítání příjmu na tyto jednotky (příjmy za domácnost, příjmy na osobu atd.). Aby bylo možné co nejpřesněji porovnat životní podmínky domácností různé velikosti a struktury, používá se přepočítání na ekvivalentní jednotky, k čemuž se využívají ekvivalenční škály. Tyto škály však předpokládají, že v rodině či domácnosti dochází k rovnému sdílení zdrojů a dále, že dvě či více osob ve společné domácnosti žijí s nižšími náklady než jednotlivci. Škály ekvivalence byly pro měření chudoby poprvé použity v práci Rowntree (1901 In: Mareš, 1999). Další problematikou související s použitím škál ekvivalence je předpoklad stejné škály pro chudé a bohaté i přesto, že jejich spotřební chování je v praxi odlišné.

2.2 Vnímání chudoby v průběhu času

Prvobytně pospolná společnost byla založena na rodové solidaritě. Pro potřeby členů se nevytvářely speciální instituce. Problémy se řešily v rámci rodového uspořádání, definovatelná kategorie chudých neexistovala. Ochrana se soustřeďovala na ženy a děti. Rodová solidarita se postupně vyvinula v paternalismus.

V době středověku ohrožovala chudoba nejnižší vrstvy obyvatelstva. Chudoba v té době nebyla hanbou, bohatí přispívali chudým, aby tak splnili svou křesťanskou povinnost, díky čemuž vedli ctnostný život a zajišťovali si tak spásu duše a věčnou blaženost. Chudí byli rozdělení podle území, ke kterému patřili a zde také dostávali podporu. Podpora chudých měla lokální, většinou municipální charakter – obvykle se soustřeďovala ve farnostech. Postupně vznikala regionální střediska – opatství, kláštery a některé feudální dvory (Mareš, 1999). Veřejné chudinství neboli péče o osoby nemajetné a nezpůsobilé, bylo v období středověku ovládáno názorem, že je věcí soukromou a církevní (Klusáčková, 2007). Města a větší obce se

do zaopatřování chudáků pouštěla až v případě, kdy jejich počet překročil únosnou mez, a hrozilo, že se chudáci začnou bouřit nebo se dopouštět krádeží. Známkou toho byla povstání městské chudiny v 13. a 14. století i selské bouře odehrávající se na našem území v 16. a 17. století (Bilanský, 2009). Problém chudoby ve 13. a 14. století narostl do takové podoby, že církev byla schopna postarat se pouze o nejpotřebnější jedince. Hlavní formou zaopatření chudých se stala žebrota. Postupem času začínají chudým pomáhat také šlechta a obec. Péče o chudé se institucionalizovala a od církve ji převzala laická správa (Klusáčková, 2007). První oficiální zprávy, kdy se stát rozhodl v našich zemích postarat o chudinu, jsou zapsány v říšském policejním řádu, který podepsal Ferdinand I. v roce 1552. V řádu je stanoveno, že péče se poskytuje chudým s domovským právem v obci. Obce pro tento účel zřizovaly chudobince, pastoušky, nebo tzv. ratejny. Ratejny se zřizovaly v každém městě nebo větší vsi, kde byla pro tento účel vyčleněna velká místnost, která byla opatřena postelemi a u některých byla součástí i kuchyň na přípravu jídla. Během panování císaře Josefa II. byly schváleny Dvorské dekry, kde již se pro nemajetné zřizovaly farní chudinské ústavy. Ke zproštění církve péče o chudé došlo až vydáním nařízení pro Království české z roku 1785, kdy tato povinnost připadla vrchnosti. Vrchnost na základě nařízení vytvořila pro bezdomovce statky, kde byla chudákům hromadně poskytována strava a přístřeší. Provoz statků byl z větší části závislý na dobrovolných příspěvcích (Bilanský, 2009). Od roku 1854 přešla tato povinnost na obce (Klusáčková, 2007).

Postupně však začala být chudoba ztotožňována se sociálními jevy jako je tuláctví, krádeže či prostituce a tyto změny ovlivnily postoj společnosti k chudobě, na kterou se začalo pohlížet jako na důsledek lenosti (Mareš, 1999).

V Čechách se v 17. století začala zabírat zemědělská půda drobných rolníků. Z tohoto důvodu se tito občané bez majetku začali stěhovat do měst s vizí lepšího živobytí. Ve městech však nově vznikající továrny s manufakturní výrobou nestačily pojmout tolik lidí a proto se z vesnických přistěhovalců stávala městská chudina (Bilanský, 2009).

Tuto situaci se snažil stát řešit vydáním Patentu o tulácích a žebrácích z roku 1661. Ten rozděloval žebráky do dvou kategorií, a to na práce schopné a práce neschopné. Práce schopné osoby musely nastoupit do práce, pokud tak neučinily, byly zavřeny do vězení. Práce neschopným osobám (např. starým lidem, invalidům) byl přiznán status žebráka a právo žebrat (Bilanský, 2009).

Postupně se tento moralistický přístup k chudobě transformuje – již nejsou podezřelí jen ti, kteří nemohou nebo nechtějí pracovat, ale i pracující chudí, kteří jsou podezřelí z porušování šetrnosti a zdrženlivosti. Na počátku 18. století se šíří nepřátelství vůči chudobě jakožto důsledku rozmařilosti, která by se neměla podporovat (Mareš, 1999).

V 17. století začal stát financovat podporu chudých, zejména skrze instituce, které sloužily jako azyl pro chudé. Začaly vznikat domy (útulky), kde byli chudí umisťováni. Jejich cílem bylo mimo jiné začlenit chudé do pracovního procesu. V 18. století se účel těchto domů změnil, od té doby měly za cíl převýchovu chudých prostřednictvím pracovní disciplíny (Mareš, 1999).

S postupující industrializací se postupně rozšířil názor, že je potřeba chudé zapojit do pracovního procesu. Protože v té době bylo málo pracovní síly, rozšířil se názor, že lidé představují bohatství země, který zastávali mimo jiné William Petty či Adam Smith, který tvrdil, že chudí jsou nositelé pracovní síly, čímž vstupují na trh práce a zároveň tak získávají

občanský status. Chudoba je nezbytná k udržení civilizace, protože vede k vytváření a distribuci bohatství, a proto cílem nemá být chudobu odstranit. Rozvinul se názor, že chudým by se neměla poskytovat podpora, protože nestimuluje produkci, jen vytváří další chudé. Již David Ricardo byl proti politice umožňující zvýšenou porodnost chudých. Podobného názoru byl také Thomas Malthus (Mareš, 1999).

Postupně se do pomoci chudým začal zapojovat i stát. Zavedením pojmu sociální správa (péče) se datuje až ke konci 19. století, pro kterou se původně používal výraz chudinská správa. První český chudinský zákon pochází z roku 1868, který platil až do roku 1956, kdy byl schválen zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení. Postupně také vznikaly různé pojišťovací instituce, které měly zabezpečovat při životních událostech.

Chudí se však nemuseli spoléhat pouze na pomoc státu, vznikaly různé nestátní spolky. Počátky sdružování osob za účelem vzájemné podpory a pomoci proti hrožícím rizikům lze spatřovat už v antickém Římě. Jejich rozvoj vyvrcholil ve střední Evropě (především v Německu) v 19. století. Tyto spolky byly typické pro hornictví, řemeslné cechy, tovaryšská bratrstva (Klusáčková, 2007). Mezi naše největší nestátní dobrovolné spolky zaměřené na pomoc sociální sféře se může zařadit Český červený kříž, jehož ustanovení schválil v roce 1919 prezident T. G. Masaryk, který se zasadil o rozvoj sociální péče v době první republiky.

Ve dvacátém a jednadvacátém století není chudoba tématem pouze národních států, ale její dopady se začaly řešit i na poli mezinárodním. Problematikou chudoby se zabývá mnoho mezinárodních institucí jako např. MMF, Mezinárodní organizace práce, Světová banka, Světová zdravotnická organizace, OECD a další. Řeší se jak absolutní chudoba a rozvojová pomoc nejchudším státům, především Afriky, Asie a Latinské Ameriky, ale také relativní, méně viditelná chudoba, jejíž dopady se řeší zejména v evropských zemích.

Mezi nejdůležitější počiny patří asi ustanovení vymýcení extrémní chudoby a hladu prvním cílem tzv. Rozvojových cílů tisíciletí. Tyto cíle přijalo v roce 2000 na Summitu tisíciletí celkem 191 členských států OSN se záměrem je splnit do roku 2015⁴. Tematikou chudoby a sociálního vyloučení se zabývá také Evropská unie, a to již od 70. let 20. století. Rok 2010 byl dokonce vyhlášen evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Tato akce měla za úkol zejména zvýšit povědomí o tomto tématu mezi širokou veřejností, vládami jednotlivých členských států a místní a regionální samosprávou, zkrátka upozornit na tento celospolečenský problém. Do kampaně se zapojilo 27 zemí včetně České republiky⁵. Ve stejném roce přijala Evropská rada mezi svoje základní cíle v rámci strategie udržitelného růstu – Evropa 2020 – i oblast chudoby a sociálního vyloučení. Jedním z pěti stanovených cílů je snížení počtu osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením alespoň o 20 milionů do roku 2020⁶.

Pro Českou republiku se především po vstupu do EU stala závazná některá evropská nařízení, normy a zákony. Sociální začleňování je definováno v právním řádu ČR, konkrétně v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Sociální začleňování je definováno jako proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se

⁴ Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zaber/?i=205>>, citováno 9. 11. 2014.

⁵ Dostupné z WWW: <<http://www.ey2010.cz/o-roce/>>, citováno 9. 11. 2014.

⁶ Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/europe2020/index_cs.htm>, citováno 7. 1. 2014.

zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný. K hlavním cílům sociálního začleňování tak patří zajištění účasti v zaměstnání a rovného přístupu ke všem zdrojům, právům, zboží a službám, prevence rizika sociálního vyloučení, pomoc nejvíce zranitelným a mobilizace všech relevantních aktérů (MPSV, 2014a).

V letech 2000 až 2010 byla hlavním strategickým dokumentem Evropské unie pro oblast sociálního začleňování Lisabonská strategie. V období let 2004–2010 připravovalo MPSV každé dva roky národní akční plán sociálního začleňování. Akční plány byly národní strategií, jejímž cílem bylo přispět k řešení problémů chudoby a sociálního vyloučení a zajistit jim náležitou pozornost. Od roku 2006 se tyto akční plány staly součástí Národních zpráv o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování České republiky, které obsahovaly kromě těchto plánů také Národní strategii pro důchody a Národní strategii zdravotní a dlouhodobé péče. Od roku 2010 je hlavním evropským strategickým dokumentem zmiňovaná Evropa 2020⁷.

V současnosti je aktuální Strategie sociálního začleňování 2014–2020 (Strategie), která popisuje prioritní témata ČR pro oblast sociálního začleňování osob v období do roku 2020 a pro čerpání z veřejných rozpočtů ČR i využívání Evropských strukturálních a investičních fondů EU v programovém období 2014+. Strategie vychází z Dlouhodobé vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování schválené ministrem práce a sociálních věcí v květnu 2012. Účelem Strategie je přispět k plnění národního cíle redukce chudoby a sociálního vyloučení, ke kterému se ČR zavázala v rámci evropského cíle v této oblasti strategie Evropa 2020, jehož plnění je především monitorováno v Národním programu reforem České republiky, ve kterém je stanoven jako udržení hranice počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou do roku 2020 na úrovni roku 2008. Česká republika se současně zavázala vyvinout úsilí vedoucí ke snížení počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou o 30 tisíc osob (MPSV, 2014a).

⁷ Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/9078>>, citováno 9. 11. 2014.

Kapitola 3

Sociální politika ČR v oblasti chudoby

Výpočet hranice chudoby se podle metodiky Eurostatu odvíjí od příjmového rozdělení, její výše vychází z mediánu příjmů v dané zemi. Míra ohrožení příjmovou chudobou je potom podíl osob, které žijí v domácnosti, jejíž příjem se nachází pod takto stanovenou hranicí chudoby. Kolem hranice chudoby se pohybují určité typy domácností, jedná se zejména domácnosti s nepracujícími důchodci a dále o rodiny s dětmi. Přehoupnutí se přes hranici chudoby nebo naopak propadnutí se pod ní je u těchto domácností často otázkou drobných změn v jejich příjmu. I na příjmovou situaci pracujících osob a jejich domácností mají vliv legislativní a daňové změny či změny týkající se výplaty dávek státní sociální podpory. V rámci této kapitoly bude stručně charakterizován český sociální systém, na nějž naváže stručný přehled vybraných opatření sociální politiky a jejich změn, které mohly mít dopad na příjmovou a potažmo celkovou životní situaci domácností obecně, ale zejména na domácnosti pracujících osob.

3.1 Charakter českého sociálního systému

Hlavním cílem sociální politiky je čelit sociálním a ekonomickým ohrožením, s nimiž se lidé v průběhu života setkávají, případně vytvářet příznivé podmínky pro rozvoj jednotlivců a sociálních skupin.

Společnost se odjakživa zabývala solidaritou se slabšími jedinci či skupinami. Zpočátku se chudí opírali zejména o pomoc rodiny, přátel či sousedů, postupně se přidala také veřejná charita, zejména ze strany církví. Se vznikem moderního národního státu se na podporu chudých podílí i sociální stát⁸, neboť zmírnění či odstranění chudoby je v zájmu celé společnosti, jež se tak snaží o udržení stability státu a jeho ekonomický vývoj (Mareš, 1999). Politika zásahu státu byla urychlena hospodářskou krizí ve 30. letech. Podoba státní podpory rodinám se v Evropě začala formovat zejména od 40. let 20. století. Po druhé světové válce pak byly položeny základy moderních sociálních států. O polovině 60. let a polovině 70. let se mluví jako o zlatém věku sociálního státu (Večeřa, 1996).

Z hlediska sociální politiky státu se rozlišuje redistribuce na horizontální a vertikální. V rámci **horizontální redistribuce** je bohatství redistribuováno mezi různými fázemi životního cyklu a patří sem tedy např. pojištění proti nezaměstnanosti, důchodové připojištění apod.

⁸ Tzv. welfare state – různými autory různě překládaný jako stát všeobecného blahobytu, asistenční stát či stát veřejných sociálních služeb.

Vertikální redistribuce je založena na principu tzv. mezistatusové solidarity, kdy prostředky plynou od osob v lepší situaci k osobám v horší situaci (Mareš, 1999).

Na základě typu redistribuce vznikají různé typologie sociálního státu. Nejznámější z nich je typologie od Esping-Andersena (1990) z konce 80. let, který rozlišuje mezi liberálním, konzervativním či korporativistickým a sociálně-demokratickým státem. **Liberální typ** sociálního státu se vyznačuje velmi omezenými intervencemi státu do života jeho obyvatelstva, které přicházejí na řadu tehdy, když selže rodina a trh. Poskytované sociální dávky jsou obvykle příjmově testované a nízké, stačí pouze k pokrytí základních existenčních potřeb. V oblasti sociálních služeb nechává stát prostor trhu. Podpora je poskytována jen těm nejpotřebnějším a v nejnutnější míře. Chudoba je v rámci tohoto typu chápána jako absolutní. Mezi typické představitele patří USA, Kanada, Austrálie či Velká Británie. **Konzervativní typ** je charakteristický snahou o udržení statusu obyvatelstva ve všech etapách života či v různých životních situacích (např. odchodu do důchodu, narození dítěte, nemoci či ztrátě zaměstnání). Sociální dávky se odvíjejí od doby a výše pojištění. Typickými představiteli tohoto typu jsou Francie, Nizozemsko, Německo a Rakousko. Skandinávské země patří k představitelům **sociálně demokratického typu** a je založen na vertikální redistribuci. Cílem takového státu je rovnost v bohatství, čehož dosahuje plošnými a relativně vysokými sociálními dávkami a poskytováním sociálních služeb. Dnes jsou v návaznosti na Esping-Andersenovu teorii nejčastěji rozlišovány čtyři typy sociálního státu: liberální, konzervativní, sociálně-demokratický a jihoevropský (Bonoli, 1997; Ferrera, 1996). **Latinský** neboli **prorodinně orientovaný typ** se příliš nevměšuje do života jedinců a rodin, čímž se podobá liberálnímu typu, ale na rozdíl od něj se spoléhá na rodinu při ochraně svých členů před sociálními riziky. Tento typ se vyznačuje pozdějším odchodem mladých lidí z rodinné domácnosti a nízkou ekonomickou aktivitou žen. Klasickými představiteli tohoto sociálního státu jsou zejména státy jižní Evropy, Itálie a Španělsko (Mitchell, 2010).

Při vytváření typologie sociálních států Esping-Andersen do jednotlivých typů nezahrnul ani jeden postkomunistický stát, nicméně ve svých novějších pracích tvrdí, že zapadnou do některého ze tří typů (Esping-Andersen, 1996). Totéž uvádí také například Deacon (1993). Zařazení postkomunistických států do typologie sociálních států je obecně otázkou, na kterou neexistuje jednoznačná odpověď. Blossfeld a Drobnič (2001) nebo Matějková a Palonciová (2004) předpokládají vznik nového typu sociálního státu, tzv. postsocialistický typ. Postkomunistické státy čelí od počátku 90. let různým do té doby neznámým problémům jako např. chudobě, sociálnímu vyloučení, nezaměstnanosti. Každá země se s těmito problémy vyrovnává jiným způsobem, přesto se například Hantrais (2004), Pascall a Lewis (2004) nebo Pascal a Manning (2000) domnívají, že zde existují určité společné rysy ve vývoji těchto států, konkrétně odvrát od univerzalizmu k příjmově testovaným dávkám nebo přesun odpovědnosti ze státu na rodinu.

Model českého sociálního státu bývá v české literatuře nejčastěji charakterizován jako kombinace konzervativních a liberálních prvků. Z meziválečného období existuje v České republice silné sociálnědemokratické dědictví, zatímco po sametové revoluci byla přijata liberální opatření. Současný sociální stát je výsledkem působení těchto dvou tendencí. V českém sociálním systému tedy nepřevažují prvky žádného z uvedených typů sociálního

státu. Délkou mateřské dovolené a výší a charakterem peněžité pomoci v mateřství se Česká republika podobá sociálnědemokratickým státům, co se štedrosti sociálních dávek týká, největší podoba je s Rakouskem, s tím rozdílem, že u nás jsou méně využívány celoplošné dávky. Sociální dávky v České republice jsou poskytovány rodinám s nízkými příjmy, čímž se podobáme liberálním státům (Velká Británie, Irsko). Důrazem na úplné rodiny se zase podobáme Německu či Belgii. Celkově se český sociální systém svým charakterem nejvíce podobá systému v Rakousku. Charakteristické pro český sociální systém je, že akutní krátkodobé požadavky, vycházející z potřeby kompenzovat příjmy skupin ohrožených chudobou, mají obvykle přednost a určují hlavní směr přijímaných sociálních opatření. Testování příjmů je demotivační, neboť dojde-li k malému zvýšení příjmů rodiny např. částečným úvazkem, dojde k odnětí sociálních dávek. Sladění pracovního a rodinného života tak naším systémem není příliš podporováno (Mitchell, 2010).

Při přidělování dávek státní sociální podpory rovněž záleží na tom, zda sociální stát dané země funguje na principu selektivity či na principu univerzality. V rámci **principu selektivity** slouží sociální dávky k řešení konkrétních situací, nikoli jako preventivní opatření. Každá takováto nastalá situace se řeší individuálně, stejně jako s ní související nárok na nějaký sociální příspěvek. Většinou se v takových případech dává přednost peněžním dávkám před poskytováním sociálních služeb. **Princip univerzality** je založen na poskytování sociálních příspěvků poté, co jsou splněny požadované podmínky, nezkoumá se oprávněnost nároku na dávku. Dávky slouží jako preventivní opatření a vyrovnávají nerovnosti ve společnosti. Nevýhodou tohoto principu může spočívat v jeho nákladnosti a neadresnosti takto poskytovaných dávek (Mareš, 1999). Dávky státní sociální podpory v České republice jsou častěji založené na principu selektivity.

3.2 Sociální politika a její opatření

Sociální politika tvoří část veřejné politiky, jejímž předmětem jsou sociální záležitosti. Sociální politiku lze chápat v tzv. užším nebo širším pojetí. V **užším pojetí** je sociální politika vnímána jako soubor aktivit, nástrojů a opatření, jejichž smyslem je reakce na nepříznivé sociální události, jako jsou stáří, nemoc, invalidita nebo nezaměstnanost či chudoba. V praxi jde tedy o systém sociálních dávek, zdravotního a sociálního pojištění. V užším pojetí je tedy sociální politika pasivní (retrospektivní) a zaměřuje se na řešení již vzniklých sociálních problémů. V **širším pojetí** je cílem sociální politiky pozitivně ovlivnit životní podmínky lidí a jedná se tedy o politiku aktivní (perspektivní), která se snaží vzniku sociálních problémů předcházet, a přijímá preventivních opatření (Krebs, 1997).

Opatření sociální politiky nejsou vždy primárně cílena na chudé; chudoba není jediným problémem, který sociální politika řeší. Krebs (1997) rozlišil tři základní cílové skupiny sociální politiky, a to občany, pracující a chudé. V systému sociálního zabezpečení je status **občana** zabezpečován formou univerzálních dávek, které jsou určeny specifickým sociálním skupinám (např. rodinám s dětmi). Systém pomoci **pracujícím** je založen na systému sociálního pojištění. Hlavním cílem je náhrada příjmu v případě jeho ztráty. Sociální politika zaměřena na **chudé** je politika liberální, jež má především vytvářet podmínky, které brání vyloučení osob, které

z nějakého důvodu nemohou uspět na trhu práce, ze společnosti a které motivují k návratu na trh práce. Sociální politika k tomu má k dispozici nástroje přímé a nepřímé. Mezi ty **přímé** patří např. poskytování sociálních dávek, sociálních služeb či daňové úlevy, zatímco **nepřímé** může sociální politika snižovat chudobu prostřednictvím politiky zaměstnanosti, rodinné politiky či sociálního zabezpečení.

3.2.1 Vývoj státní sociální politiky na území České republiky do roku 2004

Už ve středověku existovaly instituce, které se staraly o potřebné. Zpočátku šlo o církevní charitu, která zřizovala špitály, útulky a pečovala o chudé. Od 16. do 19. století byli chudí v rámci Rakouska podporováni obcemi a jejich podpora byla regulována ustanoveními říšského policejního řádu. Postupně se rozvíjel systém sociálního zabezpečení. Od poskytování doživotních penzí vybraným vojákům císařské armády se přešlo k přiznávání penzí všem státním zaměstnancům. Od konce 18. století rostl nejen počet přiznávaných dávek, ale také okruh jejich příjemců. V 19. století Bismarckovy reformy sociálního zabezpečení ovlivnily i vývoj v Rakousku-Uhersku, vznikly například zákony o povinném úrazovém pojištění či o povinném nemocenském pojištění. Mezi světovými válkami se významným způsobem rozvinulo československé sociální zákonodárství, vznikly například zákony o podporách v nezaměstnanosti, o osmihodinové pracovní době aj. Zároveň bylo ustaveno ministerstvo sociální péče a založena Ústřední sociální pojišťovna. Československá sociální reforma, jejímž cílem bylo rozšířit povinné sociální pojištění co největšího počtu občanů proti všem základním rizikům, byla zbrzděna nástupem hospodářské krize začátkem 30. let (Potůček, 1995).

Po komunistickém převratu v roce 1948 nastaly zásadní změny politického i hospodářského systému. Hlavním cílem tehdejšího systému bylo nastolení rovnosti, čehož mělo být dosaženo podporou některých odvětví, zejména hutnictví, hornictví, těžkého průmyslu a strojírenství, později také zemědělství, dále intervencemi do mezd, bezplatným zdravotnictvím a školstvím, dotacemi potravin, bydlení, energií, a v neposlední řadě univerzálními sociálními dávkami, díky čemuž byly zajištěny sociální jistoty. Fergeová (1993) charakterizuje období reálného socialismu jako éru bez sociální politiky. Sociální problémy se řešily prostřednictvím ekonomiky, cenovými dotacemi a uměle udržovanou plnou zaměstnaností. Podle Možného a Mareše (1995) byly sociální dávky v té době vesměs nárokové.

Na počátku 90. let probíhaly diskuse o podobě státní politiky, zejména na téma, do jaké míry má stát intervenovat do života lidí. Role státu se změnila, odpovědnost za životní podmínky se přenesla na jedince. Pomoc byla poskytována jen těm, kteří si nemohli vlastními silami zajistit alespoň minimální životní úroveň. Nová liberální vláda kladla důraz na maximální odpovědnost občana za vlastní život. Po roce 1989 došlo k omezení plošných zásahů do ekonomiky, trhu práce a zaměstnanosti, k přechodu od univerzálních dávek k dávkám adresným a růstu nezaměstnanosti. Po volbách v 1992, s nástupem liberálně konzervativní vlády nastalo období radikálnějších sociálních reforem. Do roku 1995 probíhala příprava reformy sociální politiky, která představovala posun od paternalistického státu k adresné sociální politice. V rámci této reformy mělo být zavedeno testování dávek na příjem u vyplácení většiny dávek. Zákonem o státní sociální podpoře z roku 1995 se životní minimum stalo základem nového systému. Kvůli nepříznivému vývoji ekonomiky v letech 1996–1998 byla zavedena některá

úsporná opatření, ale už na počátku roku 1999 se obnovil původní systém z roku 1995. Míra přerozdělování ve prospěch příjmově nejslabších se ukázala být na hranici únosnosti a začínala působit demotivačně z hlediska ekonomické aktivity. Změna politické situace v roce 1998, kdy byla sestavena menšinová vláda ČSSD, oslabila liberalistický přístup. V roce 2002 vznikla koaliční vláda ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, která věnovala velkou pozornost koncepci sociální a zejména rodinné politiky. V roce 2004 vznikla Národní zpráva o rodině, která popisovala tehdejší situaci rodin v České republice (Kocourková, 2006). Na jejím základě byla v následujících letech přijata různá opatření, jimž bude věnována podrobnější pozornost v následující části, protože ta už spadají do období zachyceného výběrovým šetřením Životní podmínky, z něhož vycházejí výsledky této práce.

3.2.2 Opatření sociální politiky od roku 2004

V letech 2004–2005 byla levicovými vládami Stanislava Grosse a Jiřího Paroubka zaváděna další opatření, zejména na podporu rodin s dětmi. V roce 2006 nastoupila k moci pravicová vláda, která začala omezovat výdaje na sociální dávky. K dalšímu omezování sociálních dávek došlo s nástupem ekonomické krize, která prohloubila deficit státu a vláda tak byla nucena hledat další úsporná opatření. Rok 2008 byl rokem velkých změn, významně se změnil systém dávek státní sociální podpory, a to z důvodu vysokých a zvyšujících se mandatorních výdajů státu, z důvodu rostoucí zadluženosti státu. Výrazné zvýšení daňových slev do jisté míry kompenzovalo dopady reformy v sociální oblasti, neboť byly zpřísněny podmínky pro výplatu některých sociálních dávek. Nejvíce se tato úprava dotkla přídatků na děti a pohřebného, kde v důsledku změn došlo ke zúžení okruhu příjemců dávek, a dále u porodného zavedením jednotné výše dávky. Od 1. 1. 2008 byla dokonce zrušena každoroční automatická valorizace sociálních dávek. Rok 2010 přinesl také omezování sociálních výdajů státu, což se projevilo zejména snižováním výše některých dávek, zkracováním podpůrné doby a zpřísnováním podmínek pro jejich přiznání. V současné době přetrvává důraz na poskytování pomoci nízkopříjmovým rodinám.

Podíváme-li se na strukturu příjmů domácností ve výběrovém šetření Životní podmínky (EU-SILC), zjistíme, že podíl sociálních příjmů, které zahrnují jednak dávky státní sociální podpory a dávky pomoci v hmotné nouzi a jednak dávky nemocenského a důchodového pojištění, ze všech hrubých peněžních příjmů domácností od roku 2008 roste. Zatímco v roce 2008 (z dat EU-SILC 2009) bylo jejich zastoupení 22,2 %, v roce 2012 (z dat EU-SILC 2013) tvořily sociální příjmy 24,1 % všech příjmů domácností v České republice. Průměrná výše ročních sociálních příjmů roste již od roku 2004 (z dat EU-SILC 2005). Od roku 2004 se zvýšila z 28,7 tisíc na 41,7 tisíc Kč na osobu za rok. Podíl domácností, které pobírají sociální příjmy, má však naopak klesající tendenci. Po výraznějším meziročním poklesu mezi lety 2007 a 2008 (z dat EU-SILC 2008 a 2009) počet domácností se sociálními transfery již nepřesáhl tři miliony. V roce 2012 (podle údajů EU-SILC 2013) mělo nějaký sociální příjem necelých 2,88 milionů domácností, což je o více než 350 tisíc domácností méně než v roce 2006 (EU-SILC 2007), kdy počet domácností pobírajících nějaký sociální příjem dosáhl svého vrcholu, a to 3,23 milionů domácností.

Z tohoto šetření dále vyplynulo, že nejvyšší podíl na sociálních příjmech domácností mají důchody, které v roce 2012 tvořily téměř 85 % sociálních příjmů domácností. Jejich podíl v čase rostl, což způsobil nárůst počtu příjemců, tj. osob v důchodovém věku spíše než valorizace penzí. Jen za posledních pět let přibýlo v důsledku stárnutí obyvatelstva sto tisíc domácností důchodců. Další příčinou je také zpříšňování podmínek pro vyplácení jednotlivých sociálních dávek (Zykmundová, 2014).

V následujícím odstavci bude rozebrána zbývající část sociálních příjmů domácností po odečtení důchodů. Jak již bylo uvedeno, podíl důchodů na sociálních příjmech domácností v čase rostl. Zatímco v roce 2004 činil 78 %, v roce 2012 to bylo 85 %. Ostatní sociální příjmy domácností tak tvořily 22 % v roce 2004 a 15 % v roce 2012. Struktura tohoto zbytku sociálních příjmů domácností bude nyní rozebrána. V celém sledovaném období (2004 až 2012) tvořily dávky státní sociální podpory zhruba polovinu ze zbývající částky sociálních příjmů domácností po odečtení důchodů. Další zhruba pětinu sociálních příjmů (s vyloučením důchodů) tvoří dávky nemocenského pojištění a zhruba desetinu podpora v nezaměstnanosti, jejíž podíl byl vyšší v letech 2009 a 2010, což souvisí s dopady ekonomické krize na zaměstnanost.

Mezi dávkami státní sociální podpory zpočátku sledovaného období převládal přídavek na dítě s více než dvoupětinovým podílem, postupně však začal převládat rodičovský příspěvek, který na počátku sledovaného období tvořil necelou třetinou těchto dávek, na jeho konci však již téměř tři čtvrtiny, zatímco podíl přídavku na dítě poklesl na jednu desetinu. S postupným omezováním výše i okruhu příjemců sociálního příplatku klesal i jeho podíl na dávkách státní sociální podpory, a naopak rostlo zastoupení příspěvku na bydlení.

V další části jsou popsána vybraná opatření, která mohla a pravděpodobně měla vliv na vývoj chudoby v České republice a jejich vývoj ve studovaném období (2004–2012). Vzhledem k funkci, kterou má plnit minimální mzda, a to je jednak ochrana pracujících před chudobou a jednak motivace těch, kteří nepracují, aby si práci našli, je v první řadě zachycen vývoj minimální mzdy. Vzhledem k tomu, že životní minimum slouží jednak jako národní hranice chudoby a jednak je základním stavebním kamenem pro přidělování sociálních dávek, je v dalším kroku popsán vývoj životního minima. Na základě výsledků výběrového šetření Životní podmínky byla vybrána další opatření, která budou popsána, a to podpory v nezaměstnanosti, vybrané dávky státní sociální podpory (přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení a sociální příplatek) a dávky nemocenského pojištění (peněžitá pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v mateřství a rodičovství, nemocenské a ošetřovné). Významným nástrojem sociální politiky jsou daňová opatření, která ovlivňují příjmy domácností a tím také úroveň příjmové chudoby. Systém daňových opatření je natolik komplexní, že jeho popis přesahuje rámec této práce. Hlavní změny v daňovém systému, které mohly mít vliv na příjmovou úroveň českých domácností, jsou uvedeny v kapitole 8 zabývající se vývojem příjmové chudoby.

3.2.2.1 Minimální mzda

Minimální mzda je nejnižší přípustná výše odměny, kterou je zaměstnavatel povinen poskytnout svému zaměstnanci za práci. Je velmi často zmiňována právě v souvislosti s chudobou, protože jednou z jejích základních funkcí má být právě ochrana před chudobou pracujících osob. Další

funkcí, kterou by měla minimální mzda plnit, je motivace pro vyhledávání, přijetí a vykonávání práce, tj. zvýhodňovat zaměstnané oproti lidem pouze se sociálním příjmem (MPSV, 2009a). Preference života na sociálních dávkách před nezávislým životem z vlastní práce je stav, který je nazýván jako „past pracovní demotivace“, nebo také „past sociální chudoby“. Do tohoto stavu se často dostávají dlouhodobě nezaměstnaní, u nichž dochází ke změně životního stylu, kdy život bez placené práce se stává běžnou normou a nezaměstnaný se postupně dostává do závislosti na sociálních dávkách (Kotýnková, 2007).

Česká republika patří k prvním zemím Evropy, kde se minimální mzda začala používat. Minimální mzda byla pro některé velmi málo placené profese zavedena již v roce 1919. V letech 1950 a 1964 byly ratifikovány dvě základní úmluvy Mezinárodní organizace práce týkající se minimální mzdy; obě byly po rozdělení Československa ratifikovány i Českou republikou. Všeobecná závazná zákonná úprava minimální mzdy byla v České republice zavedena v roce 1991⁹. Výši základní sazby a dalších sazeb minimální mzdy stanovuje nařízení vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě (MPSV, 2009a). Změny výše hrubé minimální mzdy v základní sazbě je uveden v tabulce 1.

Tab. 1 Výše hrubé minimální mzdy (základní sazba pro stanovenou týdenní pracovní dobu 40 hodin), ČR, 1991–2015

Účinnost od	v Kč za měsíc	v Kč za hodinu	Účinnost od	v Kč za měsíc	v Kč za hodinu
2/1991	2 000	10,80	1/2002	5 700	33,90
1/1992	2 200	12,00	1/2003	6 200	36,90
1/1996	2 500	13,60	1/2004	6 700	39,60
1/1998	2 650	14,80	1/2005	7 185	42,50
1/1999	3 250	18,00	1/2006	7 570	44,70
7/1999	3 600	20,00	7/2006	7 955	48,10
1/2000	4 000	22,30	1/2007	8 000	48,10
7/2000	4 500	25,00	8/2013	8 500	50,60
1/2001	5 000	30,00	1/2015	9 200	55,00

Zdroj: MPSV, dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/871>>, citováno 25. 10. 2014.

Minimální mzda, kterou upravuje zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb.), se dá definovat jako absolutně nejnižší cena práce bez ohledu na její složitost, druh, množství a kvalitu, kterou je zaměstnavatel povinen zaměstnanci poskytnout. Minimální mzda se vztahuje na všechny zaměstnance v pracovním a obdobném vztahu. Do posouzení výše minimální mzdy se nezahrnuje mzda ani plat za práci přesčas, příplatek za práci ve svátek, za noční práci, za práci ve ztíženém pracovním prostředí a za práci v sobotu a v neděli, náhrady mzdy apod. Minimální mzda naopak zahrnuje osobní příplatek, odměny, prémie a podobná plnění. Nedosáhne-li mzda, plat nebo odměna z dohody výše minimální mzdy, je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnanci doplatek.

S novým zákoníkem práce byl v roce 2007 zaveden pojem **zaručená mzda**, který na rozdíl od minimální mzdy stanoví nejnižší cenu práce s ohledem na složitost, odpovědnost a namáhavost vykonávané práce. Jedná se o mzdu nebo plat, na kterou zaměstnanci vzniklo

⁹ Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4050/Minimalni_mzda_2007_.pdf>, citováno 30. 11. 2014.

právo podle zákoníku práce, smlouvy, vnitřního předpisu, mzdového nebo platového výměru za stanovenou týdenní pracovní dobu 40 hodin. V případě jiné délky stanovené týdenní pracovní doby než 40 hodin týdně se hodinové sazby minimální mzdy i nejnižší úroveň zaručené mzdy úměrně zvyšují. Pokud je však se zaměstnancem sjednána individuálně kratší pracovní doba nebo pokud zaměstnanec neodpracoval v kalendářním měsíci příslušnou pracovní dobu odpovídající stanovené týdenní pracovní době, minimální mzda a nejnižší úroveň zaručené mzdy se úměrně snižují.

Výše nejnižších úrovní zaručené mzdy je rozdělena do 8 skupin tak, že pro 1. skupinu je sazba rovna minimální mzdě a pro 8. skupinu prací činí přibližně dvojnásobek minimální mzdy. Zaručená mzda nesmí být nižší než minimální mzda. Na rozdíl od minimální mzdy se zaručená mzda nevztahuje na dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr. Nedosáhne-li mzda nebo plat, a to bez mzdy nebo platu za práci přesčas, příplatku za práci ve svátek, za noční práci, za práci ve ztíženém pracovním prostředí a za práci v sobotu a v neděli, příslušné nejnižší úroveň zaručené mzdy, je zaměstnavatel opět povinen poskytnout zaměstnanci doplatek. Na zaměstnavatele, u kterého je mzda zaměstnanců sjednána kolektivní smlouvou, se ustanovení zákoníku práce o zaručené mzdě nevztahuje.

Sazbu minimální mzdy je možné snížit v souladu s nařízením vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, u vymezeného okruhu zaměstnanců, kteří se zpravidla obtížně prosazují na trhu práce a předpokládá se u nich nižší výkonnost (zaměstnanci ve věku 18–21 let v prvním zaměstnání po dobu 6 měsíců ode dne vzniku pracovního poměru (90 %), mladiství (80 %), u poživatelů invalidního důchodu až na 50 %) (MPSV, 2009a).

Obecně se má za to, že výše minimální mzdy by se měla pohybovat kolem 40 procent průměrné mzdy, nebo se dostat alespoň 15 % nad úroveň sociálních dávek. Průměrná hrubá měsíční nominální mzda na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství dosáhla v roce 2013 25 078 Kč (MPSV, 2014b), což znamená, aby byla splněna výše uvedená podmínka, minimální mzda by se musela pohybovat na úrovni 9 800 Kč, v prvním pololetí 2013 však byla minimální mzda na úrovni 8 000 Kč, tedy na úrovni necelých 33 %, částka 8 500 Kč, na kterou byla minimální mzda zvýšena od srpna roku 2013 by se pak blížila 35 % průměrné mzdy a částka 9 200 Kč, které by minimální mzda měla dosáhnout od počátku roku 2015 pak přesahuje 37 % této průměrné mzdy.

3.2.2.2 Životní minimum, existenční minimum

Významnou roli hraje v rámci české sociální politiky životní minimum, jehož násobky tvoří základnu pro stanovení nároku na sociální pomoc i na sociální podporu. Životní minimum bylo po roce 1989 poprvé uzákoněno zákonem č. 463/1991 Sb. o životním minimu jakožto společensky uznaná minimální hranice příjmů občanů, pod níž nastává stav hmotné nouze. Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu a zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti byly přijaty již v roce 1991 jako součást sociální reformy. Životní minimum vymezuje výši nezbytných finančních prostředků pro domácnost k dočasnému zajištění základních životních potřeb jejích členů.

Kromě životního minima, funguje v České republice od roku 2007 také institut existenčního minima. K zásadním změnám došlo od roku 2007, kdy vešel v platnost zákon č. 110/2006 Sb.

o životním a existenčním minimu a zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi. Životní minimum plnilo sice funkci sociální ochrany, ale neplnilo funkci motivační, a proto bylo zavedeno existenční minimum. Životní minimum bylo nově definováno jako minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a existenční minimum bylo definováno jako minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni přežití. Životní minimum bylo určeno pro ty, kteří projeví snahu najít si práci, spolupracovali s úřadem práce, zatímco existenční minimum pro osoby neaktivní. Zákonem je stanoveno, že existenční minimum nelze využít u nezaopatřeného dítěte, starobního důchodce, osoby plně invalidní a osoby starší 65 let (Kotýnková, 2007).

Změnila se metodika výpočtu; do roku 2007 bylo životní minimum dvousložkové (souhrn částek stanovených k zajištění výživy a ostatních osobních potřeb a souhrn částek nezbytných k zajištění nákladů na provoz domácnosti). Od ledna 2007 se upustilo od dvousložkového systému, životní ani existenční minimum nezahrnuje vzhledem k regionálním rozdílům v nákladech na bydlení nezbytné náklady na bydlení. Ochrana v oblasti bydlení je řešena v rámci systému státní sociální podpory poskytováním příspěvku na bydlení a v systému pomoci v hmotné nouzi doplatkem na bydlení.

Způsob výpočtu životního minima zůstal po této změně zachován, tj. životní minimum bylo vypočteno pro každou samostatně hospodařící domácnost zvlášť na základě jejího složení, věku dětí a zákonných částek životního minima. Tento systém zohledňuje úspory ze společného hospodaření domácnosti (Kotýnková, 2007).

Částky jsou průběžně upravovány podle vývoje spotřebitelských cen nařízením vlády, aby se zachovala jejich reálná hodnota (Mitchell, 2010). Vláda je zmocněna zvyšovat částky životního a existenčního minima vždy od 1. ledna podle skutečného vývoje spotřebitelských cen, pokud nárůst nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby přesáhne ve stanoveném rozhodném období 5 %. Částky životního a existenčního minima může vláda za mimořádných okolností zvýšit také mimo termín pravidelné valorizace (MPSV¹⁰). V období 2007–2011 neproběhla žádná valorizace životního minima, k té došlo až od 1. 1. 2012 nařízením vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima (MPSV¹¹).

Tab. 2 Vývoj částek životního minima, ČR, 2007–2012

Účinnost od	Jednotlivec	Dospělá osoba v domácnosti		Nezaopatřené dítě v domácnosti		
		1.	2. a další	do 6 let	6–15 let	15–26 let
1/2007	3 126	2 880	2 600	1 600	1 960	2 250
1/2012	3 140	3 140	2 830	1 740	2 140	2 450

Zdroj:

MPSV, dostupné z WWW: <<http://web.archive.org/web/20070422032933/http://mpsv.cz/cs/3213>>, citováno 25. 10. 2014.

MPSV, dostupné z WWW: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min>, citováno 25. 10. 2014.

¹⁰ Dostupné z WWW: <<http://web.archive.org/web/20070422032933/http://mpsv.cz/cs/3213>>, citováno 25. 10. 2014.

¹¹ Dostupné z WWW: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min>, citováno 25. 10. 2014.

3.2.2.3 Podpora v nezaměstnanosti

Pasivní politika zaměstnanosti, jejíž hlavní složkou je podpora v nezaměstnanosti, byla zavedena do systému sociální ochrany obyvatelstva od roku 1991 jako specifická ochrana osob, které ztratily zaměstnání, resp. nenašly na trhu práce vhodné zaměstnání (Kotýnková, 2007). Podpora v nezaměstnanosti je poskytována osobám, které ztratily zaměstnání, a to při splnění určitých podmínek, za účelem zmírnění následků výpadku příjmů. Podmínkou pro nárok na podporu v nezaměstnanosti je určitá odpracovaná doba, resp. období, které zakládá povinnost odvádět pojistní na důchodové pojištění a příspěvek na stání politiku zaměstnanosti. Do roku 2011 musel žadatel splnit alespoň jeden odpracovaný rok v předchozích třech letech, od roku 2012 to bylo v posledních dvou letech. Výše podpory v nezaměstnanosti se odvíjí od věku žadatele a počtu měsíců nezaměstnanosti.

V průběhu roku 2004 došlo k prodloužení doby poskytování podpory v nezaměstnanosti. Do 30. 9. 2004 byla podpora poskytována po dobu 6 měsíců. V prvních třech měsících činila výše 50 % předchozího čistého průměrného platu a v dalších třech měsících pak 40 %. Od 1. 10. 2004 byla podpora vyplácena lidem do 50 let po dobu 6 měsíců, osobám ve věku 50 až 55 let 9 měsíců a lidem nad 55 let 12 měsíců. Zároveň došlo ke zvýšení vyplácené podpory. V prvních třech měsících zůstala výše podpory v nezaměstnanosti na úrovni 50 % předchozího průměrného čistého výdělku, po zbytek podpůrčí doby však činila 45 %. Nová byla také možnost přivydělat si, a to maximálně do výše poloviny minimální mzdy. Časově byla tato možnost omezena na 20 hodin týdně (ČSÚ, 2005).

Od 1. 1. 2009 se na základě novelizovaného zákona č. 435/2004Sb., o zaměstnanosti zkrátila doba, po kterou je poskytována podpora v nezaměstnanosti (podpůrčí doba) o jeden měsíc, i když částka, kterou nezaměstnaný pobíral, je v prvních měsících vyšší, než tomu bylo do konce roku 2008. Cílem této změny bylo podnítit nezaměstnané, aby se co nejrychleji vraceli zpět na trh práce. Od roku 2009 je podpora v nezaměstnanosti vyplácena první dva měsíce ve výši 65 % předchozího průměrného výdělku, další dva měsíce ve výši 50 % tohoto výdělku a po zbytek podpůrčí doby ve výši 45 % předchozího průměrného čistého výdělku. Osoby do 50 let mohly podporu v nezaměstnanosti pobírat po dobu 5 měsíců, lidé ve věku 50 až 55 let 8 měsíců a jedinci starší 55 let věku 11 měsíců (MPSV, 2008).

Co se délky podpůrčí doby a výše podpory týká, nedošlo v posledních letech k výrazným změnám. Od 1. 1. 2011 došlo ke zpřísnění v tom smyslu, že neměl-li uchazeč o zaměstnání pro ukončení předchozího pracovního poměru vážné důvody, náleží mu podpora v nezaměstnanosti po celou podpůrčí dobu pouze ve výši 45 % jeho předchozího průměrného čistého měsíčního výdělku. Další změnou platnou od 1. 1. 2011 je, že nezaměstnaná osoba může vykonávat nekolidující výdělečnou činnost a souběžně být vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání, ovšem nemůže současně pobírat podporu v nezaměstnanosti (ČSSZ¹²; MPSV¹³).

¹² Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/cz/casopis-narodni-pojisteni/archiv-vydanych-cisel/clanky/zmeny-v-podpore-v-nezamestnanosti.htm>>, citováno 13. 11. 2014.

¹³ Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/10043>>, citováno 13. 11. 2014.

3.2.2.4 Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je základní, dlouhodobou dávkou, poskytovanou rodinám s dětmi, která jim pomáhá krýt náklady, spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí. Dávka je příjmově testovaná, hledí se na příjem v minulém kalendářním roce. Od roku 2012 má na přídavek na dítě nárok nezaopatřené dítě, které žije v rodině, jejíž rozhodný příjem je nižší než 2,4násobek částky životního minima rodiny. Pro nárok na dávku se posuzuje příjem za předchozí kalendářní rok. Přídavek je vyplácen ve třech výších podle věku nezaopatřeného dítěte. Pro nezaopatřené děti do 6 let (5 let včetně) věku činil 500 Kč/měsíc, pro děti ve věku od 6 do 15 let (14 let včetně) 610 Kč/měsíc a pro děti od 15 do 26 let 700 Kč/měsíc (MPSV¹⁴).

V roce 2004 byl přídavek na dítě rozlišován podle příjmu, přičemž existovaly tři hranice, podle nichž se výše přídavku odvíjela, a to 1,1násobek ŽM, 1,8násobek ŽM a 3,0násobek ŽM. Věkové hranice byly čtyři, a to 6, 10, 15 a 26 let. Domácnostem, kterým náležel v měsíci květnu 2004 přídavek na dítě, byla v tomto roce vyplacena také jednorázová dávka 2000 Kč na jedno dítě (ČSÚ, 2005).

V letech 2005 a 2006 se hranice pro nárok na přídavek na dítě nezměnily, v důsledku zvýšení částek životního minima, došlo k jejich mírnému navýšení.

V období 2007–2011 však neproběhla žádná valorizace životního minima, a proto mělo rozhodné příjmy pod danou hranici stále méně domácností, což také přispělo ke snížení celkového počtu domácností s dávkami státní sociální podpory. Nejvýraznější změna se projevila v přídavecích na děti (Zykmundová, 2014).

V roce 2007 se však změnila jak věkové, tak příjmové hranice pro pobírání této dávky. Věk dítěte byl rozdělen pouze do tří kategorií proti předchozím čtyřem, a to do 6 let (5 let včetně), od 6 do 15 let (14 let včetně) a od 15 do 26 let. Příjmové kategorie byly do 1,5násobku ŽM, 1,5 až 2,4násobek ŽM a 2,4 až 4,0násobek ŽM (ČSÚ, 2008a).

Mezi roky 2007 a 2008 došlo k téměř polovičnímu úbytku domácností s nárokem na tuto dávku. Stará právní úprava, podle které byly přídavky na děti vypláceny ve třech výměrách, totiž zanikla. Od 1. 1. 2008 začala platit (s výjimkou krátkého období v roce 2009) pouze základní výměra, pro kterou je rozhodný příjem nižší než 2,4násobek životního minima. Jelikož velká část domácností tuto podmínku nesplnila, přišla tak o možnost pobírat přídavky na děti (Zykmundová, 2014). Výše příspěvku se lišila pouze v závislosti na věku dítěte, a to následujícím způsobem. Na dítě do věku 6 let (5 let včetně) dostala domácnost 500 Kč/měsíc, na dítě od 6 do 15 let (14 let včetně) obdržela domácnost 610 Kč/měsíc a na dítě mezi 15 a 26 lety 700 Kč/měsíc (ČSÚ, 2009a).

Přídavek na dítě se zpětně zvýšil, a to od 1. 7. 2009. Díky změně právního předpisu se přídavek na dítě zvýšil o 50 Kč měsíčně. Nově se vyplácel v následujících výších: 550 Kč pro dítě do 6 let věku (5 let včetně), 660 Kč měsíčně pro dítě ve věku od 6 do 15 let (14 let včetně) a 750 Kč měsíčně pro nezaopatřené dítě ve věku od 15 do 26 let. Se zpětnou účinností od 1. 7. 2009 se také zvýšila hranice příjmu rozhodná pro nárok na přídavek na dítě, a to z 2,4násobku na 2,5násobek ŽM (MPSV, 2009b).

¹⁴ Dostupné z WWW: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prid_na_dite>, citováno 25. 10. 2014.

Všechna opatření v gesci MPSV měla platit pouze jeden rok, tzn. od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2010. V tomto roce došlo ke snížení přídavku na dítě o 50 Kč měsíčně, tedy na úroveň před 1. 7. 2009. Snížil se také rozhodný příjem pro nárok na tuto dávku, a to z 2,5násobku ŽM na 2,4násobek ŽM (MPSV, 2009c). K opětovnému navýšení částek přídavku však nedošlo a stejný zůstal i rozhodný příjem.

3.2.2.5 Sociální příplatek

Původně byl sociální příplatek určen rodinám s nezaopatřenými dětmi a nízkými příjmy, kterým měl pomáhat krýt náklady spojené se zabezpečováním potřeb dítěte. Byla to dávka příjmově testovaná, testován byl příjem za předchozí kalendářní čtvrtletí. V letech 2004 až 2006 byla hranice pro poskytnutí této dávky 1,6násobek životního minima. Od roku 2007 byl poskytován rodinám, jejichž příjem byl nižší než 2,2násobek životního minima rodiny (ČSÚ, 2007a). Od 1. 1. 2011 došlo k omezení vyplácení pouze na rodiny s postiženými dětmi. K 31. 12. 2011 byla dávka zrušena úplně (ČSÚ, 2012a). Ve výši dávky se odrážely nejen příjmy rodiny, kdy s rostoucím příjmem sociální příplatek postupně klesal, ale i stupeň postižení dítěte a rodiče (MPSV¹⁵).

3.2.2.6 Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení slouží k pokrytí nákladů na bydlení rodinám s nízkými příjmy. Je to dávka příjmově testovaná, testuje se příjem v minulém kalendářním čtvrtletí. Hranice pro poskytnutí tohoto příspěvku činila 1,6násobek ŽM. Od roku 2007 se výše odvíjí od skutečných a normativních (státem stanovených) nákladů na bydlení (ČSÚ, 2007a; ČSÚ, 2008a). Na příspěvek na bydlení měl nárok vlastník nebo nájemce bytu, který byl v bytě přihlášen k trvalému pobytu, a který splňoval následující podmínky: jeho náklady na bydlení přesahovaly částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35), a zároveň součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (na území hlavního města Prahy 0,35) nebyl vyšší než částka normativních nákladů na bydlení (MPSV¹⁶).

K dynamickému nárůstu došlo v roce 2010 u příspěvku na bydlení, na nějž bylo z rozpočtu MPSV vynaloženo o polovinu více prostředků než v roce 2009. Díky zvýšení normativních nákladů na bydlení, od nichž se příspěvek odvozuje, se objem prostředků vyplacených v rámci příspěvku na bydlení podle MPSV zvýšil celostátně o více než 1,2 mld. Kč (ČSÚ, 2012b).

3.2.2.7 Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek dostává rodič, který osobně celodenně pečuje o dítě do 4 let, resp. do 7 let, je-li dítě dlouhodobě zdravotně postižené. Od ledna 2004 byla zrušena podmínka omezující výdělečnou činnost, tzn. že pro nárok na výplatu příspěvku se výše příjmů z výdělečné činnosti u předmětných osob nezkoumá. Během roku 2004 se rodičovský příspěvek zvýšil. Do 30. 4. 2004 činil 1,1násobek ŽM na výživu a základní osobní potřeby rodiče, tj. 2 552 Kč, od 1. 5. 2004 náleží rodiči příspěvek ve výši 1,54násobku ŽM, což je 3 573 (ČSÚ,

¹⁵ Dostupné z WWW: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/soc_priplatek>, citováno 25. 10. 2014.

¹⁶ Dostupné z WWW: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni>, citováno 25. 10. 2014.

2005). V letech 2005 a 2006 nedošlo k žádným změnám, pouze výše rodičovského příspěvku se zvyšovala v souladu se zvyšujícími se částkami životního minima.

V roce 2008 zavedena třírychlostní rodičovská dovolená a výše rodičovského příspěvku se odvíjí od zvolené rychlosti a předchozí mzdy rodiče. Rychlejší čerpání příspěvku spočívalo v kratší době pobírání, a to do 2 let věku dítěte, vyšší částky, a to 11 400 Kč. Klasické čerpání znamenalo čerpání příspěvku do 3 let věku dítěte v základní výměře 7 600 Kč. Pomalejší čerpání znamenalo pobírání příspěvku v základní výměře (7 600 Kč) do 21 měsíců (1 rok a 9 měsíců) věku dítěte a dále ve snížené výměře (3 800 Kč) do 4 let věku dítěte (MPSV, 2007).

Od 1. 1. 2012 je umožněna flexibilní volba délky pobírání RP a jeho výše, a to až do výše 220 tisíc Kč, nejdéle však do 4 let věku dítěte. Maximální měsíční výše příspěvku je omezena na 11 500 Kč měsíčně.

Vznikl-li rodině nárok na peněžitou pomoc v mateřství, rodič si může zvolit vyšší příspěvku, jež je limitována výší peněžitě pomoci v mateřství, tedy 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu, nejvýše však činí 11 500 Kč za měsíc.

Nevznikl-li nárok na peněžitou pomoc v mateřství, tedy pokud ani jeden z rodičů neplatil pojistné na sociální zabezpečení, a tedy nesplnili podmínky pro volbu výše a délky pobírání rodičovského příspěvku, náleží rodiči rodičovský příspěvek v pevných měsíčních částkách 7 600 Kč do konce 9. měsíce věku a následně ve výši 3 800 Kč do 4 let věku dítěte (MPSV¹⁷).

3.2.2.8 Dávky nemocenského pojištění – Peněžitá pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v mateřství, ošetřovné, nemocenské

Dávky nemocenského pojištění jsou celkem čtyři, a to peněžitá pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v mateřství, ošetřovné a nemocenské.

Od počátku roku 2004 došlo k změně ve způsobu výpočtu těchto dávek v tom smyslu, že se po dobu prvních 14 dní nemoci výrazněji zredukoval započitatelný příjem pro výpočet denního vyměřovacího základu a snížily se dávky za první tři dny (ČSÚ, 2005).

Peněžitá pomoc v mateřství se v České republice poskytuje ženě po dobu 28 týdnů, a to od počátku 8. až 6. týdne před očekávaným dnem porodu. Podpůrčí doba žen, které porodily dvě nebo více dětí současně, činí 37 týdnů. Do roku 2009 platilo, že na podpůrčí dobu v délce 37 týdnů měla nárok také osamělá matka.

Nárok na dávku má žena, která byla ve dvou letech před porodem 270 dní nemocensky pojištěná a toto pojištění trvá i v době počátku pobírání této dávky, případně je žena v tzv. ochranné lhůtě. Ochranná lhůta u žen, jejichž pojištění skončilo v době těhotenství, činí 180 kalendářních dnů ode dne zániku pojištění. Pojištění osob samostatně výdělečně činných musí trvat alespoň 180 dnů v období jednoho roku před porodem. Ženám, které nesplňují dobu pojištění, náleží po narození dítěte rovnou rodičovský příspěvek (ČSSZ¹⁸).

Výše peněžitě pomoci v mateřství činí 70 % redukovaného denního vyměřovacího základu za kalendářní den. Do roku 2008 to bylo 69 % (MPSV, 2008). V roce 2010 došlo k ročnímu zrušení výhody pro redukcí denního vyměřovacího základu pojištěnce pro výpočet peněžitě

¹⁷ Dostupné z WWW: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp>, citováno 25. 10. 2014.

¹⁸ Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/penezita-pomoc-v-materstvi.htm>>, citováno 25. 10. 2014.

pomoci v mateřství a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství. Dosud se příjem do první redukční hranice počítal v plné výši, v roce 2010 se započítávalo pouze 90 % příjmu. Dále se sjednotila procentní sazba, kterou se stanovuje denní výše nemocenského, peněžité pomoci v mateřství a ošetrovného, a to na 60 % (u nemocenského byla sazba původně na úrovni 66 %, resp. 72 %, a to v závislosti na délce nemoci a u peněžité pomoci v mateřství činila sazba 70 %; MPSV, 2009d). Přestože mělo jít pouze o opatření v délce trvání jednoho roku, i v roce 2011 zůstala procentní sazba ve výši 60 % (MPSV, 2010).

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství je ze systému nemocenského pojištění proplácen ženám, jimž byla z důvodu těhotenství anebo mateřství změněna pracovní pozice a v důsledku toho snížen plat. Příspěvek představuje rozdíl mezi denním vyměřovacím základem, který měla zaměstnankyně před tím, než byla převedena na jinou práci, a průměrným denním započitatelným příjmem po převedení na jinou práci (ČSSZ¹⁹).

Na **ošetrovné** (dříve podpora při ošetrování člena rodiny) má nárok zaměstnanec, který nemůže pracovat z důvodu, že musí ošetrovat nemocného člena domácnosti, nebo pečovat o zdravé dítě mladší 10 let, protože školské nebo dětské zařízení bylo uzavřeno (z důvodu havárie, epidemie, jiné nepředvídané události), dítěti byla nařízena karanténa, nebo osoba, která jinak o dítě pečuje, sama onemocněla. Podpůrní doba u ošetrovného byla nejdéle po 9 kalendářních dnů (u osamělého rodiče – zaměstnance, který má v trvalé péči aspoň jedno dítě ve věku do 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku, náleželo ošetrovné do 16 kalendářních dnů). Výše ošetrovného od prvního kalendářního dne činí 60 % redukovaného denního vyměřovacího základu za kalendářní den (ČSSZ²⁰). V rámci úsporných opatření, která byla v platnosti v roce 2010, byla u ošetrovného zavedena obdobná třídní karenční doba jako u náhrady mzdy, nově tak bude ošetrovné náležet až od 4. kalendářního dne (MPSV, 2009c).

Nemocenské náleží pojištěncům od 15. kalendářního dne dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény, za kalendářní dny, a to od 1. 1. 2009. Za prvních 14 kalendářních dnů trvání pracovní neschopnosti vyplácí zaměstnavatel náhradu mzdy. Náhrada mzdy není dávkou nemocenského pojištění, podmínky jejího poskytování upravuje zákoník práce. Náhrada mzdy náleží za pracovní dny, a to při pracovní neschopnosti od 4. pracovního dne a při karanténě od 1. pracovního dne.

Podpůrní doba pro poskytování nemocenského trvá nejdéle 380 kalendářních dnů ode dne vzniku dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízení karantény. Výše nemocenského za kalendářní den činí po celou dobu trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény 60 % redukovaného denního vyměřovacího základu (ČSSZ²¹).

¹⁹ Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/vyrovnavaci-prispevek-v-tehotenstvi-a-materstvi.htm>>, citováno 25. 10. 2014.

²⁰ Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/osetrovne.htm>>, citováno 25. 10. 2014.

²¹ Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/nemocenske.htm>>, citováno 25. 10. 2014.

Kapitola 4

Zdroje dat a metodika

4.1 Hlavní použitý zdroj dat – výběrové šetření Životní podmínky

Hlavním zdrojem dat využívaným v této dizertační práci je výběrové šetření Životní podmínky, které Český statistický úřad provádí již od roku 2005. Výběrové šetření Životní podmínky je národní modifikací celoevropského šetření EU-SILC (zkratka z anglického názvu „European Union – Statistics on Income and Living Conditions“). Realizace šetření plyne z nařízení EU, probíhá tedy ve všech 28 členských zemích EU a dále na Islandu, v Norsku, ve Švýcarsku a v Turecku (Eurostat, 2012a). Jeho provádění se stalo pro ČR povinným po vstupu do Evropské unie v roce 2004, a to na základě Nařízení (EC) 1177/2003 a navazujících prováděcích nařízení Evropské komise. V souladu s tímto nařízením, se zákonem č. 89/1995 Sb. o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů a při respektování zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně individuálních dat, provádí Český statistický úřad toto celoevropské šetření v národní verzi pod názvem Životní podmínky (ČSÚ, 2012c).

Většina kapitol vychází ze zjišťování Životní podmínky 2011, ve kterém byly zjišťovány příjmy domácností a jejich členů a ekonomická aktivita osob za kalendářní rok 2010 a další charakteristiky osob a domácností, které byly aktuální v době šetření, tzn. na jaře roku 2011.

Osmá kapitola, která zasazuje vývoj příjmové chudoby zaměstnanců do vývoje příjmové chudoby v celé České republice v letech 2005 až 2013 vychází ze zjišťování Životní podmínky v těchto letech, tedy 2005 až 2013.

V deváté kapitole, která se zabývá základním srovnáním úrovně příjmové chudoby pracujících v České republice a ve Slovenské republice byla použita data z výběrového šetření EU-SILC, které se uskutečnilo v roce 2010, ze kterého byla dostupná jediná mikrodata za Slovenskou republiku. A právě mikrodata jsou pro analýzu pracujících chudých nezbytná. Údaje ze zjišťování, které proběhlo v roce 2010, se opírají o příjmy domácností a jejich členů, které obdrželi v průběhu kalendářního roku 2009. Analýza pracujících chudých se opírá o kalendář ekonomické aktivity, kde se zjišťuje ekonomický status osob v každém měsíci předchozího kalendářního roku, zde tedy roku 2009.

4.1.1 Jednotky zjišťování

Výběrovou jednotkou, u níž šetření probíhá, je byt. Výběr bytů se provádí dvoustupňovým náhodným výběrem. V prvním stupni jsou z tzv. Registru sčítacích obvodů náhodně vybrány

sčítací obvody, což jsou nejmenší existující územní jednotky ČR. Z každého z takto vybraných sčítacích obvodů se pak na druhém stupni náhodně vybere 10 bytů jednoznačně identifikovaných adresou, příp. číslem, resp. pořadím bytu v domě. Do výběru jsou zahrnuty všechny kraje tak, aby bylo pokryto celé území ČR. Rozsah výběru za kraj se odvíjí od počtu obyvatel kraje (ČSÚ, 2012c).

Jednotkami zjišťování jsou hospodařící domácnosti tvořené osobami obvykle bydlícími ve vybraném bytě. Šetření je koncipováno jako čtyřletý rotační panel, což znamená, že domácnosti se účastní šetření celkem čtyři roky. Každý rok dochází k obměně zhruba čtvrtiny souboru tím, že domácnosti, u nichž skončil čtyřletý cyklus sledování, jsou nahrazeny domácnostmi z nově vybraných bytů (ČSÚ, 2012c).

Zjišťování údajů v terénu se od roku 2008 provádí dvojí formou, a to prostřednictvím papírových dotazníků (PAPI (Pen and Paper Interviewing, někdy také Paper and Pencil Interviewing)) a druhá část byla šetřena s využitím elektronického dotazníku (CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing)) (ČSÚ, 2012b).

4.1.2 Obsah zjišťování

Šetření se provádí formou osobního rozhovoru respondenta s tazatelem, který zjištěné údaje zaznamenává do připravených dotazníků. Dotazování má tři stálé části – dotazník za byt, za hospodařící domácnost a za osoby starší 16 let, a jednu část, která se každý rok mění – tzv. modulu. Ten většinou tematicky rozšiřuje některou z oblastí, na které je šetření zaměřeno (materiální nebo sociální vyloučení, peněžní chudoba, bydlení, finanční situace aj.) (ČSÚ, 2012c).

Tab. 3 Seznam témat modulů zjišťovaných v rámci šetření Životní podmínky, 2005–2015

2005	Mezigenerační přenos chudoby a znevýhodnění
2006	Sociální participace
2007	Bydlení
2008	Zadluženost domácností
2009	Materiální deprivace
2010	Sdílení finančních prostředků v domácnosti a rozhodování o nakládání s nimi
2011	Mezigenerační přenos chudoby a znevýhodnění
2012	Bydlení
2013	Well-being (Životní pohoda)
2014	Materiální deprivace
2015	Sociální a kulturní participace

Zdroj: Eurostat, 2012b

4.1.3 Přepočet na celkovou populaci

V souladu s metodikou Eurostatu se k přepočtu dat na celou populaci používá systém tzv. integrovaných vah, tj. že existuje jen jedna sada přepočtových koeficientů, která je vhodná pro souběžné zpracování výstupů za hospodařící domácnosti i za osoby (ČSÚ, 2012b).

Jako opora pro tyto výpočty sloužily následující údaje:

- počet trvale obydlených bytů podle druhu bytu v jednotlivých krajích (ze SLDB a průběžné bytové výstavby);
- počet osob bydlících v bytech podle:
 - ekonomického statusu v každém kraji: počet důchodců (z MPSV, ČSSZ), počet nezaměstnaných (z MPSV, VŠPS), počet OSVČ (z MPSV, VŠPS) a počet osob do 15 let (z demografické statistiky) včetně,
 - pohlaví a věkových skupin (z demografické statistiky),
 - velikostních kategorií obcí (ČSÚ, 2012b).

Šetření Životní podmínky probíhá pouze v soukromých domácnostech, a proto byly na základě údajů statistiky sociálního zabezpečení odečteny počty osob žijících v tzv. kolektivních (ústavních) domácnostech (nápravných zařízeních, ústavech sociální péče, domovech důchodců apod.) a dále počty vězňů a odhad počtu přistěhovaných cizinců, jež nežijí v bytech (ČSÚ, 2012b).

Jak již bylo uvedeno, výběrovou jednotkou tohoto šetření je byt, a proto byly přepočtové koeficienty konstruovány pro bytové domácnosti a posléze přiřazeny všem osobám i hospodařícím domácnostem v každé z těchto bytových domácností. Tento přepočet zmírňuje vliv non-response, tzn. zkresení, jež vzniká z důvodu odlišných charakteristik domácností, které nebyly vyšetřeny (ČSÚ, 2012b).

4.1.4 Cíle šetření

Hlavním cílem šetření EU-SILC je získávat dlouhodobě srovnatelná data týkající se sociální a ekonomické situace domácností v jednotlivých zemích, kde šetření probíhá.

Sesbíraná data slouží k výpočtu ukazatelů peněžní a materiální chudoby, intenzity ekonomické aktivity a úrovně sociálního vyloučení. Neméně důležitým cílem je získat data, která poskytnou potřebné informace jak pro směřování sociální politiky státu v oblastech jako je nezaměstnanost, sociální péče, daňový systém apod., tak i pro hodnocení dopadu přijatých opatření.

Komplexní vyhodnocení sociální situace českých domácností, posouzení míry jejich ohrožení chudobou a konečně i porovnání získaných výsledků s výsledky ostatních evropských států by nebylo možné bez údajů o příjmech. Aby obraz finanční situace domácností z hlediska jejich příjmů byl věrohodný a úplný, bylo třeba podchytit všechny jejich příjmy, tedy nejen ty z pracovní činnosti.

4.1.5 Zjišťované příjmy

V některých evropských zemích lze údaje o příjmech získat z administrativních zdrojů. Jelikož Český statistický úřad takovouto možnost nemá, musí je zjišťovat přímým dotazem u respondentů.

Při využití přímého způsobu dotazování pak obvykle dochází k tomu, že sdělené kvantitativní údaje jsou podhodnocené. V šetření Životní podmínky tomuto nelze zcela zabránit, a to zejména z toho důvodu, že zjišťuje příjmy i více než rok staré, a proto je pro respondenty těžší vzpomenout si na všechny příjmy, resp. na jejich přesnou výši.

Otázky týkající se příjmů však mají citlivý charakter a dotazování se na jejich výši může pro některé respondenty znamenat nepřijatelný zásah do soukromí. Z tohoto důvodu dochází u dotazů na příjmy k častějšímu odmítnutí odpovědi.

Jak už tedy bylo naznačeno, příjmy se v šetření Životní podmínky zjišťují za celý minulý kalendářní rok, tzn. v šetření Životní podmínky 2013, které proběhlo na jaře 2013, byly sbírány údaje za příjmy v kalendářním roce 2012. Zjišťují se jednak příjmy za domácnost jako celek a jednak za jednotlivé osoby starší 16 let.

Příjmy zjišťované za domácnost jako celek: měsíčně vyplácené dávky státní sociální podpory a dávky pomoci v hmotné nouzi, jednorázově vyplácené porodné a pohřebné, příjmy z eventuálních pronájmů nemovitostí a movitých věcí, které nebyly podnikatelskou činností (ČSÚ, 2012b).

Příjmy zjišťované za jednotlivé osoby starší 16 let: příjmy z hlavního a vedlejšího pracovního poměru vč. dalších příjmů s nimi souvisejících (odměny, podíly, příplatky), příjmy z dohod, příjmy z podnikání a jiné samostatně výdělečné činnosti, dávky nemocenského a důchodového pojištění, podpora v nezaměstnanosti, sociální dávky určené konkrétním osobám (rodičovský příspěvek, příspěvek na péči či jednorázové a opakované dávky pro zdravotně postižené) a také ostatní příjmy pocházející z kapitálového majetku, prodeje, různých druhů pojištění apod. (ČSÚ, 2012b).

Aby bylo možné zkonstruovat mezinárodně srovnatelné ukazatele hrubého a čistého příjmu, byli jednotlivci dotazováni také na údaje potřebné pro výpočet daňového základu, tj. nezdanitelné částky a odečitatelné položky.

Hlavním národním ukazatelem o příjmech domácností je *čistý peněžní příjem domácnosti*, který se konstruuje z dílčích čistých příjmů za osoby a za domácnost. *Čistý peněžní příjem domácnosti* se rovná celkovému peněžnímu příjmu domácnosti po odečtení srážek na povinné pojištění a daní z příjmů fyzických osob, přičemž *celkový peněžní příjem domácnosti* se skládá z příjmů z pracovní činnosti, tj. z příjmů ze zaměstnání a podnikání, ze sociálních příjmů vyplácených státem prostřednictvím úřadů práce nebo obecních úřadů, z příjmů z kapitálového vlastnictví a majetku²² a dalších, víceméně jednorázových nebo nahodilých příjmů (ČSÚ, 2012b).

Vedle tohoto národního ukazatele o příjmu domácnosti se podle metodiky stanovené Evropským statistickým úřadem (Eurostatem) konstruuje tzv. *disponibilní příjem domácnosti*, sloužící pro potřeby mezinárodního porovnání a pro výpočet indikátorů hodnotících míru ohrožení příjmovou chudobou. Rozdíl mezi oběma uvedenými příjmovými ukazateli (čistým peněžním příjmem domácnosti a disponibilním příjmem domácnosti) spočívá v zahrnutí, resp. vyloučení některých dílčích příjmů, příp. výdajů domácností. *Disponibilní příjem domácnosti* je takový příjem, který získáme, odečteme-li od čistého peněžního příjmu domácnosti daň z nemovitosti, jednorázově přijaté peněžní transfery a pravidelně vydávané peněžní transfery

²² Příjmy z kapitálového majetku jsou úroky z vkladů, výnosy z dluhopisů, vkladových a podílových listů, dividendy z akcií, podíly na zisku společnosti s.r.o. a komanditní společnosti, příjmy z kapitálového majetku ze zahraničí.

mezi domácnostmi a přičteme-li jednorázově vydané peněžní transfery a vyčíslené naturální požitky od zaměstnavatele v podobě vozidla, které mohla osoba využívat i pro soukromé účely (ČSÚ, 2012b).

Výpočet míry ohrožení osob příjmovou chudobou vychází z metodiky EU a opírá se o tzv. *poměrný* neboli *ekvivalizovaný příjem*. *Poměrný* neboli *ekvivalizovaný příjem* se vypočítá jako podíl disponibilního příjmu domácnosti a součtu jejích spotřebních (ekvivalentních) jednotek. Přepočet na *spotřební (ekvivalentní) jednotku* je vhodný proto, že bere v úvahu velikost a demografické složení domácnosti. Výpočet těchto jednotek je konstruován tak, aby odrážel tzv. úspory z počtu ve vícečlenných domácnostech, tj. úspory na nákladech na předměty a služby, které slouží většímu počtu členů domácnosti (domácí spotřebiče, elektřina apod.). Pro účely výpočtu míry ohrožení chudobou se využívá tzv. modifikovaná stupnice OECD, která přiřazuje první dospělé osobě v domácnosti váhu 1,0, dalším osobám starším 13 let včetně váhu 0,5 a dětem do 13 let včetně váhu 0,3 (ČSÚ, 2012b).

Vypočtený poměrný neboli ekvivalizovaný příjem se přiřazuje všem členům domácnosti bez ohledu na to, zda jde o dospělé nebo děti. Ekvivalizovaný příjem je tedy u členů bez vlastních příjmů (zejména dětí) odvislý od výše příjmů členů domácnosti s vlastními příjmy (např. rodičů u dětí). Ze souboru všech osob, seřazených vzestupně podle výše jejich ekvivalizovaného příjmu, se poté určí medián ekvivalizovaného příjmu, ze kterého se vypočítá hranice chudoby. Nejčastěji používanou hranicí chudoby je 60 % mediánu ekvivalizovaného příjmu. Jako doplňkové hranice se používají 40 %, 50 % a 70 % mediánu. Míra ohrožení příjmovou chudobou je potom podíl osob s celkovými příjmy nižšími, než je tato hranice (ČSÚ, 2012b).

Jak již bylo uvedeno, příjmy se zjišťují za minulý kalendářní rok (např. za kalendářní rok 2012 v šetření Životní podmínky 2013), nicméně na základě těchto příjmů (z roku 2012) však byla konstruována hranice ohrožení příjmovou chudobou pro rok 2013.

4.1.6 Příklady chudých osob a osob, které příjmovou chudobou netrpí

V této podkapitole bude výše uvedená teorie výpočtu příjmů, hranice chudoby a porovnání příjmů s hranicí chudoby ilustrována na několika příkladech, které se liší zejména typem domácnosti, ve které osoby žijí.

V první části je ukázán princip výpočtu ekvivalizovaného příjmu pro rok 2012, při kterém byla využita výše zmíněná modifikovaná ekvivalenční škála OECD. Takto vypočtený ekvivalizovaný příjem je poté srovnán s hranicí chudoby pro rok 2013, tj. 60 % mediánu národního ekvivalizovaného příjmu (116 093 Kč/rok).

1. Domácnost jednotlivce do 65 let – muž, 30 let, zaměstnanec

Pan Pavel pracuje jako účetní. Jeho plat činí 17 000 Kč čistého/měsíc. V květnu dostal od rodičů k narozeninám 2 000 Kč. Na konci roku obdržel mimořádnou prémii 5 000 Kč čistého. Pan Pavel bydlí ve vlastním bytě, a proto musí každý rok platit daň z nemovitosti, která v jeho případě činí 159 Kč/rok.

- plat: 17 tis. Kč čistého po 12 měsíců tzn. $17\,000\text{ Kč} \cdot 12 = 204\,000\text{ Kč/rok}$

- příjmy navíc (např. náhrada za přesčasy, 13. či 14. plat mimořádné odměny, prémie, podíly na výsledku hospodaření firmy, bonusy, příplatek na dovolenou, příspěvek FKSP, odstupné, spopitné či jiné platby): **5 000 Kč čistého**
- ostatní příjmy (jednorázově přijaté peněžní transfery): **2 000 Kč**
- *čistý peněžní příjem domácnosti*: $204\,000\text{ Kč} + 5\,000\text{ Kč} + 2\,000\text{ Kč} = \mathbf{211\,000\text{ Kč/rok}}$
- daň z nemovitosti: **159 Kč/rok**
- *disponibilní příjem domácnosti*: $204\,000\text{ Kč} + 5\,000\text{ Kč} - 159\text{ Kč} = \mathbf{208\,841\text{ Kč/rok}}$
- *ekvivalizovaný příjem*: $208\,841/1 = \mathbf{208\,841\text{ Kč/rok}}$
- porovnáme částky: **$208\,841\text{ Kč/rok} > 116\,093\text{ Kč/rok} \Rightarrow$ osoba žijící v této domácnosti není ohrožena příjmovou chudobou**

2. Domácnost jednotlivce do 65 let – muž, 47 let, podnikatel

Pan František je podnikatel. V roce 2012 činil jeho čistý zisk z podnikání po odečtení daně z příjmu a záloh na sociální a zdravotní pojištění 182 001 Kč. Pan František investoval do podílových fondů a jeho výnos z podílových listů činil pro rok 2012 193 Kč. Pan František žije ve vlastním domě, a proto musí každý rok platit daň z nemovitosti, která v jeho případě činí 1 017 Kč/rok. Pan František je rozvedený, se svou bývalou ženou má dvě děti, na které platí výživné, a to ve výši 70 tisíc Kč/rok.

- čistý zisk z podnikání po odečtení daně z příjmu a záloh na sociální a zdravotní pojištění: **182 001 Kč/rok**
- ostatní příjmy: příjmy z kapitálového majetku: **193 Kč/rok**
- *čistý peněžní příjem domácnosti*: $182\,001\text{ Kč} + 193\text{ Kč} = \mathbf{182\,194\text{ Kč/rok}}$
- daň z nemovitosti: **1 017 Kč/rok**
- vyplacené výživné (pravidelně vyplácené peněžní transfery mezi domácnostmi): **70 000 Kč/rok**
- *disponibilní příjem domácnosti*: $182\,001\text{ Kč} + 193\text{ Kč} - 1\,017\text{ Kč} - 70\,000\text{ Kč} = \mathbf{111\,177\text{ Kč/rok}}$
- *ekvivalizovaný příjem*: $111\,177/1 = \mathbf{111\,177\text{ Kč/rok}}$
- porovnáme částky: **$111\,177\text{ Kč/rok} < 116\,093\text{ Kč/rok} \Rightarrow$ osoba žijící v této domácnosti je ohrožena příjmovou chudobou**

3. Domácnost jednotlivce nad 65 let – žena, 73 roky, starobní důchodkyně

Paní Jarmila je starobní důchodkyně, která pobírá starobní důchod ve výši 8 501 Kč/měsíc. Paní Jarmila žije ve vlastním bytě, a proto musí každý rok platit daň z nemovitosti, která v jejím případě činí 48 Kč/rok.

- starobní důchod: $8\,501\text{ Kč po } 12\text{ měsíců tzn. } 8\,501\text{ Kč} * 12 = \mathbf{102\,012\text{ Kč/rok}}$
- *čistý peněžní příjem domácnosti*: **102 012 Kč/rok**
- daň z nemovitosti: **48 Kč/rok**
- *disponibilní příjem domácnosti*: $102\,012\text{ Kč} - 48\text{ Kč} = \mathbf{101\,964\text{ Kč/rok}}$
- *ekvivalizovaný příjem*: $101\,964/1 = \mathbf{101\,964\text{ Kč/rok}}$
- porovnáme částky: **$101\,964\text{ Kč/rok} < 116\,093\text{ Kč/rok} \Rightarrow$ osoba žijící v této domácnosti je ohrožena příjmovou chudobou**

4. Domácnost – dvojice dospělých se dvěma závislými dětmi – manžel, 39 let, zaměstnaný; manželka, 34 let, na rodičovské dovolené; 2 děti ve věku 7 let a 1 rok

Manželé Vomáčkovi mají dvě děti. Paní Vomáčková je s dětmi na rodičovské dovolené a pobírá rodičovský příspěvek ve výši 7 600 Kč/měsíc. Pan Vomáčka pracuje jako prodavač, za což si vydělá 12 tisíc Kč hrubého/měsíc. Vomáčkovi pobírali přídavky na děti ve výši 1 110 Kč/měsíc. Vomáčkovi bydlí ve vlastním bytě, a proto musí každý rok platit daň z nemovitosti, která v jejich případě činí 340 Kč/rok.

- manžel:
 - plat hrubý: 12 tis. Kč hrubého po 12 měsících, tzn. $12\,000\text{ Kč} \cdot 12 = 144\,000\text{ Kč/rok}$
 - sociální a zdravotní pojištění: **15 840 Kč/rok**
 - daňový bonus: **21 360 Kč/rok**
 - plat čistý: $144\,000 - 15\,840\text{ Kč} + 21\,360\text{ Kč} = 149\,520\text{ Kč/rok}$
- manželka:
 - rodičovský příspěvek: 7 600 Kč po 12 měsících tzn. $7\,600\text{ Kč} \cdot 12 = 91\,200\text{ Kč/rok}$
- rodina:
 - přídavky na děti: 1 110 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $1\,110 \cdot 12 = 13\,320\text{ Kč/rok}$
- čistý peněžní příjem domácnosti: $149\,520\text{ Kč} + 91\,200\text{ Kč} + 13\,320\text{ Kč} = 253\,040\text{ Kč/rok}$
- daň z nemovitosti: **340 Kč/rok**
- disponibilní příjem domácnosti: $253\,040\text{ Kč} - 340\text{ Kč} = 252\,700\text{ Kč/rok}$
- ekvivalentní velikost domácnosti = $1,0 + 0,5 + 0,3 + 0,3 = 2,1$
- ekvivalizovaný příjem: $252\,700/2,1 = 120\,810\text{ Kč/rok}$
- porovnáme částky: **120 810 Kč/rok > 116 093 Kč/rok \Rightarrow osoby žijící v této domácnosti nejsou ohroženy příjmovou chudobou**

5. Domácnost – dvojice dospělých se dvěma závislými dětmi – manžel, 39 let, podnikatel; manželka, 38 let, zaměstnaná; 2 děti ve věku 16 a 12 let

Manželé Novákoví mají dvě děti. Pan Novák je podnikatel, jehož čistý zisk z podnikání po odečtení daně z příjmu a záloh na sociální a zdravotní pojištění činil v roce 2012 110 662 Kč. Pan Novák rovněž obdržel výnosy z dluhopisů, a to ve výši 118 Kč. Paní Nováková pracuje jako švadlena, za svou práci dostává plat ve výši 11 500 Kč hrubého/měsíc. Novákoví pobírali přídavky na děti ve výši 1 310 Kč/měsíc. Novákoví bydlí ve vlastním domě, a proto musí každý rok platit daň z nemovitosti, která v jejich případě činí 1 700 Kč/rok.

- manžel:
 - čistý zisk z podnikání po odečtení daně z příjmu a záloh na sociální a zdravotní pojištění: **110 662 Kč/rok**
 - ostatní příjmy: příjmy z kapitálového majetku: **118 Kč/rok**
- manželka:
 - plat hrubý: 11 500 Kč hrubého po 12 měsících tzn. $11\,500\text{ Kč} \cdot 12 = 138\,000\text{ Kč/rok}$
 - sociální a zdravotní pojištění: $1\,266\text{ Kč} \cdot 12 = 15\,192\text{ Kč/rok}$
 - daň z příjmu: $244\text{ Kč} \cdot 12 = 2\,928\text{ Kč/rok}$
- rodina:
 - přídavky na děti: 1 310 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $1\,310 \cdot 12 = 15\,720\text{ Kč/rok}$

- čistý peněžní příjem domácnosti: $110\,662\text{ Kč} + 118\text{ Kč} + 138\,000\text{ Kč} + 15\,720\text{ Kč} - 15\,192\text{ Kč} - 2\,928\text{ Kč} = \mathbf{246\,380\text{ Kč/rok}}$
- daň z nemovitosti: **1 700 Kč/rok**
- disponibilní příjem domácnosti: $247\,380\text{ Kč} - 1\,700\text{ Kč} = \mathbf{244\,680\text{ Kč/rok}}$
- ekvivalentní velikost domácnosti = $1,0 + 0,5 + 0,5 + 0,3 = 2,3$
- ekvivalizovaný příjem: $244\,680/2,3 = \mathbf{106\,383\text{ Kč/rok}}$
- porovnáme částky: $\mathbf{106\,383\text{ Kč/rok} < 116\,093\text{ Kč/rok}} \Rightarrow \mathbf{\text{osoby žijící v této domácnosti jsou ohroženy příjmovou chudobou}}$

6. Domácnost – dvojice dospělých bez dětí – manžel, 57 let, zaměstnaný; manželka, 56 let, v částečném invalidním důchodu

Manželé Šiškoví žijí sami, protože jejich děti již založili své vlastní rodiny a nebydlí u rodičů. Pan Šiška pracuje jako instalatér, za což dostává plat ve výši 9 250 Kč hrubého/měsíc. Paní Šiškové je v částečném invalidním důchodu a pobírá částečný invalidní důchod 5 500 Kč/měsíc.

- manžel:
 - hrubý plat: 9 250 Kč hrubého po 12 měsíců tzn. $9\,250\text{ Kč} * 12 = \mathbf{111\,000\text{ Kč/rok}}$
 - sociální a zdravotní pojištění: **12 210 Kč/rok**
 - čistý plat: $111\,000\text{ Kč} - 12\,210\text{ Kč} = \mathbf{98\,790\text{ Kč/rok}}$
- manželka:
 - částečný invalidní důchod: 5 500 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $5\,500\text{ Kč} * 12 = \mathbf{66\,000\text{ Kč/rok}}$
- čistý peněžní příjem domácnosti: $98\,790\text{ Kč} + 66\,000\text{ Kč} = \mathbf{164\,790\text{ Kč/rok}}$
- disponibilní příjem domácnosti: **164 790 Kč/rok**
- ekvivalentní velikost domácnosti = $1,0 + 0,5 = 1,5$
- ekvivalizovaný příjem: $164\,790/1,5 = \mathbf{109\,860\text{ Kč/rok}}$
- porovnáme částky: $\mathbf{109\,860\text{ Kč/rok} < 116\,093\text{ Kč/rok}} \Rightarrow \mathbf{\text{osoby žijící v této domácnosti jsou ohroženy příjmovou chudobou}}$

7. Domácnost – dvojice dospělých bez dětí – manžel, 36 let, zaměstnaný; manželka, 43 let, zaměstnaná

Pan Bednář pracuje jako elektrikář. Jeho plat je 25 000 Kč hrubého/měsíc. Paní Bednářová pracuje jako prodavačka. Její plat činí 14 000 Kč hrubého/měsíc.

- manžel:
 - hrubý plat: 25 000 Kč hrubého po 12 měsíců tzn. $25\,000\text{ Kč} * 12 = \mathbf{300\,000\text{ Kč/rok}}$
 - sociální a zdravotní pojištění: $2\,750\text{ Kč} * 12 = \mathbf{33\,000\text{ Kč/rok}}$
 - daň z příjmu: $2\,955\text{ Kč} * 12 = \mathbf{35\,460\text{ Kč/rok}}$
 - čistý plat: $300\,000\text{ Kč} - 33\,000\text{ Kč} - 35\,460\text{ Kč} = \mathbf{231\,540\text{ Kč/rok}}$
- manželka:
 - hrubý plat: 14 000 Kč hrubého po 12 měsíců tzn. $14\,000\text{ Kč} * 12 = \mathbf{168\,000\text{ Kč/rok}}$
 - sociální a zdravotní pojištění: $1\,540\text{ Kč} * 12 = \mathbf{18\,480\text{ Kč/rok}}$
 - daň z příjmu: $750\text{ Kč} * 12 = \mathbf{9\,000\text{ Kč/rok}}$
 - čistý plat: $168\,000\text{ Kč} - 18\,480\text{ Kč} - 9\,000\text{ Kč} = \mathbf{140\,520\text{ Kč/rok}}$

- čistý peněžní příjem domácnosti: $231\,540\text{ Kč} + 140\,520\text{ Kč} = 372\,060\text{ Kč/rok}$
- disponibilní příjem domácnosti: **372 060 Kč/rok**
- ekvivalentní velikost domácnosti $= 1,0 + 0,5 = 1,5$
- ekvivalizovaný příjem: $372\,060/1,5 = 248\,040\text{ Kč/rok}$
- porovnáme částky: **248 040 Kč/rok > 116 093 Kč/rok \Rightarrow osoby žijící v této domácnosti nejsou ohroženy příjmovou chudobou**

8. Domácnost – rodič s dítětem – matka, 28 let, zaměstnaná; dítě, 6 let

Paní Pavlína je rozvedená a žije v domácnosti se svou šestiletou dcerou. Paní Pavlína pracuje jako servírka, její plat činí 10 300 Kč hrubého/měsíc. Bývalý manžel paní Pavlíniny platí výživné na dceru, a to ve výši 25 000 Kč/rok.

- hrubý plat: 10 300 Kč hrubého po 12 měsíců tzn. $10\,300\text{ Kč} * 12 = 123\,600\text{ Kč/rok}$
- zdravotní a sociální pojištění: $1\,133\text{ Kč} * 12 = 13\,596\text{ Kč/rok}$
- daň z příjmu: $15\text{ Kč} * 12 = 180\text{ Kč/rok}$
- čistý plat: $123\,600\text{ Kč} - 13\,596\text{ Kč} - 180\text{ Kč} = 109\,824\text{ Kč/rok}$
- přijaté výživné: **25 000 Kč/rok**
- čistý peněžní příjem domácnosti: $109\,824\text{ Kč} + 25\,000\text{ Kč} = 134\,824\text{ Kč/rok}$
- disponibilní příjem domácnosti: **134 824 Kč/rok**
- ekvivalentní velikost domácnosti $= 1,0 + 0,3 = 1,3$
- ekvivalizovaný příjem: $134\,824/1,3 = 103\,711\text{ Kč/rok}$
- porovnáme částky: **103 711 Kč/rok < 116 093 Kč/rok \Rightarrow osoby žijící v této domácnosti jsou ohroženy příjmovou chudobou**

9. Domácnost – rodič s dítětem – matka, 42 let, v invalidním důchodu; dítě, 13 let

Paní Alena je rozvedená, je v invalidním důchodu a žije v domácnosti se svým třináctiletým synem. Paní Alena pobírá invalidní důchod ve výši 8 600 Kč/měsíc. Bývalý manžel paní Aleny platí výživné na syna ve výši 4 000 Kč/měsíc. Paní Alena pobírala přídavky na dítě, a to ve výši 610 Kč/měsíc. Paní Alena pobírala rovněž sociální příplatek, a to ve výši 520 Kč/měsíc. Dále paní Alena pobírala příspěvek na bydlení, který činil 500 Kč/měsíc po dobu 9 měsíců a 2 000 Kč/měsíc po dobu 3 měsíců.

- invalidní důchod: 8 600 Kč po 12 měsíců tzn. $8\,600\text{ Kč} * 12 = 103\,200\text{ Kč/rok}$
- přijaté výživné (pravidelně přijímané peněžní transfery mezi domácnostmi): 4 000 Kč po 12 měsíců tzn. $4\,000\text{ Kč} * 12 = 48\,000\text{ Kč/rok}$
- přídavky na dítě: 610 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $610\text{ Kč} * 12 = 7\,320\text{ Kč/rok}$
- sociální příplatek: 520 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $520\text{ Kč} * 12 = 6\,240\text{ Kč/rok}$
- příspěvek na bydlení: 500 Kč po dobu 9 měsíců a 2 000 Kč po dobu 3 měsíců tzn. $500\text{ Kč} * 9 + 2\,000\text{ Kč} * 3 = 4\,500\text{ Kč} + 6\,000\text{ Kč} = 10\,500\text{ Kč/rok}$
- čistý peněžní příjem domácnosti: $103\,200\text{ Kč} + 48\,000\text{ Kč} + 7\,320\text{ Kč} + 6\,240\text{ Kč} + 10\,500\text{ Kč} = 175\,260\text{ Kč/rok}$
- disponibilní příjem domácnosti: $103\,200\text{ Kč} + 48\,000\text{ Kč} + 7\,320\text{ Kč} + 6\,240\text{ Kč} + 10\,500\text{ Kč} = 175\,260\text{ Kč/rok}$
- ekvivalentní velikost domácnosti $= 1,0 + 0,3 = 1,3$

- ekvivalizovaný příjem: $175\,260/1,3 = 134\,815$ Kč/rok
- porovnáme částky: $134\,815$ Kč/rok $>$ $116\,093$ Kč/rok \Rightarrow osoby žijící v této domácnosti nejsou ohroženy příjmovou chudobou

10. Domácnost – domácnost nepracujících důchodců – manžel, 82 let; manželka, 80 let

Pan Svoboda pobírá starobní důchod ve výši 9 740 Kč/měsíc. Paní Svobodová nikdy nepracovala a nemá tedy nárok na starobní důchod. Manželé Svobodovi pobírali dávky pomoci v hmotné nouzi, a to ve výši 2 000 Kč/měsíc. Svobodovi bydlí ve vlastním domě, a proto musí každý rok platit daň z nemovitosti, která v jejich případě činí 160 Kč/rok.

- manžel:
 - starobní důchod: 9 740 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $9\,740 \text{ Kč} \cdot 12 = 116\,880$ Kč/rok
- manželka:
 - v domácnosti, nikdy nepracovala, nemá žádný příjem
 - pomoc v hmotné nouzi: 2 000 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $2\,000 \text{ Kč} \cdot 12 = 24\,000$ Kč/rok
- čistý peněžní příjem domácnosti: $116\,880 \text{ Kč} + 24\,000 \text{ Kč} = 140\,880$ Kč/rok
- daň z nemovitosti: **160 Kč/rok**
- disponibilní příjem domácnosti: $140\,880 \text{ Kč} - 160 \text{ Kč} = 140\,720$ Kč/rok
- ekvivalentní velikost domácnosti = $1,0 + 0,5 = 1,5$
- ekvivalizovaný příjem: $140\,720/1,5 = 93\,813$ Kč/rok
- porovnáme částky: $93\,813$ Kč/rok $<$ $116\,093$ Kč/rok \Rightarrow osoby žijící v této domácnosti jsou ohroženy příjmovou chudobou

11. Domácnost – domácnost nepracujících důchodců – manžel, 76 let; manželka, 76 let

Manželé Dvořákovi jsou starobní důchodci. Výše starobního důchodu pana Dvořáka činí 7 800 Kč/měsíc. Paní Dvořáková pobírá starobní důchod ve výši 6 410 Kč/měsíc. Dvořákovi bydlí ve vlastním bytě, proto platí každý rok daň z nemovitosti ve výši 248 Kč.

- manžel:
 - starobní důchod: 7 800 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $7\,800 \text{ Kč} \cdot 12 = 93\,600$ Kč/rok
- manželka:
 - starobní důchod: 6 410 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $6\,410 \text{ Kč} \cdot 12 = 76\,920$ Kč/rok
- čistý peněžní příjem domácnosti: $93\,600 \text{ Kč} + 76\,920 \text{ Kč} = 170\,520$ Kč/rok
- daň z nemovitosti: **248 Kč/rok**
- disponibilní příjem domácnosti: $170\,520 \text{ Kč} - 248 \text{ Kč} = 170\,272$ Kč/rok
- ekvivalentní velikost domácnosti = $1,0 + 0,5 = 1,5$
- ekvivalizovaný příjem: $170\,272/1,5 = 113\,515$ Kč/rok
- porovnáme částky: $113\,515$ Kč/rok $<$ $116\,093$ Kč/rok \Rightarrow osoby žijící v této domácnosti jsou ohroženy příjmovou chudobou

12. Domácnost – domácnost nepracujících důchodců – manžel, 77 let; manželka, 80 let

Manželé Kudláčkovi jsou starobní důchodci. Výše starobního důchodu pana Kudláčka činí 11 000 Kč/měsíc. Paní Kudláčková pobírá starobní důchod ve výši 7 750 Kč/měsíc.

- manžel:

- starobní důchod: 11 000 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $11\,000\text{ Kč} \cdot 12 = 132\,000\text{ Kč/rok}$
- manželka:
 - starobní důchod: 7 750 Kč po dobu 12 měsíců tzn. $7\,750\text{ Kč} \cdot 12 = 93\,000\text{ Kč/rok}$
- *čistý peněžní příjem domácnosti*: $132\,000\text{ Kč} + 93\,000\text{ Kč} = 225\,000\text{ Kč/rok}$
- *disponibilní příjem domácnosti*: **225 000 Kč/rok**
- ekvivalentní velikost domácnosti = $1,0 + 0,5 = 1,5$
- *ekvivalizovaný příjem*: $225\,000/1,5 = 150\,00\text{ Kč/rok}$
- porovnáme částky: **150 00 Kč/rok > 116 093 Kč/rok \Rightarrow osoby žijící v této domácnosti nejsou ohroženy příjmovou chudobou**

Ve druhé části je ukázán výpočet hranice chudoby na fiktivní populaci výše uvedených dvanácti domácností, ve kterých žije dohromady 25 osob. V tabulce 4 je uveden výčet všech těchto osob a jejich ekvivalizovaného příjmu. Ekvivalizovaný příjem byl vypočítán na základě příjmů domácnosti i všech jejích členů a následně přiřazen každé osobě v domácnosti, a proto je u všech členů domácnosti shodný.

Tab. 4 Seznam osob v ilustrativních domácnostech a jejich ekvivalizovaný příjem

Domácnost*	Osoba	Ekvivalizovaný příjem (v Kč za rok)
1	pan Pavel	208 841
2	pan František	111 177
3	paní Jarmila	101 964
4	pan Vomáčka	120 810
4	paní Vomáčková	120 810
4	dítě 1	120 810
4	dítě 2	120 810
5	pan Novák	106 383
5	paní Nováková	106 383
5	dítě 1	106 383
5	dítě 2	106 383
6	pan Šiška	109 860
6	paní Šišková	109 860
7	pan Bednář	248 040
7	paní Bednářová	248 040
8	paní Pavlína	103 711
8	Dítě	103 711
9	paní Alena	134 815
9	Dítě	134 815
10	pan Svoboda	93 813
10	paní Svobodová	93 813
11	pan Dvořák	113 515
11	paní Dvořáková	113 515
12	pan Kudláček	150 000
12	paní Kudláčková	150 000

Poznámka: *Domácnost = číslo domácnosti z předchozích příkladů

Osoby byly dále seřazeny podle výše ekvivalizovaného příjmu a byl určen medián, a to ve výši 113 515 Kč/rok. Hranice chudoby pro tuto fiktivní populaci byla určena jako 60 % mediánu a činila tedy 68 109 Kč/rok. Z tabulky je tedy patrné, že se svými příjmy by v této populaci pod hranici chudoby nebyla ani jedna osoba, protože nejnižší příjem v této populaci mají členové domácnosti č. 10, tedy pán a paní Svobodovi.

4.2 Použité klasifikace

4.2.1 Klasifikace zaměstnání CZ-ISCO

Klasifikace CZ-ISCO vychází z metodických principů mezinárodní klasifikace ISCO-08. Je založena na dvou hlavních principech, kterými jsou druh vykonávané práce (pracovní místo) a úroveň dovedností. **Pracovní místo** je soubor úkolů a povinností vykonávaných jednou osobou a **dovednost** je schopnost vykonávat úkoly a plnit povinnosti daného pracovního místa. Pro uspořádání zaměstnání do skupin jsou používány dva rozměry dovedností, a to **specializace dovedností**, jež odráží požadované znalosti, používané nástroje a zařízení, zpracovávaný nebo používaný materiál, a charakter produkovaného zboží a služeb a **úroveň dovedností**, která je dána obtížností a rozsahem úkolů a povinností, vykonávaných v určitém zaměstnání.

Klasifikace CZ-ISCO je rozdělena do deseti hlavních tříd zaměstnání, které jsou uvedeny v následující tabulce.

Tab. 5 Hlavní třídy zaměstnání podle klasifikace CZ-ISCO

Kód	Název
0	Zaměstnanci v ozbrojených silách
1	Zákonodárci a řídící pracovníci
2	Specialisté
3	Techničtí a odborní pracovníci
4	Úředníci
5	Pracovníci ve službách a prodeji
6	Kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství
7	Řemeslníci a opraváři
8	Obsluha strojů a zařízení, montéři
9	Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci

Zdroj: ČSÚ, dostupné z WWW:

<http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_zamestnani_%28cz_isco%29>, citováno 30. 10. 2014.

4.2.2 Klasifikace socioekonomických skupin ESeG

ESeG je navržená jednotná evropská klasifikace socioekonomických skupin, která by se mohla stát nástrojem k definování sociálních tříd, a to na základě podobnosti zaměstnání z hlediska pozice na trhu práce. Klasifikaci připravila a otestovala mezinárodní pracovní skupina složená z odborníků národních statistických úřadů a vědeckých ústavů. Vychází z mezinárodní klasifikace zaměstnání (ISCO-08, v ČR CZ-ISCO) a postavení v zaměstnání.

Klasifikace na základní úrovni rozlišuje sedm základních socioekonomických tříd plus dvě skupiny osob, které jsou bez práce, a to osoby v důchodu, popřípadě osoby starší 65 let a ostatní nepracující.

Tab. 6 Hlavní socioekonomické třídy podle klasifikace ESeG

ISCO	kód ISCO	Status v zaměstnání	
		sebezaměstnaný	zaměstnanec
Generálové a důstojníci v ozbrojených silách	01		Zaměstnavatelé a řídící pracovníci
Poddůstojníci v ozbrojených silách	02		Techničtí a odborní zaměstnanci
Zaměstnanci v ozbrojených silách (kromě generálů, důstojníků a poddůstojníků)	03		Úředníci a zaměstnanci ve službách
Zákonodárci, nejvyšší státní úředníci a nejvyšší představitelé společností	11	Zaměstnavatelé a řídící pracovníci	
Řídící pracovníci v oblasti správy podniku, obchodních, administrativních a podpůrných činností	12		
Řídící pracovníci v oblasti výroby, informačních technologií, vzdělávání a v příbuzných oborech	13		
Řídící pracovníci v oblasti ubytovacích a stravovacích služeb, obchodu a ostatní řídící pracovníci	14		

Tab. 6 Hlavní socioekonomické třídy podle klasifikace ESeG, pokračování

ISCO	kód ISCO	Status v zaměstnání	
		sebezaměstnaný	zaměstnanec
Specialisté v oblasti vědy a techniky	21	Specialisté	
Specialisté v oblasti zdravotnictví	22		
Specialisté v oblasti výchovy a vzdělávání	23		
Specialisté v obchodní sféře a veřejné správě	24		
Specialisté v oblasti informačních a komunikačních technologií	25		
Specialisté v oblasti právní, sociální, kulturní a v příbuzných oblastech	26		
Techničtí a odborní pracovníci v oblasti vědy a techniky	31	Živnostníci	Techničtí a odborní zaměstnanci
Odborní pracovníci v oblasti zdravotnictví	32		
Odborní pracovníci v obchodní sféře a veřejné správě	33		
Odborní pracovníci v oblasti práva, kultury, sportu a v příbuzných oborech	34		
Technici v oblasti informačních a komunikačních technologií	35		
Všeobecní administrativní pracovníci, sekretáři a pracovníci pro zadávání dat a zpracování textů	41		Úředníci a zaměstnanci ve službách
Pracovníci informačních služeb, na přepážkách a v příbuzných oborech	42		
Úředníci pro zpracování číselných údajů a v logistice	43		
Ostatní úředníci	44		
Pracovníci v oblasti osobních služeb	51		Rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci
Pracovníci v oblasti prodeje	52		
Pracovníci osobní péče v oblasti vzdělávání, zdravotnictví a v příbuzných oblastech	53		Úředníci a zaměstnanci ve službách
Pracovníci v oblasti ochrany a ostražky	54		
Kvalifikovaní pracovníci v zemědělství	61		Rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci
Kvalifikovaní pracovníci v lesnictví, rybářství a myslivosti	62		
Farmáři, rybáři, lovci a sběrači samozásobitelé	63		

Tab. 6 Hlavní socioekonomické třídy podle klasifikace ESeG, dokončení

ISCO	kód ISCO	Status v zaměstnání	
		sebezaměstnaný	zaměstnanec
Řemeslníci a kvalifikovaní pracovníci na stavbách (kromě elektrikářů)	71	Živnostníci	Kvalifikovaní zaměstnanci dělníci
Kovodělníci, strojírenští dělníci a pracovníci v příbuzných oborech	72		
Pracovníci v oblasti uměleckých a tradičních řemesel a polygrafie	73		
Pracovníci v oboru elektroniky a elektrotechniky	74		
Zpracovatelé potravin, dřeva, textilu a pracovníci v příbuzných oborech	75		
Obsluha stacionárních strojů a zařízení	81		
Montážní dělníci výrobků a zařízení	82		
Řidiči a obsluha pojezdových zařízení	83		
Uklízeči a pomocníci	91		Rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci
Pomocní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství	92		
Pomocní pracovníci v oblasti těžby, stavebnictví, výroby, dopravy a v příbuzných oborech	93		
Pomocní pracovníci při přípravě jídla	94		
Pracovníci pouličního prodeje a poskytování služeb	95		
Pracovníci s odpady a ostatní pomocní pracovníci	96		

4.3 Metodika

4.3.1 Definice

Pracující chudí, v anglosaské literatuře nazývaní jako *working poor*, jsou definováni jako osoby, které pracují a zároveň jsou ohrožené chudobou. Pro jednoznačné pochopení termínu *pracující chudí* je nezbytné definovat pracující osobu a chudobu.

4.1.1.1 Pracující osoba

Termín pracující osoby je nutné odlišit od termínu zaměstnané, resp. nezaměstnané osoby, jež se využívá ve statistikách trhu práce. Jedním z hlavních zdrojů dat o trhu práce je Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS), které v České republice realizuje Český statistický úřad a které se řídí doporučeními Eurostatu a Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization (ILO)). Podle metodiky aplikované v rámci tohoto šetření se za *zaměstnané* považují všechny osoby patnáctileté a starší, obvykle bydlící na sledovaném území, které v průběhu referenčního týdne pracovaly alespoň jednu hodinu za mzdu, plat či jinou odměnu. Mezi zaměstnané patří rovněž osoby, které nebyly v práci, ale měly formální vztah k zaměstnání (byly např. nemocné, na dovolené, na školení). Hlavním kritériem pro zařazení mezi zaměstnané je tedy vyvíjení jakékoliv odměňované pracovní aktivity. Do kategorie zaměstnaných náleží všichni placení

zaměstnaní (zaměstnanci a členové produkčních družstev) a všichni zaměstnaní ve vlastním podniku (podnikatelé a pomáhající rodinní příslušníci). Za *nezaměstnané* se podle mezinárodně srovnatelné metodiky považují všechny osoby patnáctileté a starší, obvykle bydlící na sledovaném území, které v průběhu referenčního týdne splňovaly následující tři podmínky Mezinárodní organizace práce, a to a) nebyly zaměstnané, b) byly připraveny k nástupu do práce, tj., během referenčního období byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo sebezaměstnání a c) v průběhu posledních 4 týdnů hledaly aktivně práci (prostřednictvím úřadu práce nebo soukromé zprostředkovatelny práce, přímo v podnicích, využíváním inzerce, podnikáním kroků pro založení vlastní firmy či jiným způsobem). Mezi nezaměstnané patří i osoby, které nehledají práci, protože ji již našly a jsou schopny do ní nastoupit nejpozději do 14 dnů. Zařazení do kategorie nezaměstnaných nesouvisí s kategorií registrovaných uchazečů o zaměstnání²³ na úřadech práce ani s faktem, zda tyto osoby pobírají či nepobírají podporu v nezaměstnanosti či jiné sociální dávky nebo příspěvky. Osoby zaměstnané a nezaměstnané tvoří dohromady *ekonomicky aktivní obyvatelstvo* neboli *pracovní sílu*. *Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo* je definováno jako osoby patnáctileté a starší, obvykle bydlící na sledovaném území, které v referenčním období nepatřily do kategorie ekonomicky aktivního obyvatelstva, tzn. nebyly klasifikovány jako osoby zaměstnané nebo nezaměstnané (ČSÚ²⁴).

V literatuře zabývající se chudobou pracujících osob existují tři běžně používané definice pracujících osoby. Od výše uvedeného přístupu používaného ve statistice trhu práce se výrazně liší. První z nich je definice amerického U. S. Bureau of Labor Statistics, jež definuje pracovníka jako osobu, která strávila na trhu práce alespoň 27 týdnů v roce, což znamená, že buď pracovala, nebo práci hledala (Gardner, Herz, 1992; Mosisa, 2003; Bruder et al., 2011; Ponthieux, 2007). Francouzský národní statistický úřad (INSEE) definuje pracovníka velmi podobně, a to jako člověka, který na trhu práce participoval po nejméně 6 měsících a alespoň jeden z toho pracoval. Třetí, nejpřísnější, definici používá evropský statistický úřad (Eurostat) a pracovníka definuje jako jednotlivce, který po více než 6 měsíců (koncept převažující ekonomické aktivity) pracoval a pracuje i v současné době (Bruder et al., 2011; Ponthieux, 2007). Kritici tohoto posledního přístupu tvrdí, že právě z důvodu přílišné přísnosti použité definice je vzorek pracujících osob příliš homogenní, a tudíž nereflektuje situaci na trhu práce. Úroveň chudoby je u takto definovaných osob ovlivněna faktory s trhem práce nesouvisejícími, zejména složením domácnosti, neboť čím užší definice pracujících osoby, tím méně závisí na faktorech souvisejících s trhem práce a úroveň chudoby je ovlivněna faktory domácnostními (velikostí a složením). Nicméně, ekonomická aktivita osob a velikost a složení domácnosti nejsou navzájem nezávislé, naopak jejich vztah je oboustranný (EU, 2010; Ponthieux, 2007).

Analýza úrovně chudoby pracujících osob se v této práci opírá o kalendář ekonomické aktivity z šetření Životní podmínky, kde se zjišťuje ekonomický status osob v každém měsíci

²³ Počet všech uchazečů o zaměstnání registrovaných na úřadech práce používalo Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) k výpočtu tzv. *míry registrované nezaměstnanosti* v letech 1997–2004. Od 1. 7. 2004 byl zaveden pojem tzv. *dosažitelných uchazečů*, kteří jsou definováni jako lidé, jež mohou bezprostředně nastoupit do zaměstnání, tedy evidovaní uchazeči o zaměstnání, kterým nebrání žádná objektivní překážka v nástupu do nového zaměstnání (http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/zmena_metodiky).

²⁴ Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zam_vspis>, citováno dne 15. 8. 2013.

předchozího kalendářního roku, zde roku 2010. Na základě počtu měsíců, po který osoby pracovaly na plný úvazek, byly definovány dvě skupiny zaměstnanců. První skupinu zaměstnanců tvořily osoby 16leté a starší, které na plný úvazek pracovaly po celý kalendářní rok 2010. Osoby 16leté a starší, které byly zaměstnány na plný úvazek po 6 až 11 měsících, tvořily skupinu druhou. Kritérium šesti měsíců je v souladu s výše uvedenými definicemi francouzského statistického úřadu i amerického Bureau of Labor Statistics. Rozdíl definice použité v této práci oproti definicím U. S. Bureau of Labour Statistics a INSEE spočívá v zahrnutí pouze zaměstnanců. Zahrnutí osob samostatně výdělečně činných bývá problematické vzhledem k nepřesným údajům za jejich příjmy pocházející z výběrových šetření. Příjmy podnikatelů mohou nabývat rovněž záporných hodnot, v případě ztráty, což nastoluje další metodické problémy, jak s takovými příjmy zacházet (García-Espejo and Ibáñez, 2005).

4.1.1.2 Chudoba

Druhá část termínu pracujících chudých odkazuje na definici chudoby. Domácnost jakožto přirozená ekonomická jednotka je rovněž často využívanou jednotkou sběru dat. K měření míry ohrožení příjmovou chudobou ji využívá i Eurostat. Standardní evropský indikátor, který se využívá k měření relativní chudoby na evropské úrovni – míra ohrožení příjmovou chudobou (at-risk-of-poverty rate), byl využit pro analýzu chudoby i v předkládané práci. Tento ukazatel se opírá o **tzv. ekvivalizovaný příjem domácnosti** (EU, 2010).

Ekvivalizovaný příjem je celkový čistý příjem domácnosti vydělený počtem členů domácnosti převedeným na ekvivalentní osoby. Ekvivalizovaný příjem se vypočítá v následujících třech krocích:

1. sečtou se všechny peněžní příjmy všech členů domácnosti ze všech zdrojů (pracovní příjmy, sociální dávky atd.), stejně jako peněžní příjmy, které dostává domácnost jako celek; hrubé příjmy se zdaní a odečtou se od nich veškeré povinné položky (např. sociální pojištění), čímž dostaneme celkový čistý peněžní příjem domácnosti;
2. aby byly zohledněny rozdíly ve velikosti a složení domácnosti, tak se celkový čistý příjem domácnosti vydělí počtem ekvivalentních osob, k čemuž byla využita tzv. modifikovaná škála OECD, která jednotlivým členům domácnosti přiřazuje váhy následujícím způsobem: 1,0 první dospělé osobě v domácnosti, 0,5 každé další dospělé osobě v domácnosti (osobě ve věku 14 a více let) a 0,3 každému dítěti do 13 let včetně;
3. výsledný ekvivalizovaný příjem je přiřazen každému členu dané domácnosti.

Všechny osoby v populaci se poté seřadí podle výše ekvivalizovaného příjmu. Dále se určí hranice chudoby, a to obvykle jako 60 % mediánu národního ekvivalizovaného příjmu. Míra ohrožení příjmovou chudobou potom udává podíl osob, které se s ekvivalizovaným příjmem nacházejí pod touto hranicí chudoby. V roce 2011 činila hranice chudoby pro jednočlennou domácnost 113 040 Kč ročně, což přepočteno na měsíční částku znamená 9 420 Kč.

Devátá kapitola zabývající se srovnáním úrovně příjmové chudoby v České republice a Slovenské republice vychází z dat EU-SILC 2010. V roce 2010 činila hranice chudoby pro jednočlennou domácnost 4 235 EUR v České republice a 3 670 EUR ve Slovenské republice, což přepočteno na měsíční částky znamená 353 EUR, resp. 306 EUR v České republice, resp.

ve Slovenské republice. Roční hranice chudoby pro jednočlennou domácnost byla na úrovni 4 235 EUR čistého ekvivalizovaného příjmu domácnosti v České republice a 3 670 EUR čistého ekvivalizovaného příjmu ve Slovenské republice. Protože za Slovenskou republiku byly individuální příjmy k dispozici pouze hrubé, bylo přistoupeno k úpravě měsíční hranice chudoby na hrubou, a to v závislosti na platné daňové a pojistné legislativě v obou zemích. Na Slovensku byla aplikována sazba pojištění 13,4 %, sazba daně 19,0 % a sleva na poplatníka 296,61 EUR. V České republice pak sazba pojištění zaměstnance 11,0 %, sazba pojištění zaměstnavatele 34,0 %, sazba daně 15,0 % a sleva na poplatníka 2 070 Kč. Hrubá roční hranice chudoby v České republice po tomto přepočtu činila 4 789 EUR a ve Slovenské republice 4 267 EUR (Šustová a Zykmondová, 2014).

Kritici tohoto přístupu, založeného na příjmech domácnosti, vidí největší problém v kombinaci individuální (vymezení pracujících osob) a domácnostní (při výpočtu míry chudoby se uvažují příjmy celé domácnosti) úrovně (Bruder et al., 2011; Ponthieux, 2007). Z důvodu lepší srovnatelnosti tak byly navrženy alternativní indikátory chudoby, které její rozsah měří na úrovni jednotlivce, např. **tzv. poverty in earned income**, který byl v mírně upravené podobě využit i v této práci (Ponthieux, 2007).

Poverty in earned income neboli chudoba založená na příjmu jednotlivce, který si vydělal, je definována na individuální úrovni a ukazuje podíl osob s vydělaným příjmem pod hranicí chudoby. Tento příjem je definován jako suma příjmů z pracovní činnosti (zaměstnání, podnikání), a to včetně dávek nemocenského pojištění jakožto přímé náhrady za ucházející příjem (Ponthieux, 2007). V rámci této práce je vydělaný příjem chápán jako příjem z hlavního zaměstnání včetně nemocenských dávek, který je následně porovnán s hranicí chudoby pro jednočlennou domácnost (113 040 Kč/rok), čímž se získá podíl osob, které by byly chudé v případě, že by žily v samostatné domácnosti a byly odkázány pouze na svůj příjem z hlavního zaměstnání. K tomuto příjmu jsou postupně přičítány další osobní příjmy jako příjmy z dalších zaměstnání, příjmy z podnikání, sociální dávky atd. až do té doby než je dosaženo celkového osobního příjmu. Tímto způsobem lze pozorovat, jaký vliv na snižování chudoby pracujících mají jednotlivé typy příjmů. Celkový osobní příjem je následně rovněž porovnán s hranicí chudoby pro jednočlennou domácnost²⁵.

Ve Slovenské republice nebyl rozlišen příjem z hlavního zaměstnání a případných dalších zaměstnání jako v České republice, a tak byl v rámci deváté kapitoly srovnávající úroveň příjmové chudoby pracujících v České republice a ve Slovenské republice vydělaný příjem chápán jako příjem ze zaměstnání včetně nemocenských dávek, který byl následně srovnán s hranicí chudoby pro jednočlennou domácnost.

²⁵ Pro ilustraci si nyní na příkladu pana Petra ukážeme, zda a podle jakých kritérií by byl považován za chudého. Pan Petr je rozvedený a žije sám. Pracuje jako skladník a jeho čistá měsíční mzda je na úrovni 8 tisíc Kč, tzn. podle vydělaného příjmu (PEI) by byl považován za chudého, neboť jeho příjem z hlavního zaměstnání je nižší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost (9 420 Kč/měsíc). Pan Petr pobírá částečný invalidní důchod ve výši 1 000 Kč/měsíc, tzn. i z hlediska celkového osobního příjmu by byl považován za chudého. Dále pobírá příspěvek na bydlení ve výši 2 000 Kč/měsíc. Tato dávka je Petrovi poskytována nikoli jako osobě, ale jako domácnosti, a proto se do celkového osobního příjmu nezapočítává, počítá se s ní až na úrovni příjmů domácnosti jednotlivce. Jako domácnost má Petr příjem 11 tisíc Kč/měsíc a nebyl by tak považován za chudého. Nicméně pan Petr má dvě děti z předchozího manželství, na které platí výživné ve výši 3 000 Kč/měsíc, které se na úrovni domácnosti od jeho příjmu odečítají, a proto je chudý i z pohledu domácnosti.

Následující schéma znázorňuje jednak dvě výše vymezené skupiny zaměstnanců podle počtu měsíců, po který pracovali na plný úvazek v předchozím kalendářním roce a jednak tři kategorie příjmů, jejichž výše jsou srovnávány s hranicí chudoby. Zároveň ukazuje podskupiny zaměstnanců podle toho, zda jsou chudí z hlediska jednotlivých typů příjmů a jejich kombinací, jak je popsáno níže.

Kombinace statusu chudoby podle příjmu z hlavního zaměstnání a celkového osobního příjmu:

Podskupina A – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina B – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale chudí podle celkového osobního příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Podskupina D – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle příjmu z hlavního zaměstnání, ani podle celkového osobního příjmu

Kombinace statusu chudoby podle celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti:

Podskupina 1 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 4 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Kombinace statusu chudoby podle celkového osobního příjmu a příjmu domácnosti přepočteného na osobu:

Podskupina I – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina II – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina III – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina IV – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle příjmu domácnosti (na osobu)

Schéma kategorizující zaměstnance do hlavních skupin podle počtu měsíců, po který pracovali na plný úvazek během předchozího kalendářního roku a do podskupin podle toho, zda jsou chudí podle tří příjmů, které jsou porovnány s hranicí chudoby a jejich kombinací

Dvě hlavní skupiny zaměstnanců:

Chudoba podle příjmu:

Podskupiny zaměstnanců:

Skupina 1: zaměstnanci na plný úvazek po 12 měsíců předchozího kalendářního roku	z hlavního zaměstnání	podskupiny A, B, C, D
	celkového osobního příjmu	podskupiny 1, 2, 3, 4 (na EJ) podskupiny I, II, III, IV (na osobu)
	domácnosti (na EJ, na osobu)	
Skupina 2: zaměstnanci na plný úvazek po 6 až 11 měsíců předchozího kalendářního roku	z hlavního zaměstnání (extrapolovaného)	podskupiny A, B, C, D
	celkového osobního příjmu	podskupiny 1, 2, 3, 4 (na EJ) podskupiny I, II, III, IV (na osobu)
	domácnosti (na EJ, na osobu)	

4.3.2 Determinanty chudoby

Osoby s některými charakteristikami mají větší šanci být ohroženy chudobou než jiné. Jaké charakteristiky to jsou, které předurčují jednotlivce k chudobě, je předmětem kapitoly 6. K jejich určení byla použita logistická regresní analýza.

4.3.2.1 Logistická regrese

Charakter vysvětlujících proměnných hraje klíčovou roli při konstrukci modelu, odhadu a interpretaci jeho parametrů, koeficientů β (Pecáková, 2007). Je-li vysvětlující proměnná kategoriální (tj. nominální nebo ordinální), namísto jedné proměnné s I-kategoriemi je vytvořeno I-1 tzv. indikátorových proměnných. Těchto I-1 indikátorových proměnných odpovídá I-1 kategoriím vysvětlující proměnné. Vynechaná kategorie je kategorií referenční a je volena autorem analýzy – zpracovatelem dat. Zpravidla se volí kategorie s dostatečnou četností pozorování (Řeháková, 2000).

Binární logistická regrese se snaží predikovat pravděpodobnost, s jakou jev J nastane ($P(J=1)$), resp. nenastane ($P(J=0)$), a zjistit, zda a jak závisí hodnoty pravděpodobnosti na podmínkách, které jsou dány hodnotami několika nezávisle proměnných (Hendl, 2004). V rámci výpočtu je pravděpodobnost výskytu jevu, která nabývá hodnot z intervalu $[0,1]$, nahrazena šancí výskytu jevu, která nabývá hodnot v intervalu $[0,\infty)$. Šance je podíl pravděpodobností nastání jevu (v čitateli) a jeho nenastání (ve jmenovateli). Logistická regrese pracuje s přirozeným logaritmem šancí, tzv. logitem. Logitová transformace se provádí proto, že závisle proměnná je binární (kategoriální) a nikoli spojitou veličinou. S využitím lineární regrese je vypočítán logit nastání jevu, který je zpět převeden na predikovanou šanci odlogaritmováním (exponenciální funkcí). Ačkoli je tedy závisle proměnná binární, logistická regrese odhaduje šanci jako spojitou proměnnou, že jev nastane. Pravděpodobnost, šance a logit jsou tedy tři různé způsoby vyjádření téhož a jsou na sebe vzájemně převoditelné. Pravděpodobnosti a šance jsou snáze interpretovatelné než logity (Řeháková, 2000).

Základem logistické regrese je logistická funkce, která vždy nabývá hodnot mezi nulou a jedničkou (Řezanková, 2010). Nejjednodušší a specifický zápis logistické funkce představuje sigmoida:

$$f(x) = \frac{e^x}{e^x + 1}$$

Budeme-li chápat x jako lineární kombinaci vysvětlujících proměnných, pak lze logistickou funkci vyjádřit (Řezanková, 2010):

$$\pi(x) = \frac{e^{(\beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_m x_m)}}{e^{(\beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_m x_m)} + 1} = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_m x_m)}}$$

Z čehož plyne:

$$\frac{\pi(x)}{1 - \pi(x)} = e^{(\beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_m x_m)}$$

Cílem logistické regrese je najít co nejlepší odhad parametrů modelu, tedy koeficientů β . Pro odhady se používá metoda maximální věrohodnosti – vyhovuje ten model, pro který je pravděpodobnost, že nastanou všechny pozorované události, maximální (Rychnovský, 2008).

U kategoriální proměnné je regresní koeficient pro referenční kategorii β_0 roven nule a koeficienty β_k u indikátorových proměnných reprezentují efekt každé kategorie vysvětlující proměnné v porovnání s kategorií referenční (Řeháková, 2000). Koeficient e^{β_k} je násobek, o který se změní šance dané kategorie, že jev J nastane, ve vztahu ke kategorii referenční, když se nezmění hodnoty ostatních nezávislých proměnných (Řezanková, 2010). Jedná se tedy o poměr šancí, tj. šance na výskyt jevu J v I-kategorii vysvětlující proměnné ve srovnání s kategorií referenční. Je-li e^{β_k} menší než 1, šance je menší, je-li větší než 1, šance je větší.

4.3.2.2 Aplikace statistických metod s využitím statistických softwarů

K výše uvedeným výpočtům byl v rámci této práce využit software SAS 9.3. Syntaxe pro provedení analýzy je níže uvedena na příkladu modelu pro zaměstnance, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok a chudobu z hlediska ekvivalizovaného příjmu domácnosti:

```
proc logistic data=regrese.zam1;  
class pohlavi (ref='muž') r_stav (ref='sezdání') vzdelani (ref='VS') veksk (ref='40-44')  
druhdmac (ref='úplná rodina') deti (ref='2 děti') velobce (ref='100000+') region (ref='Praha') /  
param=ref;  
model chudoba (event='ano') = pohlavi r_stav vzdelani veksk druhdmac deti velobce region /  
expb risklimits;  
weight pb040;  
oddsratio pohlavi;  
oddsratio r_stav;  
oddsratio vzdelani;  
oddsratio veksk;  
oddsratio deti;  
oddsratio druhdmac;  
oddsratio velobce;  
oddsratio region;  
run;
```

Proc logistic odkazuje na použitou metodu, tedy logistickou regresi. S pomocí výrazu **data=** načítáme příslušný soubor, na který chceme vybranou metodu aplikovat. Za příkazem **class** jsou uvedeny všechny kategoriální proměnné vstupující do analýzy. Příkaz **ref=** určuje, která z kategorií dané proměnné bude považována za referenční. Výraz **param=** za lomítkem v příkazu **class** určuje použitou parametrizační metodu, v tomto případě se jedná o referenční kódování. V rámci příkazu **model** je definován výpočtový model. Jako první se určí vysvětlovaná proměnná (zde chudoba). Výraz **event=** určuje jev, jehož nastání testujeme (v tomto případě 'ano' znamená, že osoba je chudá). Za rovnítkem jsou následně uvedeny

všechny vysvětlující proměnné (vybrané charakteristiky osob). Výraz **expb** za lomítkem říká, že hodnoty odhadů parametrů budou prezentovány v exponenciální podobě. S využitím výrazu **risklimits** se ve výstupech zobrazí, pro každou vysvětlující proměnnou, interval spolehlivosti (není-li zadána hodnota α , předdefinovaná je hodnota 0,05 a zobrazené intervaly jsou 95%) pro poměr šancí. Za příkazem **weight** je uvedena proměnná, podle které jsou data převážena na celou populaci. Proměnné za příkazy **oddsratio** slouží k tomu, aby poměry šancí byly vytvořeny mezi všemi kategoriemi proměnných navzájem a nikoli jen mezi referenční kategorií ve vztahu k ostatním kategoriím. Příkazem **run** se celá procedura spouští.

Použité proměnné a jejich kategorie byly následující; kategorie vyznačené tučně posloužily jako referenční:

- pohlaví (název proměnné „pohlavi“): **muž**, žena;
- rodinný stav (název proměnné „r_stav“): svobodní, **sezdání**, rozvedení, ovdovělí;
- vzdělání (název proměnné „vzdelani“): základní (ZS), střední bez maturity (SSbM), střední s maturitou (SSsM), **vysokoškolské (VS)**;
- věková skupina (název proměnné „veksk“): 16-24, 25-29, 30-34, 35-39, **40-44**, 45-59, 50-54, 55-59, 60+;
- počet dětí v rodině (název proměnné „deti“): 0 dětí, 1 dítě, **2 děti**, 3 a více dětí;
- druh domácnosti (název proměnné „druhomac“): **úplná rodina**, neúplná rodina, nerodinná domácnost, domácnost jednotlivce-muže (jedinlivec-muž), domácnost jednotlivce-ženy (jedinlivec-žena);
- velikost obce (název proměnné „velobce“): do 499, 500-999, 1000-1999, 2000-4999, 5000-9999, 10000-49999, 50000-100000, **100000+**;
- region soudržnosti (název proměnné „region“): **Praha**, Střední Čechy, Jihovýchod, Severovýchod, Severozápad, Jihozápad, Střední Morava, Moravskoslezsko;
- socioekonomická skupina (název proměnné „ESeG“): Zaměstnavatelé a řídící pracovníci, Specialisté, **Techničtí a odborní zaměstnanci**, Úředníci a zaměstnanci ve službách, Kvalifikovaní zaměstnanci dělníci, Rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci;
- typ pracovní smlouvy (název proměnné „smlouva“): **na dobu neurčitou (permanent)**, na dobu určitou (temporary);
- manažerská pozice (název proměnné „manazer“): **manažerská pozice – s podřízenými (supervisory)**, manažerská pozice – bez podřízených (non-supervisory).

Kapitola 5

Pracující chudí – deskriptivní analýza

Problematika chudoby je často spojována s nezaměstnaností. Mít práci by mělo garantovat, že osoba, jež práci má, není chudá, nicméně tomu tak není vždy. Existují lidé, kteří jsou chudí, přestože pracují. Jak velká je problematika pracujících chudých v České republice, je předmětem této kapitoly. K zachycení úrovně pracujících chudých bude v rámci této kapitoly využito metod deskriptivní analýzy.

5.1 Zaměstnanci pracující na plný úvazek po 12 měsících

Celkově bylo v roce 2011 v České republice 3,71 milionu osob, které podle definic uvedených v metodické části práce byly klasifikovány jako zaměstnanci. Více než 3,37 milionu (90,8 %) osob byly osoby, jež pracovaly na plný úvazek po celých 12 měsících předchozího kalendářního roku, zatímco osob, které byly zaměstnány na plný úvazek po 6–11 měsících předchozího kalendářního roku, bylo v populaci zhruba 341 tisíc (9,2 %).

5.1.1 Chudoba na úrovni jednotlivce

V roce 2011 se v České republice se svým příjmem z hlavního zaměstnání nacházelo pod hranicí chudoby pro jednočlennou domácnost (113 040 Kč ročně, resp. 9 420 Kč měsíčně) 5,2 % zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celých 12 měsících (tzn. po celý kalendářní rok 2010). Celkový osobní příjem nepostačoval k překonání hranice chudoby 4,5 % těchto zaměstnanců, což znamená, že 0,7 % zaměstnanců mělo nějaký další příjem nad rámec jejich příjmu z hlavního zaměstnání, který jim pomohl dostat se nad tuto hranici. Příjmy z dalších zaměstnání snížily úroveň chudoby o 0,1 procentního bodu (p. b.), starobní důchody o další 0,2 p. b., vdovské/vdovecké důchody o 0,1 p. b. a invalidní důchody o další 0,3 p. b. (Tab. 7). V tomto smyslu se zdají být při snižování chudoby pracujících osob důležité invalidní a starobní důchody. U pracujících důchodců jde ovšem o obrácený vztah, kdy pracovní příjmy pomáhají k udržení, resp. zlepšení životních podmínek v důchodu, nikoli naopak. Na druhou stranu, příjmy z podnikání, studentská stipendia či penze ze soukromých fondů neměly na úroveň chudoby výraznější vliv (Tab. 7).

Tab. 7 Vliv postupně zahrnovaných dodatečných příjmů na snižování chudoby zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok, ČR, 2011)

	Podíl chudých zaměstnanců (%)	Rozdíl* (v procentních bodech)
Příjem z hlavního zaměstnání	5,2	
Příjmů z dalších zaměstnání	5,1	0,1
Příjmů z podnikání	5,1	0,0
Starobních důchodů	4,9	0,2
Pozůstalostních důchodů	4,8	0,1
Invalidních důchodů	4,5	0,3
Dalších příjmů	4,5	0,0

Poznámka: *rozdíl v procentních bodech zachycuje, jak se liší míra chudoby po zahrnutí nějakého dalšího příjmu, tzn. bereme-li v úvahu pouze příjem z hlavního zaměstnání, míra chudoby je na úrovni 5,2 %, připočítáme-li příjmy z dalších zaměstnání, sniží se na 5,1 %, tj. o 0,1 p. b., přičteme-li příjmy z podnikání, míra chudoby zůstane na úrovni 5,1 %, a rozdíl je tedy 0,0 p. b., zahrneme-li dále i starobní důchody, podíl chudých zaměstnanců se sniží na 4,9 %, tj. o 0,2 p. b. atd.

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Celou skupinu zaměstnanců lze dále rozdělit na 4 podskupiny tak, jak je ukázáno na obrázku 1. Podskupina A se skládá z osob, které jsou chudé jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak podle celkového osobního příjmu, což znamená, že neměli žádný, resp. neměli dostatečný dodatečný příjem nad rámec příjmu z hlavního zaměstnání, který by je dostal nad hranici chudoby pro jednočlennou domácnost. V této podskupině se nacházelo 4,5 % zaměstnanců, tj. asi 151 tisíc osob. Podskupina C je složena ze zaměstnanců, jejichž příjem z hlavního zaměstnání nebyl dostatečně vysoký, aby překonal hranici chudoby, nicméně měli nějaký další příjem (z dalšího zaměstnání, podnikání či nějaký sociální příjem), který je nad ni dostal. Těchto osob bylo 0,7 %, tzn. odhadovaných 23 tisíc. Zbytek zaměstnanců (94,8 %, 3 917 tisíc osob) tvořily osoby, které nebyly chudé ani podle příjmu z hlavního zaměstnání ani z hlediska jejich celkového osobního příjmu. Z metodického hlediska není možné, aby existovali lidé, kteří podle svého příjmu z hlavního zaměstnání chudí nebyli, ale na základě celkového osobního příjmu by byli považováni za chudé (Obr.1).

Co se příjmů nad rámec příjmu z hlavního zaměstnání týká, všechny osoby z podskupiny C měly z logiky věci nějaký dodatečný příjem. V podskupině A měly zhruba 2 tisíce osob nějaký dodatečný příjem, který ovšem nebyl natolik vysoký, aby jim pomohl překonat hranici chudoby pro jednočlennou domácnost. V podskupině D mělo kromě příjmu z hlavního zaměstnání ještě nějaký další příjem kolem tří set tisíc zaměstnanců.

Obr. 1 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) do 4 podskupin podle chudoby na základě příjmu z hlavního zaměstnání a/nebo podle celkového osobního příjmu, ČR, 2011

Chudoba podle příjmu z hlavního zaměstnání Odhadované tisíce osob / podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle celkového osobního příjmu	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	Podskupina A 151,5 4,5 %	Podskupina B Takové případy neexistují
		Podskupina C 23,0 0,7 %	Podskupina D 3 917,0 94,8 %

Poznámka:

Podskupina A – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina B – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale chudí podle celkového osobního příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Podskupina D – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle příjmu z hlavního zaměstnání, ani podle celkového osobního příjmu

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Podskupina A – chudí jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

V podskupině A byl téměř dvakrát vyšší podíl žen (86,9 %) než ve skupině všech zaměstnanců (44,1 %), kteří pracovali na plný úvazek po celý kalendářní rok (Tab. 9). To odpovídá i výsledkům studií, které jsou založené na mzdových statistikách, např. Holý (2013) ve své studii založené na datech z celoevropského strukturálního šetření o výdělečních ukázal, že v celé EU je podíl chudých žen 21 % a jen 13 % mužů. V Česku je podle této studie disproporce ještě větší – třináctiprocentní u mužů, tedy stejně jako v EU, ale pracujících žen je s nízkou mzdou 24,5 %, tedy každá čtvrtá (Holý, 2013).

Lidé v podskupině A měli nižší nejvyšší dokončené vzdělání – bylo zde třikrát více zaměstnanců se základním vzděláním a téměř žádní lidé s vyšším než středoškolským vzděláním, kterých byla ve skupině osob zaměstnaných na plný úvazek po celý rok téměř pětina (Tab. 9). Podle mnoha studií je právě vzdělání klíčovým faktorem, který určuje, zda bude osoba chudá či nikoli. Podle slov Holého (2013) představuje právě nedostatečné vzdělání jednoznačnou vstupenku na cestu do nejistoty a chudoby (Holý, 2013).

Lišila se rovněž věková struktura subpopulace A. Byl zde vyšší podíl osob v mladším věku (1,7krát vyšší ve věku 20–24 let a 6,5krát vyšší ve věku 25–29 let) v porovnání s celou skupinou zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek celý předchozí kalendářní rok. Na druhou stranu, podíl osob ve věku 30–49 let zde byl nižší. Nicméně vyšší byl i podíl osob ve věku 50–64 let. Průměrný věk v této skupině (41,3 roky) byl ve srovnání s průměrným věkem všech zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok (42,4 roky) o něco nižší.

Tito zaměstnanci (podskupina A) měli přirozeně nízké pracovní příjmy. Jejich čistý peněžní příjem z hlavního zaměstnání se koncentroval do tří nejnižších intervalů (do 7 999 Kč, 8 000–8 999 Kč a 9 000–9 999 Kč²⁶), zatímco podíl osob s příjmem z hlavního zaměstnání v těchto třech intervalech činil u všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek po 12 měsících pouhých 7,8 % (Obr. 2). Jejich průměrný, resp. mediánový příjem – z hlavního zaměstnání i celkový osobní příjem – se pohyboval kolem osmi až osmi a půl tisíce korun. Oba tyto příjmy si byly svou výší velmi blízké, což je vzhledem k definici této podskupiny (s příjmem z hlavního zaměstnání i celkovým osobním příjmem pod hranici chudoby) přirozené (Tab. 8).

Struktura typů domácností se rovněž lišila. Zaměstnanci v podskupině A žili dvakrát méně často v domácnostech jednotlivců. Pravděpodobnost žít v domácnosti jednotlivce byla o 74 %, resp. o 18 % nižší pro muže, resp. ženy ve srovnání se zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý kalendářní rok. Zaměstnanci podskupiny A žili spíše v početnějších domácnostech, s větším počtem členů. Podíl osob žijících v úplných rodinách s dalšími členy byl 1,5krát vyšší, v neúplných rodinách s dalšími členy dokonce 1,8krát vyšší v porovnání se skupinou osob zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok (Tab. 9).

V šetření Životní podmínky jsou respondenti dotazováni také na některé charakteristiky týkající se současného zaměstnání. V první řadě jsou respondenti dotázáni na jejich současné zaměstnání, které je později tazatelem zakódováno podle klasifikace CZ-ISCO. Další otázky směřují ke zjištění postavení v zaměstnání, manažerské pozice v zaměstnání, typu uzavřené pracovní smlouvy, počtu hodin strávených v obvyklém týdnu v zaměstnání či počtu zaměstnanců pracujících v místní jednotce podniku. Na tyto otázky odpovídají respondenti, kteří mají v době zjišťování (obvykle únor až duben) zaměstnání. Ze zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok (2010), uvedlo 98,2 % osob, že i v době šetření (únor až duben 2011) byly zaměstnané na plný úvazek. Nejčastější změnou byl přechod do nezaměstnanosti (0,8 % zaměstnanců, resp. 42,9 % těch, u kterých došlo ke změně aktivity), dále na rodičovskou dovolenou (0,5 %, resp. 27,7 %) a do starobního důchodu (0,3 %, resp. 17,6 %). Na otázku, zda došlo od počátku předchozího kalendářního roku až do doby šetření ke změně zaměstnání, odpovědělo záporně 95,4 % zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý kalendářní rok. Zaměstnanců, kteří byli v době šetření zaměstnaní na plný úvazek a zároveň od počátku předchozího kalendářního roku nezměnili své zaměstnání, bylo 95,3 %. Z těchto výsledků lze tedy usuzovat, že většina zaměstnanců pracuje ve stejném zaměstnání, jaké uvedla v referenčním období (kalendářním roce 2010), a tudíž je možné předpokládat, že i podmínky uvedené pro současné zaměstnání (tj. zaměstnání v době šetření) byly stejné i v celém předchozím kalendářním roce. Proměnné zaměstnání podle klasifikace CZ-ISCO, postavení v zaměstnání, typ pracovní smlouvy a manažerská pozice jsou navíc zjišťovány také za poslední zaměstnání, a za předpokladu, že osoba nestihla během 2 až 4 měsíců změnit zaměstnání dvakrát nebo vícekrát, lze údaje za poslední zaměstnání použít i pro osoby, které o zaměstnání od konce roku 2010 do provedení šetření ztratily. Výsledky za vybrané charakteristiky zaměstnání ukazuje tabulka 9, ze které je patrné, že z hlediska zaměstnání klasifikovaného podle klasifikace CZ-ISCO je mezi skupinou zaměstnanců chudých

²⁶ Jejich čistý příjem z hlavního zaměstnání musel být nižší než 9 420 Kč/měsíc, jež představuje hranici chudoby pro jednočlennou domácnost.

jak podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání, tak jejich celkového osobního příjmu 17krát méně specialistů, téměř 7krát méně technických a odborných pracovníků ve srovnání s osobami zaměstnanými na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok. Zaměstnanci v ozbrojených silách a zákonodárci a řídící pracovníci chyběli v podskupině A úplně a naopak se zde nacházelo 3krát více pracovníků ve službách a prodeji a téměř 5krát více pomocných a nekvalifikovaných pracovníků. Jsou to tedy zejména osoby s nižší kvalifikací, jimž nestačí jejich příjem ze zaměstnání na to, aby překročily hranici příjmové chudoby pro jednočlennou domácnost. Právě pomocní a nekvalifikovaní pracovníci a pracovníci ve službách a v prodeji byli ve studii Spáčil a Kantorové (2013) založené na datech ISPV označeni jako skupiny zaměstnanců s nejvyšším podílem zaměstnanců na úrovni minimální mzdy (8,4 % a 3,1 % ze zaměstnanců v dané třídě (ve 2. pololetí 2013)) a s nejvyšším podílem nízkovýdělkových zaměstnanců, tzn. zaměstnanců pod úrovní dvou třetin mediánového výdělku, což je hranice používaná pro mezinárodní srovnání (60,9 %, resp. 51,9 % ze zaměstnanců v dané třídě (ve 2. pololetí 2013)). Jsou to tedy zároveň skupiny zaměstnanců, kterých by se nejvíc dotkly pohyby ve výši minimální mzdy.

Tomu odpovídá i struktura zaměstnanců podle klasifikace socioekonomických tříd (ESeG), která vychází z klasifikace zaměstnání CZ-ISCO (Tab. 9).

Oproti struktuře všech zaměstnanců zaměstnaných na plný úvazek v celém předchozím kalendářním roce, je ve struktuře zaměstnanců chudých jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak podle celkového osobního příjmu více než 2krát více zaměstnanců, kteří mají smlouvu na dobu určitou a 6krát méně zaměstnanců na manažerské pozici (Tab. 9). Na nejistotu zaměstnání jako další faktor ovlivňující úroveň příjmové chudoby pracujících osob poukázal ve svém článku i Holý (2013), který pracoval s daty celoevropského strukturálního šetření výdělků za rok 2010. Jako hranici chudoby použil dvě třetiny mzdového mediánu. Pod tuto hranici spadlo dvakrát více osob se smlouvou na dobu určitou (31 %) než osob, které měly uzavřený pracovní poměr na dobu neurčitou (16 %).

Podskupinu A tedy tvořili zaměstnanci s nízkými pracovními i osobními příjmy, obvykle to byly ženy, osoby s nižším vzděláním, nízkokvalifikované, ve věku do 30 let, případně nad 50 let, žijící ve vícečlenných domácnostech.

Podskupina C – chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Stejně jako podskupina A se i podskupina C lišila od celé skupiny zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celých 12 měsících referenčního roku (zde 2010). I v této skupině převládaly ženy (57,2 %), zatímco ve skupině všech zaměstnanců převládali muži (55,9 %), nicméně genderový rozdíl v této skupině nebyl tak výrazný jako v podskupině A (Tab. 9).

V podskupině C se nacházelo výrazně méně sezdáných osob (5,4 %) ve srovnání se skupinou všech osob zaměstnaných na plný úvazek po celý kalendářní rok (26,4 %). Na druhou stranu, podíl ovdovělých osob byl oproti skupině zaměstnanců pracujících v předchozím kalendářním roce na plný úvazek 9,8krát vyšší (Tab. 9).

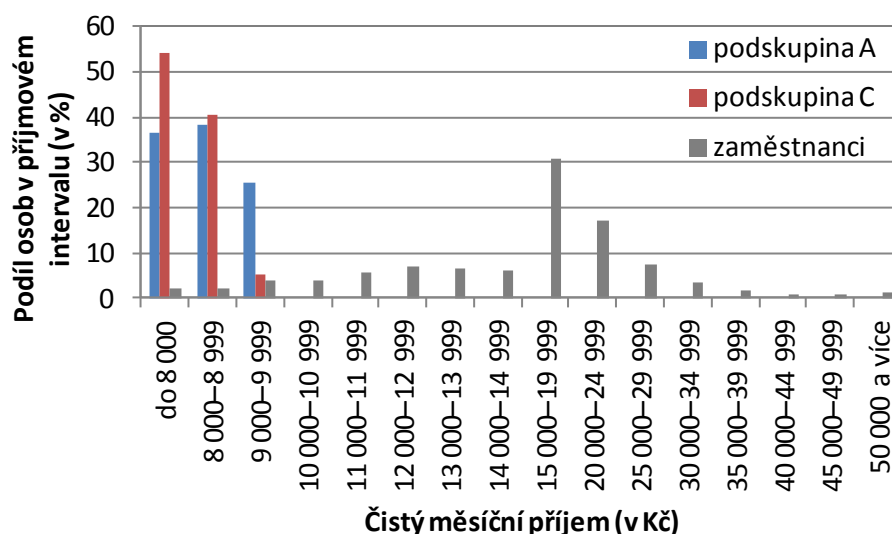
Věková struktura byla v souladu se strukturou podle rodinného stavu – menší podíl mladších osob (až do věku 49 let) a naopak vyšší ve vyšším věku (50 a více let) ve srovnání

s osobami zaměstnanými na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok. Této struktuře odpovídal také vyšší průměrný věk (55,7 let).

Věková struktura i struktura podle rodinného stavu se odrazily ve struktuře podle typů domácností. Oproti struktuře všech osob zaměstnaných na plný úvazek v celém předchozím kalendářním roce, bylo ve struktuře zaměstnanců chudých jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak podle celkového osobního příjmu 2,4krát více zaměstnanců, kteří žili v domácnostech jednotlivců, 1,7krát více osob žijících ve dvoučlenných domácnostech. Domácnosti jednotlivců – žen byly 3,7krát více zastoupené a jednotlivců – mužů 1,6krát (Tab. 9). Domácnosti se dvěma členy, kdy alespoň jeden byl starší 65 let, se ve struktuře domácností podskupiny C vyskytovaly 3,3krát častěji než u skupiny zaměstnanců pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok.

Čistý příjem z hlavního zaměstnání patřil do tří nejnižších intervalů (do 7 999 Kč, 8 000–8 999 Kč a 9 000–9 999 Kč²⁷). Nicméně oproti podskupině A byly příjmy koncentrovány do prvních dvou intervalů (94,7 %). Porovnání příjmových struktur podskupin A a C se strukturou příjmů všech zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, je patrné z obrázku 2.

Obr. 2 Porovnání rozdělení čistého měsíčního příjmu z hlavního zaměstnání ve skupině všech zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) a zaměstnanců v podskupinách A a C, ČR, 2010

Poznámky:

Zaměstnanci – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok celkem

Podskupina A – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

²⁷ Jejich čistý příjem z hlavního zaměstnání musel být nižší než 9 420 Kč/měsíc, jež představuje hranici chudoby pro jednočlennou domácnost.

Průměrný, resp. mediánový příjem z hlavního zaměstnání osob z podskupiny C byl na úrovni 7,3, resp. 7,8 tisíc Kč, zatímco jejich celkový osobní příjem byl v případě průměrného příjmu více než dvojnásobný (15,5 tisíc Kč) a v případě mediánového příjmu téměř dvojnásobný (14,8 tisíc Kč; Tab. 8). Starobní důchody byly hlavním důvodem toho, proč zaměstnanci z podskupiny C nebyli chudí z hlediska jejich celkového osobního příjmu, ale jejich příjem z hlavního zaměstnání nebyl dostatečně vysoký, aby překonal hranici chudoby.

Tab. 8 Čistý měsíční průměrný a mediánový příjem (v Kč) zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) podle toho, zda jsou chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání a/nebo celkového osobního příjmu, ČR, 2010

			Chudoba podle příjmu z hlavního zaměstnání			
			pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby	
			průměr	medián	průměr	medián
Chudoba dle celkového osobního příjmu	pod hranicí chudoby	příjem z hlavního zaměstnání	8 249	8 456	takové případy nejsou	
		osobní příjem	8 265	8 500		
	nad hranicí chudoby	příjem z hlavního zaměstnání	7 288	7 750	19 451	17 199
		osobní příjem	15 458	14 831	20 017	17 678

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Podíl osob majících základní vzdělání (12,7 %) byl 3krát vyšší než ve skupině všech zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek po celých 12 měsících (4,2 %). Jen necelá tři procenta osob měla vyšší než středoškolské vzdělání (Tab. 9).

Podobně jako u zaměstnanců chudých jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak podle celkového osobního příjmu i ve skupině zaměstnanců, kteří mají sice nízký příjem z hlavního zaměstnání, ale příjem nad rámec příjmu z hlavního zaměstnání jim zaručuje, že nespadnou pod hranici chudoby, ve struktuře zaměstnanců podle klasifikace CZ-ISCO převažovali pracovníci ve sužbách a v obchodě a dále pomocní a nekvalifikovaní pracovníci. Vyšší podíl než ve skupině všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok je také úředníků (Tab. 9).

Výrazně vyšší je zastoupení zaměstnanců, kteří mají uzavřenou pracovní smlouvu pouze na dobu určitou, a to 4krát vyšší ve srovnání s osobami zaměstnanými na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok. Zastoupení vedoucích zaměstnanců je 3krát nižší než ve skupině všech osob zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok (2010), ve srovnání se zaměstnanci skupiny A (chudými jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu) je však tento podíl 2krát vyšší (Tab. 9).

Tab. 9 Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, a zaměstnanců v podskupinách A a C, ČR, 2011

Kategorie		1	2	3	4	5
		% ze zaměstnanců	% ze zaměstnanců v podskupině A	Poměr (2)/(1)	% ze zaměstnanců v podskupině C	Poměr (4)/(1)
Pohlaví	muži	55,9	13,1	0,2	42,8	0,8
	ženy	44,1	86,9	2,0	57,2	1,3
Rodinný stav	svobodní/é	26,4	27,9	1,1	5,4	0,2
	ženatí/vdané	60,6	60,0	1,0	63,7	1,1
	ovdovělí/é	1,5	1,4	0,9	15,0	9,8
	rozvedení/é	11,4	10,7	0,9	15,8	1,4
Nejvyšší ukončené vzdělání	základní vzdělání	4,2	12,6	3,0	12,7	3,0
	střední vzdělání bez maturity	37,2	66,4	1,8	55,7	1,5
	střední vzdělání s maturitou	40,2	20,6	0,5	28,7	0,7
	vysokoškolské vzdělání vč. VOŠ	18,4	0,4	0,0	2,9	0,2
Počet členů domácnosti	1	7,6	3,6	0,5	18,7	2,4
	2	23,8	23,8	1,0	40,2	1,7
	3	30,4	28,5	0,9	17,3	0,6
	4	30,2	28,3	0,9	14,0	0,5
	5+	7,9	15,8	2,0	9,8	1,2
Počet nezaopatřených dětí v domácnosti	0	51,5	57,6	1,1	67,9	1,3
	1	24,5	21,2	0,9	20,6	0,8
	2	20,9	18,5	0,9	11,6	0,6
	3+	3,1	2,6	0,8	-	-
Typ domácnosti	čistá úplná rodina	51,4	37,4	0,7	43,3	0,8
	úplná rodina s dalšími příbuznými	29,4	43,8	1,5	25,5	0,9
	čistá neúplná rodina	3,0	1,0	0,4	4,5	1,5
	neúplná rodina s dalšími příbuznými	7,7	13,5	1,8	8,0	1,0
	nerodinná domácnost	1,0	0,5	0,6	-	-
	jednotlivec – muž	4,7	1,2	0,3	7,7	1,6
	jednotlivec – žena	3,0	2,4	0,8	11,0	3,7

Poznámky: - = jev se nevyskytoval

Zaměstnanci – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok celkem

Podskupina A – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Tab. 9 Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, a zaměstnanců v podskupinách A a C, ČR, 2011, pokračování

Kategorie		1	2	3	4	5
		% ze zaměstnanců	% ze zaměstnanců v podskupině A	Poměr (2)/(1)	% ze zaměstnanců v podskupině C	Poměr (4)/(1)
Zaměstnání (CZ-ISCO)	zaměstnanci v ozbrojených silách	0,5	-	-	-	-
	zákonodárci a řídící pracovníci	5,0	-	-	-	-
	specialisté	13,5	0,8	0,1	1,3	0,1
	techničtí a odborní pracovníci	19,2	2,8	0,1	2,1	0,1
	úředníci	10,9	7,9	0,7	15,4	1,4
	pracovníci ve službách a prodeji	13,4	40,1	3,0	43,5	3,2
	kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství	1,0	1,8	1,8	1,9	1,9
	řemeslníci a opraváři	17,1	9,9	0,6	3,4	0,2
	obsluha strojů a zařízení, montéři	14,2	12,6	0,9	10,3	0,7
	pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	5,1	24,1	4,8	22,0	4,3
Socioek. sk. (ESeG)	zaměstnavatelé a řídící pracovníci	5,1	-	-	-	-
	specialisté	13,5	0,8	0,1	1,3	0,1
	techničtí a odborní zaměstnanci	19,4	2,8	0,1	2,1	0,1
	úředníci a zaměstnanci ve službách	14,4	10,5	0,7	34,9	2,4
	kvalifikovaní zaměstnanci dělníci	31,3	22,5	0,7	13,7	0,4
	rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci	16,3	63,4	3,9	47,9	2,9
Typ smlouvy	na dobu neurčitou	91,9	81,3	0,9	66,2	0,7
	na dobu určitou	8,1	18,7	2,3	33,8	4,2
Vedoucí pozice	vedoucí pozice, s podřízenými	20,1	3,3	0,2	6,2	0,3
	bez vedoucí pozice, bez podřízených	79,9	96,7	1,2	93,8	1,2

Poznámky: - = jev se nevyskytoval

Zaměstnanci – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok celkem

Podskupina A – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

5.1.2 Chudoba: z individuální na domácnostní úroveň

Zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celých 12 měsících, představovali 32,3 % populace České republiky žijící v bytech. Z hlediska ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti bylo 2,7 % z těchto zaměstnanců chudých, což byla podstatně nižší míra chudoby ve srovnání s mírou za celou ČR (9,8 %). Tito zaměstnanci nicméně tvořili 9,0 % z chudých osob v ČR, což představuje relativně významný podíl.

Jak ukázala předchozí část, 4,5 % zaměstnanců bylo chudých z hlediska jejich celkového osobního příjmu, což znamená, že přechodem na úroveň domácnosti se chudoba snížila o 1,8 p. b. (na výše uvedených 2,7 %). Rozdíl mezi úrovní chudoby pracujících na domácnostní úrovni a na individuální úrovni ukazuje na vliv složení domácnosti a sociálních transferů na makroúrovni (Ponthieux, 2010 in: EU, 2010).

Celou skupinu zaměstnanců lze opět rozdělit do 4 podskupin podle toho, zda byli chudí podle celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti. Největší podskupinu tvořily osoby, které nebyly chudé ani podle celkového osobního příjmu, ani podle příjmu jejich domácnosti. Těchto osob bylo odhadem 3 146 tisíc (93,3 %). Osob, jejichž osobní příjem byl vyšší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, ale žily v chudé domácnosti, byly 4,0 %. Naopak osob, jejichž celkový osobní příjem byl nižší než hranice chudoby, ale jejichž domácnost mezi chudé nepatřila, byly 2,2 %. Pouze 0,5 % zaměstnanců bylo chudých z hlediska individuálního i domácnostního příjmu (Obr. 3). Jinými slovy, pouze 19,3 % zaměstnanců, kteří byli chudí podle celkového osobního příjmu, bylo chudých i podle příjmu jejich domácnosti.

Obr. 3 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle jejich celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti, ČR, 2011

Chudoba podle celkového osobního příjmu odhadované tisíce osob / podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	Podskupina 1 17,8 0,5 %	Podskupina 2 74,4 2,2 %
		Podskupina 3 133,7 4,0 %	Podskupina 4 3 145,6 93,3 %

Poznámka:

Podskupina 1 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 4 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Podskupina 1 – chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti (jádro pracujících chudých)

Podskupina 1 byla složena zejména z žen. Podíl žen (80,3 %) byl 1,8krát vyšší než jejich podíl ve skupině všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek po celý kalendářní rok. Nacházelo se zde 2,8krát více rozvedených osob (Tab. 11).

Signifikantní část těchto zaměstnanců žila v domácnostech jednotlivců, jejichž podíl na struktuře domácností byl 4,0krát vyšší než v populaci všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek po celých 12 měsících referenčního roku. Podíl domácností jednotlivců – žen (20,6 %) byl dokonce 6,9krát vyšší. Osoby žijící v domácnostech jednotlivců měly nedostatečný pracovní i celkový osobní příjem, a protože žijí samy, nejsou tu domácnostní faktory, které by je mohly z chudoby vytáhnout. Tento jev ve své studii odhalila také S. Ponthieux (2010 in: EU, 2010), která porovnávala úroveň chudoby pracujících na základě evropského indikátoru tzv. in-work poverty ve 12 evropských zemích. Neúplné rodiny byly v podskupině 1 také častěji zastoupeny, zatímco úplné rodiny byly ve srovnání se zaměstnanci pracujícími na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok zastoupeny méně (Tab. 11). V domácnostech zaměstnanců podskupiny 1 byla obvykle jen jedna ekonomicky aktivní osoba.

Příjmy z hlavního zaměstnání těchto z podskupiny 1 se koncentrovaly v prvních třech příjmových intervalech (do 7 999 Kč (45,3 %), 8 000–8 999 Kč (33,0 %) a 9 000–9 999 Kč (21,8 %; Tab. 10), což je logické vzhledem k tomu, že jejich celkový osobní příjem musel být vzhledem k definici této podskupiny zaměstnanců pod hranicí chudoby ve výši 9 420 Kč/měsíc. Průměrný, resp. mediánový osobní příjem činil u této podskupiny zaměstnanců 8 tisíc Kč, zatímco ekvivalizovaný příjem byl na úrovni 7,3 tisíc Kč (Tab. 12). Vyšší zastoupení domácností jednotlivců se odrazilo i ve velmi blízké výši osobního a ekvivalizovaného příjmu v této podskupině zaměstnanců.

Více než dvě pětiny zaměstnanců podskupiny 1 byly klasifikovány podle klasifikace CZ-ISCO jako pracovníci ve službách a v prodeji, což je třikrát vyšší podíl než ve skupině všech osob zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok. Více než třetina zaměstnanců byla klasifikována jako pomocní a nekvalifikovaní pracovníci, což je 7krát vyšší podíl ve srovnání se skupinou všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok. Takto klasifikovaní zaměstnanci spadají podle klasifikace socioekonomických tříd (ESeG) do jedné skupiny, a to do skupiny rutinních zaměstnanců ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaných dělníků, která představuje nejnižší společenskou třídu. Tato třída představovala tři čtvrtiny zaměstnanců jádra pracujících chudých, což je téměř 5krát tolik než ve skupině všech osob zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok (Tab. 11).

Smlouvu na dobu určitou mělo 12,1 % zaměstnanců jádra chudých, což je 1,5krát více než ve skupině všech zaměstnanců pracujících po celý předchozí kalendářní rok na plný úvazek. Všichni zaměstnanci s osobními příjmy i příjmy domácnosti pod hranicí chudoby nebyli na manažerské pozici a neměli podřízené zaměstnance, zatímco v celé populaci zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok jich v této pozici byla pětina (Tab. 11).

Podskupina 2 – nejsou chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupinu 2 tvořili z větší části muži (65,5 %; Tab. 11) – živitelé rodiny s celkovým osobním příjmem vyšším než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, ale s ekvivalizovaným příjmem domácnosti pod hranicí chudoby pro dané složení domácnosti.

Většina zaměstnanců v podskupině 2 byla sezdaná (61,3 %), následovali lidé rozvedení (22,5 %; Tab. 11). Věková struktura této skupiny zaměstnanců byla s věkovým průměrem 40,9 let nejmladší ze všech čtyř podskupin.

Domácnosti se čtyřmi a více členy byly zastoupeny více než v populaci všech zaměstnaných na plný úvazek po celých 12 měsících a totéž platilo i pro úplné rodiny se dvěma a více dětmi. Nejčastějším typem domácnosti byla čistá úplná rodina (59,1 %) a dále úplná rodina s dalšími příbuznými (16,7 %). Domácnosti jednotlivců byly ve srovnání s populací všech osob zaměstnaných na plný úvazek po celý kalendářní rok 2010 zastoupeny méně (Tab. 11).

Příjmy z hlavního zaměstnání nepatřily do nejnižších intervalů. První dva intervaly (do 7 999 Kč, 8 000–8 999 Kč) byly zastoupeny méně než ve skupině všech osob zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok (2010). Čistý příjem z hlavního zaměstnání těchto zaměstnanců se nejčastěji pohyboval v intervalu 15–20 tisíc Kč (24,5 %; Tab. 10). Osobní a ekvivalizovaný příjem se u této skupiny zaměstnanců výrazně lišily, přičemž jak vyplývá z definice této skupiny, osobní příjem byl vyšší než ekvivalizovaný. Průměrný, resp. mediánový osobní příjem byl na úrovni 14,4 tisíc Kč, resp. 13,7 tisíc Kč. Částky ekvivalizovaného příjmu činily 8,2 tisíc Kč, resp. 8,5 tisíc Kč (Tab. 12). Tyto osoby byly obvykle jediným vydělávajícím členem domácnosti (77,2 %). Z jejich příjmu žili i další, závislí členové domácnosti (dětí, neaktivní partner/ka apod.).

Z hlediska zaměstnání v této skupině nechyběli ani zákonodárci a řídící pracovníci a specialisté, ve srovnání s celou skupinou zaměstnanců pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok je však zastoupení těchto skupin zaměstnání nižší. Mírně vyšší je pak zastoupení méněkvalifikovaných profesí, zejména pomocných a nekvalifikovaných pracovníků, řemeslníků a opravářů, obsluhy strojů a zařízení a montérů. Struktura zaměstnanců podle zaměstnání se logicky odráží v rozdělení zaměstnanců do socioekonomických tříd. U této skupiny zaměstnanců jsou zastoupeny všechny společenské třídy. Vyšší třídy jsou ve srovnání se zaměstnanci pracujícími na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok zastoupeny méně, a nižší třídy naopak více (Tab. 11).

O něco vyšší je v podskupině 2 podíl zaměstnanců, kteří mají uzavřenu pracovní smlouvu na dobu určitou, a to 1,5krát ve srovnání s osobami zaměstnanými na plný úvazek v celém předchozím kalendářním roce. Více než desetina zaměstnanců, kteří nejsou chudí z hlediska osobního příjmu, ale spadají pod hranici chudoby podle příjmu jejich domácnosti, pracuje na vedoucí pozici a má pod sebou podřízené zaměstnance (Tab. 11).

Tento typ chudoby nastává pravděpodobně v určité fázi rodinného cyklu, kdy je manželka nebo partnerka doma s malými dětmi a ze které se rodiny, resp. osoby dané domácnosti vymaní s nástupem partnerky do práce.

Podskupina 3 – chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

V podskupině 3 byly více zastoupeny ženy, jejichž podíl byl 2,0krát vyšší než v celé populaci zaměstnanců pracujících na plný úvazek po celý rok (Tab. 11). Většina zaměstnanců této podskupiny žila v manželství (62,7 %; Tab. 11).

Čistý příjem z hlavního zaměstnání zaměstnanců podskupiny 3 byl ve výši do 9 999 Kč (z hlediska stanovených příjmových intervalů), resp. do 9 420 Kč (hranice chudoby pro jednočlennou domácnost), což vyplývá z definice této skupiny (Tab. 10). I v této skupině se průměrný (mediánový) osobní a ekvivalizovaný příjem velmi lišily, ovšem (jak plyne z definice této skupiny) naopak než tomu bylo u podskupiny 2, tzn. osobní příjem byl nižší než ekvivalizovaný. Osobní příjem byl na úrovni 8,3, resp. 8,5 tisíc Kč, zatímco výše ekvivalizovaného příjmu činila 15,5 tisíc Kč, resp. 14,8 tisíc Kč (průměrný, resp. mediánový příjem; Tab. 12).

Do podskupiny 3 opět patřili spíše nízkokvalifikovaní pracovníci. Zastoupení pomocných a nekvalifikovaných pracovníků je ve srovnání s celou skupinou osob zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok 4,5krát vyšší, podíl pracovníků ve službách a prodeji je pak třikrát vyšší. Zaměstnanci ozbrojených sil, zákonodárci a řídící pracovníci v této podskupině zastoupení nejsou a zastoupení specialistů a technických a odborných pracovníků je několikanásobně nižší. Tato struktura se odráží také ve struktuře zaměstnanců podle klasifikace socioekonomických tříd (ESeG), ve které je nejnižší třída rutinních a polokvalifikovaných pracovníků zastoupena 3,8krát častěji než ve skupině osob zaměstnaných na plný úvazek v celém předchozím kalendářním roce. Rutinní a polokvalifikovaní pracovníci tvoří téměř dvě třetiny zaměstnanců podskupiny 3 (Tab. 11).

Téměř jedna pětina zaměstnanců, kterým osobní příjem nestačí k překročení hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, ale složení domácnosti a její příjmy jsou natolik příznivé, že postačují k překročení hranice chudoby pro dané složení domácnosti, má pracovní poměr na dobu určitou. Necelá čtyři procenta z nich mají vedoucí pozici (Tab. 11).

V této skupině lze najít dva typické typy domácnosti. První byla rozšířená rodina s větším počtem členů včetně dětí a dalších závislých osob. Druhou typickou domácnost představovaly páry, kde oba členové měli nízký osobní příjem (pod hranicí chudoby pro jednočlennou domácnost), ale dohromady byli s příjmy nad hranicí chudoby pro dané složení domácnosti. Toto bylo způsobeno zejména použitím ekvivalenční škály při přepočtu příjmu domácnosti na ekvivalentní jednotku.

Podskupina 4 – nejsou chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Poslední skupina byla složena z osob, které nebyly chudé ani podle individuálního příjmu, ani podle příjmu domácnosti, ve které žily, a proto je nelze zařadit mezi pracující chudé. V této skupině lehce převažovali muži (57,7 %) nad ženami (42,3 %). Zaměstnanci v této skupině měli vyšší vzdělání (19,6 % mělo vyšší než středoškolské vzdělání) a většinou žili v domácnostech bez nezaopatřených²⁸ dětí (51,9 %).

Tab. 10 Porovnání rozdělení čistého měsíčního příjmu z hlavního zaměstnání všech zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, a zaměstnanců v podskupinách 1, 2, 3 a 4, ČR, 2010

Čistý příjem (v Kč)	Zaměstnanci celkem	Podskupina 1	Podskupina 2	Podskupina 3	Podskupina 4
do 7 999	2,0	45,3	0,8	35,2	0,4
8 000–8 999	2,0	33,0	-	39,0	0,3
9 000–9 999	3,7	21,8	4,2	25,8	2,7
10 000–10 999	3,8	-	11,4	-	3,8
11 000–11 999	5,7	-	10,3	-	5,9
12 000–12 999	6,8	-	17,9	-	6,9
13 000–13 999	6,7	-	13,7	-	6,9
14 000–14 999	6,0	-	11,6	-	6,1
15 000–19 999	31,0	-	24,5	-	32,6
20 000–24 999	17,0	-	3,0	-	18,2
25 000–29 999	7,3	-	2,2	-	7,7
30 000–34 999	3,3	-	0,4	-	3,5
35 000–39 999	1,6	-	-	-	1,7
40 000–44 999	1,0	-	-	-	1,1
45 000–49 000	0,6	-	-	-	0,7
50 000 a více	1,4	-	-	-	1,5

Poznámky: - = jev se nevyskytoval

Zaměstnanci celkem – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok celkem

Podskupina 1 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle příjmu domácnosti

Podskupina 4 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle příjmu domácnosti

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

²⁸ Za nezaopatřené dítě se podle §11 zákona o státní sociální podpoře (č. 117/1995 Sb.) považuje dítě do skončení povinné školní docházky, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na své budoucí povolání nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz; nebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. Po skončení povinné školní docházky se do 18. roku věku považuje za nezaopatřené dítě také dítě, které je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na hmotné zabezpečení (např. nesplňuje podmínku, že v posledních 3 letech odpracovalo alespoň 12 měsíců; Portál veřejné správy (portal.gov.cz), 2013).

Tab. 11 Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek po celý rok, a zaměstnanců v podskupinách 1, 2 a 3, ČR, 2011

Kategorie		1	2	3	4	5	6	7
		% ze zaměstnanců	% ze zaměst. v podsk. 1	Poměr (2)/(1)	% ze zaměst. v podsk. 2	Poměr (4)/(1)	% ze zaměst. v podsk. 3	Poměr (6)/(1)
Pohlaví	muži	55,9	19,7	0,4	65,5	1,2	12,3	0,2
	ženy	44,1	80,3	1,8	34,5	0,8	87,7	2,0
Rodinný stav	svobodní/é	26,4	25,4	1,0	16,2	0,6	28,3	1,1
	ženatí/vdané	60,6	39,7	0,7	61,3	1,0	62,7	1,0
	ovdovělí/é	1,5	2,3	1,5	-	-	1,3	0,8
	rozvedení/é	11,4	32,6	2,8	22,5	2,0	7,7	0,7
Nejvyšší ukončené vzdělání	základní vzdělání	4,2	13,2	3,1	6,9	1,6	12,5	3,0
	střední vzdělání bez maturity	37,2	67,2	1,8	61,5	1,7	66,3	1,8
	střední vzdělání s maturitou	40,2	19,6	0,5	27,3	0,7	20,7	0,5
	vysokoškolské vzdělání vč. VOŠ	18,4	-	-	4,3	0,2	0,4	0,0
Počet členů domácnosti	1	7,6	30,9	4,0	3,4	0,4	-	-
	2	23,8	14,3	0,6	16,0	0,7	25,0	1,1
	3	30,4	19,4	0,6	20,3	0,7	29,7	1,0
	4	30,2	25,4	0,8	35,1	1,2	28,7	0,9
	5+	7,9	10,0	1,3	25,3	3,2	16,6	2,1
Počet nezaopatřených dětí v domácnosti	0	51,5	41,8	0,8	22,0	0,4	59,8	1,2
	1	24,5	33,8	1,4	18,2	0,7	19,5	0,8
	2	20,9	21,9	1,0	43,0	2,1	18,0	0,9
	3+	3,1	2,6	0,8	16,7	5,3	2,7	0,8
Typ domácnosti	čistá úplná rodina	51,4	28,2	0,5	59,1	1,1	38,7	0,8
	úplná rodina s dalšími příbuznými	29,4	12,2	0,4	16,7	0,6	48,1	1,6
	čistá neúplná rodina	3,0	4,8	1,6	12,2	4,1	0,6	0,2
	neúplná rodina s dalšími příbuznými	7,7	24,0	3,1	7,5	1,0	12,1	1,6
	nerodinná domácnost	1,0	-	-	1,0	1,1	0,6	0,6
	jednotlivec – muž	4,7	10,3	2,2	2,7	0,6	-	-
	jednotlivec – žena	3,0	20,6	6,9	0,7	0,2	-	-

Poznámky: - = jev se nevyskytoval

Zaměstnanci – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok celkem

Podskupina 1 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle příjmu domácnosti

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Tab. 11 Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek po celý rok a zaměstnanců v podskupinách 1, 2 a 3, ČR, 2011, pokračování

Kategorie		1	2	3	4	5	6	7
		% ze zaměstnanců	% ze zaměstnanců v podskupině 1	Poměr (2)/(1)	% ze zaměstnanců v podskupině 2	Poměr (4)/(1)	% ze zaměstnanců v podskupině 3	Poměr (6)/(1)
CZ-ISCO	zaměstnanci v ozbrojených silách	0,5	-	-	-	-	-	-
	zákonodárci a řídící pracovníci	5,0	-	-	1,2	0,2	-	-
	specialisté	13,5	-	-	3,2	0,2	0,9	0,1
	techničtí a odborní pracovníci	19,2	3,7	0,2	7,7	0,4	2,7	0,1
	úředníci	10,9	5,1	0,5	7,3	0,7	8,3	0,8
	pracovníci ve službách a prodeji	13,4	41,3	3,1	16,4	1,2	39,9	3,0
	kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství	1,0	-	-	3,3	3,3	2,0	2,0
	řemeslníci a opraváři	17,1	7,9	0,5	27,1	1,6	10,1	0,6
	obsluha strojů a zařízení, montéři	14,2	6,7	0,5	23,0	1,6	13,4	0,9
	pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	5,1	35,4	7,0	10,8	2,1	22,6	4,5
ESeG	zaměstnavatelé a řídící pracovníci	5,1	-	-	1,2	0,2	-	-
	specialisté	13,5	-	-	3,2	0,2	0,9	0,1
	techničtí a odborní zaměstnanci	19,4	3,7	0,2	7,7	0,4	2,7	0,1
	úředníci a zaměstnanci ve službách	14,4	5,1	0,4	14,9	1,0	11,3	0,8
	kvalifikovaní zaměstnanci dělníci	31,3	14,6	0,5	49,9	1,6	23,5	0,8
	rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci	16,3	76,7	4,7	22,9	1,4	61,6	3,8
Typ smlouvy	na dobu neurčitou	91,9	87,9	1,0	85,5	0,9	80,4	0,9
	na dobu určitou	8,0	12,1	1,5	12,9	1,6	19,0	2,4
Vedoucí pozice	vedoucí pozice, s podřízenými	20,1	-	-	10,1	0,5	3,8	0,2
	bez vedoucí pozice, bez podřízených	79,9	100,0	1,3	89,7	1,1	96,2	1,2

Poznámky: - = jev se nevyskytoval

Zaměstnanci – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok celkem

Podskupina 1 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle příjmu domácnosti

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Tab. 12 Čistý měsíční průměrný a mediánový příjem (v Kč) zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) podle toho, zda jsou chudí podle celkového osobního příjmu a/nebo podle příjmu ekvivalizovaného domácnosti, ČR, 2010

			Chudoba podle celkového osobního příjmu			
			pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby	
			průměr	medián	průměr	medián
Chudoba dle příjmu domácnosti	pod hranicí chudoby	osobní příjem	7 948	8 010	14 357	13 663
		příjem domácnosti	7 263	7 335	8 236	8 446
	nad hranicí chudoby	osobní příjem	8 308	8 500	20 117	17 794
		příjem domácnosti	15 505	14 818	21 216	19 186

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

5.1.3 Chudoba – vliv ekvivalenčních stupnic

Při přesunu z individuální úrovně na domácnostní hrají klíčovou roli při konstrukci ukazatelů chudoby ekvivalenční stupnice. Ekvivalenční stupnice reflektují odlišnou velikost a strukturu domácností. Potřeby domácnosti rostou společně s růstem počtu jejích členů, nikoli však proporcionálně. Spotřeba elektřiny, vody apod. není u tříčlenné domácnosti třikrát větší než u jednočlenné domácnosti. S pomocí ekvivalenční stupnice má každá domácnost přiřazenu hodnotu, která proporčně odpovídá jejím potřebám.

Co se příjmu týká, využití ekvivalenční stupnice znamená záměnu příjmu přepočteného na osobu za příjem ekvivalizovaný. Míra chudoby, použijeme-li stejnou hranici chudoby, by se s využitím ekvivalenční stupnice měla snížit oproti té, která využívá příjmy na osobu. Celkový příjem domácnosti v čitateli je stále stejný, zatímco při použití ekvivalenční stupnice se jmenovatel sníží. Z tohoto důvodu je ekvivalizovaný příjem vyšší oproti příjmu na osobu, a proto je míra chudoby nižší.

Použijeme-li i pro příjem na osobu hranici chudoby 60 % mediánu národního ekvivalizovaného příjmu (113 040 Kč ročně, resp. 9 420 Kč měsíčně), pak vidíme, že se míra chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, zvýšila na 24,7 % (831 tisíc chudých osob), což znamená o 22,0 p. b. vyšší míru chudoby oproti použití ekvivalizovaného příjmu k výpočtu míry chudoby (2,7 % zaměstnanců bylo chudých při použití ekvivalizovaného příjmu; Obr. 5).

Použijeme-li příjem na osobu namísto ekvivalizovaného příjmu, jádro pracujících chudých se zvětší z 0,5 % (Obr. 3) na 2,4 % (Obr. 4). Podíl zaměstnanců, jejichž celkový osobní příjem byl vyšší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, ale kteří byli chudí na základě příjmů jejich domácnosti, se při použití příjmu na osobu zvýšil desetkrát z 2,2 % (při použití ekvivalizovaného příjmu; Obr. 3) na 22,2 % (Obr. 4).

Obr. 4 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle jejich celkového osobního příjmu a/nebo příjmu jejich domácnosti přepočteného na osobu, ČR, 2011

Chudoba podle celkového osobního příjmu podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle příjmu domácnosti (na osobu)	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranici chudoby	Podskupina I 2,4 %	Podskupina II 22,2 %
		Podskupina III 2,0 %	Podskupina IV 73,3 %

Poznámky:

Podskupina I – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina II – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina III – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina IV – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle příjmu domácnosti (na osobu)

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Obr. 5 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle příjmu jejich domácnosti na osobu a/nebo ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2011

Chudoba podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle příjmu domácnosti (na osobu)	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranici chudoby	2,7 %	22,0 %
		takové případy neexistují	75,3 %

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

5.1.4 Materiální deprivace

Materiální deprivace, míra ohrožení příjmovou chudobou a podíl osob žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou jsou tři standardní evropské indikátory používané k měření sociální situace v evropských zemích. Míra materiální deprivace vyjadřuje podíl osob, které žijí v domácnostech, jež si nemohou dovolit alespoň čtyři z níže uvedených devíti položek. Indikátor rozlišuje mezi domácnostmi, které si položky nemohou dovolit z finančních důvodů a těmi, které danou položku nemají z jiného důvodu, např. ji nechtějí nebo nepotřebují. Položky, jichž se zjišťování týká, jsou následující:

1. platit včas splátky hypotéky, nájem, náklady na bydlení;
2. dostatečně vytápět byt;
3. zaplatit neočekávaný výdaj (9 100 Kč pro rok 2011 v ČR)
4. jíst alespoň každý druhý den maso, ryby či jejich vegetariánské náhražky;
5. zaplatit všem členům domácnosti týdenní dovolenou mimo domov;
6. barevnou TV;
7. pračku;
8. auto;
9. telefon.

Jak je patrné z tabulky 13, v České republice bylo v roce 2011 641 tisíc osob, které byly považovány za materiálně deprivované. Zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, měli oproti České republice jako celku o 2,5 p. b. nižší míru materiální deprivace.

Tab. 13 Míra materiální deprivace v ČR a u zaměstnanců, kteří na plný úvazek pracovali po celý předchozí kalendářní rok, ČR, 2011

	Absolutně (v tisících)	Míra mat. deprivace (%)
Česká republika	640,8	6,1
Zaměstnanci celkem (zaměstnaní na plný úvazek po celých 12 měsících)	122,4	3,6

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Nejvyšší míru materiální deprivace lze pozorovat v podskupině pracujících chudých 1, tedy u zaměstnanců chudých jak podle jejich celkového osobního příjmu, tak i podle ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti (jádro pracujících chudých). Míra materiální deprivace v této podskupině zaměstnanců byla 7,0krát vyšší než u všech osob zaměstnaných na plný úvazek po 12 měsících. Na druhou stranu, zaměstnanci, kteří nebyli chudí ani na individuální ani na domácnostní úrovni, měli zároveň nejnižší míru materiální deprivace (podskupina 4; Tab. 14).

Nejčastější položkou, kterou si domácnosti nemohly z finančních důvodů dovolit, bylo zaplacení neočekávaného výdaje (35,3 %), následovala týdenní dovolená (33,8 %) a jedení masa, ryb či jejich vegetariánských náhražek alespoň každý druhý den (7,5 %). Ve všech podskupinách zaměstnanců se na prvních dvou místech umístilo zaplacení neočekávaného výdaje a týdenní dovolená (Tab. 14).

Skupiny A a C měly téměř trojnásobnou míru materiální deprivace ve srovnání se všemi zaměstnanci pracujícími celý kalendářní rok na plný úvazek, zatímco míra materiální deprivace osob z podskupiny D je mírně nižší (o 0,3 p. b.). Pro všechny tyto podskupiny (A, C a D) byly mezi třemi nejčastěji chybějícími položkami neočekávaný výdaj a týdenní dovolená mimo domov pro všechny členy domácnosti. V podskupinách A a C bylo více než 50 % osob, které žily v domácnostech, jež si nemohly dovolit tyto dvě položky, v podskupině D to byla zhruba třetina osob (Tab. 14).

Tab. 14 Míra materiální deprivace zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok, a podskupin zaměstnanců A, B, C, D a 1, 2, 3, 4, ČR, 2011

	Abs. (v tis.)	Míra materiální deprivace (%)	Poměr (podskupina/ zaměstnanci celkem) ²⁹	3 nejčastěji chybějící položky
Zaměstnanci celkem	122,4	3,6	1,0	neočekávaný výdaj (35,3 %), dovolená (33,8 %), maso (7,5 %)
Chudoba podle příjmu z hl. zaměstnání vs. chudoba podle celkového osobního příjmu				
Podskupina A	14,6	9,7	2,7	dovolená (55,7 %), neočekávaný výdaj (54,6 %), auto (17,4 %)
Podskupina B	x	x	x	X
Podskupina C	2,3	10,2	2,8	neočekávaný výdaj (55,1 %), dovolená (51,0 %), auto (18,4 %)
Podskupina D	105,4	3,3	0,9	neočekávaný výdaj (34,2 %), dovolená (32,6 %), maso (7,1 %)
Chudoba podle celkového osobního příjmu vs. chudoba dle příjmu domácnosti (ekvivalenční stupnice)				
Podskupina 1	4,5	25,3	7,0	dovolená (86,8 %), neočekávaný výdaj (73,9 %), auto (38,8 %)
Podskupina 2	9,4	12,7	3,5	dovolená (75,9 %), neočekávaný výdaj (68,7 %), maso (23,3 %)
Podskupina 3	10,1	7,6	2,1	neočekávaný výdaj (52,0 %), dovolená (51,6 %), auto (14,5 %)
Podskupina 4	98,3	3,1	0,9	neočekávaný výdaj (33,6 %), dovolená (31,7 %), maso (6,7 %)

Poznámky: x = zápis není možný z logických důvodů

Zaměstnanci celkem – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok celkem

Podskupina A – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina B – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale chudí podle celkového osobního příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Podskupina D – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle příjmu z hlavního zaměstnání, ani podle celkového osobního příjmu

Podskupina 1 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle příjmu domácnosti

Podskupina 4 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

²⁹ Poměr se vypočítá podle následujícího příkladu: míra materiální deprivace ve skupině všech zaměstnanců je 3,6 %; míra materiální deprivace v podskupině A je 9,7 %; poměr pro podskupinu A se vypočítá jako podíl 9,7/3,6, což se rovná 2,7. Poměry pro ostatní podskupiny se vypočítají obdobně.

Co se podskupin 1–4 týká, tak jediná podskupina 4 měla (o 0,5 p. b.) nižší míru materiální deprivace než všichni zaměstnanci pracující po celý kalendářní rok na plný úvazek. Podskupina 3 měla míru materiální deprivace vyšší 2,1krát, podskupina 2 3,5krát a podskupina 1 dokonce 7,0krát. I v těchto podskupinách si domácnosti nejčastěji nemohly dovolit zaplatit všem členům domácnosti alespoň týdenní dovolenou mimo domov a neočekávaný výdaj (Tab. 14).

5.1.5 Shrnutí

Podíváme-li se na chudobu z hlediska příjmů z hlavního zaměstnání, pak zjistíme, že 5,2 % zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý kalendářní rok, mělo příjem z hlavního zaměstnání nižší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost. Nicméně, 0,7 % zaměstnanců mělo k příjmu z hlavního zaměstnání ještě další příjem, který ho vytáhl nad hranici chudoby. Po započtení všech dodatečných příjmů bylo tedy chudých zaměstnanců 4,5 %.

Podíl zaměstnanců, kteří byli chudí na základě příjmů domácnosti, činil 2,7 %, což znamená, že při přechodu z individuální úrovně na domácnostní se míra chudoby snížila o 1,8 p. b. Tito chudí zaměstnanci tvořili 9,0 % z celkového počtu chudých v České republice. Celá skupina zaměstnanců byla dále rozdělena na 4 podskupiny podle toho, zda byli chudí podle individuálního a/či ekvivalizovaného příjmu domácnosti. Shrnutí charakteristik jednotlivých podskupin je uvedeno v obrázku 6. Jádrem pracujících chudých bylo poměrně malé, tvořilo ho 0,5 % zaměstnanců. Z celkového počtu zaměstnanců chudých podle příjmů domácnosti (2,7 %) bylo 19,3 % chudých také podle jejich celkového osobního příjmu.

Obr. 6 Charakteristiky 4 podskupin zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) podle toho, zda byli chudí na základě celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2011

Chudoba podle celkového osobního příjmu odhadované tisíce osob / podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle příjmu domácnosti	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	pod hranicí chudoby	nad hranicí chudoby
Chudoba podle příjmu domácnosti	pod hranicí chudoby	<ul style="list-style-type: none"> - převažovaly ženy - nízkovýdělkoví zaměstnanci - nejnižší socioekonomická sk. - bez podřízených zaměstnanců - dva typické typy domácnosti: jednotlivce a neúplné rodiny v čele s rozvedenou ženou 	<ul style="list-style-type: none"> - převažovali muži - nejvyšší podíl sezdaných osob - žijící v úplných rodinách - nechyběli vysokovýdělkoví zaměstnanci; vedoucí zaměstnanci - všechny socioekonomické třídy - jedinou vydělávající osobou v domácnosti s dalšími závislými členy
	nad hranicí chudoby	<ul style="list-style-type: none"> - dominovaly ženy - převažovaly sezdané osoby - nízkovýdělkoví zaměstnanci - pracovní poměr na dobu určitou - žijící ve velkých rodinách, vícečlenných domácnostech 	<ul style="list-style-type: none"> - mírně převažovali muži - osoby s vyšším vzděláním - vyšší zastoupení vysokovýdělkových zaměstnanců na vedoucích pozicích, s pracovním poměrem na dobu neurčitou, - více než polovina žila v domácnostech bez nezaopatřených dětí

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Při přesunu z individuální úrovně na tu domácnostní hrají klíčovou roli při konstrukci ukazatelů chudoby ekvivalenční stupnice. Při použití příjmu na osobu namísto ekvivalizovaného

příjmu míra ohrožení chudobou vrostla z 2,7 % na 24,7 %, tzn. o 22,0 p. b. Podíl zaměstnanců v tzv. jádru pracujících chudých se zvýšil z 0,5 % na 2,4 %.

Míra materiální deprivace zaměstnanců, kteří pracovali po celý rok na plný úvazek, byla o 2,5 p. b. nižší než míra materiální deprivace v celé české populaci. Nicméně, míra materiální deprivace jádra pracujících chudých byla sedmkrát vyšší než ta pro všechny zaměstnance, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok.

5.2 Zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsících

Nyní bude pozornost věnována zaměstnancům, kteří pracovali na plný úvazek po dobu nejméně 6 měsíců, ale méně než 12 měsíců. V tabulce 15 jsou uvedeny další aktivity těchto osob v referenčním roce, zde tedy v kalendářním roce 2010. Nejčastější další aktivitou bylo hledání nového zaměstnání, druhou nejčastější pak péče o blízké, domácnost (Tab. 15).

Tab. 15 Podíl zaměstnanců, (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle další vykonávané činnosti v průběhu kalendářního roku k zaměstnání na plný úvazek, ČR, 2010

Ostatní aktivity	%	Ostatní aktivity	%
OSVČ na plný úvazek	3,6	invalidita	1,9
OSVČ na částečný úvazek	0,3	v domácnosti, péče o jiné členy domácnosti	17,0
nezaměstnanost	61,3	ostatní neaktivita*	0,9
studium	4,0	kombinace více aktivit	1,2
starobní důchod (vč. předčasného)	9,8		

Poznámky: *osoba nepracuje, práci nehledá a zdrojem jejího příjmu je majetek, úspory, výsluhový příspěvek, živí ji jiná osoba apod.

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

5.2.1 Chudoba na úrovni jednotlivce

Vezmeme-li v úvahu celkový osobní příjem jednotlivce, tedy po přičtení příjmů z dalších zaměstnání, z podnikání, důchodů, sociálních dávek i dalších příjmů, nacházelo se pod hranici chudoby pro jednočlennou domácnost 36,4 % osob ze skupiny zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po dobu 6–11 měsíců.

Po extrapolaci příjmů z hlavního zaměstnání a zrušení ostatních příjmů by se svým příjmem z hlavního zaměstnání nacházelo pod hranici chudoby pro jednočlennou domácnost 15,7 % osob. Pokud by tito lidé pracovali po celý rok, snížila by se příjmová chudoba o 20,7 p. b. (z 36,4 % na 15,7 %), resp. o 57 %.

I tuto skupinu lze rozdělit do 4 podskupin podle toho, zda byli zaměstnanci chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání a/nebo podle celkového osobního příjmu, jak je vidět z obrázku 7.

Obr. 7 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání a/nebo jejich celkového osobního příjmu, ČR, 2011

Chudoba podle příjmu z hlavního zaměstnání (extrapolovaný příjem) odhadované tisíce osob / podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle celkového osobního příjmu	pod hranici chudoby		nad hranici chudoby
	pod hranici chudoby	Podskupina A 44,3 13,0 %	Podskupina B 79,8 23,4 %
		Podskupina C 9,1 2,7 %	Podskupina D 207,9 61,0 %

Poznámky:

Podskupina A – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí jak podle extrapolovaného příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina B – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí podle extrapolovaného příjmu z hlavního zaměstnání, ale chudí podle celkového osobního příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí podle extrapolovaného příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Podskupina D – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí ani podle extrapolovaného příjmu z hlavního zaměstnání, ani podle celkového osobního příjmu

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Podskupina A – chudí jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak podle celkového osobního příjmu

V podskupině A mírně převažovaly ženy (62,0 %). Podíl žen byl v této podskupině 1,2krát vyšší než v celé skupině zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6–11 měsíci předchozího kalendářního roku (Tab. 17).

Co se struktury podle rodinného stavu týká, tak v podskupině A tvořily polovinu osob vdané ženy, resp. ženatí muži, což odpovídalo podílu v celé skupině zaměstnanců, kteří v předchozím kalendářním roce pracovali na plný úvazek mezi 6–11 měsíci. Dalších 40 % osob bylo svobodných, což se odráží i ve věkové struktuře (Tab. 17).

Věková struktura zaměstnanců podskupiny A byla mírně mladší, s průměrným věkem 37,1 let o 1,4 roky vyšším než byl průměrný věk osob zaměstnaných po 6–11 měsíců předchozího kalendářního roku na plný úvazek. Nejvyšší podíl osob byl ve věku 25–29 let (26,4 %), který byl 1,5krát vyšší než v celé populaci zaměstnanců pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku. Vyšší podíl byl zaznamenán rovněž u zaměstnanců ve věku 20–24 let (14,3 %, 1,1krát vyšší) a dále ve věku 50–59 let (10,7 %, resp. 16,8 % ve skupině 50–54 let, resp. 55–59 let (1,4krát vyšší, resp. 2,0krát vyšší)).

Většina zaměstnanců podskupiny A měla nejvyšší ukončené vzdělání střední bez maturity (65,2 %), což byl ve srovnání se všemi zaměstnanci pracujícími na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku mírně vyšší podíl (1,6krát), který byl kompenzován nižším podílem osob s vyšším vzděláním (Tab. 17).

Příjmy zaměstnanců v podskupině A byly přirozeně nižší, koncentrovaly se v prvních třech příjmových intervalech (do 10 tisíc Kč/měsíc³⁰), přičemž příjem ve výši prvního intervalu (do 8 tisíc Kč) mělo více než 60 % osob a další více než třetina zaměstnanců vydělávala mezi 8 a 9 tisíci Kč. Průměrný měsíční příjem z hlavního zaměstnání činil 7,5 tisíc Kč, mediánový 8,0 tisíc Kč. Celkový osobní příjem byl na úrovni 5,8 tisíc Kč (průměrný), resp. 5,5 tisíc Kč (mediánový; Tab. 16).

Nejčastěji se jednalo o osoby žijící ve dvoučlenných domácnostech (36,1 %, 1,5krát vyšší podíl než ve skupině zaměstnanců pracujících na plný úvazek 6 až 11 měsíců předchozího kalendářního roku), jednočlenné domácnosti byly zastoupeny méně (3,3 %; Tab. 17). Obvykle v těchto domácnostech žily dvě ekonomicky aktivní osoby (47,2 %, 1,1krát vyšší podíl), vyšší zastoupení měly ovšem také osoby z domácností bez ekonomicky aktivních členů (8,4 %, 2,0krát vyšší podíl). V 56,6 % případů se jednalo o domácnosti bez nezaopatřených dětí (Tab. 17). Toto se odrazilo i ve struktuře zaměstnanců podle typu domácnosti, kde převažovaly čisté úplné rodiny (46,9 %), které byly ovšem zastoupeny méně než v celé skupině zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci. Nižší podíl ve srovnání s celou populací zaměstnaných na plný úvazek po 6–11 měsíců byl zaznamenán rovněž u domácností jednotlivců. Zastoupení neúplných rodin bylo naopak vyšší (Tab. 17).

Podskupina B – nejsou chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale jsou chudí podle celkového osobního příjmu

V podskupině B tvořené osobami, které by nebyly chudé podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání, pokud by v tomto zaměstnání pracovaly po celých 12 měsíců, nicméně byly chudé podle jejich skutečného osobního příjmu, převažovaly ženy (62,5 %; Tab. 17).

Oproti celé populaci zaměstnaných méně než celý rok, ale alespoň půl roku na plný úvazek, bylo v podskupině B vyšší zastoupení svobodných osob, které tvořily téměř polovinu této populace (49,5 %, 1,3krát více; Tab. 17).

S tím souvisí i mladší věková struktura podskupiny B s průměrným věkem 33,8 let, který byl o 4,8 let nižší než průměrný věk v celé populaci zaměstnanců zaměstnaných po 6–11 měsíců na plný úvazek. Téměř tři čtvrtiny osob (72,0 %) podskupiny B byly ve věku 20–39 let, přičemž nejvíce byli zastoupeni zaměstnanci ve věku 20–24 let (23,8 %, 1,9krát vyšší podíl) a dále 25–29 let (20,0 %, 1,1krát vyšší podíl; Tab. 17).

Pokud by měli zaměstnanci z podskupiny B práci po celý kalendářní rok, pak by se výše jejich příjmu z hlavního zaměstnání pohybovala mezi 9 až 20 tisíci Kč, přičemž nejčastější výše by byla mezi 10 a 11 tisíci Kč (27,0 %) a 11 a 12 tisíci Kč (23,8 %). Průměrný, resp. mediánový příjem z hlavního zaměstnání se pohyboval na úrovni 11,7, resp. 11,2 tisíc Kč, zatímco celkový osobní příjem byl nižší, dosahoval výše 7,7, resp. 7,9 tisíc Kč (Tab. 16).

Co se velikosti domácnosti, ve které osoby z podskupiny B žily, tak se jednalo spíše o domácnosti s vyšším počtem členů. Domácnosti s nižším počtem členů (do 3 osob) byly zastoupeny méně ve srovnání s celou populací zaměstnanců pracujících na plný úvazek 6–11 měsíců, zatímco domácnosti s vyšším počtem členů více (Tab. 17).

³⁰ Jejich čistý příjem z hlavního zaměstnání musel být nižší než 9 420 Kč/měsíc, jež představuje hranici chudoby pro jednočlennou domácnost.

To se odrazilo rovněž ve složení osob podle typu domácnosti, ve které žily. Šlo nejčastěji o úplné rodiny – smíšené úplné rodiny (38,7 %) a čisté úplné rodiny (37,2 %; Tab. 17).

Podskupina C – chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

I v podskupině C tvořené zaměstnanci, kteří byli chudí podle extrapolovaného příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle skutečného osobního příjmu, převažovaly ženy, a to výrazně (75,2 %; Tab. 17).

Z pohledu rodinného stavu byly nepočtenější skupinou vdané ženy, resp. ženatí muži (59,7 %). Skupina ovdovělých osob byla 13,1krát více zastoupená v porovnání s celou skupinou zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek 6–11 měsíců předchozího kalendářního roku (Tab. 17).

V podskupině C se nacházely osoby ve věku 35–74 let, přičemž nejvíce zastoupenou věkovou skupinou byli zaměstnanci ve věku 50–54 let (33,2 %, 4,3krát vyšší podíl než ve skupině osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku), následovaly osoby ve věku 55–59 let (22,2 %, 2,6krát vyšší podíl). Těto struktury odpovídal rovněž průměrný věk 51,6 let, který byl o 13 let vyšší než průměrný věk v populaci všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci.

Odlišná byla rovněž struktura podle nejvyššího dokončeného vzdělání, kde převládali zaměstnanci se středním vzděláním s maturitou, kterých byly dvě pětiny, dále zaměstnanci se středním vzděláním bez maturity (vyučení), kterých byla třetina a zbývající čtvrtina (26,5 %) zaměstnanců měla nejvyšší ukončené vzdělání základní (2,8krát vyšší podíl než u skupiny osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku; Tab. 17).

Výše čistého měsíčního příjmu z hlavního zaměstnání nebyla vyšší než 9 420 Kč, jak je zřejmé z definice této podskupiny zaměstnanců, nejčastěji se nacházela v mezích druhého intervalu, tedy mezi 8 a 9 tisíci Kč (70,6 %). Průměrný měsíční příjem z hlavního zaměstnání činil 7,7 tisíc Kč, o něco vyšší byl mediánový příjem (7,9 tisíc Kč). Celkový osobní příjem byl na úrovni 16,0 tisíc Kč (průměrný), resp. 13,7 tisíc Kč (mediánový; Tab. 16).

Zaměstnanci podskupiny C žili nejčastěji v pěti a vícečlenných domácnostech (30,6 %), což bylo více než dvakrát tak často než v populaci zaměstnanců pracujících na plný úvazek po 6 až 11 měsíců. Následovaly dvoučlenné domácnosti (29,8 %). Ve srovnání se skupinou zaměstnanců pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku bylo v podskupině C výrazně vyšší zastoupení jednočlenných domácností (17,4 %, 2,9krát vyšší podíl; Tab. 17). Domácnosti byly buď bez nezaopatřených dětí (55,2 %) nebo se třemi a více dětmi (21,1 %). Nejčastějším typem domácností, ve kterých tito zaměstnanci žili, byly čisté (46,1 %), případně smíšené úplné domácnosti (23,1 %), nicméně výrazně vyšší zastoupení ve srovnání se všemi zaměstnanci pracujícími na plný úvazek 6–11 měsíců, bylo zaznamenáno u domácností jednotlivců – žen (17,4 %, 7,7krát vyšší podíl; Tab. 17).

Podskupina D – nejsou chudí ani podle příjmu z hlavního zaměstnání ani z hlediska celkového osobního příjmu

V podskupině D převažovali muži (56,3 %, 1,2krát vyšší podíl ve srovnání se skupinou zaměstnanců pracujících na plný úvazek 6 až 11 měsíců předchozího kalendářního roku). Více než polovina zaměstnanců podskupiny D žila v manželství (53,4 %), třetina byla svobodná (33,4 %) a 11,1 % bylo rozvedených, což bylo o něco více než v celé populaci osob zaměstnaných na plný úvazek po 6–11 měsících.

Průměrný věk osob v této podskupině zaměstnanců (40,1 rok) byl mírně (o 1,6 let) vyšší ve srovnání s průměrným věkem všech zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po dobu 6 až 11 měsíců.

Co se výše příjmů z hlavního zaměstnání týká, tak ta se nacházela ve velmi širokém pásmu od 9 420 Kč (hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, nad níž byly z definice této skupiny jak příjmy z hlavního zaměstnání, tak celkové osobní příjmy) do více než 50 tisíc Kč, s nejvyšším podílem v intervalu 15–20 tisíc Kč (33,9 %). Průměrný příjem z hlavního zaměstnání byl ve výši více než 18 tisíc Kč, zatímco osobní příjem na úrovni necelých 16 tisíc Kč. Mediánové příjmy zaměstnanců podskupiny D byly zhruba o dva a půl tisíce nižší než příjmy osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku (Tab. 16).

Zaměstnanci podskupiny D žili v různě početných domácnostech, téměř třetina žila v domácnostech tříčlenných (31,2 %), více než čtvrtina ve čtyřčlenných (25,6 %) a téměř čtvrtina ve dvoučlenných (24,9 %). Více než polovina bydlela v domácnostech bez dětí (50,3 %), více než čtvrtina v domácnostech s jedním nezaopatřeným dítětem (26,6 %) a 17,2 % se dvěma dětmi. Typickou rodinou byla úplná rodina, ať již čistá (52,9 %) či smíšená (29,7 %).

Tab. 16 Čistý měsíční průměrný a mediánový příjem (v Kč) zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle toho, zda jsou chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání a/nebo celkového osobního příjmu, ČR, 2010

			Chudoba podle příjmu z hlavního zaměstnání			
			pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby	
			průměr	medián	průměr	medián
Chudoba dle celkového osobního příjmu	pod hranicí chudoby	příjem z hlavního zaměstnání (extrapolovaný)	7 505	8 000	11 692	11 148
		osobní příjem	5 820	5 550	7 677	7 901
	nad hranicí chudoby	příjem z hlavního zaměstnání (extrapolovaný)	7 657	7 864	18 186	15 688
		osobní příjem	16 039	13 700	15 972	13 243

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Tab. 17 Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek 6–11 měsíců, a zaměstnanců v podskupinách A, B a C, ČR, 2011

Kategorie		1	2	3	4	5	6	7
		% ze zaměstnanců	% ze zaměstnanců v podsk. A	Poměr (2)/(1)	% ze zaměstnanců v podsk. B	Poměr (4)/(1)	% ze zaměstnanců v podsk. C	Poměr (6)/(1)
Pohlaví	muži	48,7	38,0	0,8	37,5	0,8	24,8	0,5
	ženy	51,3	62,0	1,2	62,5	1,2	75,2	1,5
Rodinný stav	svobodní/é	37,2	40,0	1,1	49,5	1,3	-	-
	ženatí/vdané	50,1	50,5	1,0	40,3	0,8	59,7	1,2
	ovdovělí/é	2,5	1,3	0,5	0,8	0,3	32,4	13,1
	rozvedení/é	10,2	8,2	0,8	9,4	0,9	8,0	0,8
Nejvyšší ukončené vzdělání	základní vzdělání	9,3	9,1	1,0	10,8	1,2	26,5	2,8
	střední vzdělání bez maturity	41,9	65,2	1,6	38,5	0,9	33,3	0,8
	střední vzdělání s maturitou	33,4	21,3	0,6	37,0	1,1	40,1	1,2
	vysokoškolské vzdělání vč. VOŠ	15,4	4,5	0,3	13,7	0,9	-	-
Počet členů domácnosti	1	5,9	3,3	0,6	3,9	0,7	17,4	2,9
	2	23,9	36,1	1,5	13,9	0,6	29,8	1,2
	3	28,9	22,2	0,8	28,0	1,0	17,5	0,6
	4	27,2	26,9	1,0	34,2	1,3	4,7	0,2
	5+	14,0	11,5	0,8	20,0	1,4	30,6	2,2
Počet nezaopatřených dětí v domácnosti	0	50,3	56,6	1,1	46,2	0,9	55,2	1,1
	1	25,2	28,6	1,1	21,6	0,9	9,6	0,4
	2	18,5	11,9	0,6	26,0	1,4	14,2	0,8
	3+	6,0	2,9	0,5	6,2	1,0	21,1	3,5
Typ domácnosti	čistá úplná rodina	48,3	46,9	1,0	37,2	0,8	46,1	1,0
	úplná rodina s dalšími příbuznými	32,0	32,4	1,0	38,7	1,2	23,1	0,7
	čistá neúplná rodina	2,3	3,1	1,3	2,1	0,9	5,6	2,4
	neúplná rodina s dalšími příbuznými	10,6	14,2	1,3	16,4	1,6	7,9	0,7
	nerodinná domácnost	0,9	-	-	1,7	1,9	-	-
	jednotlivec – muž	3,7	2,3	0,6	2,7	0,7	-	-
	jednotlivec – žena	2,3	1,0	0,5	1,3	0,6	17,4	7,7

Poznámky: - = jev se nevyskytoval

Podskupina A – zaměstnanci, jež pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí jak podle extrapolovaného příjmu z hl. zaměstnání, tak celkového os. příjmu

Podskupina B – zaměstnanci, jež pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí podle extrapolovaného příjmu z hl. zaměstnání, ale chudí podle celkového os. příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, jež pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí podle extrapolovaného příjmu z hl. zaměstnání, ale nikoli podle celkového os. příjmu

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

5.2.2 Chudoba: z individuální na domácnostní úroveň

Podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti bylo chudých 7,6 % osob. Z nich bylo 65,6 % chudých také podle celkového osobního příjmu. Jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti bylo tedy chudých 5,0 % osob z této skupiny.

Obr. 8 ilustruje rozdělení zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek 6–11 měsíců, na 4 podskupiny podle toho, zda byli chudí podle celkového osobního a/nebo domácnostního příjmu.

Obr. 8 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle jejich celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti, ČR, 2011

Chudoba podle celkového osobního příjmu odhadované tisíce osob / podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranici chudoby	Podskupina 1 17,0 5,0 %	Podskupina 2 8,9 2,6 %
		Podskupina 3 107,1 32,4 %	Podskupina 4 208,1 61,0 %

Poznámky:

Podskupina 1 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 4 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Podskupina 1 – chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti (jádro pracujících chudých)

V podskupině 1 mírně převažovaly ženy (55,4 %), jejichž podíl byl v porovnání se skupinou všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek po 6–11 měsíců 1,1krát vyšší (Tab. 19).

Nejpočetněji byly v podskupině 1 zastoupeny sezdané osoby (45,7 %), následovaly osoby svobodné (27,5 %). Podíly těchto sezdaných a svobodných však byly nižší než v celé skupině osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci. Skupinou zastoupenou 2,3krát více byly osoby rozvedené, jejichž podíl činil 23,5 %. Vyšší podíl byl zaznamenán rovněž u osob odovělých, a to 1,3krát (Tab. 19).

Pracující chudí v této skupině byli ve věku 20–59 let, přičemž nejpočetnější věkovou skupinou byli 50–54letí s podílem 18,2 %, následovala skupina 30–34letých se 17,1 % a 40–44letých se 16,6 %. Průměrný věk jádra pracujících chudých (39,7 let) byl o více než rok vyšší než všech osob ve skupině zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců (38,6 let).

Vzdělanostní úroveň zaměstnanců podskupiny 1 byla mírně nižší v porovnání se skupinou všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek po 6–11 měsících s převážujícím středním vzděláním bez maturity (59,5 %), následovaným vzděláním základním (18,3 %, 2,0krát vyšší podíl) a naopak nižším podílem vyššího než středoškolského vzdělání (4,7 %; Tab. 19).

Výše měsíčního příjmu z hlavního zaměstnání se v podskupině 1 pohybovala zejména v prvních čtyřech příjmových intervalech, tzn. do 11 tisíc Kč. Příjem v této výši mělo téměř 90 % zaměstnanců. V prvním intervalu (do 8 tisíc Kč) se nacházelo téměř 40 % osob z podskupiny 1, což bylo skoro 4,0krát více než v populaci všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek po 6–11 měsících. Průměrná výše měsíčního příjmu ze zaměstnání byla 8,7 tisíc Kč, mediánová na úrovni 8,4 tisíc Kč. Průměrný i mediánový ekvivalizovaný příjem činil 6,3 tisíce Kč (Tab. 18).

Nejčastěji žili zaměstnanci podskupiny 1 ve dvoučlenných (28,3 %) nebo čtyřčlenných (25,7 %) domácnostech. Téměř 3krát častěji než osoby zaměstnané na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci bydleli v jednočlenných domácnostech. Více než 40 % osob žilo v domácnostech bez dětí (40,5 %), téměř třetina se dvěma dětmi (32,1 %) a necelá čtvrtina s jedním dítětem (24,2 %; Tab. 19).

Nejvíce zaměstnanců podskupiny 1 žilo v čistých úplných rodinách (52,2 %), dále v rozšířených úplných rodinách (17,0 %), jejichž zastoupení bylo oproti celé populaci zaměstnanců pracujících na plný úvazek po dobu mezi 6 a 11 měsíci poloviční. Naopak neúplné rodiny s dětmi byly zastoupeny více než pětikrát častěji. Podobně na tom byly domácnosti jednotlivců – mužů (Tab. 19).

Podskupina 2 – nejsou chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 byla, co se pohlaví týká, rozdělena relativně rovnoměrně, mírně převažovaly ženy (51,2 %). Nejvíce osob bylo rozvedených, a to téměř polovina z nich, což představovalo 4,6násobek oproti celé skupině zaměstnanců pracujících na plný úvazek 6–11 měsících. Dalších 37,1 % představovaly osoby sezené a 16,1 % svobodné (Tab. 19).

Věk osob v podskupině 2 se nejčastěji pohyboval mezi 40 a 54 lety (67,9 %). Průměrný věk (44,9 let) byl o více než 6 let vyšší než věk všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek po dobu mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku.

Nejvyšší dosažené vzdělání bylo o něco nižší ve srovnání se všemi zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku (2010). Tři pětiny zaměstnanců této podskupiny měly nejvyšší dosažené vzdělání střední bez maturity. Osoby se základním vzděláním byly zastoupeny téměř dvakrát více, podíl osob s vyšším než středním vzděláním s maturitou (6,1 %) byl o více než polovinu nižší ve srovnání se zaměstnanci, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek od 6 do 11 měsících (Tab. 19).

Výše měsíčního příjmu z hlavního zaměstnání patřila mezi nižší, kdy dvě pětiny osob měly příjem do 10 tisíc Kč. Dalších 47,2 % se pak se svým příjmem z hlavního zaměstnání nacházelo v intervalu 10 až 13 tisíc Kč. Průměrná a mediánová výše měsíčního příjmu ze zaměstnání byla obdobná, a to ve výši 10,4 tisíc Kč. Ekvivalizovaný příjem byl na úrovni 7,1, resp. 7,5 tisíc Kč (průměrný, resp. mediánový příjem; Tab. 18).

V podskupině 2 se nenacházely žádné osoby žijící v jednočlenných domácnostech. Zaměstnanci podskupiny 2 žili nejčastěji ve vícečlenných rodinách, kdy v pěti a vícečlenných domácnostech žilo 39,1 % z nich. Ve více než třech čtvrtinách případů v takovéto domácnosti žila pouze jedna ekonomicky aktivní osoba. Se dvěma a více dětmi žily dvě třetiny zaměstnanců z podskupiny 2.

Téměř sedmdesát procent osob z podskupiny 2 pocházelo z úplných rodin, ať už čistých či rozšířených. Bezmála sedmkrát vyšší byl v podskupině 2 podíl osob žijících v neúplných rodinách a osmkrát vyšší v nerodinných domácnostech, srovnáme-li ho s podílem u osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku (Tab. 19).

Podskupina 3 – chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

V podskupině 3 se 63,5 % dominovali muži. Necelá polovina zaměstnanců v podskupině 3 byla svobodná a 43,7 % žilo v manželství. Ovdovělé a rozvedené osoby měly ve srovnání s celou skupinou osob zaměstnaných na plný úvazek po 6–11 měsících nižší podíl (Tab. 19).

Věková struktura zaměstnanců podskupiny 3 reflektovala strukturu podle rodinného stavu a byla mladší než věková struktura všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek 6–11 měsíců, což je patrné rovněž z průměrného věku (34,3 roky), který byl v podskupině 3 o více než 4 roky nižší. Nejvyšší podíl osob byl ve věku od 20 do 29 let (45,8 %). Lidé starší 60 let v této podskupině už prakticky chyběli.

Vzdělanostní struktura zaměstnanců podskupiny 3 byla rozložena podobně jako u celé populace zaměstnanců pracujících 6–11 měsíců na plný úvazek, a to s nejvyšším podílem osob se středním vzděláním bez maturity (46,2 %). Vyšší vzdělání než střední s maturitou mělo v podskupině 3 11,3 % osob (Tab. 19).

Měsíční příjem z hlavního zaměstnání se pohyboval zejména v intervalu od 15 do 20 tisíc Kč (42,5 %) a dále mezi 11 a 15 tisíci Kč (41,5 %). Průměrný i mediánový příjem z hlavního zaměstnání byl o něco vyšší než 14 tisíc Kč, zatímco ekvivalizovaný příjem (průměrný a mediánový) byl v rozmezí 11–12 tisíc Kč (Tab. 18).

Jednočlenné domácnosti byly v této podskupině zaměstnanců výrazně méně zastoupené ve srovnání s celou skupinou zaměstnanců pracujících na plný úvazek 6 až 11 měsíců předchozího kalendářního roku, žilo v nich 1,6 % osob. Ve čtyřčlenných či vícečlenných domácnostech žila téměř polovina osob (49,8 %). Přesto více než polovina osob žila v domácnostech bez nezaopatřených dětí, tzn. že mohlo jít o již samostatné děti, které však stále žily s rodiči. Necelých osmdesát procent zaměstnanců z této podskupiny žilo v úplných rodinách. Stejně jako v podskupině 2 byl i v podskupině 3 vyšší podíl neúplných rodin a nerodinných domácností (Tab. 19).

Podskupina 4 – nejsou chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 4 v podstatě nepatří mezi pracující chudé, protože osoby v ní nebyly chudé ani z hlediska osobního příjmu, ani podle toho domácnostního.

V této skupině mírně převládaly ženy nad muži (55,1 % vs. 44,9 %). Struktura podle rodinného stavu se relativně podobala struktuře všech zaměstnanců pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci, jen ovdovělých osob bylo více, a to 1,4krát, což se rovněž odrazilo ve struktuře věkové.

Průměrný věk zaměstnanců podskupiny 4 byl o necelé dva roky vyšší (40,4 roky) než průměrný věk osob zaměstnaných v předchozím kalendářním roce na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci. Nižší byl v této podskupině podíl osob ve věku 20–29 let a mírně nižší pak také ve věku 45–54 let. Na druhou stranu vyšší podíl lze pozorovat zejména ve věku 55–74 let a mírně vyšší byl také podíl osob 30–44letých.

Podíl osob s příjmy do 13 tisíc Kč byl ve srovnání s celou populací zaměstnanců pracujících 6–11 měsíců v referenčním roce na plný úvazek nižší, dále naopak vyšší. Průměrný čistý příjem z hlavního zaměstnání dosahoval téměř 18 tisíc Kč/měsíc, mediánový byl zhruba o 2 tisíce nižší. Ekvivalizovaný příjem činil 16,2 tisíce, resp. 13,6 tisíc Kč/měsíc (Tab. 18).

Nejvyšší podíl zaměstnanců žil ve tříčlenných domácnostech, a to 31,1 % a dále ve dvou a čtyřčlenných domácnostech, ve kterých v každé žila čtvrtina osob. Mírně vyšší (1,3krát) byl ve srovnání s populací zaměstnaných na plný úvazek 6 až 11 měsíců předchozího kalendářního roku podíl jednočlenných domácností, což souviselo rovněž s výše zmíněnou věkovou strukturou a strukturou osob podle rodinného stavu. Polovina zaměstnanců podskupiny 4 žila v domácnostech bez dětí. Více než 80 % osob žilo v úplných rodinných domácnostech.

Tab. 18 Čistý měsíční průměrný a mediánový příjem (v Kč) zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle toho, zda jsou chudí podle celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2010

			Chudoba podle celkového osobního příjmu			
			pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby	
			průměr	medián	průměr	medián
Chudoba podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti	pod hranicí chudoby	osobní příjem	8 704	8 346	10 434	10 404
		příjem domácnosti	6 272	6 265	7 132	7 517
	nad hranicí chudoby	osobní příjem	14 565	14 095	17 880	15 624
		příjem domácnosti	11 995	11 440	16 146	13 592

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Tab. 19 Porovnání charakteristik všech zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek 6 a 11 měsíců, a zaměstnanců v podskupinách 1, 2 a 3, ČR, 2011

Kategorie		1	2	3	4	5	6	7
		% ze zaměstnanců	% ze zaměstnanců v podsk. 1	Poměr (2)/(1)	% ze zaměstnanců v podsk. 2	Poměr (4)/(1)	% ze zaměstnanců v podsk. 3	Poměr (6)/(1)
Pohlaví	muži	48,7	44,6	0,9	51,2	1,1	36,5	0,8
	ženy	51,3	55,4	1,1	48,8	1,0	63,5	1,2
Rodinný stav	svobodní/é	37,2	27,5	0,7	16,1	0,4	49,1	1,3
	ženatí/vdané	50,1	45,7	0,9	37,1	0,7	43,7	0,9
	ovdovělí/é	2,5	3,3	1,3	-	-	0,6	0,2
	rozvedení/é	10,2	23,5	2,3	46,9	4,6	6,7	0,7
Nejvyšší ukončené vzdělání	základní vzdělání	9,3	18,3	2,0	18,1	1,9	8,9	1,0
	střední vzdělání bez maturity	41,9	59,5	1,4	57,3	1,4	46,2	1,1
	střední vzdělání s maturitou	33,4	17,4	0,5	18,6	0,6	33,6	1,0
	vysokoškolské vzdělání vč. VOŠ	15,4	4,7	0,3	6,1	0,4	11,3	0,7
Počet členů domácnosti	1	5,9	17,0	2,8	-	-	1,6	0,3
	2	23,9	28,3	1,2	27,2	1,1	20,8	0,9
	3	28,9	13,9	0,5	19,3	0,7	27,8	1,0
	4	27,2	25,7	0,9	14,4	0,5	32,5	1,2
	5+	14,0	15,2	1,1	39,1	2,8	17,3	1,2
Počet nezaopatřených dětí v domácnosti	0	50,3	40,5	0,8	24,5	0,5	51,4	1,0
	1	25,2	24,2	1,0	8,8	0,3	24,1	1,0
	2	18,5	32,1	1,7	40,0	2,2	19,2	1,0
	3+	6,0	3,2	0,5	26,8	1,0	5,3	0,2
Typ domácnosti	čistá úplná rodina	48,3	52,2	1,1	49,9	1,0	38,8	0,8
	úplná rodina s dalšími příbuznými	32,0	17,0	0,5	19,3	0,6	39,5	1,2
	čistá neúplná rodina	2,3	11,8	5,1	15,9	6,8	1,0	0,4
	neúplná rodina s dalšími příbuznými	10,6	2,1	0,2	7,7	0,7	17,8	1,7
	nerodinná domácnost	0,9	-	-	7,2	8,2	1,3	1,4
	jednotlivec – muž	3,7	15,5	4,2	-	-	0,5	0,1
	jednotlivec – žena	2,3	1,5	0,6	-	-	1,2	0,5

Poznámky: - = jev se nevyskytoval

Podskupina 1 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí podle celkového os. příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

5.2.3 Chudoba – vliv ekvivalenčních stupnic

Jak již bylo řečeno a názorně ukázáno v kapitole 5.1.3 ekvivalenční stupnice hrají významnou roli při určování míry ohrožení příjmovou chudobou, při jejímž výpočtu tradičně používáme tzv. ekvivalizovaný příjem, tj. příjem vydělený počtem ekvivalentních jednotek dané domácnosti. V této kapitole bude výpočet míry ohrožení příjmovou chudobou založen místo na příjmu na ekvivalentní jednotku na příjmu na osobu.

Míra ohrožení příjmovou chudobou dosáhla úrovně 41,0 % porovnáme-li hranici chudoby (60 % mediánu národního ekvivalizovaného příjmu (113 040 Kč ročně, resp. 9 420 Kč měsíčně)) s příjmem domácnosti přepočteným na osobu. V absolutním vyjádření to znamená 140 tisíc osob (zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce) ohrožených chudobou. Při použití ekvivalizovaného příjmu domácnosti bylo zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) ohrožených chudobou 7,6 %. Při přechodu z ekvivalizovaného příjmu domácnosti na příjem domácnosti přepočtený na osobu tak došlo ke zvýšení míry chudoby o 33,4 p. b. (ze 7,6 % na 41,0 %).

Podíl osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci ohrožených příjmovou chudobou z hlediska jejich celkového osobního příjmu i příjmu domácnosti přepočteného na osobu se zvýšil z původních 5,0 % při použití ekvivalizovaného příjmu na 21,0 % při použití příjmu přepočteného na osobu (Obr. 9). Podíl zaměstnanců, jejichž celkový osobní příjem byl vyšší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, ale kteří byli chudí na základě příjmů jejich domácnosti, se při použití příjmu na osobu zvýšil téměř desetkrát z 2,6 % (při použití ekvivalizovaného příjmu; Obr. 8) na 20,0 % (Obr. 9).

Obr. 9 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle jejich celkového osobního příjmu a/nebo příjmu jejich domácnosti přepočteného na osobu, ČR, 2011

Chudoba podle celkového osobního příjmu podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle příjmu domácnosti (na osobu)	pod hranicí chudoby		
	nad hranicí chudoby		
	pod hranici chudoby	Podskupina I 21,0 %	Podskupina II 20,0 %
	nad hranici chudoby	Podskupina III 15,4 %	Podskupina IV 43,6 %

Poznámky:

Podskupina I – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina II – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina III – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina IV – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, jež nebyli chudí ani podle celkového os. příjmu, ani dle příjmu domácnosti (na osobu)

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Skupina zaměstnanců, jejichž celkový osobní příjem přesahuje hranici chudoby pro domácnost jednotlivce a zároveň žije v domácnosti, která není ohrožená chudobou, je stále největší, zahrnuje více než dvě pětiny zaměstnanců, ale i zde došlo k výraznému snížení, a to z 61,0 % na 43,6 %.

Obr. 10 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti a/nebo příjmu domácnosti přepočteného na osobu, ČR, 2011

Chudoba podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle příjmu domácnosti (na osobu)	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranici chudoby	7,6 %	33,4 %
		takové případy neexistují	59,0 %

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

5.2.4 Materiální deprivace

Míra materiální deprivace ve skupině zaměstnanců, kteří v roce 2010 pracovali na plný úvazek po dobu 6–11 měsíců, byla o 3,6 p. b. vyšší ve srovnání s celou Českou republikou. Čtyři a více chybějících položek z devíti výše jmenovaných byly zaznamenány u více než 33 tisíc osob (Tab. 20).

Tab. 20 Míra materiální deprivace v ČR a u zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku, ČR, 2011

	Absolutně (v tisících)	Míra materiální deprivace (%)
Česká republika	640,8	6,1
Zaměstnanci celkem (zaměstnaní na plný úvazek po 6–11 měsících)	33,2	9,7

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Mezi tři nejčastěji chybějící položky patřil neočekávaný výdaj, který si nemohly dovolit zaplatit domácnosti, v nichž žilo 45,5 % zaměstnanců pracujících na plný úvazek 6–11 měsíců. V domácnostech, které si z finančních důvodů nemohly dovolit zaplatit všem členům domácnosti alespoň týdenní dovolenou mimo domov, žilo 45,1 % osob a 12,5 % osob žilo v domácnostech, které si nemohly dovolit vlastnit osobní automobil.

Porovnáme-li mezi sebou podskupiny zaměstnanců podle chudoby podle příjmu z hlavního zaměstnání (extrapolovaného) a celkového osobního příjmu (podskupina A až D), zjistíme, že nejvyšší míru materiální deprivace měli zaměstnanci ze skupiny C. Jejich příjem z hlavního zaměstnání, pokud by ho měli po celý rok, by nebyl dostatečně vysoký na to, aby překonal hranici chudoby pro jednočlennou domácnost. Jejich skutečný osobní příjem však vyšší než hranice chudoby byl. Míra materiální deprivace těchto osob byla na úrovni 21,3 %, což byla

2,2krát vyšší míra ve srovnání se všemi zaměstnanci, jež pracovali na plný úvazek po dobu 6 až 11 měsíců. Téměř 60 % osob žilo v domácnostech, které si nemohly dovolit zaplatit všem členům domácnosti alespoň týdenní dovolenou mimo domov, 45,9 % v domácnostech, které nemohly zaplatit neočekávaný výdaj a téměř třetina v domácnostech, které si nemohly dovolit jíst maso, ryby či jejich vegetariánské náhražky každý druhý den (Tab. 21).

Podobně u podskupiny A, téměř pětina osob žila v domácnostech, které byly materiálně deprivované, tj. nemohly si z finančních důvodů dovolit alespoň 4 z 9 uvedených položek. V domácnostech, které si nemohly dovolit zaplatit neočekávaný výdaj, žilo 63,9 % osob, 59,9 % v domácnostech, jež nemohly každému členu domácnosti zaplatit týdenní dovolenou mimo domov a 19,2 % v domácnostech, které z finančních důvodů nevlastní osobní auto (Tab. 21).

Z podskupin A až D pouze v podskupině D, tedy u osob, které nebyly chudé podle jejich skutečného osobního příjmu a které by nebyly chudé podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání, pokud by ho měli po celý rok, byla nižší míra materiální deprivace.

Co se podskupin 1–4 týká, tak u skupin 1–3 byla zaznamenána 1,5–2,8krát vyšší míra materiální deprivace, pouze u skupiny 4, tedy osob, které nebyly chudé ani podle celkového osobního příjmu ani podle příjmu domácnosti, byla míra materiální deprivace nižší. Všechny materiálně deprivované osoby žily v domácnostech, které si nemohly dovolit zaplatit neočekávaný výdaj a dovolenou pro všechny členy domácnosti. Auto bylo třetí nejčastěji chybějící položkou materiálně deprivovaných osob z podskupin 1 a 4, zatímco jíst maso, ryby nebo jejich vegetariánské náhražky si nemohly dovolit domácnosti osob z podskupin 2 a 3.

Takzvané jádro pracujících chudých (podskupina 1), tedy osoby chudé jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti, mělo nejvyšší míru materiální deprivace ze všech zkoumaných podskupin (27,7 %). Jejich míra materiální deprivace byla téměř třikrát vyšší než v celé populaci zaměstnanců pracujících na plný úvazek po 6 až 11 měsíců. Více než 85 % osob žilo v domácnostech, které nemohly zaplatit neočekávaný výdaj, 81,9 % v domácnostech, které nebyly schopné zaplatit všem členům domácnosti dovolenou a více než třetina v takových domácnostech, jež si nemohly dovolit vlastnit osobní automobil (Tab. 21).

Tab. 21 Míra materiální deprivace zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku a podskupin zaměstnanců A, B, C, D a 1, 2, 3, 4, ČR, 2011

	Abs. (v tis.)	Míra materiální deprivace (%)	Poměr (podskupina/ zaměstnanci celkem) ³¹	3 nejčastěji chybějící položky
Zaměstnanci celkem	33,2	9,7	1,0	neočekávaný výdaj (45,5 %), dovolená (45,1 %), auto (12,5 %)
Chudoba podle příjmu z hl. zaměstnání (extrapolovaného) vs. chudoba dle celkového osobního příjmu				
Podskupina A	8,4	19,0	2,0	neočekávaný výdaj (63,9 %), dovolená (59,9 %), auto (19,2 %)
Podskupina B	11,9	15,0	1,5	dovolená (55,8 %), neočekávaný výdaj (55,2 %), maso (18,5 %)
Podskupina C	1,9	21,3	2,2	dovolená (59,1 %), neočekávaný výdaj (45,9 %), maso (30,8 %)
Podskupina D	10,9	5,2	0,5	neočekávaný výdaj (37,8 %), dovolená (37,1 %), auto (10,7 %)
Chudoba podle celkového osobního příjmu vs. chudoba dle příjmu domácnosti (ekvivalenční stupnice)				
Podskupina 1	4,7	27,7	2,8	neočekávaný výdaj (85,3 %), dovolená (81,9 %), auto (36,2 %)
Podskupina 2	1,5	16,3	1,7	dovolená (78,8 %), neočekávaný výdaj (73,6 %), maso (30,4 %)
Podskupina 3	15,7	14,6	1,5	neočekávaný výdaj (54,0 %), dovolená (53,4 %), maso (15,9 %)
Podskupina 4	11,4	5,5	0,6	neočekávaný výdaj (36,6 %), dovolená (36,3 %), auto (10,1 %)

Poznámky:

Podskupina A – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí jak podle extrapolovaného příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina B – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí podle extrapolovaného příjmu z hlavního zaměstnání, ale chudí podle celkového osobního příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí podle extrapolovaného příjmu z hlavního zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Podskupina D – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí ani podle extrapolovaného příjmu z hlavního zaměstnání, ani podle celkového osobního příjmu

Podskupina 1 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle příjmu domácnosti

Podskupina 4 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle příjmu domácnosti

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

³¹ Poměr se vypočítá dle následujícího příkladu: míra materiální deprivace ve skupině všech zaměstnanců je 9,7 %; míra materiální deprivace v podskupině A je 19,0 %; poměr pro podskupinu A se vypočítá jako podíl 19,0/9,7, což se rovná 2,7. Poměry pro ostatní podskupiny se vypočítají obdobně.

5.2.5 Shrnutí

Tato skupina osob byla na plný úvazek zaměstnána po dobu 6 až 11 měsíců, což znamená, že 1 až 6 měsíců prováděla nějakou jinou činnost. Nejčastěji byly tyto osoby po zbytek roku nezaměstnané, a to v téměř dvou třetinách případů (61,3 %), v téměř pětina dalších případů se jednalo o osoby, jež ve zbylých měsících pečovaly o ostatní členy domácnosti.

Při porovnání celkového osobního příjmu těchto osob s hranicí chudoby pro jednočlennou domácnost se pod touto hranicí nacházelo 36,4 % zaměstnanců z této skupiny. Porovnal-li se extrapolovaný roční příjem z hlavního zaměstnání s hranicí chudoby, resp. průměrný měsíční příjem z hlavního zaměstnání s měsíční hranicí chudoby, pod hranici chudoby spadlo 15,7 % osob. Z toho vyplývá, že v udržení si zaměstnání po celý kalendářní rok tkví velký potenciál, neboť extrapolaci příjmu z hlavního zaměstnání na celý kalendářní rok se snížila chudoba o 20,7 p. b., resp. 57 %.

Podíváme-li se na chudobu z hlediska domácnostního, pak zjistíme, že ekvivalizovaný příjem domácnosti nestačil 7,6 % osob k přehoupnutí se přes hranici chudoby pro dané složení domácnosti. Při přechodu z individuální na domácnostní úroveň se tedy chudoba snížila o 28,8 p. b. Z těchto 7,6 % zaměstnanců chudých podle ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti bylo 65,6 % chudých také podle jejich celkového osobního příjmu. Tito zaměstnanci tvořili tzv. jádro pracujících chudých.

Po rozdělení zaměstnanců do čtyř skupin na základě výše jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti (charakteristiky jednotlivých podskupin jsou patrné z obrázku 11), je zřejmé, že tzv. jádro pracujících chudých (5,0 %) bylo desetkrát větší než u skupiny zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek po celý kalendářní rok (0,5 %). Podobně jako u osob, které byly zaměstnané na plný úvazek 12 měsíců, i tito zaměstnanci žili častěji (5,0krát více než u všech zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci) v neúplných rodinách s dětmi a rovněž v domácnostech jednotlivců – mužů (4,0krát více).

Obr. 11 Charakteristiky 4 podskupin zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle toho, zda byli chudí na základě celkového osobního příjmu a/nebo ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2011

Chudoba podle celkového osobního příjmu odhadované tisíce osob / podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle příjmu domácnosti			
		pod hranicí chudoby	nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	<ul style="list-style-type: none"> - mírně převažovaly ženy - vyšší podíl rozvedených osob - středního věku - nejčastěji žili ve vícečlenných domácnostech - žili převážně v úplných rodinách, zároveň ale vyšší podíl neúplných rodin 	<ul style="list-style-type: none"> - rovnoměrné rozdělení dle pohlaví - převažovaly rozvedené osoby - středního věku, zejména 40–59 let - nejvyšší podíl sezdaných osob - žili ve vícečlenných, chyběly jednočlenné domácnosti - žili v domácnostech s dětmi
	nad hranicí chudoby	<ul style="list-style-type: none"> - dominovali muži - půl na půl svobodné a sezdané osoby - žijící v úplných rodinách; ve vícečlenných domácnostech 	<ul style="list-style-type: none"> - mírně převažovaly ženy - starší věková struktura - vyšší podíl jednočlenných domácností - žili půl na půl v domácnostech s dětmi a bez nich

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Míra materiální deprivace těchto osob byla na rozdíl od skupiny celoročních zaměstnanců ve srovnání s mírou materiální deprivace v celé České republice vyšší, a to o 3,6 p. b. (9,7 %). Materiálně deprivovaní zaměstnanci této skupiny tvořily více než pět procent ze všech deprivovaných osob v České republice. Mezi tři nejčastěji chybějící položky z devíti možných u této skupiny zaměstnanců patřilo zaplacení neočekávaného výdaje, zaplacení alespoň týdenní dovolené všem členům domácnosti mimo domov a vlastnictví osobního automobilu. Obdobně jako ve skupině celoročně zaměstnaných osob i zde bylo jádro pracujících chudých materiální deprivací nejvíce postiženo. Míra materiální deprivace byla na úrovni 27,7 %, což byl téměř trojnásobek ve srovnání s celou populací zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci.

Kapitola 6

Determinanty chudoby pracujících chudých

K určení toho, jaká osoba (s jakými charakteristikami) má větší šanci být chudá, byl využit logistický regresní model. S jeho pomocí bylo zjištěno, jaké vlastnosti či charakteristiky jedince předurčují k tomu, aby byl zařazen do skupiny osob ohrožených chudobou.

Do modelů založených na chudobě z hlediska ekvivalizovaného příjmu domácnosti byly vybrány vysvětlující proměnné pohlaví, rodinný stav, nejvyšší ukončené vzdělání, věk, typ domácnosti, počet nezaopatřených dětí v rodině a velikost obce pro obě skupiny zaměstnanců a region soudržnosti (NUTS2) pro skupinu zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok (2010). Proměnná region soudržnosti (NUTS2) byla z modelu pro osoby zaměstnané na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku vyřazena, neboť regresní koeficienty ani jedné kategorie této proměnné nebyly statisticky významné. Do modelu pro celoročně zaměstnané osoby tak bude vstupovat 8 proměnných a do modelu pro zaměstnance pracující na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího roku 7 proměnných.

Do modelů založených na individuální chudobě nebudou vstupovat proměnné rodinný stav, druh domácnosti a počet dětí, které nejsou z hlediska chudoby na individuální úrovni relevantní. Do modelů pro celoročně zaměstnané osoby budou navíc vstupovat proměnné socioekonomická skupina (podle klasifikace ESeG), která vychází z klasifikace zaměstnání CZ-ISCO, jejíž kategorie vhodně slučuje, typ smlouvy a manažerská pozice. Tabulka 22 shrnuje vysvětlující proměnné, které budou v rámci regresní analýzy vstupovat do jednotlivých modelů.

Tab. 22 Vysvětlující proměnné vstupující do jednotlivých regresních modelů, ČR, 2011

zaměstnanci na plný úvazek po 12 měsících			zaměstnanci na plný úvazek po 6-11 měsících		
chudoba na základě příjmu:			chudoba na základě příjmu:		
domácnosti	z hl. zaměstnání	celkového osobního	domácnosti	z hl. zaměstnání	celkového osobního
pohlaví	pohlaví	pohlaví	pohlaví	pohlaví	pohlaví
rodinný stav	vzdělání	vzdělání	rodinný stav	vzdělání	vzdělání
vzdělání	věk	věk	vzdělání	věk	věk
věk	velikost obce	velikost obce	věk	velikost obce	velikost obce
druh domác.	region	region	druh domác.	region	region
počet dětí	socioek. sk.	socioek. sk.	počet dětí		
velikost obce	typ smlouvy	typ smlouvy	velikost obce		
region	manažerská pozice	manažerská pozice			

Počty a podíly osob v jednotlivých kategoriích vybraných proměnných jsou uvedeny v tabulkách 23 a 24. Tučně jsou označeny kategorie, které posloužily jako referenční.

Tab. 23 Počty a podíly zaměstnanců podle pohlaví, rodinného stavu, nejvyššího ukončeného vzdělání, věku, typu domácnosti, počtu dětí v rodině, velikosti obce a regionu soudržnosti (NUTS2), ČR, 2011*

Proměnná	Kategorie proměnné**	Zaměstnanci na plný úvazek 12 měsíců		Zaměstnanci na plný úvazek 6–11 měsíců	
		absolutně (v tis.)	relativně (v %)	absolutně (v tis.)	relativně (v %)
Pohlaví	muži	1 883	55,9	166	48,7
	ženy	1 489	44,2	175	51,3
Rodinný stav	svobodní	890	26,4	127	37,2
	sezdání	2 045	60,7	171	50,1
	rozvedení	52	1,5	35	2,5
	ovdovělí	385	11,4	8	10,2
Vzdělání	základní	140	4,2	32	9,3
	střední bez maturity	1 255	37,2	143	42,0
	střední s maturitou	1 355	40,2	114	33,4
	vysokoškolské	621	18,4	53	15,4
Věk	16–24 let	126	3,7	44	12,8
	25–29 let	347	10,3	60	17,5
	30–34 let	472	14,0	61	17,8
	35–39 let	538	16,0	39	11,4
	40–44 let	472	14,0	30	9,0
	45–49 let	433	12,9	26	7,5
	50–54 let	414	12,3	27	7,8
	55–59 let	395	11,7	29	8,6
	60 a více let	173	5,1	26	7,7
Typ domácnosti	úplná rodina	2 724	80,8	274	80,3
	neúplná rodina	358	10,6	44	12,9
	nerodinná domácnost	32	1,0	3	0,9
	jednotlivec – žena	157	4,7	13	3,7
	jednotlivec – muž	100	3,0	8	2,3
Počet dětí	bez dětí	1 735	51,5	172	50,3
	s 1 dítětem	827	24,5	86	25,2
	se 2 dětmi	703	20,9	63	18,5
	se 3 a více dětmi	106	3,2	21	6,1
Velikost obce	do 499 obyvatel	243	7,2	26	7,7
	500 až 999 obyvatel	294	8,7	34	10,8
	1000 až 1999 obyvatel	308	9,1	36	10,5
	2000 až 4999 obyvatel	391	11,6	40	11,7
	5000 až 9999 obyvatel	272	8,1	28	8,2
	10 000 až 49 999 obyvatel	743	22,0	83	24,4
	50 000 až 99 999 obyvatel	399	11,9	46	13,7
	100 000 a více obyvatel	722	21,4	47	13,9
Region soudržnosti (NUTS2)	Praha	420	12,5	23	6,7
	Střední Čechy	446	13,2	32	9,3
	Jihovýchod	404	12,0	48	13,9
	Severovýchod	348	10,3	38	11,2
	Severozápad	484	14,4	56	16,5
	Jihozápad	530	15,7	62	18,2
	Střední Morava	371	11,0	36	10,7
	Moravskoslezsko	369	11,0	47	13,7

Poznámky: * údaje jsou ve vážené podobě; ** tučně jsou zvýrazněny kategorie, které v regresní analýze posloužily jako referenční

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Tab. 24 Počty a podíly zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) podle zaměstnání, socioekonomické skupiny, typ pracovní smlouvy a manažerské pozice, ČR, 2011*

Proměnná	Kategorie proměnné	Absolutně (v tis.)	Relativně (v %)
Socioek. skupina (ESeG)	zaměstnavatelé a řídící pracovníci	174	5,2
	specialisté	454	13,5
	techničtí a odborní zaměstnanci	653	19,4
	úředníci a zaměstnanci ve službách	485	14,4
	kvalifikovaní zaměstnanci dělníci	1 056	31,3
	rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci	549	16,3
Typ smlouvy	na dobu neurčitou	3 098	92,0
	na dobu určitou	269	8,0
Manažerská pozice	manažerská pozice – s podřízenými	676	20,1
	bez manažerské pozice – bez podřízených	2 693	79,9

Poznámky: * údaje jsou ve vážené podobě; ** tučně jsou zvýrazněny kategorie, které v regresní analýze posloužily jako referenční

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Celkem bylo vytvořeno 6 modelů – 3 modely pro zaměstnance, kteří pracovali na plný úvazek po celých 12 měsících kalendářního roku 2010 a 3 modely pro osoby zaměstnané na plný úvazek 6–11 měsíců. Ve všech modelech byla vysvětlovanou proměnnou *chudoba*. V prvním modelu to byla chudoba na základě příjmů domácnosti, druhý a třetí byly založeny na chudobě individuální. Chudoba v druhém modelu byla založena na příjmu z hlavního zaměstnání a ve třetím modelu na celkovém osobním příjmu zaměstnance.

Protože závisle proměnná *chudoba* s kategoriemi chudý/á = 1, není chudý/á = 0 je proměnná diskrétní, a není tudíž definována její střední hodnota, kterou hledáme v případě spojitě závisle proměnné, jedná se o hledání podmíněné pravděpodobnosti toho, že zkoumaný objekt (zde zaměstnanec) patří do vybrané kategorie závisle proměnné (zde chudý/á). Jednou z metod k tomuto účelu používaných je právě i zde využitá logistická regrese. Vysvětlujícími proměnnými byly výše uvedené proměnné, které byly kategorizovány.

Vzhledem ke skutečnosti, že vysvětlující proměnné byly nominální (např. pohlaví, druh domácnosti) nebo ordinální (věkové skupina, vzdělání, počet dětí v rodině), byly vytvořeny nové indikátorové (dummy) proměnné, a to za použití referenčního kódování (referenční kategorie vysvětlujících proměnných jsou uvedeny tučně v tabulkách 23 a 24).

6.1 Determinanty chudoby na základě příjmů domácnosti

Jak již bylo uvedeno, bylo vytvořeno celkem 6 regresních modelů, přičemž dva z nich se týkají chudoby na základě příjmů domácnosti. První byl sestaven pro populaci zaměstnanců, kteří pracovali v kalendářním roce 2010 na plný úvazek celých 12 měsíců, druhý pro osoby zaměstnané na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci.

V modelech pro obě skupiny zaměstnanců byly všechny regresní koeficienty statisticky významné (na hladině významnosti $\alpha=0,05$) s výjimkou věkové skupiny 16 až 24 let ve skupině

celoročně zaměstnaných osob a velikosti obce mezi 5 000 a 9 999 obyvateli ve skupině zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci. Poměry šancí a jejich 95% intervaly spolehlivosti pro oba modely zachycují tabulky 25 a 26.

Z tabulek vyplývá, že šance být chudý/á je nižší u žen než u mužů. Když už je žena zaměstnaná, je vyšší pravděpodobnost, že žije s partnerem, který také pracuje než naopak – tedy pracuje-li muž, pravděpodobnost, že jeho partnerka také pracuje, je nižší. U zaměstnanců pracujících na plný úvazek pouze část roku byla šance mužů a žen zhruba stejná.

Svobodné a ovdovělé celoročně zaměstnané osoby měly nižší šanci být chudé než osoby seždané a naopak rozvedené osoby měly šanci vyšší. U zaměstnanců, kteří pracovali pouze část roku byla šance být chudý vyšší jak u svobodných, tak u rozvedených a rovněž u ovdovělých osob. Nejvyšší šance být chudý měly osoby rozvedené, a to 3,3krát.

S tím souvisí také odlišné šance podle typu domácnosti, ve které zaměstnanci žijí. Zaměstnanci žijící ve všech ostatních typech domácnosti (neúplná rodina, nerodinná domácnost, domácnost jednotlivce ženy i muže) mají ve srovnání se zaměstnanci žijícími v úplných rodinách vyšší šanci být chudí.

Zaměstnanci žijící v domácnostech bez nezaopatřených dětí nebo s jedním takovým dítětem mají nižší šanci být chudí ve srovnání s osobami žijícími v domácnosti se dvěma dětmi. Naopak u jedinců, kteří bydlí se třemi či více dětmi, je šance být chudý vyšší. Dalo by se říci, že čím vyšší počet dětí v rodině, tím vyšší šance být chudý. To platí u celoročně zaměstnaných osob. U zaměstnanců, kteří pracovali jen po část roku, byla šance nižší i u rodin se třemi a více dětmi.

Co se věku týká, jako referenční skupina byla vybrána skupina 40–44letých. Ve srovnání s touto věkovou skupinou měly vyšší šanci být chudé osoby ve věkových skupinách 30–34 let a 50–54 let u celoročně zaměstnaných osob, u zaměstnanců pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci ve věku 45 až 54 let.

Z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání naopak platí nepřímá úměra, tedy čím vyšší vzdělání, tím nižší šance být chudý. Výraznější rozdíly jsou patrné zejména u celoročně zaměstnaných osob.

U celoročně zaměstnaných osob byla šance být chudý zhruba dvakrát vyšší u všech velikostních kategorií obcí ve srovnání se zaměstnanci žijícími ve městech se 100 tisíci a více obyvateli. V nejmenších obcích (do 500 obyvatel) je šance nejvyšší, a to 3,6krát vyšší. Ve skupině zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku byla naopak šance nižší u obyvatel obcí o velikosti 500 až 1 999 obyvatel a 10 000 až 49 999 obyvatel, kteří měli šanci být chudí oproti obyvatelům stotisícových a větších měst vyšší.

Tab. 25 Šance být chudý (na základě ekvivalizovaného příjmu domácnosti) z hlediska pohlaví, rodinného stavu, nejvyššího dosaženého vzdělání, věku a typu domácnosti, ČR, 2011

Proměnná	Kategorie proměnné	Zaměstnanci na plný úvazek 12 měsíců			Zaměstnanci na plný úvazek 6–11 měsíců		
		poměr šancí (exp b)	95% interval spolehlivosti		poměr šancí (exp b)	95% interval spolehlivosti	
Pohlaví	ženy vs. muži	0,907**	0,893	0,921	1,088**	1,052	1,125
Rodinný stav	svobodní vs. sezdání	0,844**	0,822	0,866	1,323**	1,259	1,391
	rozvedení vs. sezdání	1,321**	1,291	1,353	3,311**	3,165	3,463
	ovdovělí vs. sezdání	0,125**	0,114	0,139	1,593**	1,441	1,761
Vzdělání	ZŠ vs. VOŠ, VŠ	12,503**	11,970	13,060	7,372**	6,859	7,923
	SŠ bez maturity vs. VOŠ, VŠ	8,415**	8,111	8,730	4,706**	4,419	5,010
	SŠ s maturitou vs. VOŠ, VŠ	3,076**	2,962	3,194	1,486**	1,391	1,587
Věk	16–24 let vs. 40–44 let	0,972	0,932	1,015	0,648**	0,604	0,696
	25–29 let vs. 40–44 let	0,388**	0,371	0,406	0,188**	0,175	0,201
	30–34 let vs. 40–44 let	1,273**	1,243	1,303	0,660**	0,626	0,695
	35–39 let vs. 40–44 let	0,759**	0,743	0,775	0,249**	0,235	0,264
	45–49 let vs. 40–44 let	0,946**	0,924	0,968	1,060**	1,000	1,123
	50–54 let vs. 40–44 let	1,249**	1,217	1,281	2,938**	2,773	3,113
	55–59 let vs. 40–44 let	0,634**	0,612	0,657	0,814**	0,761	0,871
	60 a více let vs. 40–44 let	0,618**	0,586	0,651	0,191**	0,172	0,213
Typ domácnosti	neúplná rodina vs. úplná rodina	3,851**	3,758	3,946	1,708**	1,630	1,791
	nerodinná domác. vs. úplná rodina	4,665**	4,320	5,038	37,219**	33,137	41,803
	jednotlivec – žena vs. úplná rodina	9,129**	8,760	9,514	1,467**	1,275	1,687
	jednotlivec – muž vs. úplná rodina	3,269**	3,140	3,402	13,913**	12,951	14,947

Poznámky: **statisticky významný na hladině významnosti 0,01

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Tab. 26 Šance být chudý (na základě ekvivalizovaného příjmu domácnosti) z hlediska počtu nezaopatřených dětí v rodině, velikosti obce a regionu soudržnosti (NUTS2), ČR, 2011

Proměnná	Kategorie proměnné	Zaměstnanci na plný úvazek 12 měsíců			Zaměstnanci na plný úvazek 6–11 měsíců		
		poměr šancí (exp b)	95% interval spolehlivosti		poměr šancí (exp b)	95% interval spolehlivosti	
Počet dětí	bez dětí vs. se 2 dětmi	0,158**	0,155	0,162	0,069**	0,065	0,072
	s 1 dítětem vs. se 2 dětmi	0,383**	0,376	0,391	0,246**	0,236	0,257
	se 3 a více dětmi vs. se 2 dětmi	2,486**	2,430	2,543	0,780**	0,741	0,821
Velikost obce	50 000 až 99 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	2,292**	2,195	2,394	0,184**	0,168	0,202
	10 000 až 49 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	2,472**	2,372	2,576	1,315**	1,252	1,383
	5 000 až 9 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	2,199**	2,101	2,303	0,985	0,916	1,059
	2 000 až 4 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	2,565**	2,457	2,678	0,453**	0,424	0,485
	1 000 až 1 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	3,351**	3,211	3,498	1,566**	1,480	1,657
	500 až 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	2,287**	2,185	2,394	4,298**	4,055	4,556
	do 499 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	5,769**	5,524	6,024	0,698**	0,648	0,752
Region soudržnosti (NUTS2)	Střední Čechy	0,332**	0,315	0,350			
	Jihovýchod	0,450**	0,428	0,472			
	Severovýchod	0,252**	0,239	0,265			
	Severozápad	0,853**	0,811	0,897			
	Jihozápad	0,437**	0,416	0,460			
	Střední Morava	0,646**	0,614	0,680			
	Moravskoslezsko	0,869**	0,828	0,912			

Poznámky: **statisticky významný na hladině významnosti 0,01

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

6.2 Determinanty chudoby na základě příjmů jednotlivce

Další čtyři regresní modely pracují s vysvětlující proměnou *chudoba* jako s chudobou na individuální úrovni tedy vycházející z příjmů jednotlivce. První dva modely (3 a 4; pro dvě různé skupiny zaměstnanců) pracují s chudobou založenou na příjmech z hlavního zaměstnání, u zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, to znamená na příjmech extrapolovaných. Ve druhých dvou modelech (5 a 6) je chudoba založena na celkových osobních příjmech jednotlivce.

Všechny regresní koeficienty modelu 3, který se týká zaměstnanců pracujících na plný úvazek celý kalendářní rok 2010, byly statisticky významné. V modelu 5 pro stejnou skupinu zaměstnanců nebyly koeficienty statisticky významné pro kategorie 60 a více let proměnné věk, kategorie Jihozápad proměnné region soudržnosti (NUTS2) a kategorie Zaměstnavatelé a řídící pracovníci proměnné socioekonomická skupina (Tab. 28). V modelu 4, ve kterém se jedná o chudobu na základě extrapolovaných příjmů z hlavního zaměstnání osob pracujících na plný úvazek po 6 až 11 měsíců, nebyly regresní koeficienty statisticky významné pro kategorii 35 až 39 let proměnné věk a kategorie 1 000 až 1 999 obyvatel proměnné velikost obce. V modelu 6 pro tytéž zaměstnance, ale pro chudobu založenou na celkových osobních příjmech jednotlivce nebyl statisticky významný koeficient velikostní kategorie obcí s 1 000 až 1 999 obyvateli (Tab. 27).

Jak tabulka 27 uvádí, ženy mají vyšší šanci být chudé, porovnááme-li příjmy z hlavního zaměstnání s hranicí chudoby pro jednočlennou domácnost. U zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý referenční kalendářní rok, je poměr šancí mužů a žen výraznější, a to téměř 7:1, zatímco u zaměstnanců na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci je šance, žen vyšší pouze zhruba 3krát.

Porovnáme-li šance celoročně zaměstnaných osob, že bude jejich příjem z hlavního zaměstnání nižší než je hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, zjistíme, že ve srovnání s referenční věkovou skupinou (40–44 let) byla šance být chudý v ostatních věkových skupinách vyšší. Nejvyšší byl poměr šancí pro nejstarší věkovou skupinu (60 a více let), a to takřka 5:1 a dále v nejmladší věkové skupině (16–24 let), kde činil poměr šancí 2,6:1. I ve skupině zaměstnanců pracujících na plný úvazek 6 až 11 měsíců předchozího kalendářního roku byly šance ostatních věkových skupin vyšší s výjimkou nejstarší věkové skupiny (60 a více let), ve které byla mírně nižší.

Zaměstnanci žijící ve městech se 100 tisíci a více obyvateli měli ve srovnání s těmi, jež žili v menších obcích nejnižší, resp. nejvyšší šanci být chudí ve skupině zaměstnanců na plný úvazek po 12, resp. 6–11 měsíců (zde byly výjimkou obce s 500–999 obyvateli, kde byla šance vyšší).

Z geografického hlediska měli zaměstnanci pracující na plný úvazek po celý rok 2010 v Praze vyšší šanci být chudí než zaměstnanci z regionů Střední Čechy a Jihozápad, zatímco šance zaměstnanců z ostatních regionů byla vyšší. Nejvyšší šance byla v regionu Střední Morava, a to 2,2krát vyšší než v Praze. Tento region slučuje Olomoucký a Zlínský kraj. Téměř dvakrát vyšší než v Praze byla šance být chudý také v regionu Moravskoslezsko.

Tab. 27 Šance být chudý (na základě příjmu z hlavního zaměstnání) v ČR v roce 2011 z hlediska pohlaví, nejvyššího dosaženého vzdělání, věku, velikosti obce a regionu soudržnosti (NUTS2), ČR, 2011

Proměnná	Kategorie proměnné	Zaměstnanci na plný úvazek 12 měsíců			Zaměstnanci na plný úvazek 6–11 měsíců		
		poměr šancí (exp b)	95% interval spolehlivosti		poměr šancí (exp b)	95% interval spolehlivosti	
Pohlaví	ženy vs. muži	6,574**	6,573	6,574	2,916**	2,852	2,982
Vzdělání	ZŠ vs. VOŠ, VŠ	5,725**	5,723	5,728	6,377**	6,025	6,750
	SŠ bez maturity vs. VOŠ, VŠ	4,900**	4,899	4,901	9,973**	9,490	10,479
	SŠ s maturitou vs. VOŠ, VŠ	2,128**	2,128	2,129	3,626**	3,449	3,813
Věk	16–24 let vs. 40–44 let	2,570**	2,568	2,571	1,936**	1,845	2,032
	25–29 let vs. 40–44 let	1,943**	1,943	1,944	3,083**	2,945	3,226
	30–34 let vs. 40–44 let	2,212**	2,212	2,213	1,779**	1,697	1,866
	35–39 let vs. 40–44 let	1,321**	1,321	1,322	1,043	0,990	1,099
	45–49 let vs. 40–44 let	1,222**	1,222	1,223	1,296**	1,225	1,371
	50–54 let vs. 40–44 let	1,900**	1,899	1,900	3,740**	3,562	3,927
	55–59 let vs. 40–44 let	1,884**	1,883	1,884	6,036**	5,753	6,333
	60 a více let vs. 40–44 let	4,654**	4,652	4,657	0,782**	0,728	0,840
Velikost obce	50 000 až 99 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	1,987**	1,986	1,988	0,731**	0,696	0,768
	10 000 až 49 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	2,282**	2,281	2,282	0,838**	0,801	0,875
	5 000 až 9 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	1,660**	1,659	1,661	0,646**	0,613	0,682
	2 000 až 4 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	1,536**	1,536	1,537	0,685**	0,650	0,721
	1 000 až 1 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	2,143**	2,142	2,144	0,970	0,924	1,018
	500 až 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	1,737**	1,737	1,738	1,244**	1,185	1,307
	do 499 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	2,371**	2,370	2,372	0,707**	0,668	0,748
Region soudržnosti (NUTS2)	Střední Čechy	0,772**	0,772	0,773	0,390**	0,364	0,417
	Jihovýchod	1,291**	1,290	1,291	0,355**	0,335	0,376
	Severovýchod	1,251**	1,250	1,251	0,387**	0,365	0,411
	Severozápad	1,212**	1,212	1,213	0,723**	0,681	0,769
	Jihozápad	0,787**	0,786	0,787	0,438**	0,413	0,464
	Střední Morava	2,208**	2,208	2,209	0,619**	0,584	0,657
	Moravskoslezsko	1,914**	1,914	1,915	0,513**	0,485	0,541

Poznámky: **statisticky významný na hladině významnosti 0,01

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Osoby zaměstnané na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci a žijící v Praze měly šanci spadnout se svým příjmem z hlavního zaměstnání nejvyšší ve srovnání se zaměstnanci z ostatních regionů.

Tab. 28 Šance být chudý (na základě příjmu z hlavního zaměstnání) z hlediska socioekonomické skupiny, typu smlouvy a manažerské pozice, ČR, 2011

Proměnná	Kategorie	Poměr šancí (exp b)	95% interval spolehlivosti	
Socioek. sk. (ESeG)	kvalifikovaní zaměstnanci dělníci vs. techničtí a odborní zaměstnanci	2,921**	2,920	2,922
	rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci vs. techničtí a odborní zaměstnanci	10,221**	10,219	10,223
	specialisté vs. techničtí a odborní zaměstnanci	0,784**	0,783	0,785
	zaměstnavatelé a řídící pracovníci vs. techničtí a odborní zaměstnanci	0,819**	0,818	0,821
	úředníci a zaměstnanci ve službách vs. techničtí a odborní zaměstnanci	3,522**	3,521	3,523
Typ smlouvy	na dobu určitou vs. na dobu neurčitou	2,698**	2,697	2,699
Manažerská pozice	bez manažerské pozice vs. na manažerské pozici	2,017**	2,017	2,017

Poznámky: **statisticky významný na hladině významnosti 0,01

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Vzdělání hraje významnou roli, pokud jde o šance na to být či nebýt chudý. V obou skupinách mají vysokoškoláci nejnižší šanci být chudí. Šance středoškoláků s maturitou je zhruba dvakrát vyšší u celoročně zaměstnaných osob, zatímco u zaměstnanců pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního rok je tato šance vyšší 3,6krát. Středoškoláci bez maturity mají 5krát (celoročně zaměstnaní), resp. 10krát (zaměstnaní po 6 až 11 měsíců předchozího kalendářního roku) vyšší šanci spadnout se svým příjmem z hlavního zaměstnání pod hranici chudoby. U osob se základním vzděláním je šance být chudý 5,7krát, resp. 6,4krát u osob celoročně zaměstnaných, resp. osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku.

Vzdělání je potom odrazem zaměstnání, které daná osoba vykonává, a to se zase odráží v postavení ve společnosti (socioekonomické skupině) podle klasifikace socioekonomických skupin (ESeG). Šance na to být chudý mají nejnižší Specialisté, za nimi následují Zaměstnavatelé a řídící pracovníci a Techničtí a odborní zaměstnanci, kteří posloužili jako referenční skupina. Oproti této skupině zaměstnanců mají Kvalifikovaní zaměstnanci dělníci šanci spadat mezi chudé téměř trojnásobnou, Úředníci a zaměstnanci ve službách 3,5krát vyšší, a Rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci více než desetinasobnou.

Zaměstnanci, kteří mají smlouvu na dobu určitou, mají oproti zaměstnancům se smlouvou na dobu neurčitou šanci být chudí 2,7krát vyšší. Podobně osoby bez podřízených mají dvojnásobně vyšší šanci spadnout do skupiny chudých ve srovnání se zaměstnanci na manažerských pozicích – s podřízenými.

Tab. 29 Šance být chudý (na základě celkových osobních příjmů) z hlediska pohlaví, nejvyššího dosaženého vzdělání, věku, velikosti obce a regionu soudržnosti (NUTS2), ČR, 2011

Proměnná	Kategorie proměnné	Zaměstnanci na plný úvazek 12 měsíců			Zaměstnanci na plný úvazek 6–11 měsíců		
		poměr šancí (exp b)	95% interval spolehlivosti		poměr šancí (exp b)	95% interval spolehlivosti	
Pohlaví	ženy vs. muži	10,528**	10,351	10,709	2,608**	2,565	2,652
Vzdělání	ZŠ vs. VOŠ, VŠ	23,678**	21,720	25,812	1,981**	1,913	2,053
	SŠ bez maturity vs. VOŠ, VŠ	20,331**	18,680	22,127	2,591**	2,524	2,659
	SŠ s maturitou vs. VOŠ, VŠ	8,336**	7,666	9,065	1,460**	1,423	1,498
Věk	16–24 let vs. 40–44 let	3,215**	3,126	3,307	4,684**	4,529	4,845
	25–29 let vs. 40–44 let	2,489**	2,426	2,553	2,390**	2,315	2,467
	30–34 let vs. 40–44 let	2,652**	2,590	2,716	1,222**	1,183	1,263
	35–39 let vs. 40–44 let	1,390**	1,358	1,422	1,057**	1,021	1,094
	45–49 let vs. 40–44 let	1,270**	1,239	1,301	1,377**	1,326	1,430
	50–54 let vs. 40–44 let	1,671**	1,634	1,709	1,252**	1,206	1,300
	55–59 let vs. 40–44 let	1,698**	1,659	1,739	1,452**	1,400	1,506
	60 a více let vs. 40–44 let	0,957	0,914	1,002	0,034**	0,030	0,038
Velikost obce	50 000 až 99 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	1,579**	1,530	1,629	0,513**	0,494	0,532
	10 000 až 49 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	1,982**	1,926	2,039	0,537**	0,519	0,555
	5 000 až 9 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	1,636**	1,583	1,690	0,496**	0,476	0,516
	2 000 až 4 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	1,334**	1,292	1,377	0,482**	0,464	0,501
	1 000 až 1 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	2,115**	2,051	2,181	0,969	0,934	1,006
	500 až 999 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	1,451**	1,404	1,499	1,440**	1,386	1,496
	do 499 obyvatel vs. 100 000 a více obyvatel	2,111**	2,043	2,182	0,801**	0,768	0,834
Region soudržnosti (NUTS2)	Střední Čechy	1,216**	1,164	1,270	1,537**	1,462	1,615
	Jihovýchod	1,936**	1,858	2,017	1,305**	1,249	1,363
	Severovýchod	1,922**	1,844	2,004	1,329**	1,268	1,392
	Severozápad	1,915**	1,834	1,999	0,801**	0,762	0,841
	Jihozápad	1,005	0,961	1,050	1,286**	1,227	1,348
	Střední Morava	3,615**	3,467	3,769	1,871**	1,785	1,961
	Moravskoslezsko	2,756**	2,648	2,868	1,958**	1,874	2,046

Poznámky: **statisticky významný na hladině významnosti 0,01

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Jak je patrné z tabulky 29, ženy mají ve srovnání s muži výrazně vyšší šanci, že jejich celkové osobní příjmy nedosáhnou hranice chudoby. U zaměstnanců pracujících na plný úvazek 6–11 měsíců byla šance vyšší 2,6krát, poměr šancí u osob zaměstnaných na plný úvazek po celý kalendářní rok byl dokonce 10,5:1.

Ve srovnání s referenční věkovou skupinou (40–44 let) byla šance, že celkové osobní příjmy budou nižší než stanovená hranice chudoby, vyšší, a to u všech věkových skupin zaměstnanců s výjimkou nejstarší věkové skupiny (60letých a starších). V tomto věku již zaměstnání většinou slouží jako doplněk ke starobnímu důchodu, a tak je šance nižší. Nejvyšší byla šance u mladších osob do 34 let, resp. do 29 let u celoročně zaměstnaných osob, resp. u zaměstnanců, kteří na plný úvazek pracovali 6 až 11 měsíců předchozího kalendářního roku.

Obdobně jako u hodnocení šancí v případě chudoby podle příjmů z hlavního zaměstnání i v případě chudoby hodnocené na základě celkových osobních příjmů jednotlivce byla šance zaměstnanců žijících ve městech se 100 tisíci a více obyvateli nejnižší, resp. nejvyšší ve srovnání s osobami bydlícími v menších obcích ve skupině zaměstnanců na plný úvazek po 12, resp. 6–11 měsíců (zde byly opět výjimkou obce s 500–999 obyvateli, kde byla šance vyšší).

Zaměstnanci v Praze měli, a to bez ohledu na délku jejich zaměstnání v předchozím kalendářním roce, výjimkou byli pouze osoby zaměstnané na plný úvazek 6 až 11 měsíců žijící v regionu Severozápad zahrnující Karlovarský a Ústecký kraj. Nejvyšší šanci spadnout se svým celkovým osobním příjmem pod hranici chudoby měli zaměstnanci žijící v regionech Střední Morava a Moravskoslezsko.

Tab. 30 Šance být chudý (na základě celkových osobních příjmů) z hlediska socioekonomické skupiny, typu smlouvy a manažerské pozice, ČR, 2011

Proměnná	Kategorie	Poměr šancí (exp b)	95% interval spolehlivosti	
Socioek. sk. (ESeG)	kvalifikovaní zaměstnanci dělníci vs. techničtí a odborní zaměstnanci	3,856**	3,725	3,992
	rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci vs. techničtí a odborní zaměstnanci	11,319**	10,952	11,698
	specialisté vs. techničtí a odborní zaměstnanci	0,796**	0,744	0,850
	zaměstnavatelé a řídící pracovníci vs. techničtí a odborní zaměstnanci	<0,001	<0,001	>999,999
	úředníci a zaměstnanci ve službách vs. techničtí a odborní zaměstnanci	3,120**	3,014	3,230
Typ smlouvy	na dobu určitou vs. na dobu neurčitou	2,305**	2,267	2,344
Manažerská pozice	bez manažerské pozice vs. na manažerské pozici	2,814**	2,730	2,899

Poznámky: **statisticky významný na hladině významnosti 0,01

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Zaměstnanci s nižším než vysokoškolským vzděláním měli ve srovnání s vysokoškoly vyšší šanci, že jejich celkový osobní příjem bude nižší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost. U jedinců zaměstnaných na plný úvazek po celý kalendářní rok byla tato šance výrazně vyšší, když poměr šancí činil pro osoby se základním vzděláním 23,7:1, pro

zaměstnance se středním vzděláním bez maturity 20,3:1 a 8,3 pro středoškoláky s maturitou. Šance zaměstnanců, kteří v roce 2010 pracovali na plný úvazek 6 až 11 měsíců, a jejichž nejvyšší dosažené vzdělání bylo nižší než vysokoškolské byla vyšší 1,4krát u středoškoláků s maturitou až 2,6krát vyšší u středoškoláků bez maturity.

S tím podobně jako u pracovních příjmů souvisí zaměstnání osoby, její postavení v zaměstnání a také postavení ve společnosti. Z hlediska socioekonomických skupin měli nejnižší šanci spadnout se svými celkovými osobními příjmy pod hranici chudoby pro jednočlennou domácnost Specialisté, následovali Techničtí a odborní zaměstnanci, kteří opět posloužili jako referenční skupina. Šance spadnout do skupiny chudých byla u Úředníků a zaměstnanců ve službách více než trojnásobná; Kvalifikovaní dělníci ji měli téměř čtyřnásobnou a Rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci dokonce jedenáctinásobnou.

Měl-li zaměstnanec smlouvu na dobu určitou, jeho šance být chudý byla 2,3krát vyšší než zaměstnance, jež měl uzavřenu smlouvu na dobu neurčitou. Takřka trojnásobná byla šance běžných zaměstnanců oproti vedoucím zaměstnancům.

6.3 Shrnutí

Cílem této kapitoly bylo ukázat, kteří zaměstnanci mají větší šanci na to být chudí a doplnit tak poznatky z kapitoly předchozí, která s využitím popisné statistiky ukázala, kteří zaměstnanci jsou chudí a jaké mají vlastnosti, charakteristiky. K tomuto účelu byla využita logistická regresní analýza. Celkem bylo vytvořeno šest modelů, tři pro skupinu celoročně zaměstnaných osob a tři pro skupinu osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku, v této kapitole se jednalo o výsledky šetření Životní podmínky 2011, tedy rok příjmů a ekonomické aktivity 2010. Jeden model byl zaměřen na kvantifikaci šancí být chudý ze standardního hlediska, tzn. s využitím ekvivalizovaného příjmu domácnosti a další dva modely pro každou skupinu zaměstnanců byly založeny na predikci šance být chudý z individuálního hlediska (příjem z hlavního zaměstnání a celkový osobní příjem byl porovnán s hranicí chudoby). Do každého z modelů vstupovaly odlišné vysvětlující proměnné. Do modelů, ve kterých byla vysvětlovanou proměnnou chudoba založená na standardní evropské metodice (na ekvivalizovaném příjmu domácnosti), vstupovaly jako vysvětlující proměnné pohlavím, rodinný stav, věk, nejvyšší dosažené vzdělání, druh domácnosti, počet dětí v rodině a velikost obce u obou skupin zaměstnanců a proměnná region soudržnosti (NUTS2) byla navíc v modelu celoročně zaměstnaných osob. Mezi vysvětlující proměnné v modelech týkajících se individuální chudoby figurovaly proměnné pohlaví, věk, vzdělání, velikost obce a region u obou skupin zaměstnanců. U celoročně zaměstnaných osob byly navíc proměnné socioekonomická skupina, typ uzavřené pracovní smlouvy a vedoucí pozice.

Z modelu pro chudobu vycházející z ekvivalizovaného příjmu domácnosti vyplynulo, že šance být chudý je vyšší mužů než u žen, což není překvapivé, zejména u celoročně zaměstnaných osob. Je-li totiž žena celoročně zaměstnaná, existuje relativně vysoká pravděpodobnost, že její partner byl také zaměstnaný. Naopak tento předpoklad uplatnit nelze,

neboť byl-li muž po celý rok zaměstnaný, jeho partnerka mohla být na mateřské či rodičovské dovolené a v jeho domácnosti, jejíž velikost a složení míru příjmové chudoby do značné míry ovlivňují, tak žilo více vyživovaných osob. Čím více závislých (vyživovaných) osob v rodině, tím by měla být vyšší šance být chudý. Poměry šancí u počtu dětí v rodině tuto domněnku potvrzují, neboť se ukázalo, že čím více dětí v rodině, tím vyšší šance být chudý. Tento trend se však ukázal platný pouze u skupiny celoročně zaměstnaných osob. Od složení domácnosti se odvíjí také samotné příjmy domácnosti, je-li v domácnosti více členů s vlastním příjmem, bývá domácnost ohrožená chudobou v menší míře, proto také členové neúplných rodin a domácností jednotlivců mají vyšší šanci být chudí.

Není překvapivé, že se svými individuálními příjmy by pod hranici chudoby spadly častěji ženy než muži. Modely založené na individuální chudobě ukázaly, jak významnou roli hraje vzdělání, jde-li o chudobu. S rostoucí úrovní vzdělání šance být chudý klesá, a to i několikanásobně. Se zaměstnáním pak velmi úzce souvisí zaměstnání, které daná osoba vykonává. Zaměstnání se obvykle klasifikují podle klasifikace zaměstnání CZ-ISCO. Nedávno vyvinutá klasifikace socioekonomických skupin z klasifikace zaměstnání vychází a byla použita jako jedna z vysvětlujících proměnných v modelech individuální chudoby u celoročně zaměstnaných osob. Osoby ze zaměstnání, kde je potřeba mít vyšší vzdělání a vyšší kvalifikaci, měly nižší šanci spadnout se svými příjmy (příjmem z hlavního zaměstnání a celkovým osobním příjmem) pod hranici chudoby než osoby z méně kvalifikovaných zaměstnání, zejména rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci měli několikanásobně vyšší šanci být chudí ve srovnání s technickými a odbornými pracovníky.

Kapitola 7

Vliv potenciálního zvýšení nízkých příjmů na úroveň chudoby pracujících osob

Jak je zřejmé z metodiky výpočtu hranice chudoby a míry ohrožení příjmovou chudobou, jejich výpočet vychází z příjmového rozdělení. Kolem hranice chudoby se pohybují zejména osoby z určitých typů domácností, jedná se zejména o domácnosti s nepracujícími a důchodci a dále o rodiny s dětmi. Přehoupnutí se přes hranici chudoby nebo naopak propadnutí se pod ní je u těchto domácností často otázkou drobných změn v jejich příjmu. Jak je to s příjmy pracujících chudých a jejich domácností a jejich blízkostí k hranici chudoby je předmětem této kapitoly. Pozornost je zde věnována pouze zaměstnancům, kteří v předchozím kalendářním roce pracovali na plný úvazek po celý kalendářní rok, neboť u osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci jde spíše než o navýšení platu o jejich udržení na trhu práce.

Kolik peněz v průměru chybí jednotlivcům do dosažení, resp. přesažení hranice chudoby, kolika osobám by nad hranici chudoby pomohlo zvýšení příjmu o určitou částku a jaké charakteristiky mají osoby, kterým toto zvýšení pomohlo a jaké naopak osoby, které ani zvýšení příjmu nedostalo nad hranici chudoby? Odpověď na tyto otázky poskytuje následující podkapitola založená na výsledcích mikrosimulačního modelu, v jehož rámci byly chudým zaměstnancům navyšovány jejich příjmy a nové, navýšené příjmy byly srovnány s hranicí chudoby, čímž byl zjištěn vliv zvyšování příjmů na úroveň chudoby zaměstnanců.

7.1 Představení modelu

Nejprve byly vypočtené průměrné, resp. mediánové částky chybějící osobám považovaným za chudé (z hlediska příjmů z hlavního zaměstnání, celkových osobních příjmů i ekvivalizovaného příjmu domácnosti) k dosažení hranice chudoby.

Další kroky byly zaměřeny na osoby chudé z hlediska jejich příjmu z hlavního zaměstnání. Těmto osobám byla navýšena částka jejich příjmu z hlavního zaměstnání o čistou částku ve výši 500 Kč/měsíc, 1 000 Kč/měsíc, 1 500 Kč/měsíc, 2 000 Kč/měsíc a dále o 5 %, resp. 10 % čistého příjmu. Změna příjmu z hlavního zaměstnání se posléze promítla také do celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti. V rámci jedné domácnosti se mohou vyskytovat dvě, případně i více osob, jejichž příjem z hlavního zaměstnání je pod hranicí

chudoby, a proto je nezbytné, aby se zvýšení příjmu všem těmto osobám projevilo na celkovém příjmu domácnosti.

Po navýšení příjmu z hlavního zaměstnání byly průměrné a mediánové částky chybějící k překročení hranice chudoby vypočítány znovu a stejně tak byly takto navýšené příjmy opět porovnány s hranicí chudoby, která pro potřeby tohoto modelu zůstala fixní. Tímto způsobem bylo zjištěno, kolika osobám, ať už vyjádřeno v absolutních či relativních číslech, zvýšení příjmů pomohlo nad hranici chudoby. Vliv zvýšení příjmu na úroveň chudoby mezi zaměstnanci je patrný z tabulek 31 až 33, stejně jako průměrné, resp. mediánové částky, které chudým osobám v roce 2011 chyběly k dosažení hranice chudoby.

Model je zjednodušený a nepředpokládá strukturální změny ve zbytku příjmového spektra. Zároveň také není uvažován vliv na úroveň zaměstnanosti.

7.2 Výsledky modelu

Z hlediska příjmů z hlavního zaměstnání bylo v populaci osob zaměstnaných na plný úvazek po celý kalendářní rok chudých 5,2 %, tj. 174 tisíc. Těmto osobám chybělo k dosažení hranice chudoby v průměru 16 tisíc Kč za rok, tzn. aby tyto osoby nebyly ohrožené příjmovou chudobou, musel bych jejich příjem být v průměru o 1 300 Kč čistého za měsíc vyšší. K významnému poklesu úrovně chudoby (na 1,6 %) tak dochází zejména po přidání částky 1 500 Kč čistého za měsíc, kdy z původního počtu chudých zbývá chudých ještě méně než třetina osob. Zvýšení příjmů o 500 Kč čistého za měsíc by pomohlo dostat se nad hranici chudoby necelé třetině osob, o 1 000 Kč čistého za měsíc pak téměř polovině z nich. Přesně polovině osob by k dosažení hranice chudoby měla dopomoci částka 1 137 Kč čistého za měsíc, tedy hodnota mediánu.

Tab. 31 Počty a podíly chudých zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) z hlediska příjmu z hlavního zaměstnání a průměrné, resp. mediánové částky chybějící chudým zaměstnancům k dosažení hranice chudoby, ČR, 2011

Dle příjmu z hlavního zaměstnání		Chudí		Chybějící příjmy do hranice chudoby			
		počet (v tis.)	podíl (v %)	průměr		medián	
				roční	měsíční	roční	měsíční
Před přidáním		174,5	5,2	-16 089	-1 341	-13 640	-1 137
Po přidání	500 Kč	119,2	3,5	-15 546	-1 296	-11 040	-920
	1 000 Kč	87,7	2,6	-14 283	-1 190	-8 040	-670
	1 500 Kč	55,0	1,6	-14 630	-1 219	-9 600	-800
	2 000 Kč	36,5	1,1	-15 346	-1 279	-6 270	-523
	5 %	119,2	3,5	-16 972	-1 414	-12 240	-1 020
	10 %	98,4	2,9	-15 675	-1 306	-10 740	-895

Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Nejreálnější variantou z výše uvedených je zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání o 500 Kč čistého měsíčně, a to i vzhledem k navýšení minimální mzdy o 500 Kč měsíčně (hrubého), ke kterému došlo 1. 8. 2013. Z tohoto důvodu byla pozornost zaměřena na osoby, kterým toto

zvýšení pomohlo nad hranici chudoby. Charakteristiky osob, kterým zvýšení čistých příjmů z hlavního zaměstnání o 500 Kč měsíčně pomohlo nad hranici chudoby (s hranicí chudoby byl porovnán příjem z hlavního zaměstnání) zachycují tabulky v příloze (Příloha 1 a 2).

Navýšení příjmů z hlavního zaměstnání o 500 Kč čistého měsíčně pomohlo z příjmové chudoby necelé třetině chudých žen a téměř dvěma pětinám chudých mužů, což znamená, že muži se svým příjmem z hlavního zaměstnání nacházejí ve větší míře blíže k hranici chudoby než ženy. V původním vzorku osob chudých podle příjmu z hlavního zaměstnání převažovaly ženy (83 %), jejichž podíl se přidáním 500 Kč měsíčně k příjmu z hlavního zaměstnání ještě zvýšil, a to na 85 %.

Z hlediska vzdělání by zvýšení o 500 Kč měsíčně pomohlo tím spíše, čím vyšší bylo vzdělání zaměstnance, přičemž v původním vzorku zaměstnanců chudých podle příjmu z hlavního zaměstnání se nacházely osoby se základním vzděláním (12,6 %), se středním vzděláním bez maturity (65,0 %), středním vzděláním s maturitou (21,7 %) a vysokoškolským vzděláním (0,7 %).

Zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání se na úrovni chudoby nejvíce projevilo u technických a odborných pracovníků, jimž poklesla chudoba o dvě třetiny. O polovinu se snížila u řemeslníků a opravářů a téměř o polovinu také u specialistů. Nejméně se vlivem zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání snížila chudoba pracovníků ve službách a prodeji, a to o méně než čtvrtinu a dále pomocných a nekvalifikovaných pracovníků, kde snížení mírně překročilo čtvrtinu. Pracovníci ve službách a prodeji tvořili největší část (40,6 %) chudých pracovníků podle příjmu z hlavního zaměstnání, přičemž v důsledku toho, že u nich došlo k nejmenšímu snížení úrovně chudoby, se tento podíl ještě zvýšil (44,5 %). Podobné výsledky jsou patrné i u socioekonomických skupin obyvatel podle klasifikace ESeG. Zhruba stejnou měrou ovlivnilo zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání úroveň chudoby u zaměstnanců pracujících na smlouvu na dobu určitou i neurčitou. Výrazný rozdíl byl však patrný podle toho, zda zaměstnanec zastával vedoucí funkci či nikoli. U vedoucích zaměstnanců se úroveň chudoby vlivem zvýšení jejich příjmu z hlavního zaměstnání snížila o více než polovinu, zatímco u pracovníků, kteří neměli podřízené zaměstnance o méně než třetinu. Z těchto výsledků lze tedy usuzovat, že méně kvalifikovaní pracovníci mají se pohybují se svými příjmy hluboko pod hranicí chudoby a ani zvýšení příjmů o 500 Kč na měsíc jim k překročení hranice chudoby nepomůže.

Pětistovka měsíčně navíc by nejvíce snížila chudobu osob ve věkové skupině 25–29 let, a to o více než polovinu, zhruba o třetinu by se úroveň chudoby snížila rovněž ve věku 20–24 let a 30–44 let. U ostatních věkových skupin by snížení bylo výrazně menší, a to zejména u těch starších věkových skupin (60 a více let). Jedním z možných vysvětlení by mohlo být, že důchodci, kteří si přivydělávají ke starobnímu důchodu, zastávají méně kvalifikované a hůře placené práce.

Podle typu domácnosti, ve které žily osoby, jimž 500 Kč měsíčně k platu navíc pomohlo nad hranici chudoby, nebyly patrné výrazné rozdíly. Přidaná částka snížila úroveň chudoby osobám žijícím v domácnosti bez dětí (o třetinu) mírně více než osobám, se kterými v domácnosti děti žily (o čtvrtinu). V domácnostech s dětmi je obvykle více závislých osob, na

které se přidaná částka rozpočítává, vlivem čehož má navýšení menší vliv než u domácností s nižším počtem závislých osob, například dětí.

Z geografického hlediska nebyly patrné výraznější rozdíly mezi regiony soudržnosti. Zvýšení příjmů snížilo úroveň chudoby o čtvrtinu (v regionu Moravskoslezsko) až o více třetinu (v regionech Severozápad, Střední Čechy a Střední Morava). Největší snížení chudoby zaznamenaly po navýšení příjmu z hlavního zaměstnání obce od dvou do pěti tisíc obyvatel a dále mezi deseti a sty tisíci obyvatel, a to o více než třetinu.

Zaměstnancům, kteří deklarovali lepší zdravotní stav, pomohla pětistovka měsíčně navíc ve výrazně vyšší míře než osobám, jež svůj zdravotní stav hodnotily jako špatný či velmi špatný.

Tab. 32 Počty a podíly chudých zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) z hlediska celkového osobního příjmu a průměrné, resp. mediánové částky chybějící chudým zaměstnancům k dosažení hranice chudoby, ČR, 2011

Dle celkového osobního příjmu		Chudí		Chybějící příjmy do hranice chudoby			
		počet (v tis.)	podíl (v %)	průměr		medián	
				roční	měsíční	roční	Měsíční
Před přidáním		151,5	4,5	-14 112	-1 176	-11 580	-965
Po přidání	500 Kč	97,5	2,9	-13 617	-1 135	-11 040	-920
	1 000 Kč	70,3	2,1	-11 879	-990	-8 040	-670
	1 500 Kč	41,7	1,2	-11 336	-945	-9 600	-800
	2 000 Kč	25,9	0,8	-11 228	-936	-6 270	-523
	5 %	97,5	2,9	-14 946	-1 245	-12 240	-1 020
	10 %	79,2	2,3	-13 370	-1 114	-10 080	-840

Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání se pochopitelně promítá do celkových osobních příjmů zaměstnance. Zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý kalendářní rok 2010 a jejichž celkový osobní příjem nebyl dostatečně vysoký, aby přesáhl hranici chudoby, bylo 151 tisíc, tj. 4,5 %. Aby se tito zaměstnanci přehoupili přes hranici chudoby, potřebovali by v průměru navíc 14 tisíc Kč za rok, tzn. 1 176 Kč čistého za měsíc. Polovině zaměstnanců bychom pomohli z chudoby, kdybychom jejich čistý příjem z hlavního zaměstnání zvýšili o 965 Kč/měsíc. Z toho tedy vyplývá, že přidáním 1000 Kč, došlo ke snížení příjmové chudoby o více než 50 %. Zvýšení příjmů o 500 Kč na měsíc pomohlo z chudoby 54 tisícům osob, v důsledku čehož poklesla úroveň příjmové chudoby o 1,6 p. b. Charakteristiky osob, kterým zvýšení čistých příjmů z hlavního zaměstnání o 500 Kč měsíčně pomohlo nad hranici chudoby (s hranicí chudoby byl porovnán celkový osobní příjem) zachycují tabulky v příloze (Příloha 3 a 4).

Vliv zvýšení čistého příjmu ze zaměstnání na snížení úrovně příjmové chudoby se opět projevil významně více u mužů než u žen. Pětistovka navíc by nad hranici chudoby vyzdvihla přes polovinu mužů a téměř třetinu žen. Podíl žen, kterým by jejich celkový osobní příjem nestačil k překročení hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, se tak zvýšil z 87 %

v původním souboru chudých na 90 % v souboru chudých i po zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání.

I zde platí, že čím vyšší vzdělání, tím více navýšení o 500 Kč na měsíc pomohlo. Osob s vysokoškolským vzděláním však již v původním vzorku bylo velmi málo. Nad hranici chudoby se po přidání dostala více než třetina středoškoláku (bez maturity i s ní) a necelých 17 % zaměstnanců se základním vzděláním.

Z hlediska zaměstnání došlo k největšímu snížení počtu chudých pracovníků u technických a odborných pracovníků, a to téměř o tři čtvrtiny. Jejich podíl na chudých pracovnících (podle celkového osobního příjmu) se tak ještě snížil, a to z 2,8 % na 1,1 %. Naopak k nárůstu podílu na celkovém počtu chudých pracovníků došlo u pracovníků ve službách a prodeji (ze 40,1 % na 44,6 %), pomocných a nekvalifikovaných pracovníků (z 24,1 % na 26,2 %) a úředníků (z 7,9 % na 8,1 %). V těchto skupinách zaměstnanců došlo k nejmenšímu poklesu počtu chudých pracovníků. Úroveň chudoby se snížila zhruba o třetinu u obou skupin zaměstnanců podle typu uzavřené pracovní smlouvy (na dobu určitou i neurčitou). V původním vzorku chudých zaměstnanců podle celkového osobního příjmu bylo pouze 3,3 % vedoucích zaměstnanců, po přidání 500 Kč na měsíc se jejich počet snížil o tři čtvrtiny a v důsledku toho jejich podíl z chudých zaměstnanců poklesl na 1,3 %. U zaměstnanců bez podřízených se chudoba snížila o třetinu.

Pětistovka navíc v největší míře pomohla zaměstnancům ve věkové skupině 25–29 let, kdy více než polovina z nich překročila hranici chudoby. Nižší vliv na úroveň příjmové chudoby mělo zvýšení příjmu na zaměstnance ve věku 45 a více let. Zaměstnanci 60letí a starší se neobjevovali již v původním vzorku chudých, neboť 60letí a starší zaměstnanci mají k příjmu ze zaměstnání starobní důchod. Celkový osobní příjem je proto vyšší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost.

Co se geografického pohledu týká, k největšímu poklesu vlivem navýšení příjmu ze zaměstnání došlo v Karlovarském (téměř o polovinu) a Plzeňském kraji (o více než dvě pětiny). Naopak nejmenší dopad byl zaznamenán v Praze (18 %) a v Jihočeském kraji (24 %). Z hlediska velikosti obce bylo největšího snížení podílu chudých zaměstnanců dosaženo v obcích od dvou do pěti tisíc obyvatel a dále mezi deseti a sty tisíci obyvatel, a to téměř o dvě pětiny.

I tady platí, že zaměstnancům, jež hodnotili svůj zdravotní stav jako přijatelný, dobrý či velmi dobrý, pomohlo zvýšení čistého příjmu z hlavního zaměstnání o 500 Kč měsíčně výrazně více než osobám, které deklarovaly horší zdravotní stav.

Zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání se promítlo rovněž do výše ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ve které žije. Aby byla překročena hranice chudoby, bylo by v průměru potřeba zvýšit ekvivalizovaný příjem o více než dva tisíce korun měsíčně. Z tohoto důvodu zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání jednotlivce mělo ve všech uvažovaných variantách jen velmi malý vliv na snižování příjmové chudoby.

Protože osob, které by byly chudé jak z hlediska příjmu z hlavního zaměstnání, tak z hlediska ekvivalizovaného příjmu domácnosti bylo málo již ve výběru (34 zaměstnanců), nebylo možné dělat závěry týkající se charakteristik osob, kterým pomohlo zvýšení příjmu

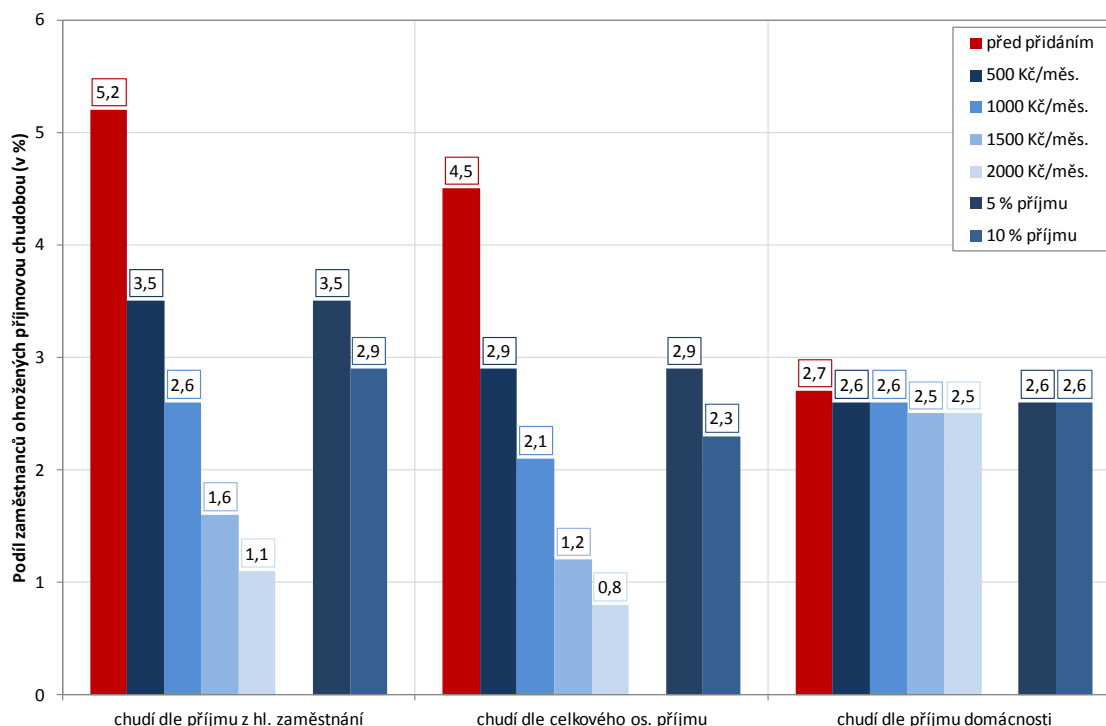
z hlavního zaměstnání k překročení hranice chudoby pro dané složení domácnosti, kterých bylo ve výběru pouhých sedm.

Tab. 33 Počty a podíly chudých zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) z hlediska ekvivalizovaného příjmu domácnosti a průměrné, resp. mediánové částky chybějící chudým zaměstnancům k dosažení hranice chudoby, ČR, 2011

Dle příjmu domácnosti		Chudí		Chybějící příjmy do hranice chudoby			
		počet (v tis.)	podíl (v %)	průměr		medián	
				roční	měsíční	roční	měsíční
Před přidáním		92,2	2,7	-24 808	-2 067	-22 260	-1855
Po přidání	500 Kč	88,2	2,6	-24 087	-2 007	-22 479	-1873
	1 000 Kč	86,5	2,6	-22 775	-1898	-18 970	-1581
	1 500 Kč	85,1	2,5	-19 875	-1656	-13 671	-1139
	2 000 Kč	83,3	2,5	-16 685	-1390	-13 726	-1144
	5 %	89,0	2,6	-24 536	-2 045	-22 441	-1 870
	10 %	86,5	2,6	-25 594	-2 133	-21 816	-1818

Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Obr. 12 Podíl zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) ohrožených příjmovou chudobou (podle příjmu z hlavního zaměstnání, celkového osobního příjmu, ekvivalizovaného příjmu domácnosti) před zvýšením a po zvýšení čistého příjmu z hlavního zaměstnání o částky 500 Kč, 1000 Kč, 1500 Kč, 2000 Kč, 5 % příjmu, 10 % příjmu, ČR, 2011

Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Navýšení příjmu z hlavního zaměstnání se promítlo rovněž do struktury pracujících chudých. Rozdělení zaměstnanců do jednotlivých skupin podle kombinace statusu chudoby na

základě příjmu z hlavního zaměstnání a celkového osobního příjmu před zvýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho navýšení o 500 Kč čistého měsíčně je patrné z obrázku 13.

Obr. 13 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý kalendářní rok) do podskupin podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání a celkového osobního příjmu před navýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho navýšení o 500 Kč/měsíc, ČR, 2011

Chudoba podle příjmu ze zaměstnání počet zaměstnanců (v tis.) / podíl zaměstnanců (v %)			
Chudoba podle celkového osobního příjmu	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	Podskupina A <i>před zvýšením:</i> 151 tis. (4,5 %) <i>po zvýšení o 500Kč/měs.:</i> 97 tis. (2,9 %)	Podskupina B žádné případy
		Podskupina C <i>před zvýšením:</i> 23 tis. (0,7 %) <i>po zvýšení o 500Kč/měs.:</i> 22 tis. (0,6 %)	Podskupina D <i>před zvýšením:</i> 3 197 tis. (94,8 %) <i>po zvýšení o 500Kč/měs.:</i> 3 252 tis. (96,5 %)
	nad hranicí chudoby		

Poznámky:

Podskupina A = zaměstnanci, kteří byli chudí jak podle příjmu z hlavního zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina B = zaměstnanci, kteří nebyli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale byli chudí podle celkového osobního příjmu

Podskupina C = zaměstnanci, kteří byli chudí podle příjmu z hlavního zaměstnání, ale nebyli chudí podle celkového osobního příjmu

Podskupina D = zaměstnanci, kteří nebyli chudí ani podle příjmu z hlavního zaměstnání, ani podle celkového osobního příjmu

Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Z tabulky vyplývá, že došlo ke zvýšení počtu i podílu zaměstnanců, jejichž příjem z hlavního zaměstnání i celkový osobní příjem převyšoval hranici chudoby pro jednočlennou domácnost, tedy osob, které nebyly považované za chudé ani z hlediska příjmu z hlavního zaměstnání ani z hlediska celkového osobního příjmu. Počet takovýchto zaměstnanců se zvýšil o 55 tisíc, tzn. podíl zaměstnanců v této podskupině se zvýšil o 1,7 p. b. Naopak ke snížení počtu, resp. podílu zaměstnanců došlo v ostatních podskupinách. Počet zaměstnanců, jimž k překročení hranice chudoby nestačil ani příjem z hlavního zaměstnání ani jejich celkový osobní příjem, poklesl o 54 tisíc, což představovalo pokles o 1,6 p. b. Snížil se rovněž počet osob, jejichž příjem z hlavního zaměstnání nedosahoval hranice chudoby, ale které měly nějaký příjem navíc, který je nad ni vyzdvíhl, a to o 1 tisíc, resp. 0,1 p. b. Jak se vyvíjely počty a podíly zaměstnanců v jednotlivých skupinách po přidání 1 000 Kč, 1 500 Kč, 2 000 Kč k měsíčnímu příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho navýšení o 5 %, resp. 10 % je znázorněno na obrázku v příloze (Příloha 5).

Obr. 14 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) do podskupin podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti před navýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho navýšení o 500 Kč/měsíc, ČR, 2011

Chudoba podle celkového osobního příjmu počet zaměstnanců (v tis.) / podíl zaměstnanců (v %)			
Chudoba podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	Podskupina 1 <i>před zvýšením: 18 tis. (0,5 %)</i> <i>po zvýšení o 500Kč/měs.: 11 tis. (0,3 %)</i>	Podskupina 2 <i>před zvýšením: 74 tis. (2,2 %)</i> <i>po zvýšení o 500Kč/měs.: 77 tis. (2,3 %)</i>
		Podskupina 3 <i>před zvýšením: 134 tis. (4,0 %)</i> <i>po zvýšení o 500Kč/měs.: 86 tis. (2,6 %)</i>	Podskupina 4 <i>před zvýšením: 3 146 tis. (93,3 %)</i> <i>po zvýšení o 500Kč/měs.: 3 198 tis. (94,8 %)</i>

Poznámky:

Podskupina 1 = zaměstnanci, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 = zaměstnanci, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale byli chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 = zaměstnanci, kteří byli chudí podle celkového osobního příjmu, ale nebyli chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 4 = zaměstnanci, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Obrázek 14 umožňuje porovnání rozdělení zaměstnanců do skupin podle jejich statusu chudoby na základě kombinace chudoby z hlediska jednotlivce (celkového osobního příjmu) a domácnosti (ekvivalizovaného příjmu domácnosti). Počet i podíl zaměstnanců, které neoznačujeme jako pracující chudé, neboť nejsou pod hranicí chudoby ani s celkovým osobním příjmem ani s ekvivalizovaným příjmem domácnosti, vzrostl. Tzv. jádro pracujících chudých se naopak zmenšilo, a to o 7 tis. osob, resp. o 0,2 p. b.

Původně (před navýšením příjmu z hlavního zaměstnání) obsahovalo jádro pracujících chudých 18 tisíc osob. 11 tisíc (62 %) z nich v této kategorii zůstalo i po zvýšení příjmu o 500 Kč čistého na měsíc. 18 % zaměstnanců se přemístilo do Podskupiny 2, čili 500 Kč měsíčně navíc stačilo k překonání hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, nicméně tato částka nepřispěla do domácího rozpočtu tolik, aby to domácnosti pomohlo nad hranici chudoby. Pětistovka k příjmu navíc pomohla z jádra pracujících chudých mimo skupinu pracujících chudých (tzn. do Podskupiny 4) 11 % osob původně chudých podle příjmu z hlavního zaměstnání. Zbylým 9 % zaměstnanců původního jádra pracujících chudých zvýšení nepomohlo nad hranici chudoby pro jednočlennou domácnost, nicméně stačilo k překonání hranice chudoby pro dané složení domácnosti. Jak ovlivnilo zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání o 1 000 Kč, 1 500 Kč, 2 000 Kč, 5 % a 10 % počty a podíly zaměstnanců v jednotlivých podskupinách je patrné z obrázku v příloze (Příloha 6).

7.3 Shrnutí

V rámci této kapitoly bylo zjištěno, že pro dosažení, resp. překročení hranice chudoby pro jednočlennou domácnost chybělo chudým zaměstnancům v průměru 1 300 Kč čistého za měsíc z hlediska příjmu z hlavního zaměstnání a necelých 1 200 Kč čistého měsíčně z hlediska celkových osobních příjmů. Ekvivalizovaný příjem domácnosti by se k překročení hranice chudoby musel v průměru zvýšit o více než 2 000 Kč čistého za měsíc.

K tomu, aby se míra ohrožení příjmovou chudobou mezi zaměstnanci pracujícími po celý předchozí kalendářní rok na plný úvazek snížila na polovinu, by bylo potřeba zvýšit příjem z hlavního zaměstnání zhruba o 1 100 Kč čistého měsíčně, celkový osobní příjem o necelý tisíc korun čistého na měsíc a ekvivalizovaný příjem domácnosti o více než 1 800 Kč čistého měsíčně.

Uvažované zvýšení příjmu z hlavního zaměstnání o 500 Kč čistého měsíčně by pomohlo nad hranici chudoby necelé třetině zaměstnanců chudých z hlediska příjmu z hlavního zaměstnání a více než třetině zaměstnanců pod hranicí chudoby s jejich celkovým osobním příjmem. Navýšení příjmu z hlavního zaměstnání o 500 Kč čistého měsíčně by chudoby podle ekvivalizovaného příjmu snížilo o pouhých 4 %, a proto také nebylo možné dělat závěry ohledně charakteristik osob, které hranici chudoby pro dané složení domácnosti díky zvýšení příjmu překročily.

Navýšení příjmu z hlavního zaměstnání o 500 Kč čistého měsíčně přeneslo přes hranici chudoby pro jednočlennou domácnost výrazně více mužů než žen, kterých bylo i v původním vzorku chudých více než mužů. Zvýšení příjmu by z hlediska vzdělanostní struktury nejvíce pomohlo zaměstnancům se středoškolským vzděláním, neboť vysokoškoláci se mezi chudými zaměstnanci příliš nevyskytovali. Snížení chudoby po navýšení příjmu z hlavního zaměstnání se nejvíce projevilo u zaměstnanců v mladším věku (zejména ve věku mezi 25 a 29 lety). Nicméně nutno podotknout, že starší zaměstnanci se neobjevovali již v původním vzorku chudých, neboť zaměstnanci starší 65 let mají k příjmu ze zaměstnání starobní důchod a tato kombinace příjmů jim zajišťuje příjem vyšší než hranice chudoby.

Protože vliv na úroveň chudoby podle ekvivalizovaného příjmu nebyl velký, ani jádro pracujících chudých nezaznamenalo výrazné zmenšení. Z hlediska jednotlivých podskupin tak došlo pouze k mírnému snížení v těch skupinách, ve kterých se nacházeli zaměstnanci žijící v domácnostech s nízkým ekvivalizovaným příjmem a naopak výraznější snížení bylo zaznamenáno v těch skupinách, které závisely pouze na příjmech jednotlivce. Počet i podíl osob vzrostl v podskupinách, jež sdružovaly zaměstnance, kteří nebyli považováni za pracující chudé.

Kapitola 8

Úroveň příjmové chudoby v České republice

8.1 Vývoj příjmové chudoby před rokem 2005

Před rokem 1989 se o chudobě nemluvalo, chudoba byla v důsledku snah o potlačení nerovností ve společnosti, potlačena a zneviditelněna. Proto z období reálného socialismu neexistovalo mnoho údajů o rozsahu a povaze chudoby v Československu, a pokud existovaly, pak se jednalo o odhady. Mareš (1999) se ve své práci odkazuje na publikaci Hiršla (1990), ve které autor postihuje vývoj míry chudoby podle ukazatele tzv. sociálního minima, který činil 56 % průměrných příjmů na spotřební jednotku, a který posloužil jako hranice příjmové chudoby. Podíl osob pod hranicí sociálního minima se v 60. letech a v 1. polovině 70. let pohyboval kolem 9–11 %, poté poklesl na 7 %. V České republice tento podíl v 60. až 80. letech oscilloval na úrovni 6–7 % a v 80. letech došlo k mírnému nárůstu, zatímco na Slovensku se podíl chudých postupně snižoval z 21 % na 9 % (Mareš, 1999). Ve své další publikaci Hiršl (1992) určil počet a podíl chudých osob na základě výše uvedeného ukazatele sociálního minima. Podíl obyvatelstva pod sociálním minimem byl v roce 1988 v Československu necelých 8 %, v České republice 6–7 % a na Slovensku 10 %. Chudoba byla spjata zejména s dočasnou ztrátou jednoho příjmu v rodině při narození dítěte a v jeho raném dětství. Trvale však postihovala především rodiny s více dětmi, neúplné rodiny, domácnosti samostatně žijících důchodkyň a nepracující invalidní osoby. Podle standardní evropské hranice (polovina průměrných příjmů v dané zemi) se míra chudoby v Československu koncem 80. let pohybovala na úrovni 4–5 %, což bylo způsobeno velmi malou diferenciací příjmů (Hiršl, 1992). Podle Večerníka (1995) úroveň chudoby v Československu dosahovala v první polovině 90. let (1990–1994) pouhých 2 %.

Další odhady bylo možné učinit na základě dat z mikrocensů. Šetření o příjmech domácností, tzv. mikrocensus byl poprvé proveden při censu v roce 1970. Rozšiřoval údaje ze sčítání lidu o výběrově zjišťované charakteristiky, zejména příjmy domácností (ČSÚ³²). Mikrodata byla dostupná z mikrocensů z let 1992, 1996 a 2002. V březnu roku 1993 uskutečnil ČSÚ výběrové šetření o peněžních příjmech obyvatelstva za rok 1992 – mikrocensus 1992. Všechny peněžní příjmy zjišťoval tazatel za rok 1992, a to přímým dotazem. To byl rozdíl v metodice zjišťování proti předcházejícím mikrocensům, kdy příjmy ze zaměstnání, od zemědělských družstev a důchody (což představovalo zhruba 90 % všech peněžních příjmů) se zjišťovaly u organizací, které tyto příjmy vyplácely, takže domácnosti byly zatěžovány dotazem jen na zbývající příjmy. Z celkového počtu 18 589 vybraných domácností bylo vyšetřeno

³² http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_ii

a zpracováno 15 677. Proti předchozím dvěma mikrocensům (v letech 1986 a 1989) byl v roce 1992 počet vybraných domácností jen 0,5 % z celého souboru domácností, tedy pouze čtvrtina dřívějších souborů, třídění tak bylo možné méně podrobné (ČSÚ, 1994). Metodika výpočtu úrovně příjmové chudoby neodpovídala ještě zcela metodice Eurostatu aplikované v šetření EU-SILC, nicméně se jí velmi blížila. Z čistého peněžního příjmu domácnosti byl vypočten ekvivalizovaný příjem domácnosti, který byl následně přiřazen všem členům domácnosti. Tito členové byli seřazeni podle výše tohoto příjmu a byl zjištěn medián těchto příjmů, který činil 47 197 Kč na rok. Z mediánu byla odvozena hranice chudoby ve výši 60 % mediánu, činila 28 318 Kč na rok. Pod touto hranicí příjmové chudoby se nacházelo 5,6 % obyvatel.

Český statistický úřad organizoval v březnu 1997 výběrové zjišťování o příjmech domácností v roce 1996 – Mikrocensus 1996. Výběr byl tvořen 1 % bytových domácností v České republice, což bylo zhruba 38 tisíc bytů (ČSÚ, 1998). Metodika výpočtu příjmové chudoby byla obdobná jako u Mikrocensu 1992. Medián ekvivalizovaného příjmu v tomto roce dosáhl 84 308 Kč na rok, hranice příjmové chudoby pak činila 50 585 Kč/rok. Pod hranicí příjmové chudoby se nacházelo 6,7 % populace žijící v bytech.

V roce 2001 (na přelomu května a června) provedl ČSÚ v souladu s metodikou Eurostatu šetření s názvem Sociální situace domácností, které bylo provedeno Českým statistickým úřadem v souladu s pravidly Eurostatu. Obsah a metodika se opíraly o šetření ECHP (European Community Household Panel), které v zemích EU probíhalo v letech 1994–2001. Bylo to první ucelenější šetření o životních podmínkách českých domácností. Pro toto šetření bylo vybráno bezmála 18 tisíc bytů. V konečném výsledku byly shromážděny údaje za 10 180 bytových domácností a v nich 27 094 osob. V rámci tohoto šetření byly zjišťovány příjmy domácností a osob za rok 2000. Podle výsledků tohoto zjišťování byla hranice chudoby v roce 2000 64,6 tis. Kč ročně. Příjem pod touto hranicí mělo 7,8 % osob (787,8 tis.). V rámci tohoto šetření se také sami respondenti zařazovali do jedné ze skupin: a) chudí, b) ani chudí, ani bohatí, c) bohatí, čímž byla zjištěna úroveň subjektivní chudoby. Více než čtyři pětiny osob se přihlásily ke středu. Z celkového počtu zaměstnanců se jako chudý označilo 12 % z nich, 45 % nezaměstnaných a necelých 21 % důchodců. Za bohaté se označovali zejména podnikatelé zaměstnávající další osoby (6 %) (ČSÚ, 2003).

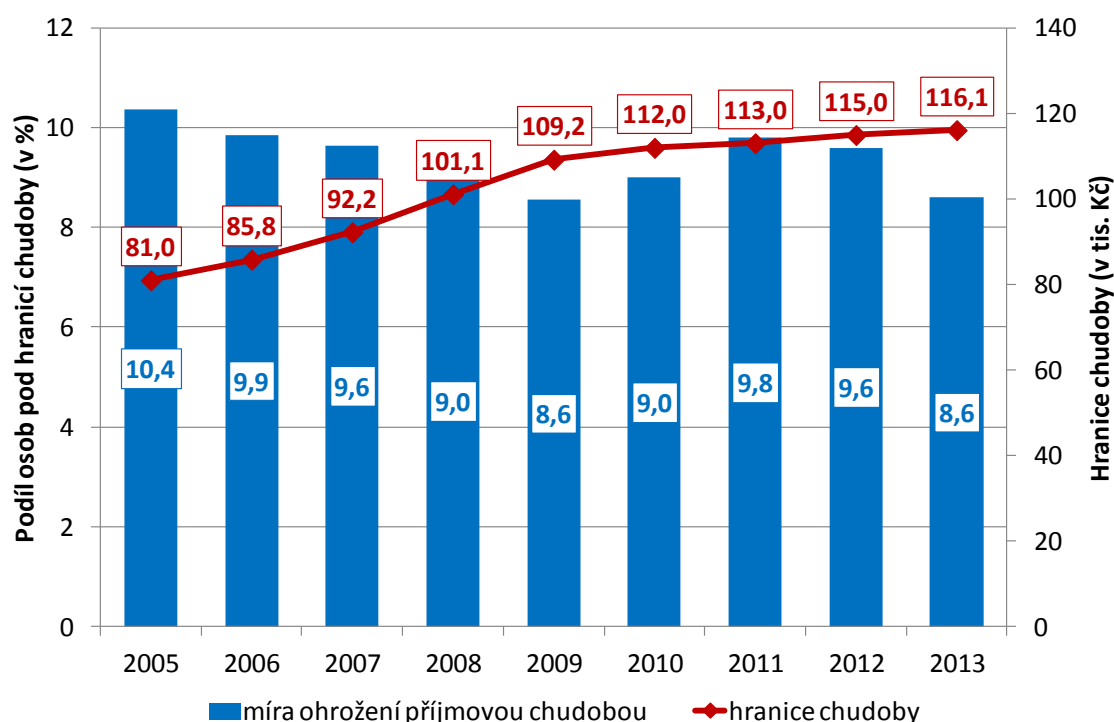
V březnu roku 2003 uskutečnil ČSÚ výběrové šetření o příjmech domácností za rok 2002 – Mikrocensus 2002. Pro toto šetření bylo vybráno přes 11 tis. bytů. Hranice chudoby činila 73 879 Kč, pod ní se nacházelo celkem 822 170 osob, což představovalo 8,1 % obyvatelstva bydlícího v bytech. Hranice chudoby i míra chudoby byly vypočteny stejně jako v šetření EU-SILC, tzn. s využitím modifikované stupnice OECD, někdy také nazývané stupnice EU.

Na šetření Mikrocensus plynule navázalo šetření Životní podmínky (EU-SILC), které Český statistický úřad uskutečňuje od roku 2005 a mezi jehož hlavní cíle patří mimo jiné hodnocení příjmové chudoby v České republice.

8.2 Vývoj příjmové chudoby v České republice v letech 2005–2013

Jednou z možností hodnocení úrovně příjmové chudoby v České republice je použití indikátoru at-risk-of-poverty rate, který vychází z metodiky Eurostatu a je vypočítáván na základě údajů z šetření Životní podmínky. Toto šetření se v ČR uskutečňuje od roku 2005, od kterého je tedy možné zpracovat časovou řadu tohoto indikátoru. Vývoj hranice chudoby a podílu osob ohrožených příjmovou chudobou znázorňuje Obr. 15.

Obr. 15 Vývoj hranice příjmové chudoby a míry ohrožení příjmovou chudobou, ČR, 2005–2013

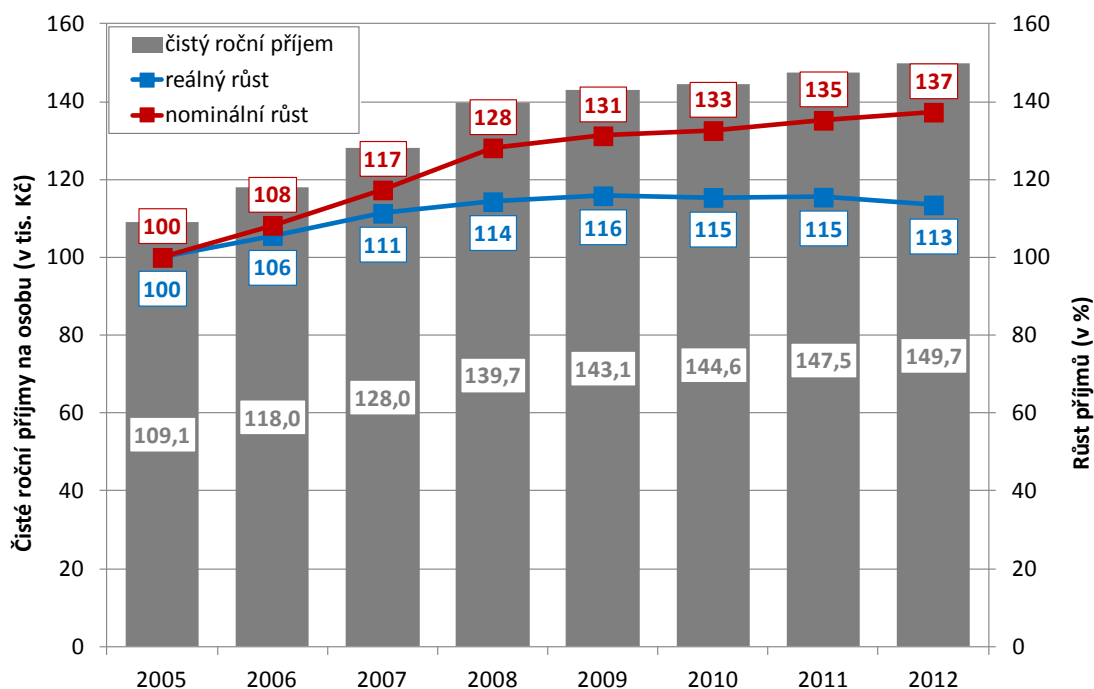

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2005–2013

Výše hranice chudoby se odvíjí z výše a rozložení příjmů ve společnosti. Vývoj čistého ročního příjmu a jeho meziročního růstu v letech 2005 až 2012 zachycuje Obr. 16. Poslední dostupné údaje pocházejí ze šetření Životní podmínky 2013, ve kterém respondenti vyplňovali údaje o svých příjmech za předchozí kalendářní rok, tzn. za rok 2012. Z grafu je patrné, že se v posledních letech růst příjmů vlivem ekonomické krize zpomalil. Příjmy domácností nominálně sice zaznamenaly mírný růst, reálně však od roku 2010 mírně klesají. Přitom vývoj reálných příjmů lépe odpovídá skutečné situaci domácnosti, neboť je očištěn o vlivy inflace, tedy o změny životních nákladů v čase a lépe tak odráží fakt, zda si za své finanční prostředky lidé mohli dovolit nakoupit více či méně zboží či služeb.

Vývoj hranice příjmové chudoby do určité míry kopíruje vývoj čistých příjmů, což je důsledkem použité metodiky, jež vychází z příjmového mediánu. Hranice chudoby se meziročně postupně zvyšovala, v posledních letech, zejména od roku 2010, však dochází ke zpomalování růstu její výše. V letech 2010–2012 se hranice chudoby meziročně zvyšovala o 1–3 procenta, zatímco v letech 2006 až 2009 dosahoval meziroční růst úrovně 6 až 10 %.

Obr. 16 Vývoj čistého ročního příjmu na osobu a jeho meziročního růstu, ČR, 2005–2012

Poznámky: při výpočtu bazických indexů vývoje ročního příjmu na osobu byl jako základní rok vzat rok 2005 (2005 = 100)

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2006–2013

V prvním roce zjišťování (2005) bylo pod hranici příjmové chudoby 1 049 tisíc osob a míra příjmové chudoby byla na úrovni 10,4 %.

O rok později (2006) byl počet osob, jejichž příjem nestačil k překročení hranice příjmové chudoby, o 48 tisíc nižší, tedy na úrovni 1 001 tisíc osob. Došlo tak ke snížení míry ohrožení příjmovou chudobou o 0,5 procentního bodu na 9,9 %. Tento vývoj byl odrazem ekonomického vývoje v předchozím roce (2005), jenž se projevoval snižováním nezaměstnanosti a růstem mezd a platů, který se projevil růstem celkových příjmů domácností v tomto roce (ČSÚ, 2007b).

Pokles nezaměstnanosti a růst mezd a platů pokračoval i v roce 2006, díky čemuž vzrostly příjmy domácností v tomto roce a poklesl počet osob ohrožených příjmovou chudobou, a to na 980 tisíc osob, tj. o 21 tisíc. Míra ohrožení příjmovou chudobou tak byla v roce 2007 na úrovni 9,6 % (ČSÚ, 2008b).

Pokles nezaměstnanosti pokračoval, resp. zrychloval i v roce následujícím a podle údajů Informačního systému o průměrném výděлку (ISPV) byl zaznamenán nejvyšší nárůst mediánových mezd a mediánových i průměrných platů v celém desetiletém období 2002–2012. V sociální oblasti začala od 1. 1. 2007 platit nová zákonná úprava životního minima a bylo zavedeno existenční minimum. V rámci zákona o státní sociální podpoře došlo k více než dvojnásobnému zvýšení rodičovského příspěvku z 3 696 Kč v roce 2006 na 7 582 Kč v roce 2007. V tomto roce došlo také ke změnám ve zdanění příjmů fyzických osob spočívající v nižší míře zdanění příjmů do 18 200 Kč, nezaměstnaní si nově mohli přivydělávat k podpoře v nezaměstnanosti, osoby pobírající rodičovský příspěvek a také osoby v částečném invalidním důchodu získaly možnost neomezeného přivýdělku. To vše se promítlo do příjmů domácností

v roce 2007 a jejich rozložení. Vlivem kombinace uvedených změn došlo v roce 2008 k mírnému snížení ohrožení příjmovou chudobou, a to o 0,6 procentního bodu, na 9,0 %. Pod hranicí chudoby zůstalo 925 tisíc osob. Z hlediska věkové skladby se zlepšila situace osob do 50 let, z hlediska typu domácnosti přibýlo chudobou ohrožených jednotlivců a naopak, s výjimkou neúplných rodin, se snížil počet chudobou ohrožených domácností s dětmi (ČSÚ, 2009b).

V roce 2008 se postupně začaly projevovat dopady globální ekonomické krize. Zhoršení celkové ekonomické situace v České republice indikoval zejména vývoj některých makroekonomických ukazatelů. Došlo například k poklesu dynamiky HDP a konečné spotřeby domácností, růstu inflace, která dosáhla nejvyšší míry za poslední desetiletí. Na trhu práce dozníval pozitivní vývoj z předchozích let – pokles počtu nezaměstnaných, ten se však koncem roku zastavil a současně začaly klesat i počty volných pracovních míst. Průměrná hrubá měsíční mzda v roce 2008 sice nadále rostla, ale vzhledem k inflaci byl její reálný růst nejnižší za posledních 8 let. V rámci reformy veřejných financí došlo k několika výrazným změnám, které měly vliv na příjmy domácností. Největší dopad mělo pravděpodobně zavedení jednotné 15% sazby daně uplatňované na tzv. superhrubou mzdu a s tím souvisejícím zvýšením slev na dani a zavedením stropu pro placení sociálního a zdravotního pojištění. Zvýšení slev na dani mělo největší vliv na nízkopříjmové domácnosti a domácnosti s nezaopatřenými dětmi, kdy téměř čtvrtina rodin s dětmi dosáhla na tzv. daňový bonus. Tyto domácnosti tak v některých případech měly vyšší čistý příjem než hrubý. Polepšili si také pracující důchodci, kteří si na rozdíl od předchozích let mohli nově od základu daně odečíst slevu na poplatníka. Výrazné zvýšení daňových slev tak do jisté míry kompenzovalo dopady reformy v sociální oblasti, neboť byly zpřísněny podmínky pro výplatu některých sociálních dávek. Nejvíce se tato úprava dotkla přídatků na děti a pohřebního, kde v důsledku změn došlo ke zúžení okruhu příjemců dávek a dále u porodního zavedením jednotné výše dávky. Příjmovou chudobou bylo v roce 2009 ohroženo celkem 885 tisíc osob, tzn. o 40 tisíc osob méně než v loňském roce (8,6 % všech osob). Z hlediska věkové skladby se zlepšila situace osob ve věku 25–49 let, podle typu domácnosti přibýlo chudobou ohrožených jednotlivců ve věku nad 65 let a také osob žijících v nájemních bytech (ČSÚ, 2010).

V roce 2009 se v České republice naplno projevil dopad světové hospodářské krize, které byly patrné z vývoje makroekonomických ukazatelů již v roce 2008, nicméně během roku 2009 nabyly významnějších rozměrů. Negativní vývoj se významně promítl na trhu práce – podle výsledků Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) vzrostl počet nezaměstnaných oproti roku 2008 o téměř 122 tisíc na 352 tisíc v roce 2009, míra zaměstnanosti se meziročně snížila o 1,2 procentní body na 54,8 %. Zhoršení ekonomické situace se odrazilo zejména na situaci domácností samostatně výdělečně činných, jejichž příjmy vlivem horšího odbytu zboží a služeb meziročně poklesly. V zaměstnaneckém sektoru byli propouštěni lidé s nižšími příjmy, a tím došlo naopak k navýšení průměrného výdělku. V důsledku těchto změn nastal obrat v dlouholetém trendu snižování míry ohrožení příjmovou chudobou. Příjmovou chudobou bylo v roce 2010 ohroženo celkem 936 tisíc osob (9,0 %), tj. o 51 tisíc více než v předchozím roce. Ve skupině nezaměstnaných však osob ohrožených chudobou ubylo, a to zhruba o 6,5 procentních bodů. Tento na první pohled paradoxní fakt byl způsoben nárůstem počtu

osob, které se během roku staly nezaměstnanými, a které po určitou část roku pobíraly nějaký pracovní příjem, díky kterému jejich celkový roční příjem nebyl tak nízký, aby se ocitly pod hranicí chudoby (ČSÚ, 2011).

I v roce 2010 domácnosti pocítily dopady světové hospodářské krize. Růst počtu osob ohrožených příjmovou chudobou započatý v roce 2010 nadále pokračoval, což se odrazilo na úrovni chudoby v roce 2011. Chudobou bylo v tomto roce ohroženo 1 022 tisíc obyvatel, tj. 9,8 % všech osob. Za poslední rok tak přibýlo 86 tisíc osob žijících v domácnostech s příjmem pod hranicí chudoby. Nejvíce přitom míra chudoby vzrostla u osob žijících v domácnostech nezaměstnaných (ze 41,2 % na 46,4 %) a u osob žijících v domácnostech se 3 a více závislými dětmi (z 20,9 % na 24,5 %). Tento vývoj byl ovlivněn snížením průměrné měsíční výše podpory v nezaměstnanosti v důsledku postupného snižování procentní výměry s prodlužující se délkou podpůrné doby. Od počátku roku 2010 byla navíc zrušena možnost legálního přivýdělku k podpoře v nezaměstnanosti v tzv. nekolidujícím zaměstnání, což dohromady vedlo k poklesu příjmů domácností nezaměstnaných. Rok 2010 přinesl také omezování sociálních výdajů státu, což se projevilo zejména snižováním výše některých dávek, zkracováním podpůrné doby a zpřísnováním podmínek pro jejich přiznání. K dynamickému nárůstu došlo pouze u příspěvku na bydlení, na nějž bylo díky zvýšení normativních nákladů na bydlení, od nichž se příspěvek odvozuje, z rozpočtu MPSV vynaloženo o polovinu více prostředků než v roce 2009 (ČSÚ, 2012b).

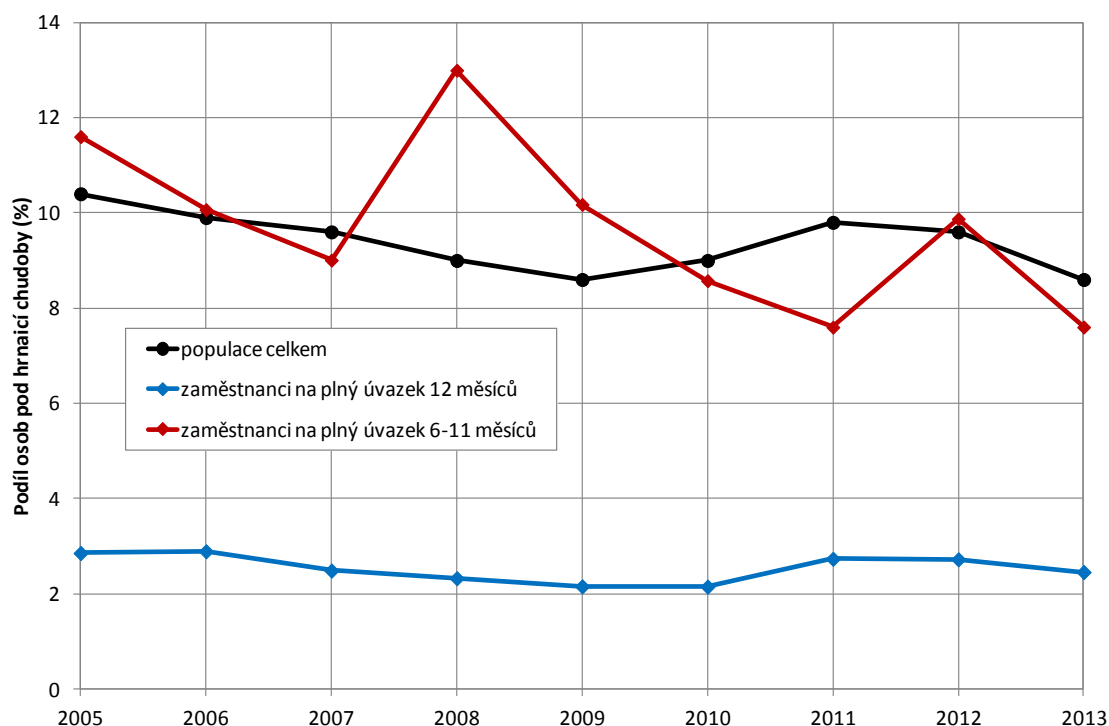
Růst počtu osob ohrožených chudobou, který byl zaznamenán v předchozích dvou letech, se v roce 2012 zastavil. Počet osob pod hranicí chudoby dosáhl v tomto roce 990 tisíc a míra ohrožení příjmovou chudobou tak poklesla o 0,2 procentního bodu na 9,6 %. K mírnému poklesu míry chudoby přispěla mimo jiné valorizace důchodů, a to o 60 Kč měsíčně na základní výměře důchodu a o 3,9 % na procentní výměře důchodu, díky čemuž se snížila míra chudoby osob žijících v domácnostech nepracujících důchodců. Čisté peněžní příjmy domácností nepracujících důchodců vzrostly v průměru o 445 Kč za měsíc, vlivem toho se domácnosti důchodců posunuly v příjmovém rozdělení blíže k mediánu. Podíl osob ohrožených chudobou, které bydlely v domácnosti se zaměstnanými členy, však nadále rostl, a to ze 4,0 % v roce 2011 na 4,5 % v roce 2012. Ke zvýšení míry chudoby pracujících osob přispěla tzv. povodňová daň, v jejímž rámci se snížila o 100 Kč měsíčně sleva na dani na poplatníka. Tím se zvýšila daňová zátěž výdělečně činných osob a zvýšil se podíl osob, které se ocitly pod hranicí chudoby (ČSÚ, 2013).

V roce 2013 došlo k poklesu diferenciací příjmů, což mělo za následek snížení míry ohrožení příjmovou chudobou. Jednou z možných příčin byly změny v daňovém systému, které příznivě ovlivnily příjmy pracujících, v důsledku čehož se snížila příjmová diferenciací příjmů. Jednalo se jednak o zrušení povodňové daně, která byla uplatňována v předchozím roce a znamenala snížení slevy na poplatníka o 100 Kč měsíčně. Zároveň se zvýšilo daňové zvýhodnění na vyživované děti, a to měsíčně o 150 Kč na dítě a o 300 Kč na dítě, které je držitelem průkazu ZTP/P. Tyto změny snížily daňovou zátěž pracujících osob. Počet osob žijících v domácnostech s příjmem pod hranicí chudoby poklesl v roce 2013 na 886 tisíc, tedy o 104 tisíce osob. Míra ohrožení příjmovou chudobou dosáhla úrovně z roku 2009, kdy činila 8,6 % všech osob bydlících v bytech (ČSÚ, 2014).

8.2.1 Vývoj příjmové chudoby zaměstnanců v České republice v letech 2005–2013

Vývoj příjmové chudoby dvou stanovených skupin zaměstnanců v České republice v letech 2005–2013 zachycuje obrázek 17. Křivky příjmové chudoby v celé populaci České republiky a příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek celý předchozí kalendářní rok, se kopírují. Ohrožení zaměstnanců pracujících v celém předchozím kalendářním roce na plný úvazek příjmovou chudobou klesalo až do roku 2010. Příjmy těchto zaměstnanců rostly po celou dobu, ale od roku 2010 (rok 2011 je rokem zjišťování a úrovně chudoby odpovídající těmto příjmům), kdy i tuto skupinu zasáhla hospodářská krize, ve výrazně pomalejším tempu. Zpočátku hospodářské krize se jejich příjmy zvyšovaly, neboť důsledky zvyšující se nezaměstnanosti nesli spíše zaměstnanci s nižším vzděláním a nižšími příjmy.

Obr. 17 Míra ohrožení příjmovou chudobou v ČR a u dvou vymezených skupin zaměstnanců (zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek po 12 měsíců a zaměstnanců, kteří byli na plný úvazek zaměstnání mezi 6 a 11 měsíci), ČR, 2005–2013

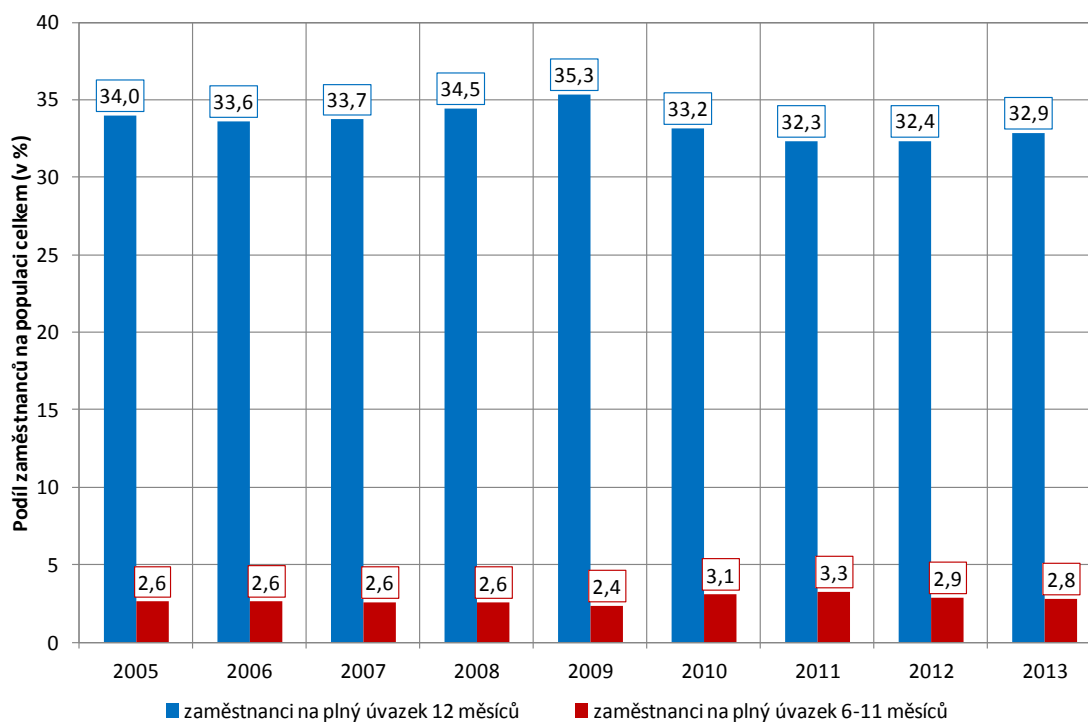

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2005–2013

Křivka vývoje míry ohrožení příjmovou chudobou u osob zaměstnaných na plný úvazek mezi šesti a jedenácti měsíci předchozího kalendářního rok je rozkolísaná, neboť tato skupina obsahuje málo osob. Počet osob pracujících jen po část roku je rovněž velmi citlivá na vývoj na trhu práce, což se projevuje zejména v období krizí. Zpočátku hospodářské krize se zaměstnanci, jejichž další aktivitou v referenčním kalendářním roce byla nezaměstnanost, do nezaměstnanosti dostávali, zatímco k jejímu konci tito lidé práci spíše získávali, tzn. nezaměstnanost byla aktivitou zpočátku roku. Proto na počátku tyto osoby nespádaly pod hranici chudoby, neboť obdržely podporu v nezaměstnanosti, zatímco přechod z dlouhodobé nezaměstnanosti obvykle znamenal, že zaměstnání jen v části referenčního roku nestačilo

k nabytí takových příjmů, aby se osoba dostala nad hranici chudoby. Průměrný příjem domácností, ve kterých žili tito zaměstnanci, rostl až do roku 2009 (rok 2010 je rokem šetření a úroveň chudoby odpovídající těmto příjmům), od té doby stagnuje.

Obr. 18 Podíl dvou vymezených skupin zaměstnanců (zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek po 12 měsíců a zaměstnanců, kteří byli na plný úvazek zaměstnáni mezi 6 a 11 měsíci) na populaci ČR žijící v bytech, ČR, 2005–2013

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2005–2013

Podíl zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok, se po celé sledované období pohyboval kolem třetiny. Zpočátku byl trend rostoucí, a to od roku 2005 do roku 2008 (roky šetření 2006 až 2009), poté se mírně snižoval až do roku 2010 a v letech 2011 a 2012 (roky šetření 2011, 2012 a 2013) zůstal relativně stabilní. Vývoj tohoto podílu odpovídá ekonomickému vývoji státu, který zaznamenával pozitivní vývoj všech ekonomických ukazatelů včetně nezaměstnanosti, když byl zasažen světovou hospodářskou krizí. Její dopady byly v České republice pozvolné, neboť Česká republika nebyla příliš úzce spjata se světovými trhy. Míra nezaměstnanosti dosáhla svého vrcholu až na počátku roku 2010, kdy překonala hranici 10 % (Křížková, Formánková, 2011). Trh práce na krizové období reaguje s mírným zpožděním, neboť když se začíná ve firmách šetřit, snížení počtu zaměstnanců přichází na řadu až jako poslední možnost. Než přistoupí zaměstnavatel k propouštění pracovníků, do kterých investoval nemalé prostředky, obvykle nejprve zkouší i jiné prostředky, například omezení práce přesčas, nařízení hromadné dovolené, změnu pracovního režimu, délky pracovní doby apod. Předčasné propouštění zaměstnanců může totiž vést k oslabení konkurenceschopnosti poté, co trh krizi překoná a znovu nastartovaná poptávka po kvalifikované pracovní síle odčerpá uvolněné zaměstnance z trhu. Z tohoto důvodu rostl podíl osob zaměstnaných na plný úvazek po 12 měsíců předchozího roku až do roku 2008 (rok šetření 2009) a k poklesu došlo až v roce

2009 (rok šetření 2010). V letech 2009 a 2010 (roky šetření 2010 a 2011) s růstem nezaměstnanosti rostl také podíl osob, které na plný úvazek pracovaly mezi 6 až 11 měsíci (Obr. 18). V letech 2009 a 2010 (roky šetření 2010 a 2011) také vzrostl podíl i absolutní počet osob, jejichž další ekonomická aktivita během roku byla nezaměstnanost (Tab. 34). Růst nejistoty na trhu práce dokumentuje také nárůst četnosti práce na zkrácený úvazek a se smlouvou na dobu určitou. Takováto práce (na dobu určitou) představuje vedle běžné propuštění nebo zániku či restrukturalizace pracoviště velice častý důvod ukončení zaměstnání. V letech 2008–2010 (28 %) došlo oproti roku 2007 (13 %) k výraznému nárůstu takto ukončených zaměstnání, jak ukazuje analýza založená na výsledcích šetření Životní dráhy 2010 (Křížková, Formánková, 2011).

Tab. 34 Podíl zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle další vykonávané činnosti v průběhu kalendářního roku k zaměstnání na plný úvazek, ČR, 2005–2013

rok šetření	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
rok ek. aktivity	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
OSVČ	4,1	4,4	4,6	4,7	5,4	3,2	4,0	4,2	5,2
nezaměstnaný	62,4	64,9	61,0	57,5	52,3	61,4	61,7	49,8	56,1
studující	5,5	7,5	8,9	10,1	9,6	6,2	4,5	6,8	8,5
v důchodu	12,2	9,2	9,5	11,1	11,1	9,0	9,4	19,4	8,7
ostatní ek. neaktivní	13,6	13,0	13,3	15,7	18,0	18,0	18,9	18,5	19,2
kombinace více aktivit	2,1	0,9	2,8	1,0	3,5	2,2	1,4	1,3	2,2

Poznámky: V roce šetření X se ptáme na ekonomickou aktivitu respondentů v roce X-1, ekonomická aktivita se tedy vztahuje k roku X-1, nicméně úroveň příjmové chudoby založené na ekonomické aktivitě z roku X-1 se vztahuje k roku šetření, tedy k roku X.

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2005–2013

Ke zmírňování dopadů ekonomické krize přispěl také demografický vývoj, neboť klesal podíl obyvatelstva v produktivním věku (20–64 let), a to zejména po roce 2010. Podíl obyvatelstva do 20 let mírně klesal, zatímco podíl obyvatelstva nad 64 let mezi lety 2006 až 2012 rostl, výrazněji od roku 2011, kdy podíl této složky obyvatelstva vzrostl meziročně o více než dvě procenta. Tento demografický vývoj se odrazil ve vývoji počtu nově přiznaných starobních důchodů, který je zachycen v tabulce 35. V roce 2011 je zde patrný výrazný nárůst nově přiznaných starobních důchodů, meziročně se tento počet zvýšil o 37,2 %. V následujícím roce pak došlo naopak k výraznému snížení, počet nově přiznaných starobních důchodů poklesl na méně než polovinu. Tento trend se odrazil i v datech výběrového šetření Životní podmínky a tedy i na údajích za zaměstnance, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku, jak je patrné z tabulky 34. Je z ní patrný nárůst zaměstnanců, jejichž další aktivitou během roku byl důchod, a to o celých 10 p. b. mezi roky 2010 a 2011 (roky zjišťování 2011 a 2012). Pro úplnost je v tabulce 35 zobrazen i vývoj nově přiznaných invalidních důchodů, neboť kategorie „v důchodu“ v tabulce 34 zahrnuje také odchody do invalidního důchodu, tyto nicméně tvoří pouze kolem pětiny zaměstnanců, jež odešli do důchodu.

Tab. 35 Počet nově přiznaných starobních a invalidních důchodů, ČR, 2005–2012

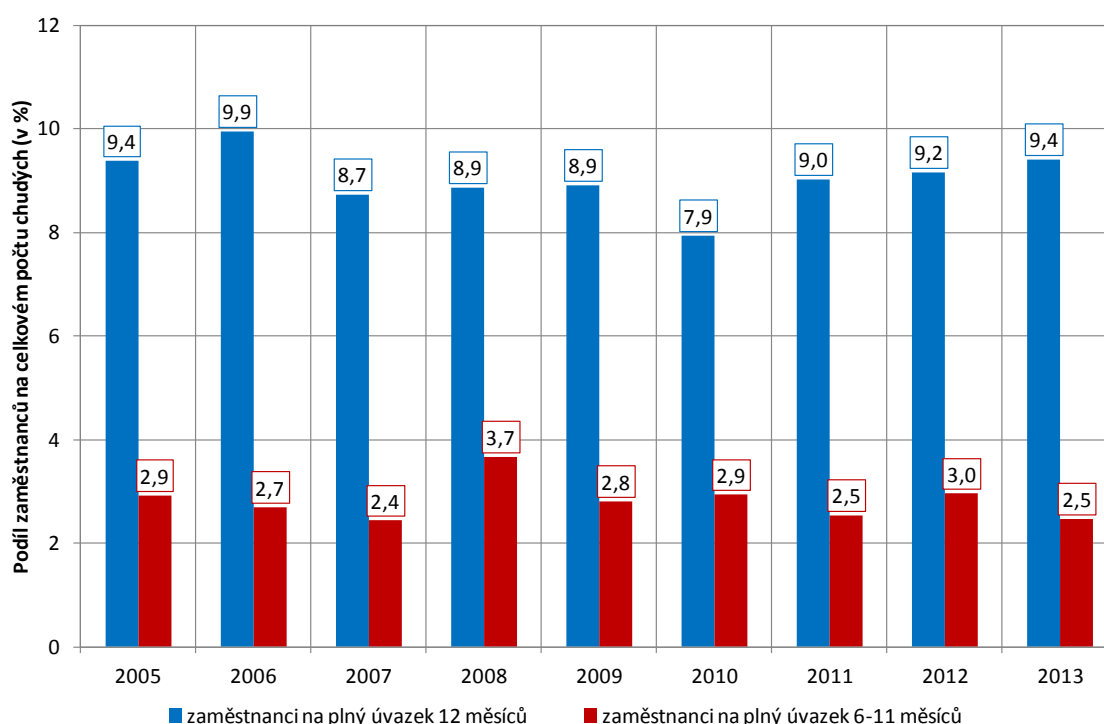
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
starobní	86 913	97 584	97 042	100 011	118 711	107 553	147 614	71 401
invalidní	46 184	48 925	50 286	47 627	47 183	28 115	27 290	28 615

Poznámky: Od 1. 1. 2010 došlo k novému vymezení invalidity. Místo dosavadní plné a částečné invalidity byla zavedena třístupňová invalidita (invalidita třetího, druhého a prvního stupně). Současně byla místo plného invalidního a částečného invalidního důchodu zavedena jedna dávka, a to invalidní důchod (pro invaliditu třetího, druhého nebo prvního stupně).

Zdroj: ČSSZ, Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2005–2012

V průběhu sledovaných let tvořili chudí zaměstnanci stabilně zhruba dvanáct procent z celkového počtu osob ohrožených příjmovou chudobou. Zaměstnanci, kteří na plný úvazek pracovali po celý předchozí kalendářní rok, představovali v průměru devět procent z celkového počtu chudých osob a osoby zaměstnané na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v průměru necelá tři procenta (Obr. 19).

Obr. 19 Podíl chudých zaměstnanců (zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek po 12 měsíců a zaměstnanců, kteří byli na plný úvazek zaměstnaní mezi 6 a 11 měsíci) na celkovém počtu chudých, ČR, 2005–2013

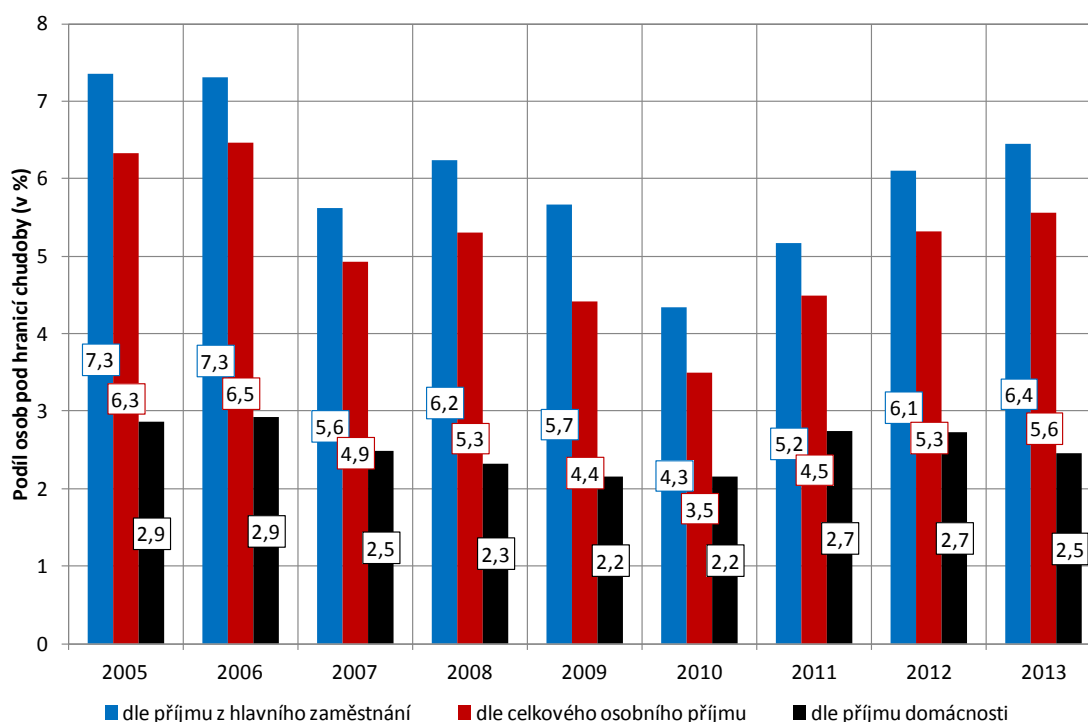

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2005–2013

Nejvyšší podíl na celkovém počtu chudých osob tvořili chudí zaměstnanci pracující na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok v roce 2006, kdy dosáhl 9,9 % (Obr. 19). V tomto roce byla úroveň chudoby na základě ekvivalizovaného příjmu domácnosti nejvyšší, a to 2,9 % (Obr. 17). Naopak nejnižší podíl byl zaznamenán v roce 2010, a to 7,9 % (Obr. 19). V tomto roce byla chudoba podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti na nejnižší úrovni v celém sledovaném období (Obr. 17). Tento vývoj jde ruku v ruce s celkovým vývojem úrovně příjmové chudoby, který odráží ekonomický vývoj v České republice. Ekonomická situace se

do roku 2008 zlepšovala, nezaměstnanost trvale klesala a mzdy rostly. Poté na životní úrovni domácností začaly postupně podepisovat dopady hospodářské krize, a to v podobě nárůstu nezaměstnanosti a stagnace, resp. poklesu reálných příjmů. U zaměstnanců se dopady ekonomické krize začaly projevovat se zpožděním, zejména od roku 2010. Zatímco trend příjmové chudoby se v celkové populaci žijící v bytech se začal v roce 2012 obracet, nárůst příjmové chudoby u osob zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok se z hlediska ekvivalizovaného příjmu domácnosti zastavil až v roce 2013, u individuální příjmové chudoby (podle příjmu z hlavního zaměstnání a celkových osobních příjmů) byl patrný i v posledním sledovaném roce (2013). K tomuto nárůstu mohlo přispět získání nového zaměstnání méně kvalifikovaných osob s nižšími příjmy ze zaměstnání, které snížily průměrný příjem celé skupiny osob zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok. Příjmy pracujících byly v roce 2012 sníženy také zavedením tzv. povodňové daně. Daňová zvýhodnění zavedená v roce 2013 naopak pomohla ke zvýšení příjmů pracujících a jejich domácností, a to zejména těch s dětmi, díky čemuž mohla chudoba podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti v tomto roce poklesnout.

Obr. 20 Podíl chudých zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek po 12 měsíců podle příjmu z hlavního zaměstnání, celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2005–2013

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2005–2013

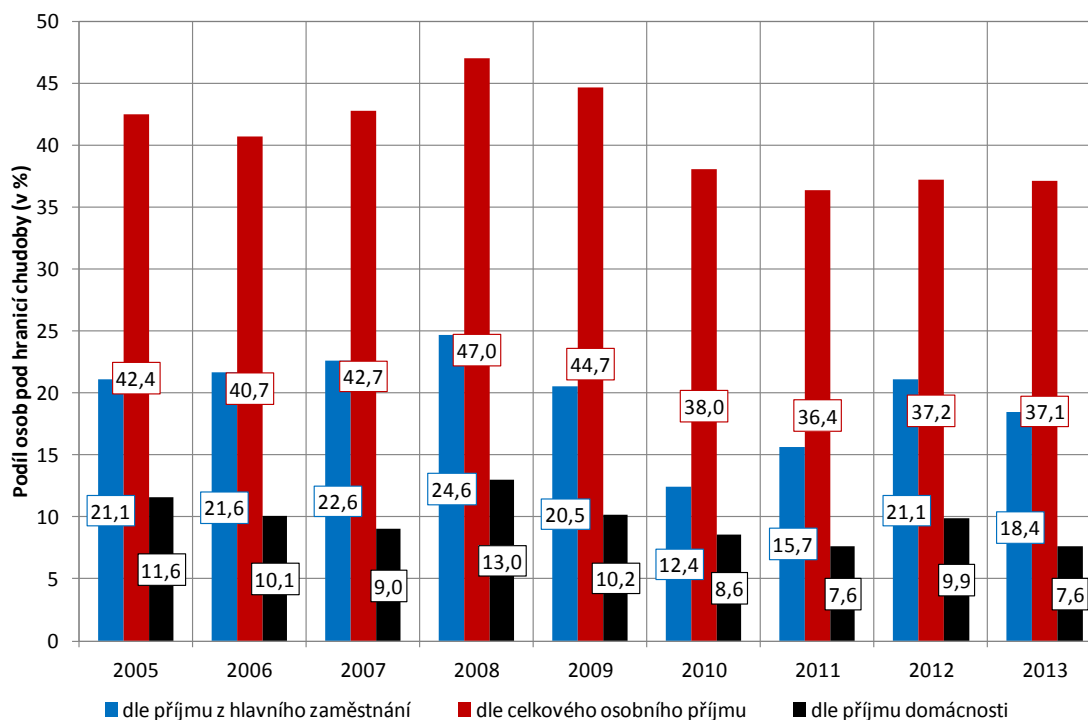
Nejvyšší podíl na celkovém počtu osob ohrožených příjmovou chudobou tvořili zaměstnanci pracující na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v roce 2008 (3,7 %), kdy byla úroveň ohrožení na úrovni 13,0 %, zatímco v celé populaci to byl z hlediska úrovně příjmové chudoby jeden z nejpříznivějších roků, kdy míra ohrožení chudobou dosahovala 9,0 %. Celkový počet osob, které byly pod hranicí chudoby s ekvivalizovaným příjmem domácnosti vzrostl v tomto

roce na téměř 34 tisíc, což představuje meziroční nárůst o více než 10 tisíc osob. Celkový disponibilní příjem domácností, které byly chudé, se proti předchozímu roku mírně snížil (z 155,9 tis. Kč na 155,6 tis. Kč), v důsledku snížení průměrné velikosti domácnosti (z 3,15 na 2,87 osob) však k poklesu ekvivalizovaného příjmu domácnosti nedošlo (78,5 tis. Kč v roce 2006 (z šetření 2007) a 83,3 tis. Kč v roce 2007 (šetření 2008)). Co se struktury domácností podle typu týká, v tomto roce patřilo do skupiny chudých výrazně více neúplných rodin (28,7 %) než v roce předchozím (14,1 %). K tomuto nárůstu došlo zejména na úkor rodin úplných (63,3 % v roce 2007, 53,9 % v roce 2008). Vliv na tyto změny mohly mít některé legislativní změny, a to zejména v souvislosti s úpravou konceptu životního minima, kdy došlo k poklesu částek životního minima, a to zhruba na úroveň 70 % výše v roce 2006, v důsledku toho se snížil počet příjemců sociálních dávek. Méně rodin dosáhlo zejména na přídavky na děti. Úplné rodiny s dětmi mohly ze vzorku chudých vypadnout zejména díky více než dvojnásobnému zvýšení rodičovského příspěvku.

Mírně se zvýšil i podíl chudých zaměstnanců podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání. Podstatně vzrostl také podíl osob, kterým nestačil celkový osobní příjem k překročení hranice chudoby, a to proti předchozímu roku (2007) o 4,3 p. b. na 47,0 % (Obr. 21). Tento vývoj indikuje na změny v dalších příjmech nad rámec příjmů z hlavního zaměstnání, které nestačí pokrývat mezeru mezi hranicí chudoby a nedostatečnými příjmy z hlavního zaměstnání. Tomu odpovídá i vývoj dalších aktivit, kterým se věnovali v rámci kalendářního roku zaměstnanci, kteří na plný úvazek pracovali mezi 6 a 11 měsíci. Svého vrcholu dosáhl podíl zaměstnanců, kteří byli po zbytek roku studenty (10,1 % (Tab. 34)). Z hlediska převažující aktivity, kterou zaměstnanci vykonávali po zbytek roku (kdy nepracovali), mezi chudými i nadále převažovali nezaměstnaní, kteří tvořili tři pětiny chudých. Absolutní počet zaměstnanců, jejichž další aktivitou vykonávanou v průběhu předchozího kalendářního roku byla nezaměstnanost, ve skupině osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci rostl, jejich příjmy se však v důsledku možnosti přivýdělku zavedené nově od roku 2007 zvyšoval. Další pětinu představovaly osoby v domácnosti a téměř 15 % pak zmiňovaní studenti. Osobám na rodičovské dovolené se více než dvojnásobně zvýšil rodičovský příspěvek a zároveň si mohly od roku 2007 neomezeně přivydělat, a proto i jejich příjmy rostly.

Nárůst chudoby u osob zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok byl patrný také v roce 2011 (příjmy 2010). V tomto nárůstu se mohlo odrazit zejména snížení dávek v nezaměstnanosti a zrušení legálního přivýdělku k dávkám v nezaměstnanosti, k němuž došlo na počátku roku 2010.

Obr. 21 Podíl chudých zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci podle příjmu z hlavního zaměstnání, celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2005–2013

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2005–2013

8.3 Shrnutí

Vývoj příjmové chudoby před rokem 1989 je založen především na expertních odhadech, neboť v té době bylo téma chudoby tabu. V devadesátých letech již bylo možné se opírat o data z tzv. mikrocensů, které provedl ČSÚ v letech 1992, 1996 a 2002. Od roku 2005 jsou údaje o úrovni příjmové chudoby dostupné z dat výběrového šetření Životní podmínky (EU-SILC).

Úroveň příjmové chudoby je do značné míry ovlivňována opatřeními státu, jeho sociální politikou, daňovým systémem atd. Výsledky výběrového šetření Životní podmínky ukázaly, že například změna koncepce životního minima, ke které došlo v roce 2007, významným způsobem ovlivnila příjmy českých domácností a tím také úroveň příjmové chudoby. Dopady byly patrné také se zavedením dalších opatření tohoto roku, například navýšení rodičovského příspěvku. Rokem významných změn v této oblasti byl také rok 2010, který přinesl mimo jiné omezování sociálních výdajů státu, což se projevilo zejména snižováním výše některých dávek, zkracováním podpůrné doby a zpřísňováním podmínek pro jejich přiznání. V letech 2012 a 2013 byly příjmy domácností například ovlivněny změnami v daňovém systému, např. zavedením tzv. povodňové daně, v jejímž rámci se snížila o 100 Kč měsíčně sleva na dani na poplatníka a jeho následným zrušením či zvýšením daňového zvýhodnění na děti.

Příjmy domácností, na jejichž výši a rozdělení ve společnosti je založen výpočet míry ohrožení příjmovou chudobou, se odvíjí také od celkového ekonomického vývoje státu, který byl významně poznamenán ekonomickou krizí, jejíž dopady se v České republice začaly

projevovat od roku 2008. Příjmy domácností v celém období, které zachycuje výběrové šetření Životní podmínky (2004 až 2012), rostly, v období krize tento růst výrazně zpomalil, reálně však od roku 2010 klesají. Podíl osob ohrožených příjmovou chudobou v České republice klesal až do roku 2009, v roce 2010 vzrostl zhruba na úroveň z roku 2006, od té doby opět meziročně mírně klesá.

Srovnáme-li úroveň příjmové chudoby na základě k tomuto účelu standardně využívaného indikátoru, vidíme, že trendy příjmové chudoby v celé populaci České republiky a příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek celý předchozí kalendářní rok, byly velmi podobné. Úroveň příjmové chudoby zaměstnanců, jež pracovali na plný úvazek 6 až 11 měsíců předchozího kalendářního roku, byla v důsledku menšího počtu zaměstnanců v této skupině v letech 2005 až 2013 rozkolísaná. Míra příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok, od roku 2006 (2,9 %) klesala až do roku 2010 (2,2 %), v roce 2011 výrazně vzrostla (2,7 %), rok poté se udržela na vysoké úrovni z roku 2011 a v roce 2013 poklesla zhruba na úroveň roku 2007 (2,5 %). Podíl zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku a jejichž domácnost hospodařila s příjmy pod hranicí chudoby, byl nejnižší v letech 2011 a 2013, kdy byla na úrovni 7,6 %. Nejvyšší byla míra chudoby těchto zaměstnanců v roce 2008, kdy dosáhla 13,0 %.

V průběhu sledovaných let tvořili chudí zaměstnanci stabilně zhruba dvanáct procent z celkového počtu osob ohrožených příjmovou chudobou. Zaměstnanci, kteří na plný úvazek pracovali po celý předchozí kalendářní rok, představovali v průměru devět procent z celkového počtu chudých osob a osoby zaměstnané na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v průměru necelá tři procenta. Vzhledem k tomu, že propouštění je až jedním z posledních opatření, která zaměstnavatelé aplikují při zhoršené situaci na trhu práce, rostl podíl osob zaměstnaných na plný úvazek po 12 měsících předchozího roku až do roku 2009 a k poklesu došlo až v roce 2010. V letech 2010 a 2011 s rostoucí nezaměstnaností rostl také podíl osob, které na plný úvazek pracovaly mezi 6 až 11 měsíci.

Vývoj příjmové chudoby jde ruku v ruce s vývojem na trhu práce, tedy s vývojem zaměstnanosti a nezaměstnanosti a zejména s vývojem platové a mzdové úrovně. Díváme-li se na problematiku chudoby pracujících osob, je tento vliv ještě silnější. Výkyvy na trhu práce se projevily ve větší míře na individuální úrovni příjmové chudoby. Nejnižší míra příjmové chudoby byla u osob zaměstnaných na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok i zaměstnanců, kteří na plný úvazek pracovali 6 až 11 měsíců předchozího kalendářního roku, v roce 2010, od té doby roste. Růst podílu osob pod hranicí chudoby podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti se zastavil v roce 2013 a podobně tomu bylo i u individuální chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku. U celoročně zaměstnaných osob k tomuto obratu zatím nedošlo.

Kapitola 9

Srovnání úrovně chudoby pracujících v České republice a ve Slovenské republice

Populace České republiky i Slovenské republiky patří mezi země s nejnižší mírou chudoby v Evropské unii. V roce 2010 bylo v Česku 9,0 % chudých obyvatel (nejnižší míra v rámci EU-27), na Slovensku 12,0 % (5. nejnižší míra), zatímco průměr EU-27 byl na úrovni 16,3 %³³. Jaká je úroveň chudoby pracujících v těchto zemích, liší se tato úroveň výrazně a liší se charakteristiky zaměstnanců ohrožených příjmovou chudobou? Na tyto otázky odpovídá tato kapitola.

9.1 Zaměstnanci pracující na plný úvazek po 12 měsících

Zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý kalendářní rok 2009, bylo v České republice 3 451 tisíc a tvořily 33,2 % populace celého státu, zatímco ve Slovenské republice splnilo tuto definici 1 961 tisíc osob (36,2 %). Kolik z nich je z různých hledisek považováno za chudé, je předmětem této části práce, stejně jako charakteristiky těchto osob.

9.1.1 Chudoba na úrovni jednotlivce

Porovnáme-li zvolené země vzhledem k chudobě podle příjmu jednotlivce, zjistíme, že podíl pracujících chudých byl v České republice nižší než ve Slovenské republice. Zatímco v České republice najdeme 143 tisíc (tj. 4,3 %) zaměstnanců s nižším příjmem ze zaměstnání než je hranice chudoby pro jednočlenné domácnosti, ve Slovenské republice byla četnost těchto osob vyšší. Chudobou na individuální úrovni zde bylo ohroženo téměř 146 tisíc zaměstnanců, kteří tvořili 7,4 % na plný úvazek pracující populace (Šustová a Zykmondová, 2014).

Celkový soubor všech zaměstnanců je možné rozdělit do čtyř podskupin pracovníků podle toho, zda byli ohroženi chudobou jen podle svého příjmu ze zaměstnání nebo i podle celkového osobního příjmu. Schéma tohoto rozdělení je znázorněno na obrázku 22, ze které vyplývá, že v České republice i ve Slovenské republice je nejčetnější skupinou chudých zaměstnanců soubor osob, které můžeme považovat za chudé z obou hledisek.

³³ Dostupné z WWW:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/database>, citováno 11. 11. 2014.

Obr. 22 Rozdělení skupiny celoročně pracujících zaměstnanců do podskupin podle jejich příjmu ze zaměstnání a celkového osobního příjmu, ČR, SR, 2010

Chudoba podle příjmu ze zaměstnání počet zaměstnanců (v tis.) / podíl zaměstnanců (v %)			
Chudoba podle celkového osobního příjmu	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	Podskupina A ČR: 132 tisíc (3,8 %) SR: 133 tisíc (6,8 %)	Podskupina B ČR: žádné případy SR: žádné případy
	nad hranicí chudoby	Podskupina C ČR: 17 tisíc (0,5 %) SR: 13 tisíc (0,7 %)	Podskupina D ČR: 3 302 tisíc (95,7 %) SR: 1 815 (92,5 %)

Poznámky:

Podskupina A – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle příjmu ze zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina B – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle příjmu ze zaměstnání, ale chudí podle celkového osobního příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí podle příjmu ze zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Podskupina D – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle příjmu ze zaměstnání, ani podle celkového osobního příjmu

Zdroj dat: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

Při hodnocení chudoby na individuální úrovni je tedy nutné zohlednit i další osobní příjmy dotázaných, které mohou udržet jednotlivce nad hranicí chudoby (Tab. 36). Tyto příjmy snižovaly v roce 2010 podíl chudých zaměstnanců v České republice o 0,5 p. b. na 3,8 % (absolutně na odhadovaných 132 tisíc osob) a ve Slovenské republice o 0,6 p. b. na 6,8 % (absolutně zhruba na 133 tisíc osob). Nejvýznamněji se přitom zmenšilo zastoupení pracujících chudých v obou populacích po zahrnutí sociálních transferů jako jsou starobní, pozůstalostní a invalidní důchody. U pracujících důchodců jde ovšem o obrácený vztah, kdy pracovní příjmy pomáhají k udržení či ke zlepšení životních podmínek osob v důchodu. Na druhou stranu další příjmy například ze samostatné výdělečné činnosti neměly na pokles podílu chudých zaměstnanců ani v jedné zemi významný vliv (Šustová a Zykmondová, 2014).

Tab. 36 Míra ohrožení příjmovou chudobou zaměstnanců pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok, založená na příjmu jednotlivce po postupném zahrnutí dalších příjmů, ČR, SR, 2010

	ČR		SR	
	%	rozdíl v p. b.*	%	rozdíl v p. b.*
PEI	4,3		7,4	
ohrožení chudobou po zahrnutí:				
příjmů z podnikání	4,3	0,0	7,4	0,0
podpory v nezaměstnanosti	4,3	0,0	7,4	0,0
starobních důchodů	4,2	0,1	7,2	0,2
vdovských/vdoveckých důchodů	4,2	0,0	7,0	0,2
invalidních důchodů	3,9	0,3	6,8	0,2
ostatních příjmů	3,8	0,1	6,8	0,0

Poznámky:

PEI = Poverty in Earned Income tzn. chudoba na základě příjmu ze zaměstnání

* rozdíl v p. b. značí rozdíl v míře chudoby po zahrnutí dalšího příjmu, např. míra chudoby po započítání příjmů ze zaměstnání je v Česku 4,3 %, zahrneme-li k těmto příjmům příjmy z podnikání, míra ohrožení chudobou bude 4,3 % a rozdíl v procentních bodech tak činí 0,0 p. b. Totéž platí po zahrnutí podpor v nezaměstnanosti. Zahrneme-li dále také starobní důchody, míra ohrožení chudobou se sníží na 4,2 %, rozdíl tak bude 0,1 p. b. atd.

Zdroj dat: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

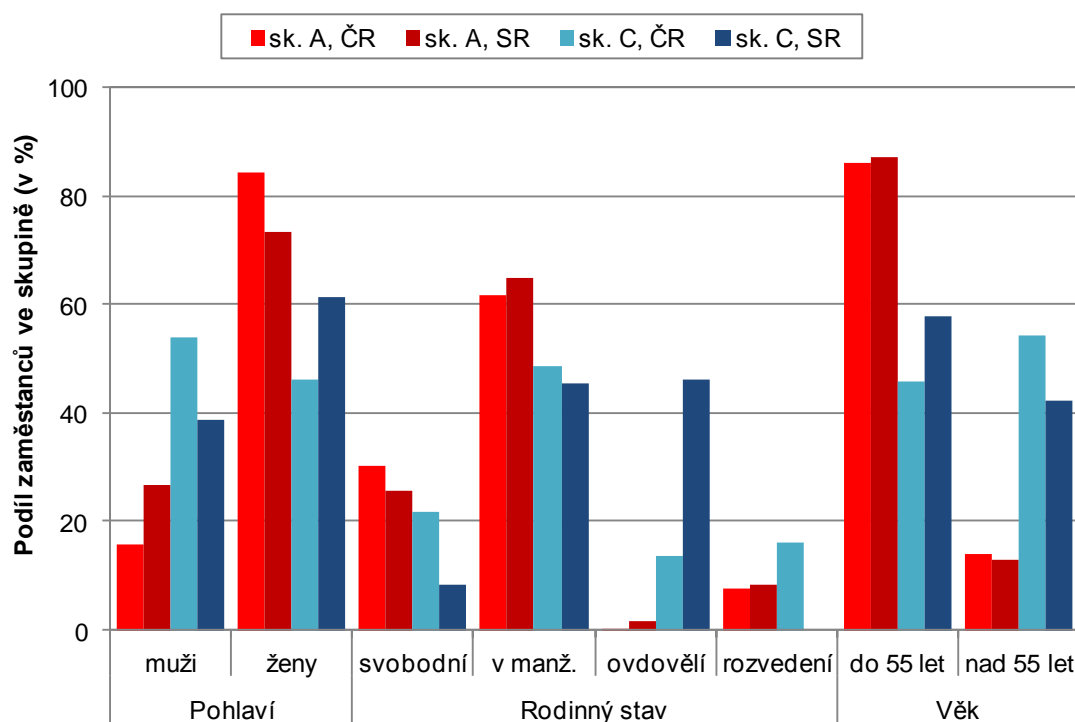
Podskupina A: chudí podle příjmů ze zaměstnání i celkových osobních příjmů

Tato skupina chudých zaměstnanců, kteří mají příjmy pod hranici chudoby i po obdržení různých sociálních dávek, má v obou zemích podobné charakteristiky. Obecně můžeme říci, že v této skupině převažovaly ženy, zaměstnanci s nižším vzděláním a osoby ve věku do 30 nebo nad 50 let, které žily spíše ve větších domácnostech. Tyto osoby také oproti průměru častěji deklarovaly horší zdravotní stav s častějším výskytem chronických nemocí nebo různých omezení v činnostech, které lidé obvykle dělají.

Podskupina C: chudí podle příjmů ze zaměstnání, nad hranici chudoby podle celkové osobního příjmu

Češi a Slováci se na individuální úrovni lišili zejména v této skupině osob, kterou tvořili zaměstnanci, jejichž příjem ze zaměstnání byl nižší, než je hranice chudoby. Podle jejich celkového osobního příjmu je ale nešlo považovat za chudé. Z výše uvedeného vyplývá, že tito lidé pobírali nějaké sociální dávky, které zvyšovaly jejich příjem nad hranici chudoby. U obou zemí se jednalo o osoby se spíše horším zdravotním stavem, v České republice však převažovali v této skupině muži a osoby nad 55 let (54 %), ve Slovenské republice spíše (ovdovělé) ženy (61 %) a lidé do 55 let (58 %). Další odlišností byl převažující typ domácnosti, v němž tyto osoby žily. V České republice najdeme v tomto podsouboru osob vyšší podíl domácností jednotlivců, ve Slovenské republice převažovaly vícečlenné domácnosti.

Obr. 23 Porovnání vybraných charakteristik zaměstnanců podskupin 1 a 3, ČR, SR, 2010

Poznámky:

sk. A neboli podskupina A = zaměstnanci, kteří byli chudí jak podle příjmu ze zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

sk. C neboli podskupina C = zaměstnanci, kteří byli chudí podle příjmu ze zaměstnání, ale nebyli chudí podle celkového osobního příjmu

Zdroj dat: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

9.1.2 Chudoba: z individuální na domácnostní úroveň

Druhou možností, jak analyzovat celoročně pracující zaměstnance, je komparace jejich osobního příjmu s tzv. ekvivalizovaným příjmem domácnosti, které byli členem. Další osoby v domácnosti totiž mohou výrazně změnit životní podmínky zkoumaných zaměstnanců.

V České republice bylo chudobou na domácnostní úrovni ohroženo 2,2 % a ve Slovenské republice 3,1 % všech zaměstnanců, tedy významně méně než v případě individuální úrovně. Pětina Čechů a dvě pětiny Slováků chudých podle příjmu domácnosti byly přitom chudé také podle jejich celkového osobního příjmu, absolutně to tedy odpovídalo 14 tisícům českých (tj. 0,4 %) a 26 tisícům slovenských (tj. 1,3 %) zaměstnanců. Právě tyto osoby tak tvořily jádro pracujících chudých, které je třeba detailně charakterizovat také v porovnání s ostatními skupinami pracovníků (Šustová a Zykmondová, 2014).

Pro tento účel můžeme obdobně jako u chudoby na individuální úrovni populaci zaměstnanců rozčlenit do čtyř podskupin. Jednotlivé podskupiny se v tomto případě liší tím, zda jejich členové byli ohroženi chudobou na individuální či domácnostní úrovni, popř. na obou. Rozdělení do jednotlivých podsouborů je uvedeno v obrázku 24.

Obr. 24 Rozdělení skupiny celoročně pracujících zaměstnanců do podskupin podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, SR, 2010

Chudoba podle osobního příjmu jednotlivce počet zaměstnanců (v tis.) / podíl zaměstnanců (v %)			
Chudoba podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	Podskupina 1 ČR: 14 tisíc (0,4 %) SR: 26 tisíc (1,3 %)	Podskupina 2 ČR: 60 tisíc (1,7 %) SR: 35 tisíc (1,8 %)
	nad hranicí chudoby	Podskupina 3 ČR: 117 tisíc (3,4 %) SR: 107 tisíc (5,5 %)	Podskupina 4 ČR: 3 259 tisíc (94,5 %) SR: 1 794 (91,4 %)

Poznámky:

Podskupina 1 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 4 – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý rok, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Zdroj dat: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

Podskupina 1: chudí na individuální i domácnostní úrovni

První podskupinu zaměstnanců označujeme jako jádro pracujících chudých. Právě tyto osoby jsou příjmovou chudobou nejohroženější, a to podle všech zkoumaných hledisek. Jejich situaci jim totiž nezlepší ani dodatečné příjmy v podobě různých sociálních dávek nebo dalších výdělků, ani složení jejich domácnosti. Také z tohoto důvodu je třeba tuto skupinu co nejpodrobněji analyzovat, aby případné změny sociální podpory či podoby konceptu minimální mzdy mohly být skutečně zacíleny na nejrizikovější soubor pracujících osob.

V České republice i ve Slovenské republice najdeme mezi pracujícími chudými zejména ženy, a to z více než dvou třetin. Podíl žen v této skupině byl v roce 2010 vyšší v České republice než ve Slovenské republice, konkrétně o 2,5 p. b. Z dalších charakteristik společných pro obě země lze jmenovat spíše nižší úroveň vzdělání, významně vyšší zastoupení rozvedených osob a nejvyšší podíl domácností jednotlivců (konkrétní hodnoty viz tab. 37). Tyto chudé pracující osoby nejčastěji ve věku 30–49 let měly dále v zaměstnání spíše nižší postavení s nižší mírou zodpovědnosti.

Populace pracujících chudých se v roce 2010 v České republice a ve Slovenské republice také v mnoha ohledech lišila. Nejvýraznější odlišností byl čtyřikrát častější výskyt neúplných domácností s dětmi v České republice než ve Slovenské republice, kde je naopak téměř pětikrát více domácností s příjmem pod 300 EUR měsíčně než v České republice (po přepočtení českých příjmů na eura). Slovenští chudí zaměstnanci pak častěji obývali rodinné domy v řídké

osídlených oblastech, v České republice oproti tomu tyto osoby najdeme spíše v bytových domech v hustě osídlených regionech. Tomu také odpovídá diferenciací domácností podle typu právního užívání bytu či domu, kdy slovenské společně hospodařící skupiny osob žily čtyřikrát častěji v bytech či domech v osobním vlastnictví.

Obecně pak lze shrnout, že typickou domácností chudých zaměstnanců byla v České republice i ve Slovenské republice domácnost samostatně žijících zejména rozvedených žen. V České republice mezi pracujícími chudými však najdeme také významný podíl neúplných domácností s dětmi, v nichž byla osoba v čele domácnosti žena (Šustová a Zykmondová, 2014).

Podskupina 2: chudí na domácnostní úrovni, nad hranicí chudoby na individuální úrovni

Tuto podskupinu představovali v obou zemích ze zhruba 53 % muži – živitelé rodiny, jejichž celkové osobní příjmy byly nad hranicí chudoby. Kvůli složení jejich domácností, v nichž najdeme v obou zemích často nepracující ženy, které zůstaly doma s dětmi, však není příjem domácnosti dostatečný na to, aby udržel zaměstnance nad hranicí chudoby. Tuto skutečnost dokazují i další charakteristiky osob, které žily nejčastěji v manželství v úplných rodinách s dětmi (podíl čistých úplných rodin s dětmi je nejvyšší ze všech sledovaných podskupin) v domácnostech s celkovou nízkou pracovní intenzitou. Češi se v této skupině od Slováků lišili především vyššími zaměstnaneckými příjmy, kdy podíl zaměstnanců s příjmy mezi jedním až dvěma tisíci eury měsíčně je v České republice více než trojnásobný (Šustová a Zykmondová, 2014).

Podskupina 3: nad hranicí chudoby na domácnostní úrovni, chudí na individuální úrovni

Třetí skupina sdružuje oproti předchozímu podsouboru osoby, které svými osobními příjmy spadaly pod hranici chudoby pro jednočlennou domácnost, díky příjmům dalších členů v domácnosti se ale dostaly nad hranici chudoby pro dané složení domácnosti. Tito zaměstnanci byly především vdané ženy, jež žily ve společné domácnosti s lépe vydělávajícími muži. Zastoupení žen v této skupině bylo dvojnásobně vyšší než v celém souboru zaměstnaných osob pracujících na plný úvazek 12 měsíců v roce. V České republice dosahoval podíl žen v této skupině zaměstnanců 86 %, tedy o 11,4 p. b. více než ve Slovenské republice.

Typickou domácností osob ze třetí podskupiny tak byly v roce 2010 jak v České republice, tak ve Slovenské republice úplné domácnosti s dalšími členy či partnerské páry, v nichž obě osoby byly chudé na individuální úrovni, díky společnému soužití se však nacházely nad hranicí chudoby pro dané složení domácnosti (Šustová a Zykmondová, 2014).

Podskupina 4: nad hranicí chudoby na domácnostní úrovni i individuální úrovni

Poslední většinovou skupinu zaměstnanců tvořily v roce 2010 osoby, které nebyly chudé ani na individuální, ani na domácnostní úrovni. Pro tyto jednotlivce žijící nejčastěji v úplných domácnostech bez dětí byla typická vyšší úroveň vzdělání a vyšší osobní příjmy než pro chudé pracovníky.

Česká republika a Slovenská republika se v tomto podsouboru pak lišily kromě výše obdrženého příjmu zejména tím, že v České republice pozorujeme častější výskyt vedoucích pozic v zaměstnání a o něco vyšší podíl mužů (Šustová a Zykmondová, 2014).

Tab. 37 Porovnání vybraných charakteristik u jednotlivých podskupin zaměstnanců, ČR, SR, 2010

Skupina/charakteristika		Česká republika				Slovenská republika			
		podskupina				podskupina			
		1	2	3	4	1	2	3	4
Pohlaví	muži	29,5	53,0	14,0	57,7	32,0	53,8	25,4	53,7
	ženy	70,5	47,0	86,0	42,3	68,0	46,2	74,6	46,3
Věk	do 29	17,7	5,0	20,8	14,2	14,0	7,8	20,8	16,4
	30–49	51,8	68,0	50,9	56,3	58,4	74,1	52,3	54,9
	50–64	30,5	27,0	28,4	28,6	26,3	18,1	27,9	28,4
	65+	0,0	0,0	0,0	0,9	1,3	0,0	0,0	0,3
Rodinný stav	svobodní	26,1	16	30,8	25,9	23,7	10,6	25,9	25,8
	v manželství	44,7	62,2	63,8	61,3	55,3	78,8	67	64,3
	ovdovělí	3,1	3,4	5,4	1,9	4,6	3,8	0,8	2,1
	rozvedení	26,1	18,4	0,0	10,9	16,4	6,8	6,4	7,7
Typ domácnosti	jednotlivci	32,1	1,9	0,8	7,7	23,2	0,0	1,1	5,7
	partnerské páry bez dětí	3,1	15,8	19,9	21,8	5,9	3,5	10,2	14,1
	čisté úplné r. s dětmi	33,9	50,6	26,2	35,0	36,4	59,7	25,8	31,0
	čisté neúplné r. s dětmi	20,6	15,1	0,6	2,4	5,5	6,9	0,4	2,1
Příjem (v eurech za měsíc)	do 300	16,1	0,0	8,5	0,1	76,0	3,0	49,9	0,4
	301–1 000	83,9	97,1	91,5	72,7	24,0	96,2	50,1	86,8
	1 001–2 000	0,0	2,9	0,0	24,3	0,0	0,8	0,0	11,8
	nad 2 000	0,0	0,0	0,0	2,9	0,0	0,0	0,0	1,1

Poznámky:

Podskupina 1 = zaměstnanci, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 = zaměstnanci, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale byli chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 = zaměstnanci, kteří byli chudí podle celkového osobního příjmu, ale nebyli chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 4 = zaměstnanci, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Zdroj dat: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

9.1.3. Chudoba – vliv ekvivalenčních stupnic

K porovnání příjmů (a chudoby) jednotlivých domácností se nejčastěji využívá příjmů na osobu nebo domácnost. Stále častěji se však analyzují příjmy upravené podle ekvivalenčních škál (např. modifikované škály OECD), které zohledňují rozdíly ve velikosti a složení domácnosti. Jelikož jsou takto vzniklé (ekvivalizované) příjmy vyšší než příjmy na osobu (tzv. per-capita), je zřejmé, že podíl chudých zaměstnanců by měl být podle tohoto přístupu nižší (Šustová a Zykmondová, 2014). Konkrétní počty a podíly zaměstnanců v jednotlivých podskupinách vytvořených na základě kombinací chudoby na individuální a domácnostní úrovni podle příjmů na osobu (per-capita) jsou uvedeny v obrázku 25.

Obr. 25 Rozdělení skupiny celoročně pracujících zaměstnanců do podskupin podle jejich celkového osobního příjmu a celkového příjmu domácnosti (per-capita), ČR, SR, 2010

Chudoba podle osobního příjmu jednotlivce počet zaměstnanců (v tis.) / podíl zaměstnanců (v %)			
Chudoba podle příjmu domácnosti (per-capita)	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	Podskupina I ČR: 72 tisíc (2,1 %) SR: 80 tisíc (4,1 %)	Podskupina II ČR: 789 tisíc (22,9 %) SR: 409 tisíc (20,8 %)
		Podskupina III ČR: 60 tisíc (1,7 %) SR: 53 tisíc (2,7 %)	Podskupina IV ČR: 2 530 tisíc (73,3 %) SR: 1 419 (72,4 %)

Poznámky:

Podskupina I = zaměstnanci, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak příjmu domácnosti (per-capita)

Podskupina II = zaměstnanci, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale byli chudí podle příjmu domácnosti (per-capita)

Podskupina III = zaměstnanci, kteří byli chudí podle celkového osobního příjmu, ale nebyli chudí podle příjmu domácnosti (per-capita)

Podskupina IV = zaměstnanci, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle příjmu domácnosti (per-capita)

Zdroj dat: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

V České republice bylo v roce 2010 72 tisíc (tj. 2,1 %) pracujících chudých (na individuální i domácnostní úrovni), tedy pětkrát více než při použití ekvivalizovaného příjmu domácnosti. Ve Slovenské republice se počet chudých zaměstnanců ztrojnásobil, zvýšil se na 80 tisíc (tj. 4,1 %). Z dalších podskupin nejvíce vzrostl počet osob ve druhém podsouboru, kam se přesunuly osoby ze čtvrté podskupiny. Jinými slovy se zvýšila četnost skupiny, kde jsou zaměstnanci s osobními příjmy nad hranicí chudoby, podle per-capita příjmu domácnosti je však lze považovat za chudé – v České republice vzrostl podíl těchto osob o více než 21 a ve Slovenské republice o 19 procentních bodů (Šustová a Zykmondová, 2014).

9.1.4 Shrnutí

Ať už se podíváme na chudobu zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý kalendářní rok, z jakékoli perspektivy, vidíme, že zaměstnanci jsou příjmovou chudobou ohroženi ve větší míře ve Slovenské republice než v České republice.

Zatímco v České republice bylo z hlediska celkových osobních příjmů chudých 3,8 % pracovníků, ve Slovenské republice to bylo 6,8 % zaměstnanců. Další příjmy nad rámec příjmů ze zaměstnání tak pomohly nad hranici chudoby 0,5, resp. 0,6 p. b. zaměstnanců v České republice, resp. ve Slovenské republice.

Z hlediska domácnostní úrovně je v České republice chudobou ohroženo 2,2 % zaměstnanců, zatímco ve Slovenské republice 3,1 % pracujících osob.

Jádro pracujících chudých, tedy podíl osob ohrožených chudobou na obou úrovních (individuální i domácnostní) je v obou zemích relativně malé (0,4 % zaměstnanců v České republice a 1,3 % ve Slovenské republice). Charakteristickou domácností chudých zaměstnanců byla v České republice i ve Slovenské republice domácnost samostatně žijících zejména rozvedených žen. Populace pracujících chudých se v těchto zemích nicméně také v mnohém liší. V České republice byl v roce 2010 mezi těmito osobami ve srovnání se Slovenskou republikou čtyřikrát vyšší podíl zaměstnanců žijících v neúplných domácnostech s dětmi. Zatímco chudí zaměstnanci ve Slovenské republice obývali častěji rodinné domy v řídké osídlených oblastech, v České republice žijí spíše v bytových domech v hustě osídlených regionech.

Při přechodu z individuální na domácnostní úroveň hrají významnou roli v míře ohrožení příjmovou chudobou ekvivalenční škály. Oproti chudobě založené na příjmech přepočtených na ekvivalentní osoby je chudoba podle příjmu na osobu výrazně vyšší. Jádro pracujících chudých se tak v České republice zvýšilo pětkrát, ve Slovenské republice třikrát (Šustová a Zykmondová, 2014).

9.2 Zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsících

Osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci bylo v České republice 320 tisíc (3,1 % české populace), zatímco ve Slovenské republice 132 tisíc (2,6 % slovenské populace).

Tyto osoby nepracovaly na plný úvazek po celý kalendářní rok, ale pouze část roku, a tak zbylou část roku musely mít jinou hlavní aktivitu. Tabulka 38 ukazuje podíly osob v této skupině zaměstnanců podle jejich dalších aktivit, které vykonávaly v průběhu roku 2009.

Nejvyšší podíl osob byl ve zbytku roku nezaměstnaný, a to přes šedesát procent v obou zemích, přičemž o něco vyšší podíl byl ve Slovenské republice, kde se blížil dvěma třetinám. V České republice byl druhý nejvyšší podíl osob v domácnosti, a to 18,0 %, zatímco ve Slovenské republice bylo v domácnosti pouze půl procento zaměstnanců, kteří pracovali v předchozím kalendářním roce na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci. Ve Slovenské republice byla druhou nejčastější další aktivitou ostatní neaktivita. Takto klasifikované osoby jsou osoby nepracující, které práci nehledají a zdrojem jejich příjmu je majetek, úspory či výsluhový příspěvek, případně je živí jiná osoba apod. Těchto zaměstnanců je ve Slovenské republice více než desetina, podobně jako osob, které po zbytek roku studovaly. V obou zemích byl v 6,5 % případů další aktivitou starobní důchod (Tab. 38).

Tab. 38 Podíl zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) podle další vykonávané činnosti v průběhu předchozího kalendářního roku k zaměstnání na plný úvazek, ČR, SR, 2010

Ostatní aktivity	ČR	SR	Ostatní aktivity	ČR	SR
OSVČ	3,2	2,5	invalidita	2,5	1,7
nezaměstnanost	61,4	65,3	v domácnosti, péče o jiné členy domácnosti	18,0	0,6
studium	6,2	10,5	ostatní neaktivita*	0,0	11,7
starobní důchod (vč. předčasného)	6,5	6,5	kombinace více aktivit	2,2	1,2

Poznámky: *osoba nepracuje, práci nehledá a zdrojem jejího příjmu je majetek, úspory, výsluhový příspěvek, živí ji jiná osoba apod.

Zdroj: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

9.2.1 Chudoba na úrovni jednotlivce

Porovnáme-li celkový osobní příjem těchto zaměstnanců s hranicí chudoby pro jednočlennou domácnost, zjistíme, že v České republice tento příjem k překročení hranice chudoby nestačí více než třetině zaměstnanců (36,9 %), zatímco ve Slovenské republice je pod hranicí chudoby více než polovina zaměstnanců (53,5 %).

Kdyby tito zaměstnanci měli své zaměstnání po celý předchozí kalendářní rok, jejich příjem ze zaměstnání by nestačil k překročení hranice chudoby 13,4 % českých a 31,9 % slovenských zaměstnanců. To znamená, že v případě, že by tyto osoby na plný úvazek pracovaly po celý kalendářní rok, snížila by se úroveň chudoby v České republice o 23,5 p. b. (64 %) a ve Slovenské republice o 21,6 p. b. (40 %).

Zaměstnanců, kterým by k překročení hranice chudoby pro jednočlennou domácnost nestačil jejich celkový osobní příjem ani příjem ze zaměstnání, i kdyby ho měly po celý předchozí kalendářní rok, bylo v obou zemích 40 tisíc. V České republice to představovalo více než desetinu zaměstnanců, zatímco ve Slovenské republice téměř třetinu (Obr. 26).

Celkový osobní příjem nižší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost mělo v České republice celkem 118 tisíc zaměstnanců, ve Slovenské republice 70 tisíc zaměstnanců. Z toho 78 tisícím Čechů a 30 tisícům Slováků by stačil příjem ze zaměstnání k překonání hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, kdyby ho měli po celý rok (Obr. 26).

Necelé jedno procento českých zaměstnanců a necelá dvě procenta slovenských zaměstnanců měla tak nízký příjem ze zaměstnání, že by jim k překročení hranice chudoby pro jednočlennou domácnost nestačil ani, kdyby ho měli po celý kalendářní rok, zatímco jejich celkový osobní příjem byl vyšší než stanovená hranice (Obr. 26).

Zaměstnanců, jejichž celkový osobní příjem i případný celoroční příjem ze zaměstnání byly nad hranicí chudoby, se v České republice blížil dvěma třetinám, zatímco ve Slovenské republice nedosahoval ani poloviny (Obr. 26).

Obr. 26 Rozdělení skupiny zaměstnanců pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci do podskupin podle jejich příjmu ze zaměstnání a celkového osobního příjmu, ČR, SR, 2010

Chudoba podle příjmu ze zaměstnání (extrapolovaného) počet zaměstnanců (v tis.) / podíl zaměstnanců (v %)			
Chudoba podle celkového osobního příjmu		pod hranicí chudoby	nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	Podskupina A ČR: 40 tisíc (12,5 %) SR: 40 tisíc (30,3 %)	Podskupina B ČR: 78 tisíc (24,5 %) SR: 30 tisíc (23,1 %)
	nad hranicí chudoby	Podskupina C ČR: 3 tisíce (0,9 %) SR: 2 tisíce (1,6 %)	Podskupina D ČR: 199 tisíc (62,2 %) SR: 59 (45,0 %)

Poznámky:

Podskupina A – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí jak podle extrapolovaného příjmu ze zaměstnání, tak celkového osobního příjmu

Podskupina B – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí podle extrapolovaného příjmu ze zaměstnání, ale chudí podle celkového osobního příjmu

Podskupina C – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří byli chudí podle extrapolovaného příjmu ze zaměstnání, ale nikoli podle celkového osobního příjmu

Podskupina D – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po 6–11 měsíců, kteří nebyli chudí ani podle extrapolovaného příjmu ze zaměstnání, ani podle celkového osobního příjmu

Zdroj dat: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

9.2.2 Chudoba: z individuální na domácnostní úroveň

Vezmeme-li v úvahu ekvivalizovaný příjem domácnosti, osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci bylo v roce 2010 pod hranicí chudoby 8,6 % v České republice a 11,3 % ve Slovenské republice. Téměř tři čtvrtiny z těchto zaměstnanců (71,4 %) v České republice a 84,9 % ve Slovenské republice je chudých také z hlediska jejich celkového osobního příjmu. To znamená, že v České republice je 6,1 % zaměstnanců a ve Slovenské republice 9,6 % zaměstnanců pod hranicí chudoby jak z hlediska jejich celkového osobního příjmu, tak podle příjmu jejich domácnosti. Tyto osoby tvoří tzv. jádro pracujících chudých.

Zaměstnanců, kterým by jejich osobní příjem stačil, aby nebyli chudí, kdyby žili sami v domácnosti, ale složení domácnosti je takové, že jsou ohroženi příjmovou chudobou, bylo v České republice 8 tisíc (2,5 %), ve Slovenské republice jich byly 2 tisíce (1,7 %).

Naopak těch, kterým jejich celkový osobní příjem nestačil k překročení hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, ale příjem domácnosti překročil hranici chudoby pro dané složení domácnosti, bylo v České republice 98 tisíc, tedy necelá třetina, zatímco ve Slovenské republice takových zaměstnanců bylo 58 tisíc, tedy více než dvě pětiny (Obr. 27).

Zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek v roce 2009 mezi 6 a 11 měsíci a jimž stačil jejich celkový osobní příjem k tomu, aby nebyli ohroženi příjmovou chudobou, v případě, že by žili v samostatné domácnosti a kteří žijí v takové domácnosti, jejíž příjem překračuje hranici chudoby pro dané složení domácnosti, bylo v České republice 194 tisíc, tedy téměř dvě třetiny, zatímco ve Slovenské republice jejich podíl nedosahoval ani poloviny (Obr. 27).

Obr. 27 Rozdělení skupiny zaměstnanců pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci do podskupin podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, SR, 2010

Chudoba podle osobního příjmu jednotlivce Počet zaměstnanců (v tis.) / podíl zaměstnanců (v %)			
Chudoba podle příjmu Domácnosti	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranicí chudoby	Podskupina 1 ČR: 20 tisíc (6,1 %) SR: 13 tisíc (9,6 %)	Podskupina 2 ČR: 8 tisíc (2,5 %) SR: 2 tisíce (1,7 %)
	nad hranicí chudoby	Podskupina 3 ČR: 98 tisíc (30,8 %) SR: 58 tisíc (43,9 %)	Podskupina 4 ČR: 194 tisíce (60,6 %) SR: 59 tisíc (44,8 %)

Poznámky:

Podskupina 1 = zaměstnanci, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 2 = zaměstnanci, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale byli chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 3 = zaměstnanci, kteří byli chudí podle celkového osobního příjmu, ale nebyli chudí podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Podskupina 4 = zaměstnanci, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti

Zdroj dat: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

9.2.3 Chudoba – vliv ekvivalenčních stupnic

Jaký vliv na úroveň chudoby českých a slovenských zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v roce 2009, měla změna ekvivalizovaného příjmu domácnosti na příjem přepočtený na osobu je předmětem této podkapitoly. Ekvivalenční stupnice totiž hrají klíčovou roli při určování míry ohrožení příjmovou chudobou, při jejímž výpočtu tradičně používáme právě tzv. ekvivalizovaný příjem, tj. příjem vydělený počtem ekvivalentních jednotek dané domácnosti. V této podkapitole bude výpočet míry ohrožení příjmovou chudobou založen místo na příjmu na ekvivalentní jednotku na příjmu na osobu.

Při zachování hranice chudoby, tedy 60 % mediánu národního ekvivalizovaného příjmu je patrné, že došlo ke zvýšení chudoby v obou zemích. V České republice vzrostla z 8,6 % na 38,0 %, tedy o 29,4 p. b. Ve Slovenské republice došlo ke zvýšení z původního podílu 11,3 % zaměstnanců ohrožených chudobou podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti na 40,2 % při

použití příjmu na osobu, tedy o 28,9 p. b. Větší vliv na úroveň příjmové chudoby tak přepočtení podle ekvivalentní stupnice má podle těchto výsledků v České republice.

Podíl osob zaměstnaných na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci ohrožených příjmovou chudobou z hlediska jejich celkového osobního příjmu i příjmu domácnosti přepočteného na osobu se v České republice v roce 2010 zvýšil z původních 6,1 % při použití ekvivalizovaného příjmu na 21,6 % při použití příjmu přepočteného na osobu. Ve Slovenské republice byl nárůst ještě o něco vyšší, a to 19,2 p. b. z původních 9,6 % na 28,8 % (Obr. 28). Podíl zaměstnanců, jejichž celkový osobní příjem byl vyšší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost, ale kteří byli chudí na základě příjmů jejich domácnosti, se při použití příjmu na osobu zvýšil téměř z 2,5 %, resp. 1,7 % (při použití ekvivalizovaného příjmu; Obr. 28) na 16,4 %, resp. 11,4 % v České republice, resp. ve Slovenské republice (Obr. 28).

Obr. 28 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle jejich chudoby podle jejich celkového osobního příjmu a podle příjmu jejich domácnosti přepočteného na osobu, ČR, SR, 2010

Chudoba podle celkového osobního příjmu podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle příjmu domácnosti (na osobu)	pod hranicí chudoby		
	nad hranicí chudoby		
	pod hranici chudoby	nad hranici chudoby	
	pod hranici chudoby	Podskupina I ČR: 69 tisíc (21,6 %) SR: 38 tisíc (28,8 %)	Podskupina II ČR: 52 tisíc (16,4 %) SR: 15 tisíc (11,4 %)
	nad hranici chudoby	Podskupina III ČR: 49 tisíc (15,3 %) SR: 32 tisíc (24,7 %)	Podskupina IV ČR: 149 tisíc (46,7 %) SR: 46 tisíc (35,1 %)

Poznámky:

Podskupina I – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, kteří byli chudí jak podle celkového osobního příjmu, tak podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina II – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, kteří nebyli chudí podle celkového osobního příjmu, ale chudí podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina III – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, kteří byli chudí z hlediska celkového osobního příjmu, ale nikoli podle příjmu domácnosti (na osobu)

Podskupina IV – zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, kteří nebyli chudí ani podle celkového osobního příjmu, ani podle příjmu domácnosti (na osobu)

Zdroj: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

Naopak osoby, které byly pod hranicí chudoby se svými celkovými osobními příjmy, ale nikoli s příjmy domácnosti, se vlivem tohoto přepočtu snížil v České republice o polovinu, a to z 30,8 % na 15,3 %. Ve Slovenské republice se podíl této podskupiny zaměstnanců snížil ze 43,9 % na 24,7 %.

Nejvyšší podíl zaměstnanců i nadále zůstává ve skupině zaměstnanců, kteří nejsou chudí ani z hlediska jednotlivce, ani z hlediska příjmu domácnosti. V České republice je stále téměř polovina zaměstnanců a ve Slovenské republice více než třetina (Obr. 28).

Obr. 29 Rozdělení zaměstnanců (pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku) do 4 podskupin podle toho, zda jsou chudí podle ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti a/nebo příjmu domácnosti přepočteného na osobu, ČR, 2011

Chudoba podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti podíl zaměstnanců (%)			
Chudoba podle příjmu domácnosti (na osobu)	pod hranicí chudoby		nad hranicí chudoby
	pod hranici chudoby	ČR: 8,6 % SR: 11,3 %	ČR: 29,4 % SR: 28,9 %
		Takové případy neexistují	ČR: 62,0 % SR: 59,8 %

Zdroj: EU-SILC 2010, vlastní výpočty

9.2.4 Shrnutí

Zaměstnanci pracující na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, tedy v roce 2009, tvořili pouze zhruba tři procenta populace jak České republiky, tak Slovenské republiky. Vzhledem k tomu, že nebyli zaměstnaní po celý kalendářní rok, museli v jeho rámci mít ještě jinou aktivitu. Většina těchto zaměstnanců bylo po zbytek roku nezaměstnaná, v obou zemích to byly téměř dvě třetiny.

V České republice bylo výrazně nižší procento zaměstnanců, jejichž celkový osobní příjem nestačil k překročení hranice chudoby pro jednočlennou domácnost. Zatímco v České republice byl podíl těchto zaměstnanců na úrovni jedné třetiny, ve Slovenské republice překročil polovinu.

Výrazné rozdíly byly patrné také z hlediska příjmu ze zaměstnání. Kdyby byly tyto osoby zaměstnané na plný úvazek po celý kalendářní rok a měly tak po celý rok příjem ze zaměstnání, ten by nestačil k překročení hranice chudoby 13,4 % českých a 31,9 % slovenských zaměstnanců. Pokud by tedy tito lidé pracovali po celý rok 2009, úroveň chudoby by výrazně poklesla, o něco více v České republice (o 64 %) než ve Slovenské republice (o 40 %).

Chudoba zaměstnanců byla vyšší ve Slovenské republice i z hlediska příjmu domácnosti. V České republice byla na úrovni 8,6 %, zatímco ve Slovenské republice činila 11,3 %.

Tzv. jádro pracujících chudých, které tvoří osoby chudé jak z hlediska jejich celkového osobního příjmu, tak podle ekvivalizovaného příjmu jejich domácnosti, bylo ve Slovenské republice větší (9,6 %) než v České republice (6,1 %).

Jak už se ukázalo i v předchozích kapitolách, významný vliv na úroveň chudoby má použití ekvivalenčních škál. Tento vliv se na celkové úrovni chudoby projevil o něco výrazněji v České republice. Celková úroveň chudoby se při použití příjmu domácnosti přepočteného na osobu v České republice zvýšila o 29,4 p. b., zatímco ve Slovenské republice o 28,9 p. b. U jádra pracujících chudých byl vyšší nárůst naopak zaznamenán ve Slovenské republice, a to o 19,2 p. b., zatímco v České republice došlo ke zvýšení o 15,5 p. b.

ZÁVĚR

Tématem předložené disertační práce byla problematika pracujících chudých, v anglosaské literatuře označovaných termínem *working poor*. Téma chudoby je i v 21. století tématem vysoce aktuálním, a to nejen z hlediska nejchudších zemí světa a poskytování rozvojové pomoci, ale i v zemích rozvinutých. Pohledy na chudobu jsou totiž různé. V rozvojových zemích se jedná o chudobu v absolutním slova smyslu, zatímco v zemích rozvinutějších se řeší chudoba relativní, tedy ve srovnání se standardem společnosti. Jedná se spíše o nerovnost než chudobu v pravém slova smyslu. Chudoba, lépe řečeno pohled na ni a její příčiny, se proměňovaly v čase. Zatímco dříve souvisela zejména s životním cyklem jedince, respektive rodiny, a proto se často nazývala demografickou, tzv. nová chudoba, která se v evropských zemích začala výrazně prosazovat zejména od 70. let 20. století, souvisí s pozicí jedince na trhu práce. Tento typ chudoby se v České republice začal projevovat až po roce 1989, a zejména po roce 1997 spolu s růstem nezaměstnanosti. Vedle nárůstu nezaměstnanosti se začal objevovat další problém, a to chudoba pracujících osob. Samotná existence zaměstnání totiž ještě člověku nezaručuje, že nebude chudý, resp. že jeho životní situace bude lepší ve srovnání s osobami nepracujícími, žijícími ze sociálních dávek, i když by tomu tak mělo být. Chudoba pracujících osob je v současnosti skloňována zejména v souvislosti s minimální mzdou, která by měla plnit dvě základní funkce. První z nich by měla být právě ochrana pracujících osob před chudobou. Druhou, neméně důležitou funkcí, je motivace pro hledání, přijetí a vykonávání práce, tj. zvýhodňovat zaměstnané oproti lidem pouze se sociálním příjmem.

Předložená disertační práce měla za cíl komplexně zmapovat chudobu pracujících osob v České republice, její úroveň a vývoj, charakteristiky chudých osob i opatření, která úroveň příjmové chudoby ovlivňují.

Na úvodní kapitolu navázala druhá kapitola, která poskytla k tomuto hodnocení potřebné teoretické a konceptuální zázemí. Pozornost v ní byla věnována čtyřem dvojicím typů teoretických přístupů k vymezení chudoby i konkrétním konceptům z těchto teoretických vycházejících. Úroveň chudoby ve společnosti se vždy odráží od konceptu k tomuto účelu použitému. Největší diskuse se odedávna vedly mezi zastánci absolutních konceptů chudoby a zastánci konceptů relativní chudoby. Zatímco absolutní chudoba je spojována s nedostatkem prostředků pro uspokojení základních lidských potřeb, relativní chudoba je založena na porovnání existujících podmínek v dané zemi vůči nějakému standardu života. Koncepty použité v rámci této disertační práce jsou rovněž relativního typu. Jsou to zároveň typy nepřímé, neboť měří chudobu před spotřebou. Chudoba je měřena objektivně, tzn. na základě příjmů,

nezávisle na tom, zda se dané osoby samy považují za chudé či nikoli. Řadí se mezi koncepty preskriptivní, neboť úroveň chudoby je vymezena na základě expertních odhadů, nikoli konsensu společnosti.

Třetí kapitola se věnovala vývoji sociální politiky v oblasti chudoby, neboť její opatření mají za cíl úroveň chudoby redukovat a ovlivňují tak její úroveň ať už přímo nebo nepřímo. V první řadě byla pozornost věnována konceptu minimální mzdy, jejímž smyslem by mělo být ochránit zaměstnance před chudobou a zároveň motivovat k nástupu do zaměstnání místo využívání dávek. Příjmy jednotlivců i domácností, od kterých se odvíjí úroveň příjmové chudoby, jsou výrazně ovlivňovány také dalšími opatřeními sociální politiky, která mají zlepšit finanční situaci nízkopříjmových rodin, zejména s dětmi. Jsou to například přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a další.

Nezbytnou součástí práce je čtvrtá kapitola zaměřená na hlavní datový zdroj používaný v této práci – výběrové šetření Životní podmínky a metodiku používanou v rámci předložené práce. Metodika hodnocení úrovně chudoby pracujících osob je velmi nejednotná. Relativní shoda panuje na definici chudoby, menší už na tom, jak definovat pracující osobu. Existují tři hlavní přístupy podle třech zemí, které se problematice pracujících chudých doposud intenzivněji věnovaly (USA, Francie a EU). V rámci této práce byly definovány dvě skupiny pracujících osob. První skupinu tvořili zaměstnanci, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok. Druhá skupina byla tvořena osobami, které byly na plný úvazek zaměstnané mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku. Úroveň chudoby byla zjištěna porovnáním ekvivalizovaného příjmu domácnosti s hranicí chudoby, tedy tak, jak je standardně měřena v zemích Evropské unie. Dále bylo využito několika dalších alternativních přístupů k měření chudoby pracujících založených na individuálních příjmech jednotlivce, které byly porovnány s hranicí chudoby pro jednočlennou domácnost. Takto vypočtená míra chudoby vyjadřovala podíl osob, které by byly chudé, pokud by byly závislé pouze na svých individuálních příjmech (příjmu z hlavního zaměstnání a celkovém osobním příjmu). Dostupné koncepty měření chudoby byly rozšířeny o kombinaci chudoby na individuální úrovni a na domácnostní úrovni. Vzniklo tak několik podskupin pracujících chudých, včetně tzv. jádra pracujících chudých, které bylo tvořeno zaměstnanci, jejichž osobní příjem byl nižší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost a zároveň žili v domácnosti s nízkými příjmy.

Stěžejní kapitolou této práce je kapitola pět, která zachycuje úroveň chudoby dvou skupin zaměstnanců – zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok, a osob zaměstnaných na plný úvazek v předchozím kalendářním roce mezi 6 a 11 měsíci. Vzhledem k tomu, že úroveň příjmové chudoby je v České republice na nízké úrovni, nelze očekávat, že úroveň příjmové chudoby pracujících bude vysoká, to ale neznamená, že je zanedbatelná.

Zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok, bylo podle tradičně používaného vymezení chudoby – standardního evropského indikátoru příjmové chudoby, který se odvíjí od tzv. ekvivalizovaného příjmu domácnosti, celkem 2,7 %. Pokud by tito zaměstnanci žili v jednočlenné domácnosti a měli pouze svůj příjem z hlavního zaměstnání, resp. celkový osobní příjem, pod hranici chudoby by jich spadlo 5,2 %, resp. 4,5 %. Z toho vyplývá, že existují nějaké další příjmy, které zaměstnanci mají nad rámec svých příjmů

z hlavního zaměstnání, které jim pomáhají nad hranici chudoby. Jedná se o další pracovní příjmy i příjmy sociální.

Kombinací těchto dvou přístupů (individuálního a domácnostního) získáme čtyři skupiny zaměstnanců podle toho, zda jsou chudí na úrovni domácnosti a/nebo na individuální úrovni. Jádro pracujících chudých, které tvoří zaměstnanci chudí z obou těchto pohledů, bylo relativně malé – tvořilo ho 0,5 % zaměstnanců. Jádro pracujících chudých tvořily zejména ženy, nízkokvalifikované osoby s nízkými pracovními příjmy a nízkým sociálním postavením. Hlavním problémem této skupiny zaměstnanců tedy představují nízké pracovní příjmy, které jsou důsledkem méně kvalifikovaných prací, které tito zaměstnanci s nižším vzděláním vykonávají.

U zaměstnanců pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku je hlavním problémem práce na menší počet měsíců než celý rok. Protože tyto osoby nepracovaly po celý rok, musely vyvíjet i jinou ekonomickou aktivitu během něj. Ve dvou třetinách případů to byla nezaměstnanost a v další pětině se jednalo o osoby, jež ve zbylých měsících pečovaly o ostatní členy domácnosti. Při porovnání celkového osobního příjmu těchto osob s hranicí chudoby pro jednočlennou domácnost se pod touto hranicí nacházelo 36,4 % zaměstnanců. Porovnal-li se extrapolovaný roční příjem z hlavního zaměstnání s hranicí chudoby, resp. průměrný měsíční příjem z hlavního zaměstnání s měsíční hranicí chudoby, pod hranici chudoby spadlo 15,7 % osob. Z toho vyplývá, že v udržení si zaměstnání po celý kalendářní rok tkví velký potenciál, neboť extrapolaci příjmu z hlavního zaměstnání na celý kalendářní rok se snížila chudoba o 20,7 p. b., resp. 57 %.

Výsledky deskriptivní analýzy podpořila i šestá kapitola, která se vycházela z principů regresní analýzy, v rámci níž bylo mimo jiné zjištěno, že z hlediska individuální chudoby hraje významnou roli vzdělání. Čím vyššího vzdělání zaměstnanec dosáhl, tím byla jeho šance spadnout do skupiny osob ohrožených příjmovou chudobou nižší. Se vzděláním je úzce spjato i zaměstnání a postavení v něm, od kterých se zase odvíjí celkové socioekonomické postavení člověka ve společnosti, a proto není překvapivé, že čím bylo zaměstnání osoby méně kvalifikované (tím byl také jeho příjem nižší), tím byla jeho šance být chudý vyšší. Nejvyšší šanci být chudí měli rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci.

Významnými prediktory chudoby na úrovni domácnosti byly kromě pohlaví rodinný stav a s ním související typ domácnosti a na ně navazující počet dětí v rodině. Šance být chudý byla vyšší u mužů než u žen, což není překvapivé, zejména u celoročně zaměstnaných osob. Je-li totiž žena celoročně zaměstnaná, existuje relativně vysoká pravděpodobnost, že její partner byl také zaměstnaný. Naopak je-li muž po celý rok zaměstnaný, pravděpodobnost, že i jeho partnerka participovala na trhu práce je nižší, a to zejména z důvodu mateřské či rodičovské dovolené. Svobodné a ovdovělé osoby měly nižší šanci být chudé než osoby sezené, které častěji žijí s větším počtem vyživovaných osob (osob bez vlastního příjmu) sezenými zaměstnanci a naopak rozvedení zaměstnanci mají šanci vyšší. U zaměstnanců pracujících na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci byla šance vyšší pro svobodné, rozvedené i ovdovělé. Vyživovanými osobami jsou nejčastěji děti, a čím více dětí v rodině, tím vyšší šance být chudý. Z hlediska typu domácnosti byla šance být chudý vyšší u zaměstnanců žijících ve všech ostatních typech

domácnosti (neúplná rodina, nerodinná domácnost, domácnost jednotlivce ženy i muže) ve srovnání se zaměstnanci žijícími v úplných rodinách.

Sedmá kapitola představila mikrosimulační model, jehož cílem bylo zjistit, jaký vliv na úroveň příjmové chudoby pracujících by mělo zvýšení čistého příjmu jednotlivce z jeho hlavního zaměstnání. Jako nejreálnější přicházelo v úvahu zvýšení o 500 Kč čistého měsíčně, které by nad hranici chudoby pro jednočlennou domácnost pomohlo zhruba třetině zaměstnanců. Vliv na úroveň chudoby z hlediska domácnosti nebyl výrazný, neboť ekvivalizovaný příjem domácnosti by se k překročení hranice chudoby musel v průměru zvýšit o více než 2 000 Kč čistého za měsíc, a proto by jádro pracujících chudých zaznamenalo jen nepatrné zmenšení. Zvýšení čistého měsíčního příjmu z hlavního zaměstnání o 500 Kč by ve větší míře pomohlo mužům než ženám, a to i přesto, že ženy tvořily většinu osob, jejichž příjem z hlavního zaměstnání byl nižší než hranice chudoby pro jednočlennou domácnost. Přestože chudých osob ve vzorku chudých podle příjmu z hlavního zaměstnání s rostoucím vzděláním ubývalo, navýšení příjmu by pomohlo nad hranici chudoby tím většímu počtu osob, čím vyšší bylo vzdělání. Zmiňované zvýšení příjmu by zaměstnancům na méně kvalifikovaných pozicích pomohlo jen zřídka. Při tvorbě politických opatření by tak měla být pozornost věnována právě této skupině osob – s nízkým vzděláním, na méně kvalifikované pozici a s nízkým socioekonomickým statusem.

Zaměstnanci, kteří byli předmětem zájmu této práce, tvořili zhruba třetinu celé české populace bydlící v bytech, a proto bylo nezbytné vývoj jejich chudoby vztáhnout k vývoji příjmové chudoby v České republice obecně. Vývoj příjmů domácností, který je z hlediska vývoje chudoby klíčový, šel ruku v ruce s celkovým socioekonomickým vývojem státu. Příjmy a životní úroveň českých domácností byly ovlivněny makroekonomickým vývojem, situací na trhu práce a v neposlední řadě také legislativními zásahy státu. Na příjmové situaci domácností a potažmo úrovni chudoby v České republice se nejvíce odrazila ekonomická krize, která se projevila stagnací příjmů a zvýšením příjmové chudoby, a to zejména v letech 2011 a 2012, její důsledky však ještě neodezněly. Jako prvních se hospodářská krize dotkla nízkovýdělkových zaměstnanců.

V celé populaci České republiky a ve skupině zaměstnanců pracujících po celý předchozí kalendářní rok na plný úvazek byly pozorovány velmi podobné trendy vývoje příjmové chudoby. Úroveň chudoby celoročně zaměstnaných klesala v období 2006–2010 z 2,9 % na 2,2 %. V roce 2011 znatelně vzrostla (na 2,7 %), aby po roční stagnaci opět klesla na 2,5 % v roce 2013.

U zaměstnanců pracujících na plný úvazek 6 až 11 měsíců předchozího roku byla úroveň chudoby v letech 2005 až 2013 rozkolísaná, a to v důsledku relativně malé velikosti této skupiny. Ve sledovaném období byla na minimální úrovni v letech 2011 a 2013 (7,6 %). V roce 2008 dosáhla maximální hodnoty 13,0 %.

Vývoj příjmové chudoby je těsně spjat se situací na trhu práce, zejména to platí v případě chudoby pracujících osob. Výkyvy na trhu práce se více projevily na individuální úrovni příjmové chudoby. Ta byla u obou sledovaných skupin pracujících osob nejnižší v roce 2010, od té doby roste. Růst podílu osob pod hranicí chudoby podle ekvivalizovaného příjmu domácnosti se zastavil v roce 2013 a podobně tomu bylo i u individuální chudoby zaměstnanců,

kterí pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci předchozího kalendářního roku. U celoročně zaměstnaných osob k tomuto obratu zatím nedošlo.

Devátá kapitola poskytla srovnání úrovně příjmové chudoby zaměstnanců v České republice a ve Slovenské republice. Její výsledky ukázaly, že ať už se podíváme na chudobu zaměstnanců z jakékoli perspektivy, vidíme, že zaměstnanci jsou příjmovou chudobou ohroženi ve větší míře ve Slovenské republice než v České republice. Zároveň se liší charakteristiky chudých zaměstnanců.

Předložená práce přinesla komplexní pohled na problematiku pracujících chudých. Poskytla zmapování úrovně a vývoje chudoby českých zaměstnanců a charakteristik těchto zaměstnanců, které jsou nezbytné pro formulaci vhodných opatření sociální politiky, které by mohly chudobu pracujících zmírnit. Úroveň chudoby pracujících byla v rámci práce zasazena do vývoje celkové chudoby a sociálních opatření a umožnila tak zhodnocení dopadů již přijatých opatření. Tyto poznatky mohou být dále využity pro rozvoj metodiky hodnocení úrovně příjmové chudoby zaměstnaných osob. V neposlední řadě je možné metody použité v této práci využít k hodnocení dopadů zvyšování příjmů jednotlivců i celých domácností na úroveň příjmové chudoby, což může mít potenciální přínos při hodnocení dopadů zvyšování minimální mzdy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ALCOCK, P. 1993. *Understanding Poverty*. Hampshire & London: Macmillan, 1993. 286 s.
- BILANSKÝ, J. 2009. *Vývoj sociální správy na našem území*. Bakalářská práce. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra dějin státu a práva, 2009. 43 s.
- BONOLI, G. 1997. Classifying Welfare States: a two-dimension Approach. *Journal of Social Policy*. 1997, Vol 26, No. 3, s. 351–372.
- BOOTH, C. 1889–1903. *The Life and Labour of the People*. London: Williams and Northgate.
- BRUDER, E. et al. 2011. Methodological and conceptual difficulties of analysing the working poor population in Europe. *Regional and Business Studies*. 2011, No. 3 (Supplement 1), s. 25–33.
- CALLAN, T., NOLAN, B., WHELAN, CH. T. 1993. Resources, Deprivation and the Measurement of Poverty. *Journal of Social Policy*. 1993, Vol. 22, No. 2, s. 141–172.
- ČSSZ. 2005. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2004* [online]. Praha: ČSSZ, 2005 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/FA6016F4-F4EB-486D-8D03-CFB1C2E738EB/0/SR2004.pdf>>.
- ČSSZ. 2006. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2005* [online]. Praha: ČSSZ, 2006 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/76A1FD83-C972-4493-9C01-820E652AE9F6/0/SR2005.pdf>>. ISBN 80-87039-01-7.
- ČSSZ. 2007. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2006* [online]. Praha: ČSSZ, 2007 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/ADB14B78-684D-483D-8D95-F99AF797463E/1040/SR2006.pdf>>. ISBN 978-80-87039-06-9.
- ČSSZ. 2008. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2007* [online]. Praha: ČSSZ, 2008 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/573DACF9-A425-45B6-9448-B642A8CC1F1C/0/sr2007.pdf>>. ISBN 978-80-87039-11-3.
- ČSSZ. 2009. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2008* [online]. Praha: ČSSZ, 2009 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/A4DC0702-07C2-48D5-9D3D-33F942AAC44F/0/SR2008_def.pdf>. ISBN 978-80-87039-18-2.
- ČSSZ. 2010. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2009* [online]. Praha: ČSSZ, 2010 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/F61217B1-3E97-40AB-A170-2C4637C0D1CA/0/SR2009.pdf>>.

- ČSSZ. 2011. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2010* [online]. Praha: ČSSZ, 2011 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/255D521A-220D-4B6D-AE00-80D422AE07A8/0/SR2010.pdf>>. ISBN 978-80-87039-25-0.
- ČSSZ. 2012. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2011* [online]. Praha: ČSSZ, 2012 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/27F3455C-AFD4-465B-B3E7-8A1499F7DC0D/0/SR2011.pdf>>. ISBN 978-80-87039-29-8.
- ČSSZ. 2013. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2012* [online]. Praha: ČSSZ, 2013 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/14F33E39-B858-4C93-BC13-3153EBB7099E/0/SR2012_WEB.pdf>. ISBN 978-80-87039-32-8.
- ČSÚ. 1994. *Mikrocensus 1992. 1. díl. Příjmy hospodařících domácností*. Praha: ČSÚ, 1994. 114 s.
- ČSÚ. 1998. *Mikrocensus 1996. 1. díl. Příjmy hospodařících domácností*. Praha: ČSÚ, 1998. 151 s.
- ČSÚ. 2003. *Sociální situace domácností ČR v grafech (výsledky výběrového šetření SSD 2001)*. Praha: ČSÚ, 2003. ISBN 80-250-453-8.
- ČSÚ. 2005. *Pokyny pro tazatele, SILC*. 2005.
- ČSÚ. 2007a. *Pokyny pro tazatele, SILC*. 2007.
- ČSÚ. 2007b. *Příjmy a životní podmínky domácností 2006* [online]. Praha: ČSÚ, 26. 1. 2007 [cit. 2013-05-10]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/publ/3012-07-v_roce_2005>.
- ČSÚ. 2008a. *Pokyny pro tazatele, SILC*. 2008.
- ČSÚ. 2008b. *Příjmy a životní podmínky domácností 2007* [online]. Praha: ČSÚ, 31. 10. 2008 [cit. 2013-05-10]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/publ/3012-08-v_roce_2007>.
- ČSÚ. 2009a. *Pokyny pro tazatele, SILC*. 2009.
- ČSÚ. 2009b. *Příjmy a životní podmínky domácností 2008* [online]. Praha: ČSÚ, 30. 10. 2009 [cit. 2013-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/3012-09-2008>>.
- ČSÚ. 2010. *Příjmy a životní podmínky domácností 2009* [online]. Praha: ČSÚ, 21. 10. 2010 [cit. 2013-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/3012-10->>.
- ČSÚ. 2011. *Příjmy a životní podmínky domácností 2010* [online]. Praha: ČSÚ, 15. 7. 2011 [cit. 2013-05-10]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/publ/3012-11-r_2011>.
- ČSÚ. 2012a. *Pokyny pro tazatele, SILC*. 2012.
- ČSÚ. 2012b. *Příjmy a životní podmínky domácností 2011* [online]. Praha: ČSÚ, 19. 12. 2012 [cit. 2013-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/3012-12->>.

- ČSÚ. 2012c. *Životní podmínky (EU-SILC)* [online]. Praha: ČSÚ, 2012 [cit. 2014-11-13].
Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zivotni_podminky_eu_silc/\\$File/zp_metodika_20140616.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zivotni_podminky_eu_silc/$File/zp_metodika_20140616.pdf)>.
- ČSÚ. 2013. *Příjmy a životní podmínky domácností 2012* [online]. Praha: ČSÚ, 26. 6. 2013 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/3012-13-r_2013>.
- ČSÚ. 2014. *Příjmy a životní podmínky domácností 2013* [online]. Praha: ČSÚ, 28. 5. 2014 [cit. 2014-11-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/160021-14>>.
- DEACON, B. 1993. Developments in Eastern European Social Policy. In: JONES, C. (ed.). *New Perspectives on the Welfare State in Europe*. London: Routledge, 1993.
- ESPING-ANDERSEN, G. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press, 1990.
- ESPING-ANDERSEN, G. 1996. After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy. In: ESPING-ANDERSEN, G. (ed.). *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies*. London: Thousand Oaks, CA, New Delhi: Sage Publications, 1996.
- EUROPEAN UNION. 2010. *In-work poverty in the EU*. Methodologies and working papers. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. ISBN 978-92-79-16751-5.
- Eurostat. 2012a. *Income and Living Conditions. Introduction* [online]. Luxembourg: Eurtostat, Last update 17. 12. 2012 [cit. 2013-05-10]. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/introduction#>.
- Eurostat. 2012b. *Income and Living Conditions. Ad-hoc modules* [online]. Luxembourg: Eurtostat, Last update 13. 12. 2012 [cit. 2013-05-10]. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/ad_hoc_modules>.
- FERGE, Z. 1993. Sociální změna ve východní Evropě – sociální občanství v nových demokraciích. *Sociologický časopis*. 1993, roč. 29, č. 2, s. 149–166.
- FERRERA, M. 1996. The Southern Model of Welfare in Social Europe. *Journal of European Social Policy*. 1996, Vol. 6, No. 1, s. 17–37.
- GARCÍA-ESPEJO, I., IBÁÑEZ, M. 2005. *Working poor and low salaries in Spain: an analysis of occupational and household factors related to different situations of poverty*. Draft. Oviedo: University of Oviedo, Spain, 2005.
- GARDNER, J. M., HERZ, D. E. Working and poor in 1990. *Monthly Labor Review*. December 1992, No. 12, s. 20–28.
- GOEDHART, T., HALBERSTADT, V., KAPTEYN, A., VAN PRAAG, B. M. S. 1977. The Poverty Line: Concepts and Measurement. *Journal of Human Resources*. 1977, Vol. 12, s. 503–520.

- GORDON, D., TOWNSEND, P. 1990. Measuring the Poverty Line. *Radical Statistics*. 1990, Vol. 47, s. 5–12.
- HAGENAARS, A. J. M., VAN PRAAG, B. M. S. 1985. A Synthesis of Poverty Line Definitions. *Review of Income & Wealth*. 1985, Vol. 31, No. 2, s. 139–154.
- HALLERÖD, B. 1995. Making Ends Meet: Perceptions of Poverty in Sweden. *Scandinavian Journal of Social Welfare*. 1995, Vol. 4, s. 174–189.
- HANTRAIS, L. (ed). 2004. *Family Policy Matters. Responding to Family Change in Europe*. Bristol: Policy Press.
- HENDL, J. 2004. *Přehled statistických metod zpracování dat*. 1.vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-820-1.
- HIRŠL, M. 1990. Současné problémy životního minima ve vyspělých zemích. Prognostický ústav ČSAV, Praha, 1990. In: MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 248 s. Ediční řada Základy sociologie, 6. svazek. ISBN 80-85850-61-3.
- HIRŠL, M. 1992. Chudoba a nouze v Československu. *Demografie*. 1992, roč. 34, č. 2, s. 137–142.
- HOLÝ, D. 2013. Problém pracující chudoby se v Česku zhoršuje. *Statistika&My*. 2013. roč. 3, č. 3, s. 38–39.
- KLUSÁČKOVÁ, P. 2007. *Historický vývoj sociálního zabezpečení a jeho modelů*. Diplomová práce. Praha: Karlova univerzita v Praze, Právnická fakulta, Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení, 2007. 64 s.
- KOCOURKOVÁ, J. 2006. Od politiky populační k politice rodinné: vývoj v ČR od počátku 90. let. In: KOCOURKOVÁ, J., RABUŠIC, L.: *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?*. Praha: Nakladatelství P3K, s. 107–127.
- KOTÝNKOVÁ, M. 2007. *Sociální ochrana chudých v České republice*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2007, 132 s. ISBN 978-80-245-1302-7.
- KREBS, V. et al. 1997. *Sociální politika*. Praha: CODEX Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-33-7.
- KŘÍŽKOVÁ, A., FORMÁNKOVÁ, L. 2011. *Pracovní dráhy žen a mužů v době ekonomické krize*. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.: Socioweb, rubrika Teorie pro všechny, č. 11. [online]. [cit. 2014-09-14] Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=484&lst=103>>.
- LOVE, R., OJA, G. 1975. Low Income in Canada. *Review of Income and Wealth*. 1975, Series 25, No. 1.
- MACK, J., LANSLEY, S. 1985. *Poor Britain*. London: Allen and Unwin, 1985. 324 s. ISBN 0-04-336082-3.
- MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. Ediční řada Základy sociologie, 6. svazek. ISBN 80-85850-61-3.
- MAREŠ, P., RABUŠIC, L. 1996. K měření subjektivní chudoby v české společnosti. *Sociologický časopis*. 1996, roč. 32, č. 3, s. 297–315.

- MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. 2004. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II*. Praha: VÚPSV, 2004.
- MILLER, S. M., ROBY, P. 1970. *The future of inequality*. New York: Basic Books, 1970.
- MITCHELL, E. 2010. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2010. 136 s. ISBN 978-80-7330-183-5.
- MOSISA, A. T. 2003. The working poor in 2001. *Monthly Labor Review*. November/December 2003, No. 11–12, s. 13–19.
- MOŽNÝ, I., MAREŠ, P. 1995. *Institucionalizace chudoby v Čechách*. Výzkumné studie Nadace pro výzkum sociální transformace, Start, Praha-Vídeň.
- MPSV, 2007. Průvodce změnami sociálního systému od 1. ledna 2008. *Práce a sociální politika – noviny MPSV ČR*, prosinec 2007, roč. 4, mimořádné vydání, č. 12. ISSN 0049-0962.
- MPSV, 2008. *Průvodce sociálním systémem v roce 2009*.
- MPSV, 2009a. *Práce a sociální politika – noviny MPSV ČR*, roč. 6, č. 9, 11. 9. 2009.
- MPSV, 2009b. *Práce a sociální politika – noviny MPSV ČR*, roč. 6, č. 10, 12. 10. 2009.
- MPSV, 2009c. *Práce a sociální politika – noviny MPSV ČR*, roč. 6, č. 11, 10. 11. 2009.
- MPSV, 2009d. *Úsporný balíček – Změny v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí ČR od 1. ledna 2010*. listopad 2009, 2 s.
- MPSV, 2010. *Přehled změn v působnosti MPSV v roce 2011*. Tisková zpráva. 21. 12. 2010.
- MPSV. 2014a. *Strategie sociálního začleňování 2014–2020*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014. ISBN 978-80-7421-080-8.
- MPSV. 2014b. *Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v České republice v letech 1993–2013*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014. ISBN 978-80-7421-078-5.
- MUFFELS, VRIES, 1991. *The Elaboration of a Deprivation Scale and the Definition of a Subjective Poverty Line*. Paper presented at The Annual Meeting of the European Society for Population Economics, Pisa, June 6–8, 1991.
- NOLAN, B., WHELAN, CH. 1985. Measuring Poverty Using Income and Deprivation Indicators: Alternative Approaches. *Journal of European Social Policy*. 1996, Vol. 6, No. 3, s. 225–240.
- O'HIGGINS, JENKINS, S. 1990. Poverty in Europe: Estimates for the Numbers in Poverty in 1975, 1980, 1985. In: TEEKENS, R., VAN PRAAG, B. 1990. *Analysing Poverty in the European Community*. Luxembourg: Eurostat News Special Edition, Office for Official Publications of the European Communities.
- OPPENHEIM, C. 1990. *Poverty: the Facts*. London: CPAG, 1990.
- ORSHANSKY, M. 1965. Counting the Poor: Another Look at the Poverty Profile. *Social Security Bulletin*. January 1965, Vol. 28, No. 1, s. 3–29.
- ORSHANSKY, M. 1968. The Shape of Poverty in 1966. *Social Security Bulletin*. March 1968, Vol. 31, No. 3, s. 3–31.
- ORSHANSKY, M. 1969. How Poverty is Measured. *Monthly Labour Review*. February 1969, Vol. 92, s. 41, s. 37–41.

- PASCALL, G., LEWIS, J. 2004. Emerging Gender Regimes and Policies for Gender Equality in a Wider Europe. *Journal of European Social Policy*. 2004, Vol. 33, No. 3, s. 373–394.
- PASCALL, G., MANNING, N. 2000. Gender and Social Policy: Comparing Welfare States in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union. *Journal of European Social Policy*. 2000, Vol. 10, No. 3, s. 240–266.
- PECÁKOVÁ, I. 2007. Logistická regrese s vícekategoriální vysvětlovanou proměnnou. *Acta Oeconomica Pragensia*. 2007, roč. 15, č. 1, s. 86–94. [online] [cit. 2014-11-10] Dostupné z WWW: <www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=42.pdf>.
- PIACHAUD, D. 1981. Peter Townsend and the Holy Grail. *New Society*. 1981, Vol 57, s. 419–421.
- PONTHIEUX, S. 2007. *The working poor: Limits of the EU indicator “in-work poverty risk”, limits of the statistical category “working poor”, and exploration of a notion of “poverty in earned income*. Paris: INSEE, ECINEQ, 2003.
- PONTHIEUX, S. 2010. Assessing and analysing in-work poverty risk. In: EU (edited by Anthony B. Atkinson and Eric Marlier), 2010. *Income and living conditions in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. s. 307–328. ISBN 978-92-79-16351-7.
- POTŮČEK, M. 1995. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, Ediční řada Studijní texty, 7. Svazek, vydání první, 1995. 142 s.
- RINGEN, S. 1988. Direct and Indirect Measures of Poverty. *Journal of Social Policy*. 1988, Vol. 17, s. 351–366.
- RINGEN, S. 2005. Problém chudoby – několik doporučení k definici a měření. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. 2005, Vol. 41, No. 1, s. 125–139.
- ROOM, G. 1990. *New Poverty in the European Community. Derived from a study prepared with the support of the Commission of the European Community*. London: Macmillan, 1990.
- ROWNTREE, B. S. 1901. Poverty – A Study of Town Life. London: Macmillan. In: MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. Ediční řada Základy sociologie, 6. svazek. ISBN 80-85850-61-3.
- RYCHNOVSKÝ, M. 2008. *Postupná výstavba modelu ohodnocení kreditního rizika*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Matematicko-fyzikální fakulta, Katedra pravděpodobnosti a matematické statistiky, 2008. 46 s.
- ŘEHÁKOVÁ, B. 2000. Nebojte se logistické regrese. *Sociologický časopis*. 2000, Vol. 36, No. 4, s. 475–492.
- ŘEZANKOVÁ, H. 2010. *Analýza dat z dotazníkových šetření*. 2. vyd. Praha: Professional Publishing. 2010. ISBN 978-80-7431-019-5.
- SEN, A. 1983. Poor, Relatively Speaking. *Oxford Economic Papers*. July 1983, Vol. 35, No. 2, s. 153–169.
- SIMMEL, G. 1965. The Poor. *Social Problems*. 1965, Vol. 13, No. 2, s. 118–139.

- SPÁČIL, P., KANTOROVÁ, P. 2013. *Struktura zaměstnanců v blízkosti minimální mzdy a náklady na zvýšení minimální mzdy*. Příspěvek na semináři Trexima, Praha, 14. 11. 2013.
- ŠUSTOVÁ, Š., ZYKMUNDOVÁ, E. 2014. Pracují, a přesto jsou chudí : Srovnávací analýza pracujících chudých v Česku a na Slovensku podle dat z výběrového šetření EU-SILC. *Slovenská štatistika a demografia*. 2014, roč. 24, č. 2, s. 52–66. ISSN 1210-1095.
- TOWNSEND, P. 1979. *Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living*. Harmondsworth: Penguin Books, 1979. 1216 s.
- TOWNSEND, P. 1986. Conceptualising Poverty. [Kap.] II., s. 31–43. In: FERGE, Z. *The Dynamics of Deprivation. An International Project Sponsored by European Centre for Social Welfare Training and Research, Vienna (Studies in Social Policy and Welfare, 26)*. 352 s. ISBN-10 0566051370, ISBN-13 978-0566051371.
- TOWNSEND, P. 1987. Deprivation. *Journal of Social Policy*. 1987, Vol. 16, s. 125–146.
- TUČEK, M. 1995. Porovnání chudoby a postojů k chudobě v České republice a v některých evropských zemích. In: MAREŠ, P. 1995. *O chudobě v české a slovenské společnosti: Sborník z konference*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.
- VEČERNÍK, J. 1995. Staré a nové ekonomické nerovnosti: případ českých zemí. *Sociologický časopis*. 1995, roč. 31, č. 3, s. 321–334.
- VEČERNÍK, J. 2004. Who is Poor in the Czech Republic? The Changing Structure and Faces of Poverty after 1989. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. 2004, Vol. 40, No. 6, s. 807–833.
- VEČEŘA, M. 1996. *Sociální stát, východiska a přístupy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. Ediční řada Studijní texty, 4. Svazek. 112 s. ISBN 80-85850-16-8.
- ZYKMUNDOVÁ, E. 2014. Sociální příjmy domácností díky důchodcům rostly. *Statistika&My*. 2014, roč. 4, č. 3, s. 38–39. ISSN 1804-7149.

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Počty zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) chudých podle příjmu z hlavního zaměstnání před zvýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho zvýšení o 500 Kč/měsíc, podle vybraných charakteristik a podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmů pomohlo nad hranici chudoby, ČR, 2011	171
Příloha 2 Počty zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) chudých podle příjmu z hlavního zaměstnání před zvýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho zvýšení o 500 Kč/měsíc, podle vybraných charakteristik a podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmů pomohlo nad hranici chudoby, ČR, 2011, pokračování	172
Příloha 3 Počty zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) chudých podle celkového osobního příjmu před zvýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho zvýšení o 500 Kč/měsíc, podle vybraných charakteristik a podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmů pomohlo nad hranici chudoby, ČR, 2011	173
Příloha 4 Počty zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) chudých podle celkového osobního příjmu před zvýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho zvýšení o 500 Kč/měsíc, podle vybraných charakteristik a podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmů pomohlo nad hranici chudoby, ČR, 2011, pokračování	174
Příloha 5 Rozdělení zaměstnanců do podskupin podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání a celkového osobního příjmu před navýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho navýšení (o 500 Kč, 1000 Kč, 1500 Kč, 2000 Kč za měsíc, 5 % a 10 % příjmu), ČR, 2011	175
Příloha 6 Rozdělení zaměstnanců do podskupin podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti před navýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho navýšení (o 500 Kč, 1000 Kč, 1500 Kč, 2000 Kč za měsíc, 5 % a 10 % příjmu), ČR, 2011	176
Příloha 7 Vývoj příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek 12 měsíců v předchozím kalendářním roce, v jednotlivých podskupinách podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání a celkového osobního příjmu, ČR, 2005–2013	177
Příloha 8 Vývoj příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek 12 měsíců v předchozím kalendářním roce, v jednotlivých podskupinách podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2005–2013	178

Příloha 9 Vývoj příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, v jednotlivých podskupinách podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání a celkového osobního příjmu, ČR, 2005–2013	179
Příloha 10 Vývoj příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, v jednotlivých podskupinách podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2005–2013.....	180

Příloha 1 Počty zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) chudých podle příjmu z hlavního zaměstnání před zvýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho zvýšení o 500 Kč/měsíc, podle vybraných charakteristik a podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmů pomohlo nad hranici chudoby, ČR, 2011

		Zaměstnanci před zvýšením příjmu (v tis.)	Zaměstnanci, kterým zvýšení příjmu pomohlo nad hranici chudoby (v tis.)	Podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmu pomohlo
Pohlaví	muž	29,7	11,6	38,9
	žena	144,7	42,3	29,2
Vzdělání	ZŠ	22,0	4,1	18,5
	SŠ bez maturity	113,4	38,1	33,6
	SŠ s maturitou	37,8	12,2	32,4
	VOŠ, VŠ	1,3	0,6	47,0
Věk	16–24	12,7	3,9	30,5
	25–29	14,9	7,7	51,8
	30–34	22,2	7,2	32,2
	35–39	22,9	8,0	34,8
	40–44	17,1	6,6	38,4
	45–49	17,8	3,9	22,0
	50–54	29,4	9,4	32,1
	55–59	25,4	6,0	23,7
	60 a více let	12,0	1,2	9,6
Druh domácnosti	úplná rodina	139,0	43,5	31,3
	neúplná rodina	24,9	7,6	30,3
	nerodinná domácnost	0,8	0,0	0,0
	jednotlivec	9,8	2,8	28,1
Počet nezaopatřených dětí v rodině	0	102,9	33,9	32,9
	1	36,9	8,9	24,1
	2	30,7	9,3	30,3
	3+	4,0	1,8	45,2
Region (NUTS3)	Praha	7,4	2,1	28,1
	Střední Čechy	16,6	5,9	35,6
	Jihozápad	13,4	3,8	28,1
	Severozápad	21,0	7,5	35,8
	Severovýchod	27,2	8,6	31,7
	Jihovýchod	25,4	7,5	29,4
	Střední Morava	31,0	10,4	33,7
	Moravskoslezsko	32,5	8,0	24,7
Zdravotní stav	velmi dobrý, dobrý	78,4	22,2	28,3
	příjemný	37,7	13,7	36,4
	velmi špatný, špatný	8,9	1,0	11,7

Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Příloha 2 Počty zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) chudých podle příjmu z hlavního zaměstnání před zvýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho zvýšení o 500 Kč/měsíc, podle vybraných charakteristik a podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmů pomohlo nad hranici chudoby, ČR, 2011, pokračování

		Zaměstnanci před zvýšením příjmu	Zaměstnanci, kterým zvýšení příjmu pomohlo nad hranici chudoby	Podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmu pomohlo
Zaměstnání (CZ-ISCO)	specialisté	1,5	0,7	45,0
	techničtí a odborní pracovníci	4,8	3,2	66,0
	úředníci	15,6	4,4	28,5
	pracovníci ve službách a prodeji	70,8	17,6	24,9
	kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství	3,1	1,2	37,1
	řemeslníci a opraváři	15,7	8,2	52,3
	obsluha strojů a zařízení, montéři	21,5	8,5	39,8
	pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	41,6	11,2	27,0
Socioek. sk. (ESeG)	specialisté	1,5	0,7	45,0
	techničtí a odborní zaměstnanci	4,8	3,2	66,0
	úředníci a zaměstnanci ve službách	24,0	5,4	22,5
	kvalifikovaní zaměstnanci dělníci	37,2	16,8	45,1
	rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci	107,0	29,0	27,1
Typ pracovní smlouvy	na dobu neurčitou	139,1	44,9	32,4
	na dobu určitou	35,4	10,1	28,6
Vedoucí pozice	vedoucí pozice, s podřízenými	6,4	3,8	58,4
	bez vedoucí pozice, bez podřízených	168,0	51,2	30,5

Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Příloha 3 Počty zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) chudých podle celkového osobního příjmu před zvýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho zvýšení o 500 Kč/měsíc, podle vybraných charakteristik a podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmů pomohlo nad hranici chudoby, ČR, 2011

		Chudí zaměstnanci před zvýšením příjmu (v tis.)	Zaměstnanci, kterým zvýšení příjmu pomohlo nad hranici chudoby (v tis.)	Podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmu pomohlo
Pohlaví	muž	19,9	10,2	51,1
	žena	131,6	41,3	31,4
Vzdělání	ZŠ	19,1	3,2	16,6
	SŠ bez maturity	100,6	35,8	35,5
	SŠ s maturitou	31,2	11,9	38,2
	VOŠ, VŠ	0,6	0,6	100,0
Věk	16–24	12,7	3,9	30,5
	25–29	14,9	7,7	51,8
	30–34	21,1	7,2	33,8
	35–39	21,5	8,0	37,0
	40–44	16,0	6,0	37,7
	45–49	16,9	3,9	23,1
	50–54	24,6	8,3	33,6
	55–59	21,1	5,7	26,9
	60 a více let	2,6	0,8	32,1
Druh domácnosti	úplná rodina	123,1	41,7	33,9
	neúplná rodina	22,0	7,6	34,2
	nerodinná domácnost	0,8	0,0	0,0
	jednotlivec	5,5	2,2	40,3
Počet nezaopatřených dětí v rodině	0	87,3	31,5	36,1
	1	32,1	8,9	27,6
	2	28,0	9,3	33,2
	3+	4,0	1,8	45,2
Region (NUTS2)	Praha	5,0	5,9	17,9
	Střední Čechy	15,0	3,2	39,6
	Jihozápad	9,9	7,2	32,5
	Severozápad	18,6	8,6	38,5
	Severovýchod	24,4	7,1	35,3
	Jihovýchod	22,4	10,4	31,8
	Střední Morava	28,1	8,0	37,1
	Moravskoslezsko	28,0	5,9	28,7
Zdravotní stav	velmi dobrý, dobrý	72,6	22,2	30,6
	přijatelný	26,5	11,7	44,0
	velmi špatný, špatný	7,0	1,0	14,8

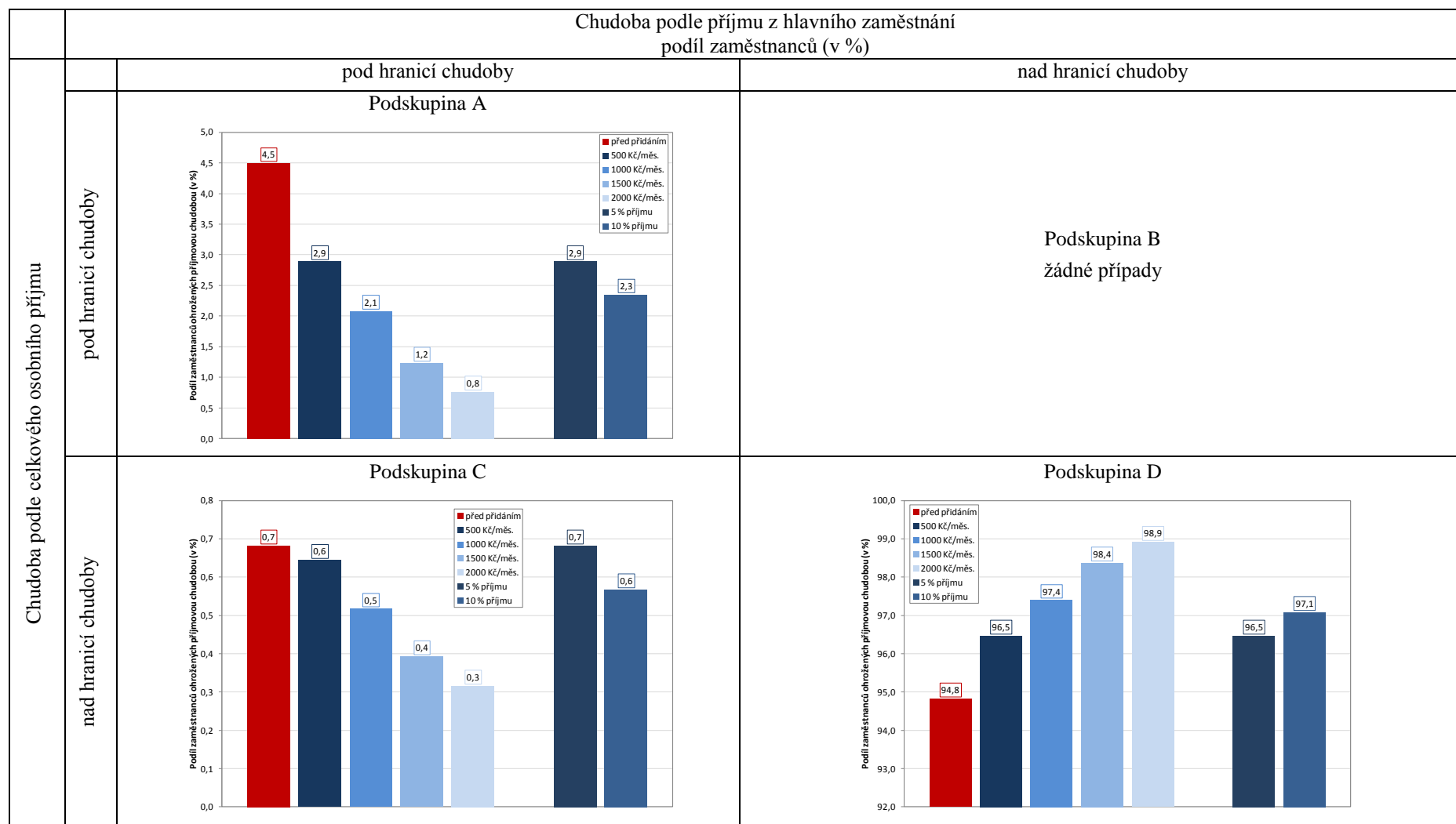
Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Příloha 4 Počty zaměstnanců (pracujících na plný úvazek po celý předchozí kalendářní rok) chudých podle celkového osobního příjmu před zvýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho zvýšení o 500 Kč/měsíc, podle vybraných charakteristik a podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmů pomohlo nad hranici chudoby, ČR, 2011, pokračování

		Zaměstnanci před zvýšením příjmu (v tis.)	Zaměstnanci, kterým zvýšení příjmu pomohlo nad hranici chudoby (v tis.)	Podíl zaměstnanců, kterým zvýšení příjmu pomohlo
Zaměstnání (CZ-ISCO)	specialisté	1,2	0,4	30,6
	techničtí a odborní pracovníci	4,3	3,2	73,6
	úředníci	12,0	3,9	32,5
	pracovníci ve službách a prodeji	60,8	16,1	26,5
	kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství	2,7	1,2	43,1
	řemeslníci a opraváři	14,9	7,9	52,9
	obsluha strojů a zařízení, montéři	19,1	8,5	44,7
	pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	36,5	10,3	28,3
Socioek. sk. (ESeG)	specialisté	1,2	0,4	30,6
	techničtí a odborní zaměstnanci	4,3	3,2	73,6
	úředníci a zaměstnanci ve službách	16,0	4,9	30,4
	kvalifikovaní zaměstnanci dělníci	34,0	16,4	48,3
	rutinní zaměstnanci ve službách, průmyslu a zemědělství a polokvalifikovaní dělníci	96,0	26,6	27,7
Typ pracovní smlouvy	na dobu neurčitou	123,9	42,3	34,3
	na dobu určitou	27,6	9,2	33,2
Vedoucí pozice	vedoucí pozice, s podřízenými	5,0	3,8	74,9
	bez vedoucí pozice, bez podřízených	146,5	47,7	32,6

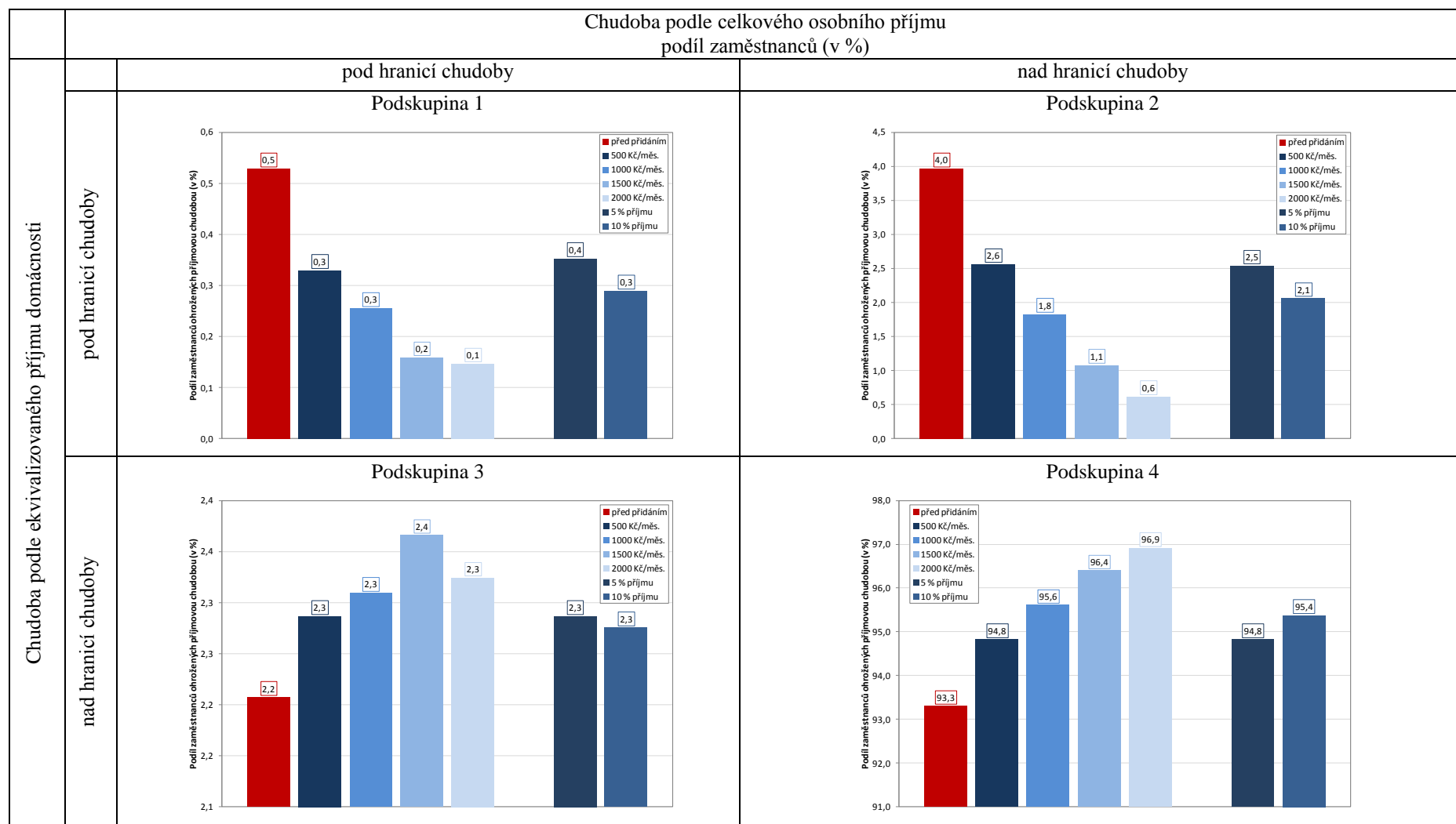
Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Příloha 5 Rozdělení zaměstnanců do podskupin podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání a celkového osobního příjmu před navýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho navýšení (o 500 Kč, 1000 Kč, 1500 Kč, 2000 Kč za měsíc, 5 % a 10 % příjmu), ČR, 2011

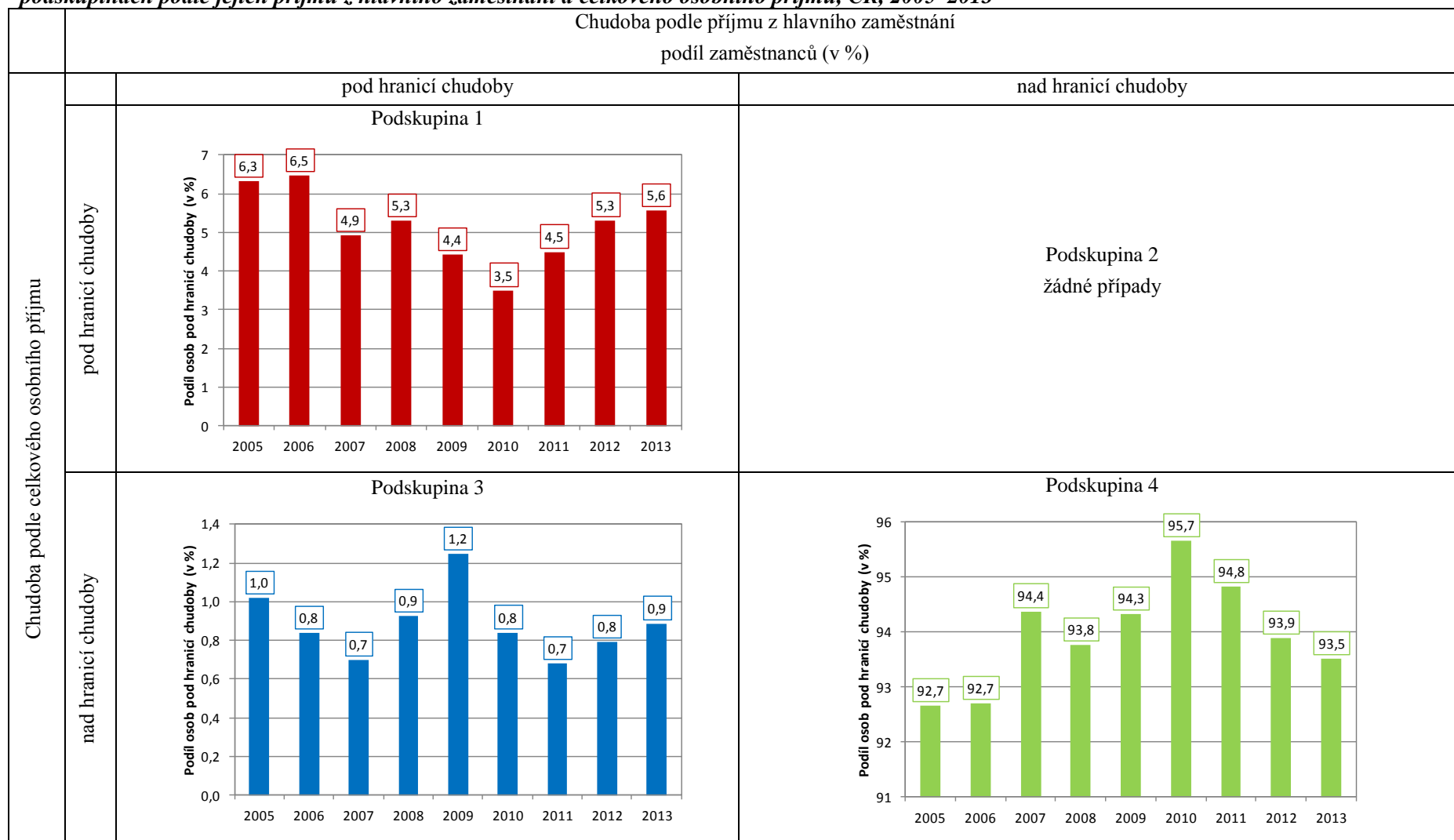
Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Příloha 6 Rozdělení zaměstnanců do podskupin podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti před navýšením příjmu z hlavního zaměstnání a po jeho navýšení (o 500 Kč, 1000 Kč, 1500 Kč, 2000 Kč za měsíc, 5 % a 10 % příjmu), ČR, 2011

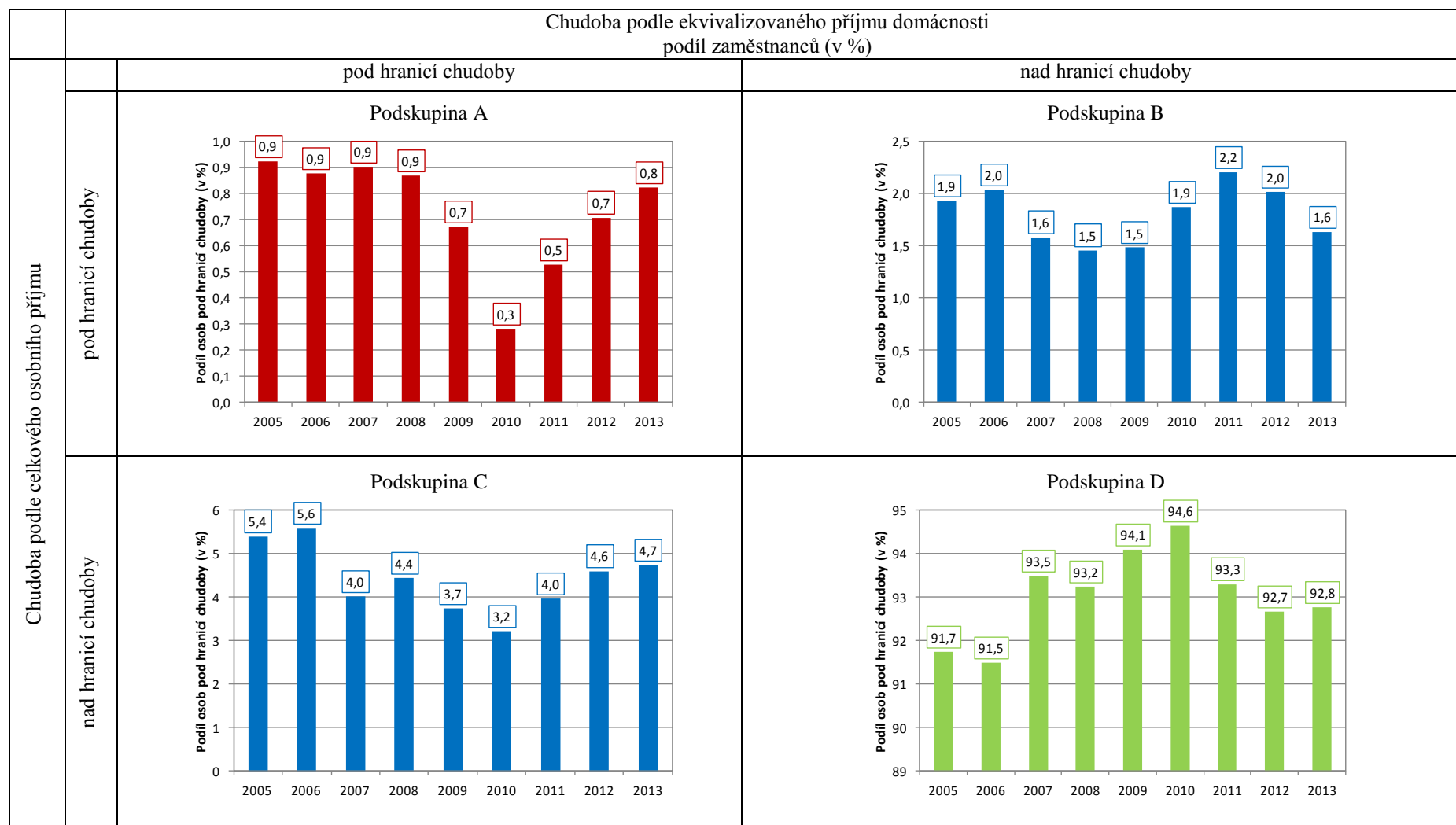
Zdroj: Životní podmínky 2011, vlastní výpočty

Příloha 7 Vývoj příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek 12 měsíců v předchozím kalendářním roce, v jednotlivých podskupinách podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání a celkového osobního příjmu, ČR, 2005–2013

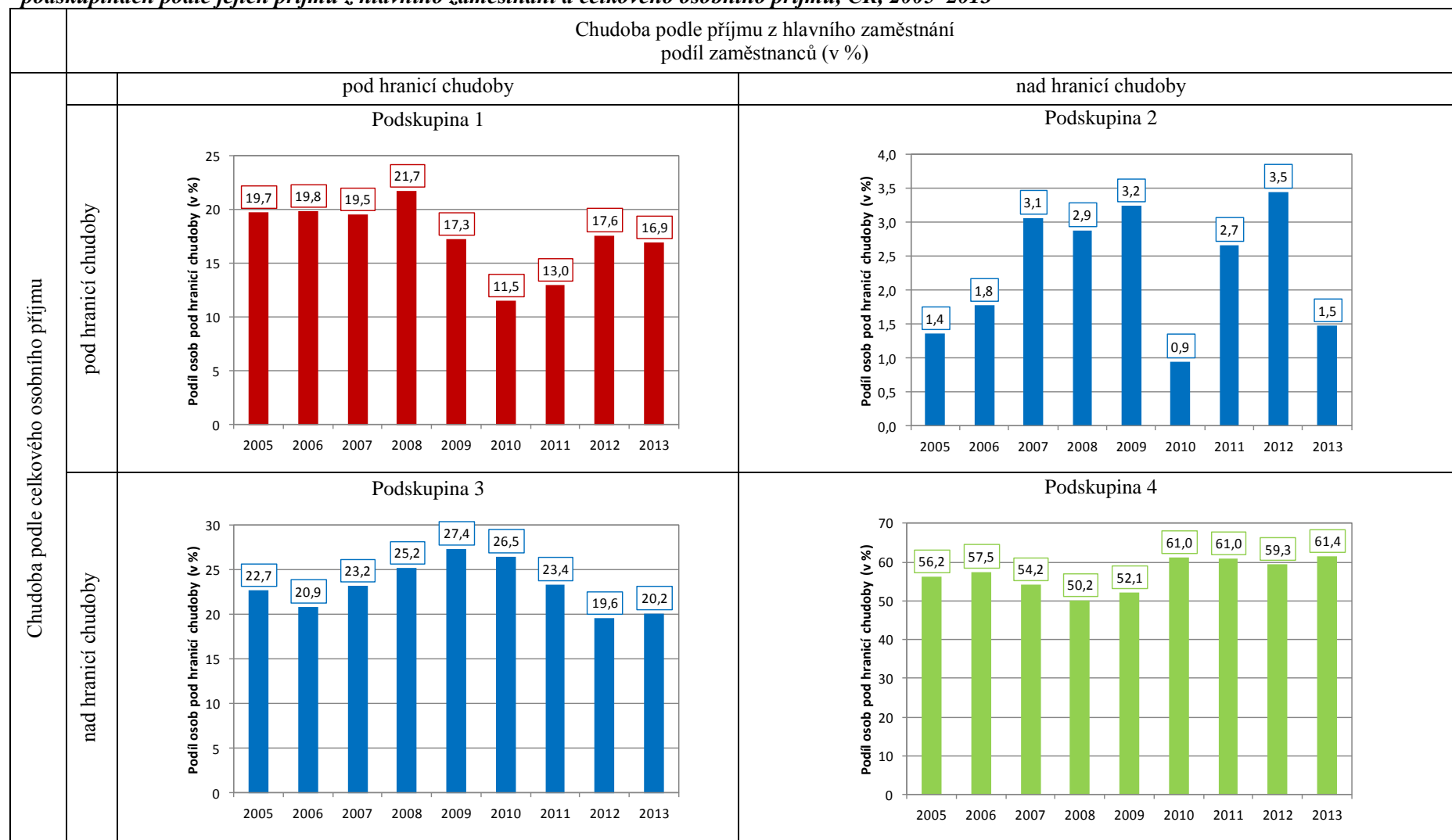
Zdroj: Životní podmínky 2005–2013, vlastní výpočty

Příloha 8 Vývoj příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek 12 měsíců v předchozím kalendářním roce, v jednotlivých podskupinách podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2005–2013

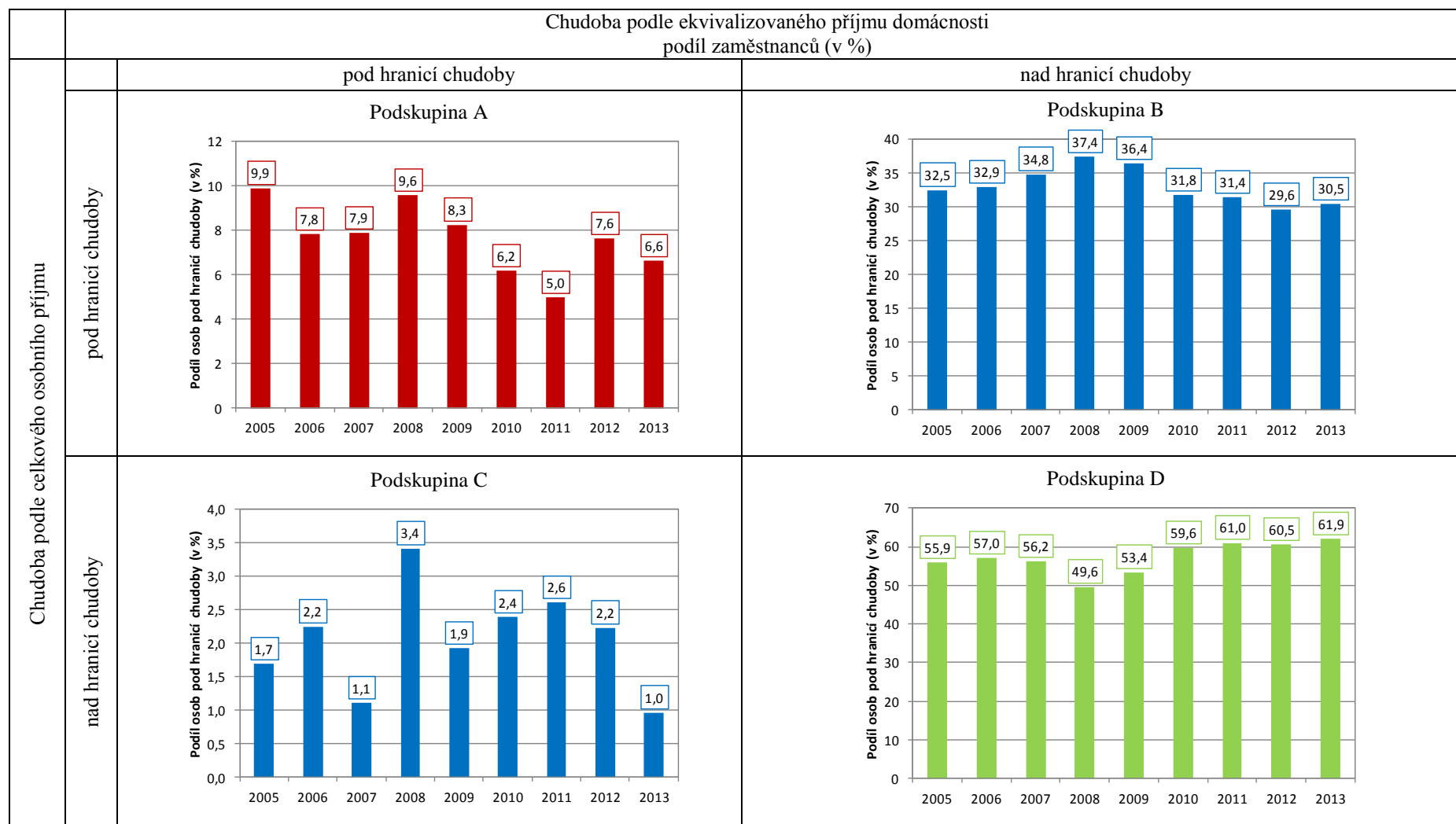
Zdroj: Životní podmínky 2005–2013, vlastní výpočty

Příloha 9 Vývoj příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, v jednotlivých podskupinách podle jejich příjmu z hlavního zaměstnání a celkového osobního příjmu, ČR, 2005–2013

Zdroj: Životní podmínky 2005–2013, vlastní výpočty

Příloha 10 Vývoj příjmové chudoby zaměstnanců, kteří pracovali na plný úvazek mezi 6 a 11 měsíci v předchozím kalendářním roce, v jednotlivých podskupinách podle jejich celkového osobního příjmu a ekvivalizovaného příjmu domácnosti, ČR, 2005–2013

Zdroj: Životní podmínky 2005–2013, vlastní výpočty

